TUNÇLİ ŞYULA

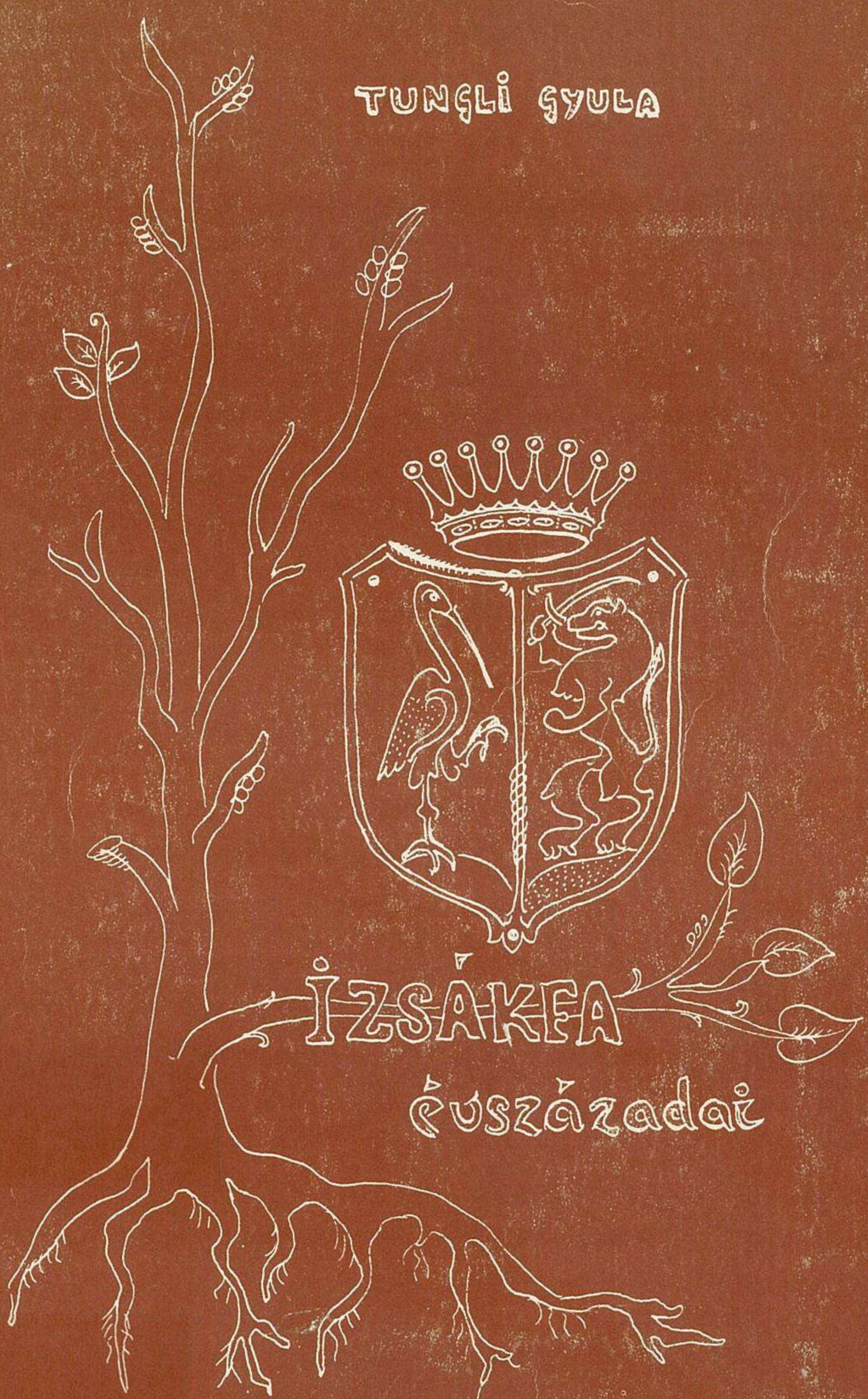

İZSÁKFA

čuszázadai

HELYESBÍTÉSEK

Oldal/sor	
5/14	Sághegyalja Mezőgazdasági és Ipari Szövetkezet
5/24	emlékezik róla: „Messze sötétedik . . ."
7/23	. . . vagyok, elhatároztam . . .
9/30	jól képzett szakmunkás
9/31	parasztember, vagy . . .
11/02	celldömölk-jánosházi országút
11/05	Bokod-pusztával . . .
13/02	Koperniczky (Enyi) István műalkotása (olajkép)
15/09	Bokod-puszta
15/31	Pannónia területén
17/01	A celldömölki-jánosházi országút
18/08	Vadas-ülés (elválasztás)
28/04	„A gazdaság . . . felszerelve".
28/10	. . .– Vardára –. . .
28/23	(egy mérő=40–45 kilogramm)
32/04	. . . celldömölki . . .
32/26	Szabó Gyula katonai középiskolába . . .
37/37	nemcsak a hitéletet gyakorolták,
40/02	maximlámpa (kép)
44/07	445 aranykorona
44/08	580 aranykorona
47/07	. . . vallatták . . .
49/06	Pap-réten
49/26	Berzsenyi Lénárd . . .
50/11	Izsákfának . . .
51/12	Külső-rétről
51/13	a celldömölk-jánosházi . . .
52/33	. . . Limpár József, Celldömölk város tanácselnök-helyettese.
55/01	A földrajzi nevek
59/02	. . . pajzs, elöl (elválasztás)
59/02	. . . kisharang, (kép)
60/00	Épült: . . . (kép)
61/10	új toronysisakot, . . .
63/42	. . . a Sághegyalja . . .
66/21	. . . gróf Medgyesi Somogyi . . .
69/02	(kép): Makovecz Imre
70/19	szarvasmarha-tartásra . . .

Oldal/sor	
71/02	. . . Tálos József, egyéni gazda . . .
71/05	1944-től 1960-ig Hülvely István . . .
74/07	. . . nyit benne.
75/01	(kép): Az izsákfai . . .
80/26	Bokod-puszta
80/27	Bokod-puszta
80/28	Kulmon István és Bogdán Vilma.
82/00	(térkép) 2. Bokodi kereszt, 3. Pap-tagi kereszt, 4. Temetői kereszt, 5. Cenki kereszt.
83/00	(térkép): Sághegyen
85/29	. . . szekérderékban . . .
95/18	dűlején . . .
96/01	szőlősgazdák . . . (kép)
101/41	székekkel . . .
104/37	diftongusok . . .
105/18	szúrja a szegezés
105/27	hí-híba.
106/18	Vazsvár=Vasvár
106/27	diftongus
107/23	. . . találja . . .
112/16	Hadd ugassák . . . (kotta)
113/15	kertetekben. (kotta)
114/03	csi-csij-ja (kotta)
119/02	Bújj, bújj zöld ág . . .
122/02	gyűjtő
123/36	A szülés . . .
126/00	(1–2. kép): Csutora.
128/07	kancsót . . .
143/34	Berzsenyi Lénárd . . .
147/36	Az ágyak között . . .
150/41	. . . óta . . .
153/39	Harka
155/28	. . . általános . . .
164/01	Bokod-puszta
169/03	kidöntött
170/24	Harka
172/19	A hegymestereket . . .
173/01	. . . – annak szedésétől kezdve – . . .
179/70	. . . a Celldömölk II. (Alsóság) . . .
180/13	. . . Celldömölk . . .
	A javítási jegyzékben:
184/15	Makovecz Imre

Kemenesaljai Digitális Könyvtár
2017.06.29. 10:52

Tungli Gyula

Izsákfa évszázadai

Javítási jegyzék
(folytatás)

A 49. oldalon:
A 143. oldalon:
A 180. oldalon:
} Berzsenyi Lénárd Általános Iskola, Celldömölk

Tungli Gyula

IZSÁKFA ÉVSZÁZADAI

KRESZNERICS FERENC KÖNYVTÁR
CELLDÖMÖLK
17857

Lektorok: **Dr. Koltai Jenő**
Molnár Gábor

A borítólapot **Sántha Imre** grafikus tervezte.

Fotók: **Nagy Nándor,** Pápa
Sebestyén Zoltán, Celldömölk

A térképeket **Domonkos Imre,**
a rajzokat **Erdélyi Gyula** készítette.

A könyv borítóján a Medgyesi Somogyi család címere látható

908
T 93

ISBN: 963–03–3885–8

Helytörténet

2004 JÚL

Szedés és tördelés: Fribert Judit
Lukács Lászlóné

Nyomdai munkák: Pápai Nyomda Kft. 95/7067
Felelős vezető: Fribert Jenő

ELŐSZÓ

Régi mulasztást pótol ez a könyv, mely rögzíti szülőfalum történetét.

Azt hiszem jól választottunk, mikor felkértük dr. Tungli Gyulát a szülőfalujáról szóló monográfia megírására. Nála alkalmasabb személyt nem találhattunk volna e feladat elvégzésére.

1974 óta – mintegy 20 éve – gyakorlom a választók bizalmából a falu vezetését. A rendszerváltozás, azaz 1990 óta töretlen fejlődésről számolhatok be - hogy csak párat említsek - faluház, orvosi rendelő, a temető villamosítása, Hegyalja utca portalanítása, járdák felújítása, sportöltöző, gázvezeték. A falu régi arculatát megtartva folytatódik a település korszerűsítése, a kanyarok levágása, megfelelő közvilágítás kialakítása, az új házak építése. Ez utóbbi már mind-mind új jelenség. A fejlődést folytatni kell, így tud a település Celldömölk város szerves partnerkerületévé válni.

Ahogy már említettem, Izsákfa mezőgazdasági jellegű település volt évszázadok óta. Ezt a hagyományt megtartva a lakosság egy része ma is mezőgazdaságból él. Megélhetését a nagyszerűen működő Sághegyalja Szövetkezet biztosítja. Természetesen az emberek egy másik csoportja a Celldömölkön lévő különböző üzemekben dolgozik.

Izsákfának az átmenő forgalma is nagy, hiszen a 8-as számú főútról érkezők Celldömölköt csak falunkon keresztül tudják megközelíteni.

A dél felől érkező a Kódó patakkal találkozik, mely már régóta csörgedezik leszabályozott medrében. Gyermekkorom csodálatos emlékei fűződnek a patakhoz. A temető előtti öblös része volt mindennapos fürdőhelyünk – amely szabályozása következtében megsemmisült – nemcsak Izsákfa, hanem Alsóság gyermekeinek is.

Természetesen nem mellőzhetem a csodálatos Ság hegyet, amely a környékbeli falvaknak - Kemenesaljának - meghatározó jelensége. Berzsenyi Dániel - a táj szülötte - így emlékszik róla.

„Messze sötétedik már a Ság teteje
Ezentúl elrejti a Bakony erdeje
Szülőföldem képedet.
Megállok mégegyszer, s reád visszanézek.
Ti kékellő halmok! Gyönyörű vidékek!
Vigyétek bús könnyemet.”

Csodálatos a sági erdő, amelyik már régóta sétálóhelyévé vált az oda kirándulóknak.

Lassan a rám bízott feladatok végéhez érek. A jövőről kár lenne felelőtlenül jósolni, az majd az utókor feladata lesz.

Úgy gondolom, hogy e könyv olvasása közben az utókor kellemesen fog ránk emlékezni és Izsákfa hű fiaként ejti ki nevünket. És most Isten nevében útjára bocsájtom munkánkat, Izsákfa monográfiáját.

Izsákfa, 1995. február 28.

Farkas Zoltán
önkormányzati képviselő

BEVEZETÉS

18 éves koromban faluról városra került értelmiségi vagyok. Közel 40 évvel ezelőtt, fiatal gimnáziumi tanárként kezdtem el szülőfalum, ***Izsákfa*** történetének kutatásával foglalkozni, s összegyűjtöttem e ***kemenesaljai*** település szellemi és tárgyi néprajzi anyagát. Tettem ezt azzal a nemes szándékkal, hogy jobban megismerjem. Azért, hogy emléket állítsak őseimnek az őket megillető kellő tisztelettel és alázattal. Egy monográfiát akartam írni e kis ***Vas megyei település*** életéről, egykori és mai lakóinak munkájáról, örömről, bánatáról, megpróbáltatásairól, szenvedéseiről. Szólni akartam e szorgalmas és tehetséges népnek a szülőföldhöz való ragaszkodásáról, tiszta erkölcséről, munkaszeretetéről, szokásairól, keresztény hitük közösségmegtartó erejéről, melynek kisugárzása engem is elkísér egy életen át. Ugyanakkor nem titkolt szándékom volt az is, hogy szülőfalumat - a tudományos igényeknek megfelelve - ismertté tegyem a szűkebb tájon és a megyehatáron túl.

Tervem azonban eddig csak részben sikerült. 1961-ben egy 88 oldalas dolgozatom első helyezést ért el a Vas megyei, hatodikat az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton. Értekezésem történeti részét 1965-ben közölte a Vasi Szemle 19. száma. Munkám folytatását fékezte, hogy ekkor már Pápán, a Türr István Gimnáziumban tanítottam, s a nagymúltú iskolaváros annyira a szívemhez nőtt, hogy a város művelődés-történetével, híres iskoláinak a magyar közéletre gyakorolt hatásával kezdtem el foglalkozni. Változatlanul érdekelt a magyar nyelvtudomány - ezen belül is a névtan -, melynek területéről számos országos és helyi publikációm jelent meg. Regionális tudományszervezői tevékenységem, szerkesztői munkám is sok időt vett igénybe. Nyitrai és győri főiskolai tanárságom pedig a Felvidék és a Kisalföld kultúrája felé fordította figyelmemet.

Most, hogy 2 év óta nyugdíjas vagyok elhatároztam, hogy megvalósítom ifjúkori álmomat, a meglévő anyagom kiegészítésével, végső formába öntésével befejezem Izsákfa monográfiájának elkészítését, anyagát könyv formájában közkinccsé teszem. Erre a 420 lakosú kis településnek remélem ugyanolyan nagy szüksége van, mint nekem. Én úgy érzem, hogy ezzel tartozom szülőföldemnek, tartozom felnevelő dajkámnak. De önbecsülésem is ezt diktálja.

Tisztában vagyok azzal, hogy ez a könyv nem készülhetett volna el a ***Celldömölki Városi Önkormányzat*** anyagi és erkölcsi támogatása nélkül. Nem készülhetett volna el monográfiám akkor sem, ha e nemes ügynek a helybeliek között nincs olyan lelkes támogatója, mint ***Farkas Zoltán,*** Izsákfa község elöljárója, és mint ***dr. Koltai Jenő*** alsósági esperes-plébános, izsákfai lelkipásztor, akiktől nemcsak biztatást, hanem szellemi és gyakorlati segítséget is kaptam. Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindkettőjüknek önzetlen, időt és fáradságot nem ismerő munkájukért. Köszönetet mondok továbbá mindazoknak az izsákfaiaknak, s az onnan elszármazottaknak, a Kemenesaljai Baráti Kör néhány nagyon aktív, s hozzáértő tagjának, akik mind a fényképezés, mind a rajzok elkészítésében, a kézirat előzetes elolvasásában, s egyéb módon segítettek abban, hogy ez a könyv nemcsak Izsákfa, hanem egy kemenesaljai, s nyugodtan mondhatjuk egy ***dunántúli falu története*** legyen. Egy dunántúli falué, hiszen majd olvasása közben látni fogják, hogy számos olyan vonása van, mely közös a magyar faluk sorsával. Itt településünk hét olyan

jellemző vonását sorolom fel, melyből több, mint a fele szinte minden magyarországi községre vonatkoztatható.

a) ***Izsákfa*** külterületének egy része már a ***rómaiak idején is lakott hely volt.***

b) ***Árpád-kori településeit*** (Bokod és Enyi falvakat) ***a XVII. században a török elpusztította, lakóit pedig elhurcolta.***

c) A XV.-től a XIX. század közepéig tipikus magyar jobbágyfalu egy földesúrral s néhány kis- vagy bocskoros nemesi családdal.

d) ***A férfilakosság zöme végigélte az első és a második világháború poklát.*** 1917-ben Isonzónál, 1943-ban Voronyezsnél; mások a hadifogolytáborokban pusztultak el. Idehaza pedig nőtt az özvegyek, az árvák, és a hadirokkantak száma. Tipikus jelenség, hogy a XX. század elején többen kivándoroltak Amerikába egy jobb világ reményében.

e) A második világháborút követő ***nagy társadalmi átalakulás 1945-ben*** a földosztással kezdődött, majd 14 év múlva a ***termelőszövetkezet megalakulásával*** folytatódott, annak minden pozitívumával és negatívumával együtt. A tulajdonviszonyok alapvetően változtak meg, a Pannonhalmi Apátság 1100 hold földjét (korábban Somogyi gróf birtoka), felosztották a volt cselédek és a szegényparasztok között, majd, 1959-ben a közel 2000 katasztrális holdas izsákfai határban megalakult a ***Zrínyi Miklós Mezőgazdasági Termelőszövetkezet.*** 1966-ban 4 termelőszövetkezet (Alsóság, Izsákfa, Nemeskocs, Boba) 6000 katasztrális holdon ***Sághegyalja Mezőgazdasági Termelőszövetkezet*** néven folytatja tovább a nagyüzemi gazdálkodást.

f) ***Izsákfa a funkcióját (szerepét) vesztett magyar települések egyike.*** 1945 után sokan elmentek az iparba, ahol garantált fizetést kapnak, a vasárnap szabad, s nem kell napi 10-12 órát dolgozni. Ez főként a fiatalokat vonzotta. Mások továbbtanultak, s értelmiségiként már nem jöttek a faluba vissza. Másrészt jóval kevesebb gyermek született, mint annak előtte. Tipikus lett a kétgyermekes család. A falu lakossága az utóbbi 35 év alatt majdnem a felére csökkent. 1959-ben a település lakóinak száma 741, 1994-ben 420. Ez az alacsony létszám az oka, hogy néhány évtized óta nincs a faluban általános iskola, de nincs pap, aktív tanító, egyszóval nincs értelmiségi sem. Aki itt maradt, az vagy nyugdíjas, vagy más településre jár dolgozni. Önállóságát is elvesztette: Izsákfát 1979-ben Celldömölhöz csatolták, a község neve már csak utcanévként él tovább (Izsákfa utca).

g) ***Ugyanakkor az utóbbi 5 évben kedvező tendenciával is találkozhatunk:*** például többen – celldömölki fiatalok – eladó házat, vagy telket vásárolnak Izsákfán, s elkezdenek építeni. A város közelsége (Celldömölk központja 5 km), a jó levegő, és a jó autóbuszközlekedés lehetővé teszi a bejárást. Bár még mindig a Sághegyalja Mezőgazdasági Termelőszövetkezet adja a munkát a legtöbb izsákfainak, már elég sokan vannak olyanok, akik Celldömölk üzemeiben vagy a szolgáltatás területén keresik kenyerüket. Új jelenség az is, hogy a Celldömölki Tanács, majd a rendszerváltozás után az Önkormányzat számos új létesítményhez adott komoly anyagi segítséget. Ezek: önkormányzati iroda, sportpálya, ravatalozó, a bokodi harang rep-

rezentatív környezetben történő elhelyezése, II. világháborús emléktábla avatása. 1993-ban felmerült a falu önállóságának lehetősége. Az eredmény: 3 szavazattal többen voksoltak amellett, hogy Izsákfa ***Celldömölkhöz tartozzék.*** Elsősorban a Celldömölkön dolgozók döntöttek így, figyelembe véve azt, hogy az autóbusz-közlekedés így - helyijáratként - jóval olcsóbb.

Izsákfa nekem - több mint 40 év távlatából is – nagyon kedves hely. Itt laktak szüleim, itt születtem, itt töltöttem felejthetetlen szép gyermekkoromat, itt fedeztem fel az élet első örömeit. Minden 1958-ig épült háznak a tulajdonosát ismertem. Ismertem és megjártam patakjait, fürödtem a Kódóban, szánkóztam és korcsolyáztam a Bakonyban, minden nyáron ott őriztem állatainkat a Pincedombon. Itt készítettem először gólyalábat, nyilat, fakardot, kereplőt nagypéntekre, tavasszal búgócsigát, itt tanultam meg métázni, itt rúgtuk a labdát társaimmal a Kulcsárkertben és a Papréten. Egyszóval ez a hely a boldog gyermekkort jelentette.

Könyvemben szeretnék emléket állítani kedves tanítóimnak, ***Nagy Irénnek*** és ***Mainone Gézának.*** Ők irányították rá figyelmemet elsőként a falu történetére. Ők beszéltek nekem a Kastélydombról, ahol a hajdani vasi kurucvezérnek, ***Sándor Lászlónak*** otthona állt. Nevelőim irányították rá figyelmemet a Kisfaludy Kálmán plébános által vezetett Historia Domusra. Jóvoltukból kétszáz év történelmi levegője vett körül 6-10 éves koromig, amikor az egykori Somogyi kúriába, a kisiskolába jártam, ahol mindennap láttam a Somogyi grófok fejjel lefelé fordított címerét.

Köszönöm Nektek drága tanítóim, hogy megtanítottátok nekem azokat a verseket, melyeket azóta is kívülről, könyv nélkül tudok. Tőletek hallottam először ***Berzsenyiről,*** Kemenesalja nagy költőjéről, akinek szülőfalujában, Egyházashetyén rokonságom révén kisgyermekkorom óta gyakran megfordultam. Szép verseit, megszívlelendő intelmeit mint magyartanár több generáción keresztül igyekeztem diákjaimnak közvetíteni.

Állítson ez a könyv emléket mindazoknak, akik Izsákfán vagy Alsóságon megtanítottak bennünket az írásra, az olvasásra. Állítson emléket a katolikus és a sági evangélikus tanítóknak, a Celldömölk II. kerületi Általános Iskola (ma Berzsenyi Lénárd Általános Iskola) tanárainak, tanítóinak, akik hozzájárultak évszázadokon át egészen napjainkig ahhoz, hogy belőlünk jól képzett, szakmunkás, alkalmazott, sok mindenhez értő parasztember vagy művelt értelmiségi legyen.

Befejezésül a hagyományőrzés fontosságáról szeretnék szólni. Arról, hogy ma is megszívlelendők Ipolyi Arnold tudós katolikus püspök, híres néprajztudós szavai: *„Őrizzük és tartsuk fenn emlékeinket, nehogy azok végleg elvesszenek, ezáltal üresebb legyen a múlt, sivárabb a jelen és még sivárabb a jövő!"*

Szeretett szülőföldem népének pedig azt kívánom, hogy éljen békében - annyi balsors és szenvedés után - hosszú századokon át boldogan és szabadon!

A szerző

I. ÁLTALÁNOS RÉSZ

A Marcal folyó sík völgyében, Kemenesalja közepén, a Celldömölk-jánosházi országút mentén terül el Izsákfa. A falu tengerszint feletti magassága 132, 30 m. A Ság hegy vulkánkúpja tőle északnyugatra, kb. 1 km távolságra emelkedik. Vasúton megközelíthető Nemeskocs (3 km) és Celldömölk (5 km) felől.

A falu ***területe*** - a hozzá tartozó Bokod pusztával együtt - 1979 kataszrális hold, tiszta jövedelme: 21.445 aranykorona[1].

A ***lakosok száma***: 1698-ban 161 (Canonica Visitatio), az 1787-es első népszámlálás adatai szerint 287, 1842-ben 489, 1959-ben 741, 1994-ben 420 fő.

Közigazgatásilag 1965-ig önálló egység, 1979 óta Celldömölk város része.[2]

A ***talaj*** geológiai eredetét illetően hordalék (kavics), iszap és homok, melyet a Pannon tenger visszahúzódása után a Marcal gyakori kiöntése töltött fel. Alacsony, hullámos lapály, melyen több apró vulkánhegy ül. Köztük legszebb a Ság hegy és a Devecser melléki Somló hegy párja, a Kissomlyó. (Ferenczi István geológus megállapítása szerint a vulkánikus kitörés a harmadkor legvégén következett be.)[3]

1958-ban az Újtelep melletti Pap-tagban, a Köcski Állami Gazdaság gyümölcsöst akart telepíteni. A felküldött talajminta a mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Akadémia Talajtani Intézetének szakvéleménye szerint: *„...rozsdabarna erdőtalaj. Gyengén lúgos kémhatású, Ph értéke: 7,5-8. Érdemleges mésztartalma nincsen, több helyen kavicslerakódás és homok található.”*[4]

Az izsákfai gazdák tapasztalatai szerint a legjobb minőségű földek a falu keleti és nyugati oldalán: a Celldömölk-Boba vasútvonal mellett, a Külső-réten, a Szélhosszában, a Dercóna-dűlőben, valamint az Enyi-réten vannak. A fenti területek aranykorona értéke magas: átlaga katasztrális holdanként eléri a 15-öt.

A község ***éghajlata*** megegyezik Kemenesalja éghajlati viszonyaival. A nyár mérsékelten meleg, a tél mérsékelten hideg. Szájhagyományból tudjuk, hogy nagy hideg volt 1929-ben, 1940-ban és 1964-ben. Ekkor nem voltak ritkák a -30 °C-os hőmérsékletek. A legmagasabb hőmérsékletet 1993. július 22-én jegyezték fel, amikor +34 °C-ot mértek.

1948-tól közel két évtizedig néhai ***Tompa Kálmán*** erdész végzett csapadékmérést a pápai Meteorológiai Állomás megbízásából. E szerint 1948-58 között az évi átlagos ***csapadékmennyiség*** 750 mm. Ingadozása szélsőséges esetben 100 mm. Az utóbbi 10 esztendőben ez a mennyiség földünk közismert általános felmelegedése következtében 500-600 mm-re esett vissza.[5]

A község déli részén folyó ***Kódó patak*** (régebben Pereszteg) a Marcal vízgyüjtőterületéhez tartozik. A patak az Izsákfától mintegy 20 km-re lévő Hosszúpereszteg község határában, a Farkas-erdőben ered, s útjában több kisebb ér vizét veszi fel. Ma már csak árok, ám az egykor bővízű folyó gyakran kiöntött, így pl. 1940-ben és 1958-ban, ezért medrét többször kellett szabályozni. Az utóbbi 30 évben a bauxitbányászat vízkiemelése, a vízszabályozás és a szárazság miatt árvízveszély nem fenyeget.

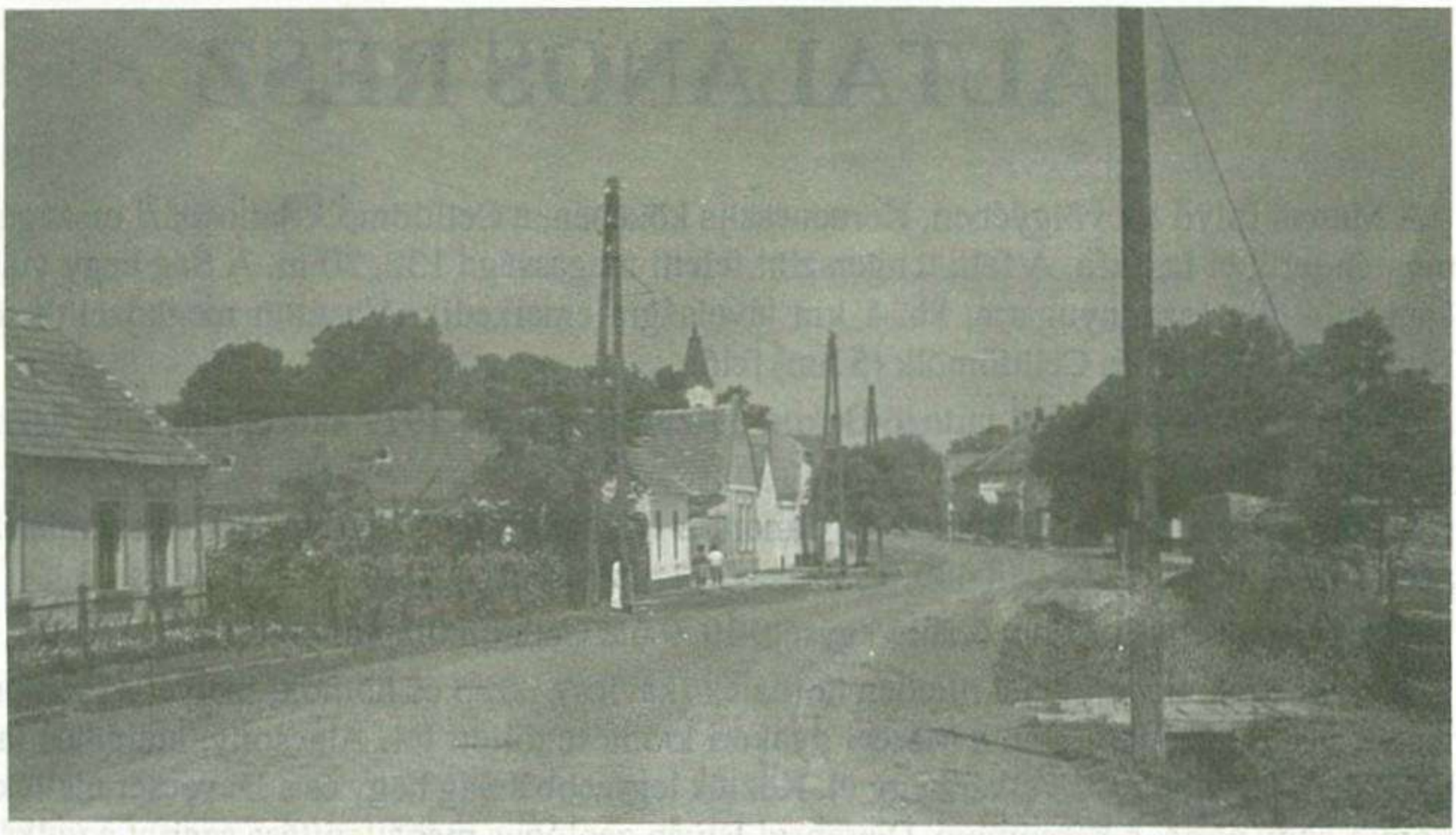

Az Ószeg (Fotó: Gáti Samu, 1958.)

A Ság hegy és környéke a bányaművelés előtti időből (XIX. század vége)

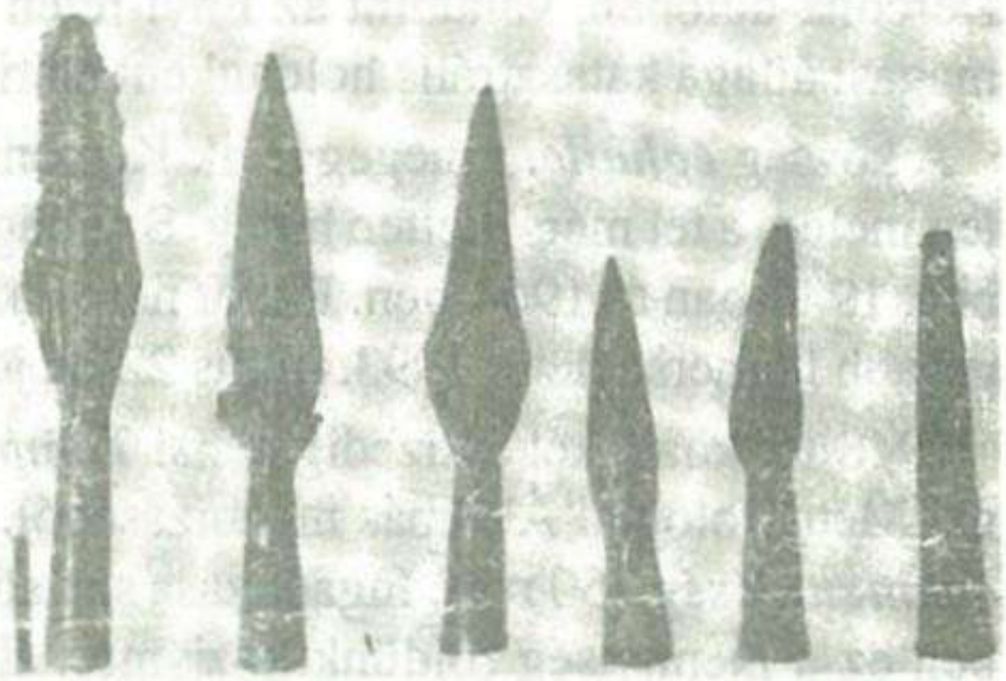

Bronzkori leletek az időszámításunk előtti első évezredből.
(A tárgyak a Gutában kerültek elő 1981-ben)

A ***víznyerés*** évszázadokon keresztül gémes és kerekes kutakból történt, 10-15 méter mélyről. Így a szennyeződés régen nem fenyegetett. Mióta pedig vezetékhálózat van a faluban, az egészséges ívóvízellátás biztosítva van. A korszerű vízellátást szolgáló hálózat kiépítése 1982-ben történt meg. A vizet a falu Celldömölktől kapja.

A Külső-rét nevű dűlőben egy ***mesterséges tó*** található, melyet 1975-ben a Celldömölki Széchenyi Zsigmond Vadásztársaság létesített.

A falut északról a sági, nyugatról a köcski ***erdő*** veszik körül, melynek fája főként tölgy és bükk, helyenként az akác. A dűlőutak mentén gyakori a nyár- és fűzfa.

A községnek jellegzetes növényvilága nincsen, e tekintetben úgy beszélhetünk róla, mint a Kemenesalja különösebb jellegzetességekkel nem rendelkező részéről. A település határában mindenféle takarmány- és ipari növény megterem (cukorrépa, napraforgó, repce). Legismertebb, e tájra elsősorban jellemző takarmánynövény a bíborhere.

Ugyanez áll az ***állatvilágra*** is. Legfeljebb annyit állapíthatunk meg, hogy a közeli erdőségben vaddisznó és őz, néha egy-egy szarvas és a tó környékén vadkacsa található. Érdekességként megemlíthető, hogy 1977-ben a Mágorta-dűlőben fekete gólyákat figyeltek meg. Háziállataik a szokásosak, a galamb-, a házinyúl-tenyésztés elég gyakori, néhányan méhészettel is foglalkoznak.

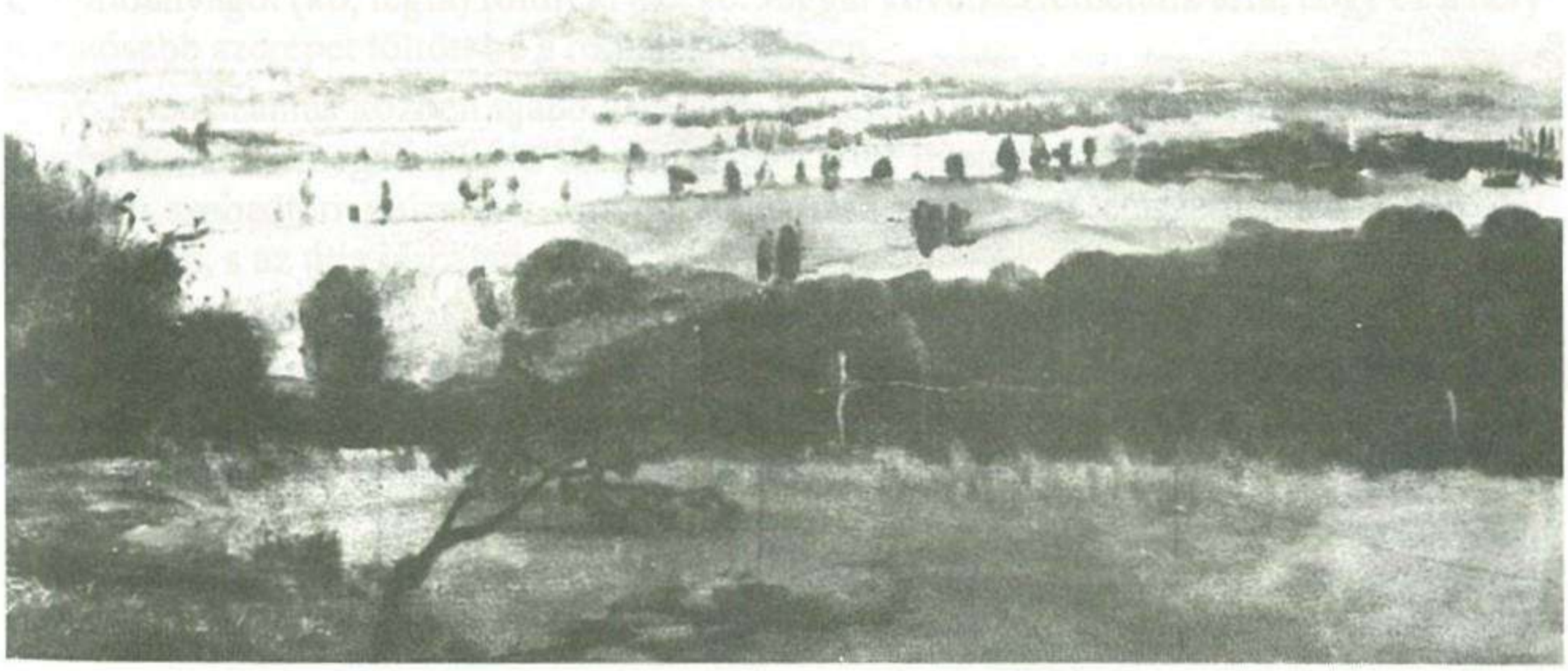

Sághegy a Somlóról – Fotó: Koperniczky Ferenc

II. TÖRTÉNETE

Az ókor

(Krisztus előtti és utáni évezred)

Izsákfa neve az elmúlt évtizedekben gyakran szerepelt az Archeológiai Értesítőkben és a napi sajtóban (1962, 1965, 1981) az előkerült régészeti anyag kapcsán. A Vasi Múzeumok Tudományos Közleményei alapján összeállítható a település ***régészeti topográfiája.*** A három fontos külterületi lelőhely: *1. Guta-dűlő, 2. Dercóna-dűlő, 3. Bokodi-puszta.* A régészeti anyagokból kiderül, hogy községünk területe már a rómaiak idején is lakott hely volt, sőt a mintegy 3000 évvel ezelőtt itt élt ember nyomaival is találkozhatunk.

Dr. Bándi Gábor régész szerint az 1981-ben a Gután földmunkák kapcsán előkerült, 46 db-ból álló, mintegy 15 kilogrammos ***késő bronzkori*** régészeti anyag ún. raktárkészlet, melyet tulajdonosa az illetéktelenek elől rejthetett biztonságos helyre. Az időszámításunk előtti I. évezredből való lelet szárnyas baltákat, tokos lándzsákat, sarlókat és öntőlepényt tartalmaz. (A tárgyak megtekinthetők a szombathelyi Savaria Múzeumban.)[6]

Időszámításunk után 10-12-ben Augustus császár meghódította Pannóniát. Ettől fogva ez a terület provincia mintegy 377-ig, a hunok betöréséig. A több mint 300 éves római uralomnak nagyon sok becses emléke maradt fenn a Dunántúlon. Vas megyében Szombathelyen és a Ság hegy környékén találtak értékes ***római kori*** leleteket.

„Izsákfa község, a hozzátartozó Bokod- és Enyi-pusztákkal már a régi időktől fogva fennállott. Területén már a rómaiak idejében laktak, mint ezt a Bokod pusztán talált cserépurnák bizonyítják. A kocsi határ és a Kódó patak közé nyúló kiemelkedésen - valószínűleg a rómaiak által épített - nagyobb épületek alapjai még 1880 körül láthatók voltak. 1885-ben ugyanott cserépkoporsók és csontvázak voltak találhatók a szántóföldön.[7]"

Ez a terület a mai Dercóna-dűlő, ahonnan szántás közben még mindig nagy mennyiségű építőanyagot (kő, tégla) fordít ki az eke. Joggal következtethetünk arra, hogy ez a hely jelentősebb szerepet töltött be a rómaiak idejében.

1962-ben szántás közben újabb alapfalak kerültek elő. *Szentléleky Tihamér* múzeumigazgató akkori megállapítása szerint az előkerült leletanyag bemutatásra is alkalmas, azonban szabadtéri múzeumá történő átalakítása nem lenne célszerű, mert a várostól messze van, s az útja járhatatlan.[8]

A rómaiak után a hunok, majd avarok, a honfoglalás idején pedig szlávok laktak Pannónia e területén. Népvándorláskori leleteket eddig nem találtak a község határában. Közvetlenül a honfoglalás előtt szlávok éltek Kemenesalján; ezt bizonyítják a szláv eredetű helységnevek, (Karakó, Pereszteg, Somló).[9]

A középkor

A feudalizmus kora

A IX. sz. végén és a X. sz. elején a magyarok véglegesen megszállták a Dunántúlt és vele együtt Kemenesalját is. A Marcal völgyéhez tartozó Izsákfa területe és környéke Szalók nemzetségének jutott. A nemzetség tagjai birtokukon úgy osztozkodtak, hogy a

Főszeg - Útirány Celldömölk-Jánosháza

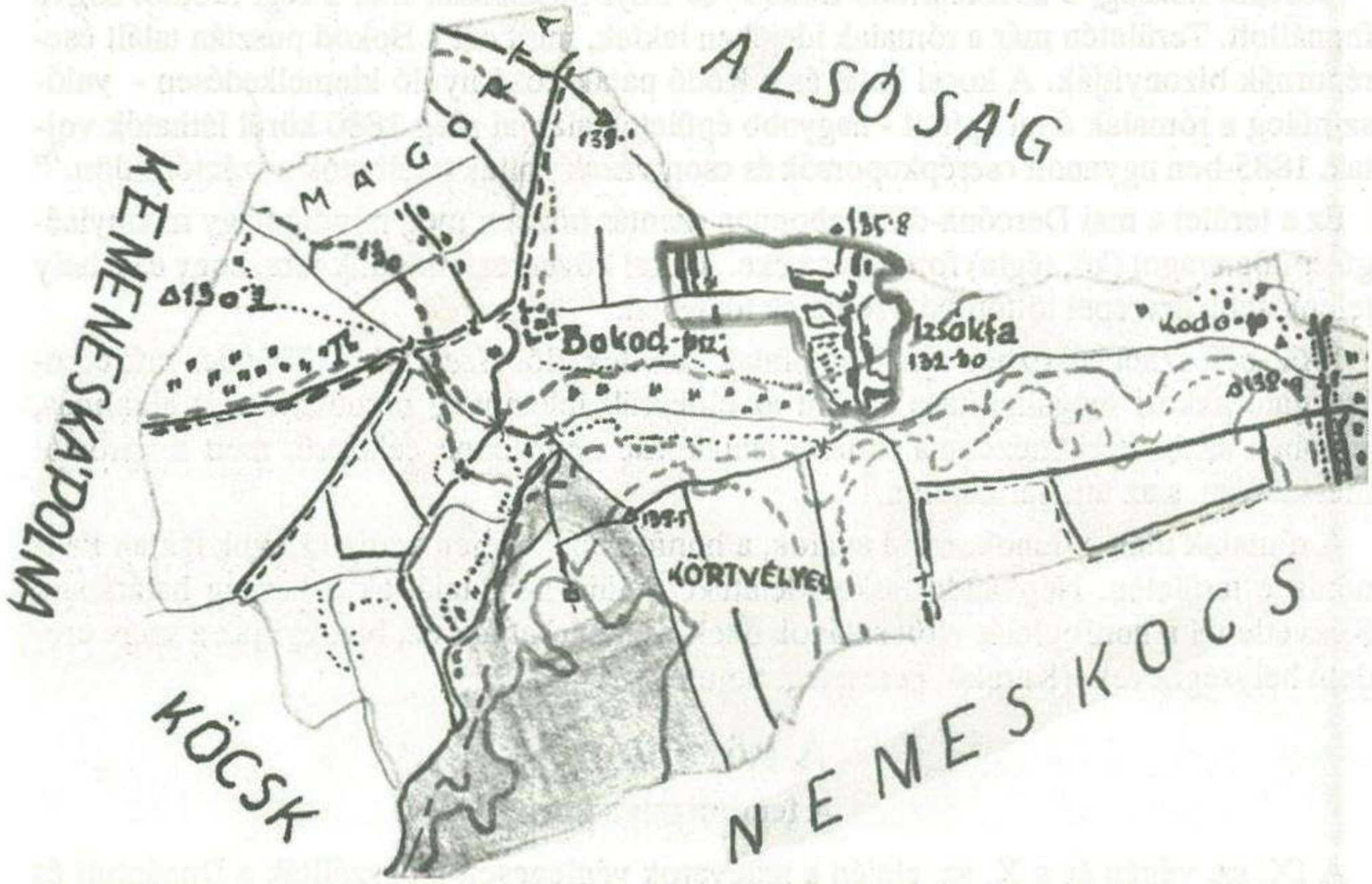

Izsákfa domborzati térképe a szintvonalak feltüntetésével 1958-ból

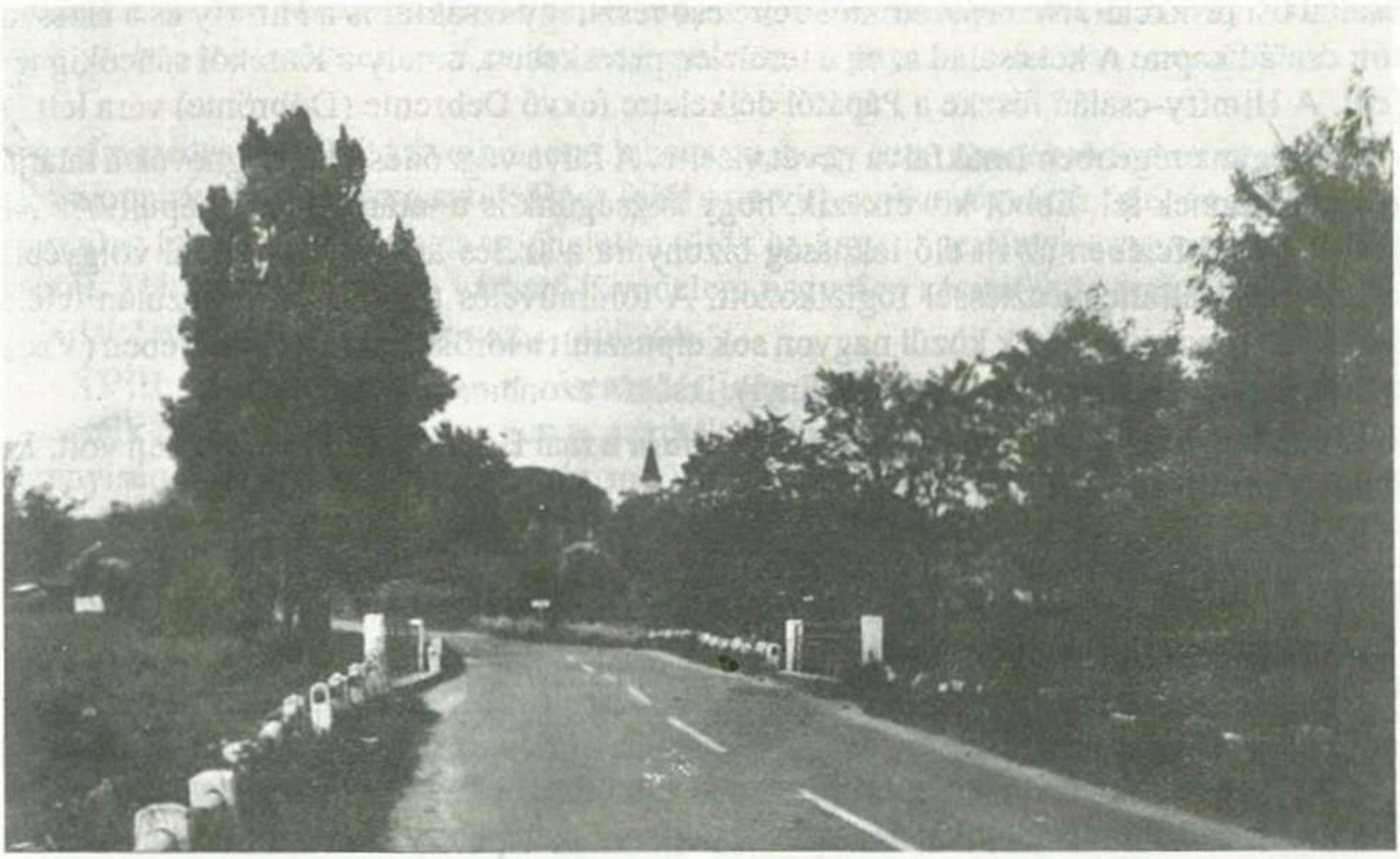

A jánosházai-celldömölki országút. Közelben a Kódó patak hídja. Távol a falu templomtornya (Fotó: Gáti Samu, 1958.)

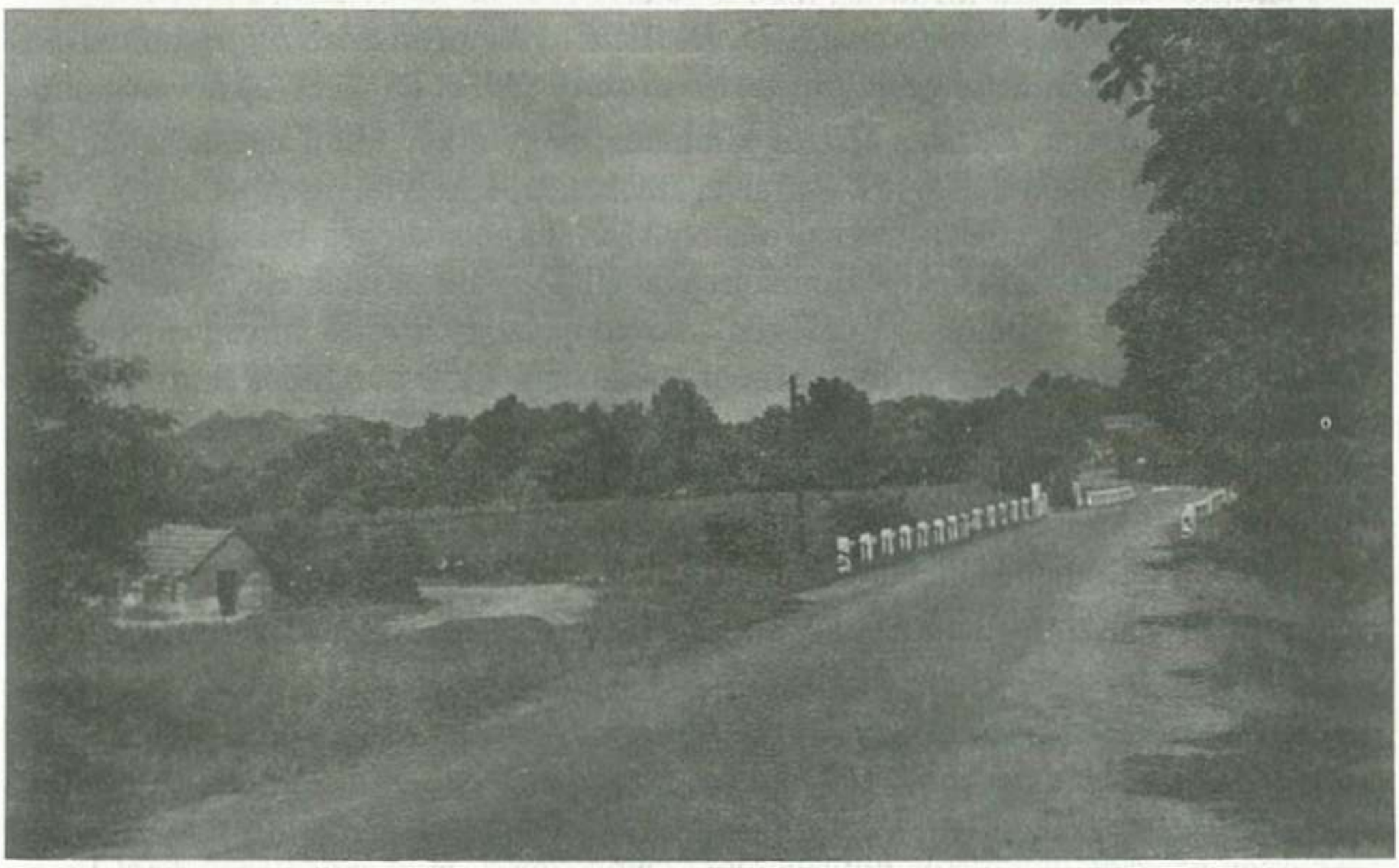

Közel és távol. Bogdán Mihály vályogháza, háttérben a Ság hegy (Fotó: Gáti Samu, 1958.)

Kisfaludy Ferenc Könyvtár tulajdona
110776
Celldömölk

család ősi fészkétől, Nemesszalóktól délre eső részt, így Izsákfát is a Himffy és a Hosszútóti család kapta. A két család azon a területen pereskedett, amely a Karakói sáncokig terjedt. A Himffy-család fészke a Pápától délkeletre fekvő Debrente (Döbrönte) vára lett.[10]

Községünk régebben Izsákfalva nevet viselte. A falva végződésű községnevek a tatárjárás után tűnnek fel. Ebből következik, hogy községünk is a tatárjárás után épült. Az Árpád-kor első felében az itt élő lakosság bizonyára a széles árterületű Marcal völgyében nomadizáló állattenyésztéssel foglalkozott. A földművelés térhódításával azután letelepült apró falvakban. Ezek közül nagyon sok elpusztult a török megszállás idejében (Vadasülés, Paragh, Jánosi, Beke, Bokod, Enyi). Izsákfa azonban megmaradt.[11]

A szájhagyomány szerint a ***koraközépkori falu*** a mai Bokod puszta környékén volt. Ezt a következők bizonyítják:

A Bokodi-kereszt mellett ma is megtalálhatók a régi épületeknek Ság hegyi terméskőből rakott alapfalai.

Okleveles anyag is bizonyítja, hogy Bokod korábbi település: *Bukud* (*1311.* Hazai okmt. I. 106.) *Archidiakonus de Bukud* (*1325.:* uo. III. 80.) *Bokod* (*1391.* u.o. IV. 231, *1470.* Zala m. oklt. II. 417.) *Bakod* (*1422.:.* Muz. 11 t.)[12]

A XIV. századi okleveles adatok mindenütt Bokodról beszélnek. A XV. század első harmada után előforduló adatokban viszont Izsákfalva szerepel. A névváltozás okát a rendelkezésünkre álló adatokból nem tudjuk kideríteni, de az bizonyos, hogy a század utolsó harmadában egymás mellett él még a két név (*Izsákfalva, más néven Kis Bokod*).

1435-től már folyamatosan találhatunk adatokat Izsákfa fennállásáról. *Isakfalua* (*1435.* Hazai okmt. II. 259.), Körmendi 11 t. Himfyana (*1476:* uo- 570. 579., *1480:* Dl. 18373.) *1446:* Békássy cs. 11t.) *Izsakfalwa (1475.* Dl. 17751.) *Egy 16. századi forrás Isaakfalwa al. nom Kis Bokod (Isaakfalwa másnéven Kis-Bokod)* (*1516.* Dl. 22851.) néven említi.[13]

Jeles nyelvtudósunk, *Kázmér Miklós* kimutatta, hogy a kételemű nevek előtagja legtöbbször a birtok tulajdonosa. (Pl. Pálfalva, Izsákfalva, Királyfalva, Apátfalva) Ez jelen esetünkben Izsák. A nyelvészeti szakirodalom szerint az elsődleges **Izsákfalva** névváltozat a magyar **Izsák** és a birtokos személyraggal ellátott **falu** összetétele. A rövidebb név 1873-tól követhető nyomon. Községünk névadójával okleveles anyagban először a szomszédos Mestery család birtokperében találkozunk 1350-ben, ahol ***Izsák de Bukud*** mint tanu szerepelt.[14]

Hogy 1584-ben Izsákfalva község már a mai helyén létezett, bizonyítja azon okirat, melyben Rudolf király Izsákfalvai ***Márky János*** helyettes nádornak a község déli végén emelt töltés és a Kódó patakon átvezető híd építéséért vámszedési jogot engedélyez.

A Prágában kiállított, Rudolf király aláírásával ellátott oklevél magyar fordítása a következő:

„Többek kérésére az Izsákfalvai Márky János helyettes nádornak hűséges szolgálatait tekintve; miután sok költségbe került hidakat és töltéseket építeni; különös kegyelmünkből megengedjük, hogy kiadásainak kárpótlásául kereket (sorompót) felállítva adót és vámot szedhessen az izsákfalvi birtok határában oly módozattal, mint más városoknál Vas megyében és a szomszédos megyékben szokás, tudniillik a terhet vivő szekér után fizetendő három magyar kispénz (denár), gyalogos után egy bécsi denár, nagy marha után egy bé-

csi denár, de más városok kára nélkül és oly feltétellel engedélyeztetik ez Márky Jánosnak örök időkre, a hidakat és a töltéseket nagyobbítani és folyton jó karban tartani kötelezteti."[15]

A vámszedés tényéből következtetni lehet arra, hogy ezen a vidéken fontos kereskedelmi útvonalak vezetnek keresztül: Bécs felől erre vitt az út a végvárak felé, és egyéb gazdaságilag fontos összeköttetés is lehetett a török határmenti területek és az osztrák részek között. Márky Jánost csak a várható jövedelem nagysága késztethette arra, hogy az utak és hidak javítására jelentős összeget költsön.

A XVIII. és XIX. században a vámszedés joga a ***Somogyi grófokat*** illeti. Megbízott embereik még a múlt század végén is szedték a hídpénzt. Szájhagyomány szerint a vám mennyisége 1 db marha után 2 krajcár, marhával vont fogat után 4 krajcár, lovaskocsi után 6 krajcár volt. A szomszéd községbeliek (kocsiak és bobaiak) nem fizettek, tudniillik ők javították az utat Bobától egészen a Kódó patakig. Később a Celldömölk-jánosházi országút mentén, a Vadászy-féle kocsma előtt állították fel a sorompót, s ott szedték a hídpénzt. (A Vadászy-féle ház falában még 1958-ban is fellelhetők a hídpénz-szedéshez szükséges eszközök: beépített sorompókerék, figyelőnyílás). A vámhely áthelyezésének minden valószínűség szerint az volt az oka, hogy sokan megpróbáltak kerülőutat keresni, hiszen a Bokod felé vezető úton szintén át lehetett jutni a patakon.

Izsákfalván a XVI. században a ***dömölki apátságnak*** is voltak birtokai. A izsákfalvi Barátföldje és Egyházföldje nevű szántók, valamint a Kettős-gát, Gödör és Derczalmájaalja nevű rétek 1561-ben még az apátság birtokában voltak[16], de az 1602-ben végzett összeírás szerint már nem tartoznak a dömölki apátsághoz.[17]

A XVI. és XVII. században állandó háborúk miatt nehéz körülmények között élt a község lakossága. „A ***török*** háborúban határhely volt, a török elől menekülők tartózkodási helye, akik a Marcal-menti nádasokkal, erdőkkel borított területen éltek, s megtartották önállóságukat az 1664-i szentgotthárdi csatáig."[18]

Egy 1664. évi Vas vármegyei alispáni jelentés szerint a török Bokodról - (melyet Pag és Bokod néven említ a forrás) - 32 embert hurcolt el[19], 1683-ban - a nagy szárazság idején - a törökök átkeltek a Marcal gázlóin és Kemenesalján 40 falut hamvasztottak el; így a Bokod nevű jelentős települést is.[20]

A XVIII. században a község határának nagy része a ***Sándor család*** birtoka. Tulajdonát képezte a temetővel szemben levő kastély is, melynek anyagát a falu lakói az 1940-es években széthordták lakóházak építéséhez.[21] (A Ságfai Sándor család előneve azonos az izsákfai helységnével.)

A reformáció és az ellenreformáció korában a falu lakóinak vallása - mint bárhol az országban - itt is a földesúr vallásához igazodik. Csak így lehet megmagyarázni, hogyan lesz a többségében protestáns vallású lakosságból 100 év múlva katolikus. Az 1698-as Canonica Visitatio (egyházlátogatási jegyzőkönyv) szerint Sághfának 154 evangélikus és 7 római katolikus lakója van, összesen 161 fő. Az 1781-es egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint a falu 113 katolikust és 100 evangélikust, összesen 213 főt számlál. Az alacsony lélekszám oka elsősorban az, hogy a községet állandó háborúk és gyakori tűzvészek érik. Az utóbbiról szinte valamennyi egyházlátogatási jegyzőkönyv említést tesz.[22]

A XVIII. sz. elején a Sándor család birtokát házasság révén ***Tallián József*** csobánci várkapitány, majd veje, ***Somogyi Ádám*** részben örökölte, részben megvásárolta. Az 1729.

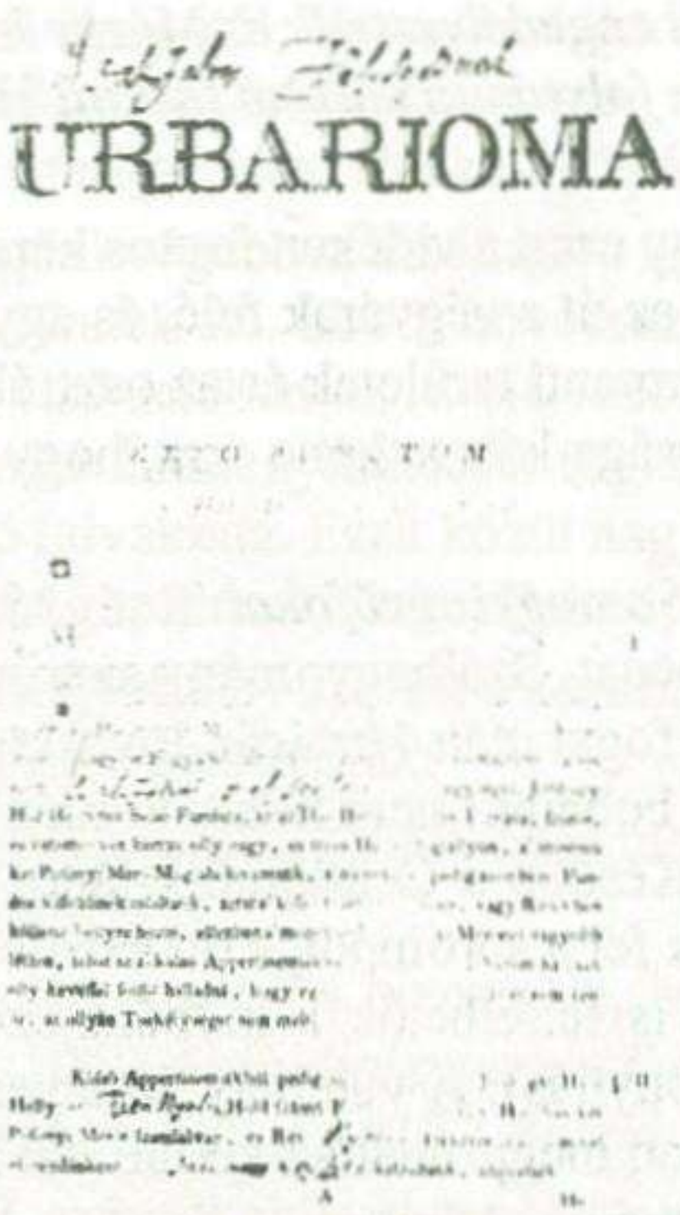

A Somogyi gróf jobbágyainak urbáriuma 1768-ból (Fotó: Kiss Lajos 1978.)

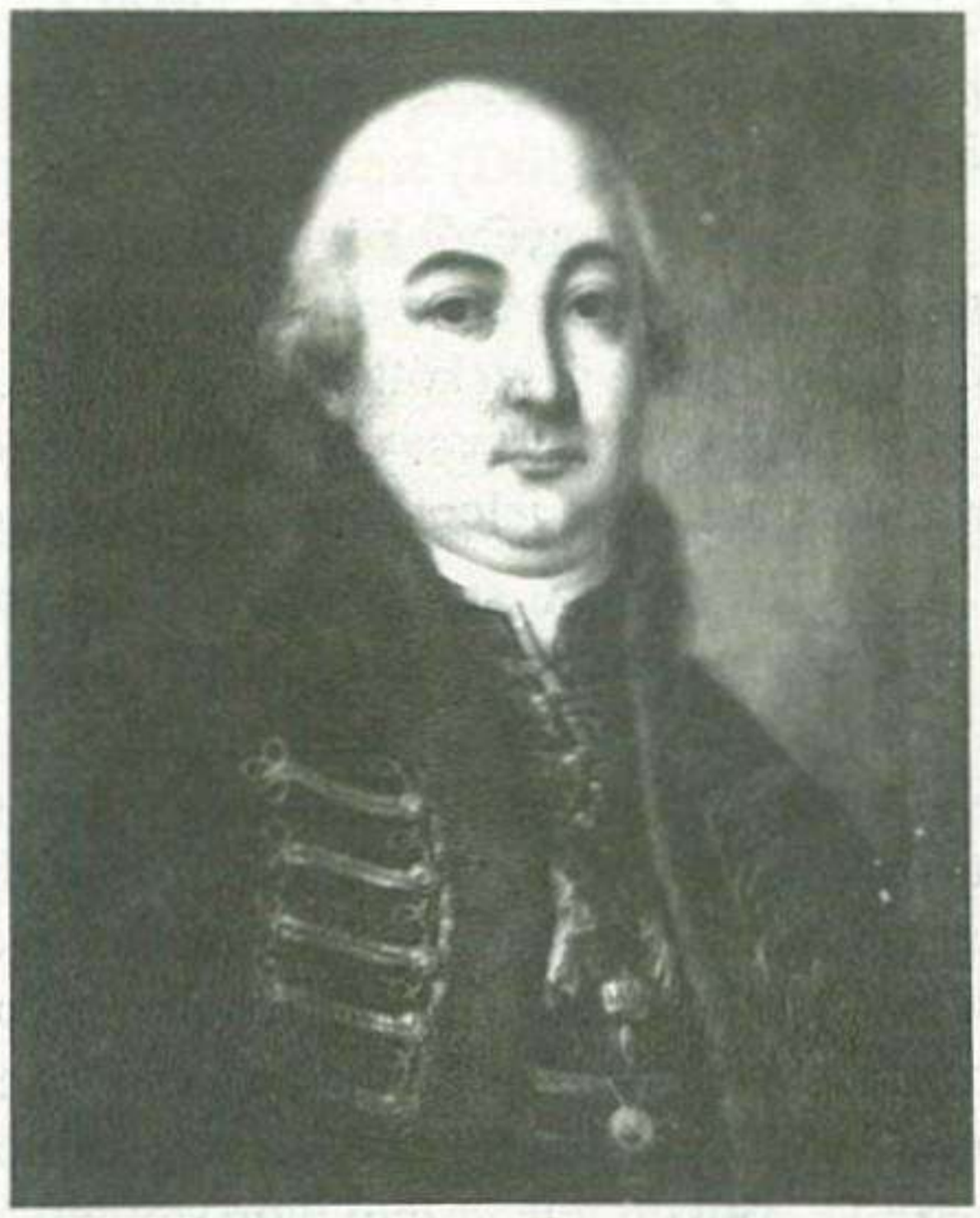

Gróf Medgyesi Somogyi János (Izsákfalva, 1756-Pest, 1806) alkancellár és királyi tanácsos, Lovászpatona, Döbrönte, Bakonyjákó és Izsákfalva földesura. (Ismeretlen festő műve. Pannonhalmi képtár) Fotó: Nagy Nándor (1994)

Révai Miklós (1750–1807) piarista szerzetes, nyelvtudós 1804-ben 33 napig Izsákfalván az államtanácsos vendége volt (Fotó: Gáti Samu, 1960.)

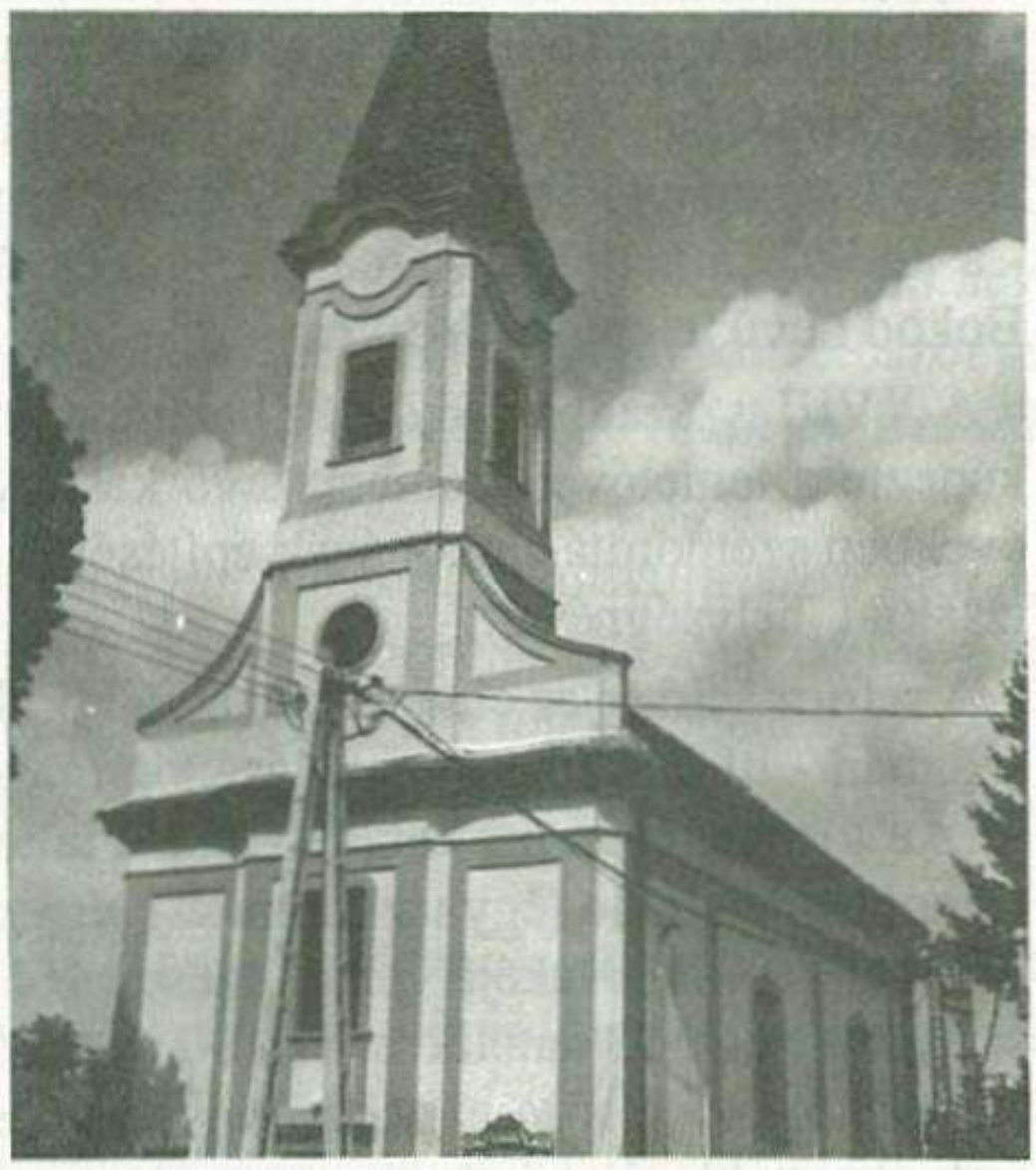

Az izsákfai katolikus műemlék templom (Fotó: Sebestény Zoltán, 1994).

február 8-án Pozsonyban kiállított oklevél szerint Tallián József izsákfai birtokának egy részét, az Enyi- és Bokod pusztákat eladta vejének ***Medgyesi Somogyi Ádámnak.*** (A szabadságharcban katonai sikerei elismeréséül ezredesi rendfokozatot kapott Rákóczitól. Néhai Kisfaludy Kálmán izsákfai plébános kéziratban „kurucz ezredesnek'' nevezi Somogyi Ádámot.)

Izsákfalva a XVIII. sz. közepén kisnemesi családok birtoka. A kisnemesi családok száma elég nagy, a község társadalmának ez a rétege a lakosság felét teszi ki. A nemesi családok közül vezető szerepe van a Medgyesi Somogyi családnak. A XVIII. sz. közepén, az 1768-ban kelt urbárium szerint még csak 8 jobbágycsalád ura, a XIX. sz. elején már jómódú középnemes, 7-8 ezer hold föld tulajdonosa. Az adatok hitelességét a Pannonhalmi Levéltárban talált, a Somogyi család tagjai által írt napló is bizonyítja.[23]

A Medgyesi Somogyi család birtokain kívül az 1725-27-es nemesi vizsgálat szerint Egyed, Csomáz és Banyó nemeseknek is voltak birtokai a község határában és feltehető, hogy jobbágytelekkel is bírtak. Ezekre vonatkozóan azonban nem tudunk hiteles megállapításokat tenni, mert az urbáriumok hiányoznak.[24]

A Medgyesi Somogyi család gazdasági hatalmának növekedése lehetővé tette a család számára a politikai felemelkedést. A legmagasabb rangot ***Medgyesi Somogyi János*** érte el, aki I. Ferenc közvetlen tanácsadója, alkancellárja volt s tőle 1806-ban grófi rangot kapott. Életének nagy részét Veszprémben, Bécsben, Pozsonyban és Pesten töltötte, csak nyáron szokott hazajönni izsákfai és lovászpatonai kúriájába.

Medgyesi Somogyi János pártfogója és támogatója volt a pannonhalmi bencés tanító szerzetesrendnek, mecénása ***Révai Miklósnak***, a nagy magyar nyelvtudósnak és ***Ányos Pál*** költőnek (1756-1784). Révai Miklós Somogyi hathatós segítségével lett Pesten az egyetemen a magyar nyelv és irodalom tanára. (1804-ben 33 napot töltött Izsákfán, mint az államtanácsos vendége.) Medgyesi Somogyi János építtette az izsákfai római katolikus templomot, mely a község legjelentősebb műemléke.[25]

Társadalmi tagolódás a XVIII. és XIX. sz. fordulóján

Az első magyar népszámlálásra II. József uralkodása idején került sor (1785-ben). A község lakói a XVIII-XIX. sz. fordulóján egy főnemesi család (Somogyi) kivételével kisnemesek, polgárok, jobbágyok és zsellérek. E szerint ekkor Izsákfalva lakóinak száma 287 fő. Ebből férfi 154, nő 133. Társadalmi megoszlás alapján nemes 27, tisztviselő 2, polgár 12, paraszt 12 és zsellér 8. A két tisztviselőn a papot és a tanítót kell értenünk, polgárokon a községben tartózkodó kereskedőket, iparosokat, a 12 paraszton pedig jobbágyot.[26]

Az uralkodó osztály másik rétegének: a kis- és kurtanemeseknek - akiknek száma a községben meglehetősen nagy - élete nem sokban különbözött a jobbágyokétól, legfeljebb annyiban, hogy 1848-ig nem fizettek adót, beleszólhattak a község, sőt a megye ügyeibe is. Ezeket a kiváltságokat görcsösen védték, nevük előtt mindig ott található az „n'' megkülönböztető jelző. Kisnemesek voltak a Szabó, Fülöp és Vecsey családok. 1832-től nemesként szerepel a Sigmond (Zsigmond) család is.[27]

A ***jobbágyok*** a földesúrtól függtek, nekik szolgáltak, nekik fizették termésük kilenced részét, az egyháznak pedig a tizedet. Az elszegényedett jobbágyokból lettek a falu legsze-

gényebb emberei, a zsellérek. A jobbágyok életét, jogi helyzetét az urbáriumokból ismerhetjük meg. Ezek az urbáriumok olyan iratok, amelyekben a földesúr szerződésszerűen rögzíti a jobbágyok kötelességeit és jogait.

A Szombathelyi Állami Levéltárban megtalálható *„Izsákfalvi Helységnek Urbáriuma"* 1768-ból.[28]

Első pontjában a jobbágytelkek nagyságát határozza meg:

„...az egész Jobbágy Házhelyeknek belső fundusa, azaz Ház-Hellye, annak udvara és veteményes kertye olly nagy és téres Hellyt foglallyon, a minémű két Pozsonyi Mérő Mag alá Kívántatik".

„2. Külső Appertinentiábul pedig egy egész Jobbágy Ház Hellyhez Tizennyoltz Hold szántó Föld, Holdban két Pozsonyi Mérőt számlálván, és Rét Nyolcz szekérre való: mivel esztendőnként csak egyszer kaszáltatik, adassék."

A másik pont megengedi, hogy *„Szent Mihály naptól Karácsonyig szabad legyen bort árulni, mivel szőlőhegyek nincsen."*

A harmadik pont a kézi szolgáltatást, a robotmunkát szabályozza:

„1. Minden egész Helyes Jobbágy köteles lészen maga földes Urának minden Héten egy Nap kelettül Nap Nyugodtig ezen Izsákfalvai Helyiségben két marhával maga szekerével, ekéjével, vagy boronájával szolgálni.

5. Kaszálás, aratás, vagy szüretölés alkalmatosságával akár kézi, akár Marhás szolgálatot duplán veheti a földes Uraság Jobbágyitul.

8. Minden zsellér, kinek magános Háza vagyon, 18 napot, minden lakos pedig, kinek háza nintsen, 12 Napot esztendőnként kézi Munkával az Uraságnak szolgálni tartozik."

Adózásaikat a 4. pont foglalja össze:

„1. Minden jobbágy és magányos Házzal bíró Zsellér esztendőbeli adózás képpen minden különbözés nélkül tartozik fizetni földes Urának egy forintot.

2. Minden egész hellyes Gazda fog adni az Uraságnak esztendőként két csérkét, két kappanyt, 12 Tojást, 1 Icce Ki-főzött Vajat."

Az ötödik pont a mindenféle termés kilencede, a hatodik a magva szakadt jobbágycsaládok földjének a földesúr tulajdonába való visszakerülése felett rendelkezik.

Mária Terézia azért rendelte el az úrbéri szerződések megkötését, mert azt remélte, hogy így az udvar növekvő terheinek súlyát a jobbágy jobban tudja viselni. Az urbáriumok súlyos terhei még mindig kíméletesebbek voltak ahhoz képest, amit a földesurak korábban követeltek a jobbágyoktól. Az urbáriumok léte azonban általában nem sokat segített a jobbágyok helyzetén. „A jobbágyokkal továbbra is úgy bántak a földesurak, mint az úrbérrendezés előtt. Hiába szabták meg papíron pontokba szedve a jobbágy jogi helyzetét, továbbra is igen gyakran vonta el a földesúr a kocsma és erdő használatát, továbbra sem kapták meg a jogos földterületet, újabb- és újabb jogtalan terheket raktak a jobbágyság vállaira".[29]

A Somogyi család jobbágyainak az 1768. évi urbárium szerint már alaposan szétaprózódott jobbágytelkei voltak.[30]

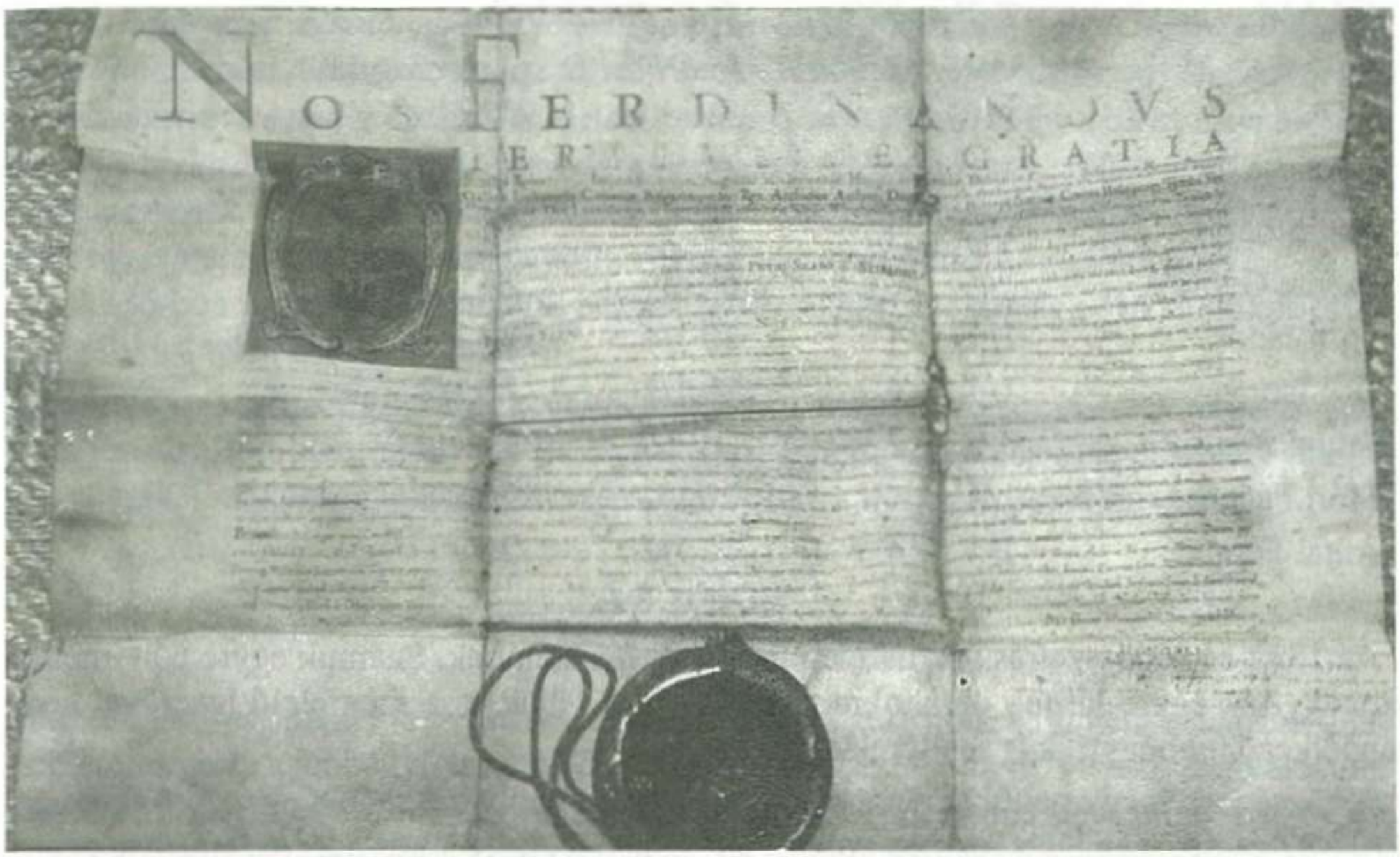

Szabó Péter siklósi várkapitány 17. századból származó nemesi oklevele. (Leszármazottai ma is Izsákfán élnek, az oklevél az ő tulajdonukban van.)

Rézkrajcárok a 19. század elejéről. A fémpénzen Mária Terézia, illetőleg I. Ferenc képe látható (Az érmeket Tungli Károly találta 1970-ben.) (Fotó: Nagy Nándor, 1994.)

A jobbágy neve	*Telke*	*Mérete (kh.ban)*	*Szolgáltatás:robot (marhával*	*v. gyalog)*
Tóth Pál	3/4	6 3/4	22 1/4	44 1/2
Hajba János	1/4	4	12	24
Szente György	1/8	2	6 1/2	13
Tóth János	1/4	4	10 1/4	20 1/2
Deé István	1/4	4	10 1/2	20 1/2
Szalai János	3/8	7 1/2	19 1/2	39
Móri Pál	1/4	4	10 1/2	20 1/2
Antal Ferenc	1/4	4	12 1/2	25

Az 1832-es adóösszeírás szerint a faluban 8 ***zsellért*** találtak. Számuk egyre nőtt, mert a jobbágyfiúk egyre kisebb darabokra tagolták apáik telkét és a megfelelő igaerővel nem rendelkező jobbágyfiúk is zsellérekké lettek.

A községben lakók nehéz sorsára utal, hogy a mesteremberek száma egyre csökken. Az 1784-87-es népszámlálás még 12 polgárt tart számon. Az 1832-es adóösszeírásban pedig már azt találjuk, hogy Izsákfalván sem kereskedőt, sem iparost nem találtak *„kivévén Takáts-ot 24. szám alatt."*

Jobbágygazdálkodás a XIX. században

Az előbb említett 1832. évi adóösszeírás értékes adatokat tartalmaz a község gazdálkodási viszonyaira vonatkozóan. Ebben olvashatjuk többek közt: *„határmenti rétjei csak egyszer kaszálhatók. Az általmenő katonaság, ha csoportokban járni szokott, ide bészállattatik és nyugvónapokat is tart itten a Helységnek költséget okozván. A katonaságot szénával, zabbal, szalmával és fával tartják, melyből a vármegye által kidolgozott kulcs szerint a Helységnek vesztesége vagyon. Hasznos folyóvíz a határban nincsen, hanem a Marczal sok eső alkalmával a réten károkat okoz. Forspontokat gyakran szolgálnak. A katonaságnak minden szükségeseket természetben szolgáltatnak. A szegényebb lakosok a földes Uraságban részben aratni, részben csépelni szoktak. A szántóföldek megkívánnák ugyan minden negyedik évben a trágyázást, de azt hiszem, hogy csak minden nyolcadik esztendőben trágyázhatják meg szántóföldjeiket. Kis Celli piacra mennek, amely hozzájuk fél mérföld és a Sárvárira, mely egy és fél mérföld távolságra van."*[31]

A XIX. sz. elején a majorsági gazdálkodás következményeként szintén rosszabbodott a jobbágyok sorsa. Rosszul jártak a tagosítás végrehajtásával is (1849. június 1.), mivel a parasztok a jó minőségű Enyi pusztáról teljesen kiszorultak, s helyette a rosszabb Kétárok-közi és a Fertői-dűlőben kaptak megfelelő nagyságú földet. Az ilyenféle tagosítás ellen a parasztok próbáltak ugyan tiltakozni, de hiába. A Somogyi grófok és jobbágyaik között már 1817-ben megkezdődött a per, mely 1842-ben a földesúr teljes győzelmével végződött. Ezt igazolja az 1842-ben kötött egyezségi szerződés alábbi része is: *„Mivel ezen Egyességnek célja a tökéletes elkülönözés, ezennel mi fenn írt földes Urak világosan ki-*

kötjük, hogy ezen alkalommal a jobbágyoknak Enyi pusztában lévő Úrbéri rétjeik az Izsákfai határban által tétetvén, az un. Kétárok-közi Külső dűlői és Fertői Uradalmi rétekből, amennyire pedig ezekből is ki nem kerülne, azon két jobbágy, akik az Enyi pusztában három darab rétet bírnak, egyik darab helyett a szükség esetére földet is elfogadtatni köteleztessenek.''[32] Az idézetből kiderül, hogy a földesúr a törvény segítségével a jobbágyok rovására, a maga előnyére hajtotta végre a tagosítás biztosította földcserét.

Az 1836-ban végzett népszámlálás adatai szerint a község lakossága 416 katolikus és 73 evangélikus, tehát összesen 489 fő.[33]

Az ***1848-as szabadságharcról*** kevés adatunk van. Mindössze annyi, hogy az 1848. május 1-jén alakított bizottmánynak (kemenesaljai) Pungor István és Szabó Mihály esküdt volt a tagja.[34] A község lakói közül számosan voltak katonák Kossuth seregében.

Az újkor

A kapitalizmus kora

Az ***1848/49-es polgári forradalomnak*** két fő célkitűzése volt: a független nemzetállam megteremtése és a jobbágyfelszabadítás. A szabadságharc elbukott, viszont megvalósulni látszottak az 1848-as áprilisi törvény azon pontjai, amelyek fontos társadalmi kérdéseket szabályoztak (pl. a jobbágyrendszer megszűnése, a föld adás-vétele).

Az ***önkényuralom*** korának szolgáltatásait a Vas megyei Levéltárban található német nyelvű forrásból ismerhetjük meg. Eszerint a falu lakosai a beszállásolt osztrák katonaság tagjait, állatállományát (lovait) kötelesek élelmezni és eltartani.[35]

Az Egyezségi szerződések alapján megindult a jobbágytelkek megváltása, a - gyakran csupán a földesúri birtok érdekeit szolgáló - tagosítás.[36] A jobbágy robotmunkája megszűnt, ettől kezdve csak a falu egyházi alkalmazottjainak (pap, tanítómester) adóztak természetben a falu gazdái. Megszűnt a jobbágy név használata, helyette a polgár vagy paraszt kifejezés lett általános. A jobbágy és a földesúr is adófizető polgára lett az államnak. (Egy 1849-es feljegyzés arról tanúskodik, hogy gróf Somogyi József, Izsákfalva földesura 1849-ben fizetett az első alkalommal adót.)[37]

Közigazgatás

Közigazgatási szempontból Izsákfa önálló egység, községi bíróval, elöljáróséggal, 1873-ig Izsákfalva, ettől kezdve Izsákfa. (Előtte a helynévhasználat ingadozik.)

A falu értelmisége (a pap, a tanító, a földesúr) 3 jelöltet javasolt elöljárónak az adófizetők közül. Adófizető polgárok nyilván az alábbiak leszármazattjai: *Szente Mihály, Kulmon Márton, Mészáros László, Deé István, Takáts Ferenc, Kulman János, Markovics Mihály, Szabó Mihály, Szabó György, Móri István, Pál János, Hirdi János, Jakab József, Treiber János, Varga Ferenc, Szalai József.*[38] A bírót 3 évre választották és tiszteletdíjat kapott a vezetési feladatok ellátásáért.

A község vezetőinek nevét csak 1900-tól ismerjük. Korábbi időszakra (1848-1900) eddig nem találtam hitelt érdemlő adatot.

A ***községi bíró*** feladata volt a képviselőtestület időnkénti összehívása, a választások megszervezése, a falu közösségi intézményeinek (posta, tűzoltóság, iskola) felügyelete,

folyamatos működtetése, a rend biztosítása, a természeti csapások elhárítása. Ő hagyta jóvá a községi alkalmazottak névsorát (éjjelőr, kisbíró, postás, csősz) megszervezte az egészségügyi ellátást (orvosi rendelés, elhullott állatok dögtemetőbe történő elszállítása), az árkok, a patakok tisztítását, gondoskodott a közlegelők bérbeadásáról, s ellenőrizte annak szakszerű használatát stb.

Községi bírók voltak: 1903-1906-ig *Horváth János,* 1906-1909-ig *Tungli Károly,* 1909-1910-ig *Farkas Károly,* 1910-1913-ig *Tungli János,* 1913-1915-ig *Farkas Ferenc,* 1915-1918-ig *Farkas János*, 1921-1924-ig *Pál Gyula,* 1924-1928-ig *Pál István,* 1928-1930-ig *Kertész Pál,* 1930-1933-ig *Horváth Lajos*, 1933-1937-ig *Zsigmond Lajos,* 1937-1942-ig *Szabó Lénárd,* 1942-1945-ig *Zsigmond Mihály.*[39]

A községi bírónak segítőtársa a ***körzeti jegyző*** (1930-1946-ig *Bíró Kálmán*), valamint az elöljáróság. Ez utóbbiak ugyancsak választott tisztségviselők voltak. Tagjai egytől-egyig a jómódúbb gazdák közül kerültek ki.

1849-től 1895-ig a *zsandárok* segítették a közrend fenntartását, 1920-tól 1945-ig pedig a ***csendőrök***. Csendőrörs Celldömölkön, a járás központjában volt, tagjai a faluban gyakran megjelentek. A kakastollas csendőrök általában ketten, kerékpárral közlekedtek. Öltözetük zöld színű ruha, derékszíjjal, puskával, s jellegzetes fekete posztó kalappal. Ők vigyáztak a falu csendjére és rendjére. Szabálytalanság ritkán történt, a tyúktolvajokat szigorúan megbüntették. Legtöbb dolguk a helybeli cigányokkal volt, bár azt hiszem, csak rutinszerű ellenőrzésről beszélhetünk, hiszen a a helybeli cigányok (Bogdán Mihály és Bogdán István családja) átvették a falu szokásait, erkölcsét, s igyekeztek tisztességesen élni.

Különleges bűnügyekről nem kellett a községi bírónak határozatot hozni, mert a közerkölcsök jók voltak, szabálysértés jóformán nem fordult elő. Gyermekkoromban a falu minden házába be lehetett menni nappal, és nem tűnt el semmi, nem volt lopás. Az utcaajtók nappali zárására csak az utóbbi évtizedben került sor, a közbiztonsági állapotok általános rosszabbodása miatt. Igazságszolgáltatási ügyek ritkán voltak a faluban.

II. József óta az otthoni szülések is szakképzett ***szülésznő*** felügyelete alatt történtek, a falu ***bábaasszonyt*** alkalmazott: *elébb Végh Jánosnét, majd Berta Emilnét,* később *Skriba Kálmánnét.*

A falu társadalma és gazdasági élete 1945-ig

1896-ban, az ország ezeréves fennállásának alkalmából rendezett világkiállításon egy fejlődő, gyarapodó nemzet mutatkozott be a világnak. Nehéz hát megmagyarázni, hogy 1900-1914 között miért vándoroltak ki Amerikába százezerszám.

Talán mert a földosztás elmaradása miatt óriási volt a földéhség. Nyilván az elhúzódó mezőgazdasági válság súlyos következményei (az agrárolló szétnyílása, tömeges elnyomorodás, kilátástalan jövő) miatt. Miközben a falu lakossága majdnem megkétszereződött, az egyes birtokok öröklés folytán elaprózódtak, így sokan kénytelenek voltak a földet bérelni. (A bérleti díj 1940-ben 1000 ölenként 3 q gabona, s az akkori mezőgazdasági talajművelési viszonyok miatt a föld alig termett többet.) Tetézte a problémát, hogy a falu többször leégett[40] (1881-ben pl. a nemesi kúriától lefelé a jobbágyházak mind, tehát a fél falu.)

A *Tanácsköztársaság* által alkalmazott forma nem bizonyult jónak (államosították a grófi nagybirtokot), az 1921 *Nagyatádi-féle földreform* pedig - mivel a földterületnek csupán 10 %-át osztotta szét a szegényparasztok között - csak enyhítette a problémát, de nem oldotta meg. (A Körtéles-dűlőben egy-két kataszter holdat kaptak a hadiárvák, a hadigondozottak és hozzátartozóik. Sajnos az uraság eléggé kavicsos területet jelölt ki földosztásra, ezért az új tulajdonosok kénytelenek voltak erdőt telepíteni az un. ploretárföldek egy részébe.)

A tulajdonviszonyok alakulása a két világháború között:

A. A kisparaszti gazdaság összterülete:		813 kh
B. A földesúri gazdaság (Pannonhalmi főapátság).		1200 kh
	összesen:	2013 kh

A kisparaszti gazdaságok megoszlása 1930-ban.

nagy és középparaszt	20-70 kh	13 %
kisparaszt	5-20 kh	50 %
nincstelen	5 kh alatt	37 %
összesen:		100 %

A statisztikából kiderül, hogy a törpebirtokosok, a zsellérek, a szegényparasztok száma a legnagyobb. Az 1929-33-as gazdasági világválság még inkább rontotta helyzetüket. Közülük jónéhányan (hosszabb betegség, tűzvész, jégverés, árvíz miatt) kölcsönt vettek fel, amit visszafizetni nem tudtak, gazdaságuk tönkrement.

Ekkor már élesen elkülönült a nagybirtok a kisparaszti gazdálkodásától. Ennek oka, hogy a kisparaszti gazdaság (még ha a legtekintélyesebbet, Szabó Dénesét nézzük is) korszerű gazdálkodást nem volt képes folytatni, legfeljebb csak bérmunkás alkalmazására futotta erejéből. Az igavonó jószág az uradalomban a gőzgép, valamint a traktor, a nagy- és középparasztnál a ló, a bivaly és az ökör, a szegény- és kisparasztnál pedig a tehén. A nagyüzem az istállótrágyázás mellett az 1940-es években már műtrágyát is használt, állattenyésztése szakosított volt.

A nagyüzem

Közel két évszázadon keresztül a ***Somogyi grófi család*** tulajdona volt a község földterületének jóval több, mint a fele. Gróf Wallis Gyuláné Somogyi Ilona - utóda nem lévén - birtokát 1921-ben a Pannonhalmi Bencés Főapátságra hagyta.

A Somogyi grófi család utolsó két tagja: Somogyi József és Wallis Gyuláné Somogyi Ilona, de főként 1921-től a Pannonhalmi Főapátság földesurasága idején megteremtődött a kapitalista nagyüzem a maga sajátos rendjével: az ***intézővel*** (aki a faluban), illetőleg a ***gazdával*** (aki a majorban lakott). A gazda a Bokodi major első embere, neve: ***Kővölgyi György***. Ő szervezte meg a napi munkát. Az intéző 1917-től 29-ig ***Lamos Aladár***, 1929-1945-ig ***Koperniczky Ferenc*** volt.

A ***Pannonhalmi Főapátság Izsákfai Intézősége*** jobb lehetőségei folytán korszerűbb termelést folytatott, mint a kisparaszti gazdaságok. Ennek illusztrálására álljon itt az egyházi nagybirtok néhány jellemző adata az 1929/30-as gazdasági évről:

„A gazdaság foglalkozik gabona, kapásnövények, takarmány és cukkorépa termesztéssel, a gabonaneműekben nemesített magvak utántermelésével. Az állattenyésztés köréből a hazai pirostarka tehenészet, mely részben lefejő, részben tenyésztés. Hidegvérű ló, mangalica sertés és merinó juhászat. Szőlőgazdaság 35 k. hold, mely Ság és Somló hegyeken terül el. A gazdaság összterülete 1495 katasztrális hold, mely három majorra – Marcal, Bokod és Várdára – oszlik. Az összterületből 842 kat. hold szántó, 200 kat. hold rét, 188 kat. hold legelő, 35 kat. hold szőlő, 200 kat. hold erdő, a többi földadó alá nem eső bensőség. A gazdaság traktor és egyéb gazdasági gépekkel van felszerelve.[41]

Az apátság évi jövedelme 1938-ban 70.000 aranypengő. 1 kg arany ára 3500 pengő, ez 18 kg arany árának felel meg.

A cselédek

A cselédek száma - a gyermekekkel együtt - mintegy száz főre tehető. Kezdetben a faluból költöztek ki, később máshonnan is jöttek. 1930-40 között Bokod pusztán átlagban 28-30 család élt. Zömében az állattenyésztésben dolgoztak. Voltak közöttük tehenészek, juhászok, béresek (igásfogatot hajtók), csőszök, kanászok. Ez társadalmi rangsort is jelentett. Még az illetményföldet is e szerint mérték ki. Legközelebb a gazdáét, legmesszebb a kanászét.

A fizetés mindenütt egyforma volt, ezért nemigen volt értelme gazdát változtatni. A cselédek tehát állandó munkára szegődtek. Átlagkeresetük (konvenció) 1919-ig 35 mérő gabona (1 mérő=40 kg), 1919 után 18 métermázsa. Ezenkívül egy liter tej naponként, nyolc köbméter fa egy évben, két disznó szaporulattal, tíz pengő negyedévenként és lakás (egy szoba és közös konyha). Munkaidő 14-16 óra, reggel fél 3 órától este 8-9-ig. Aki ki akart emelkedni a cselédsorból, az az uraságtól harmados földet vállalt (főként a családtagok) és ebből az összerakott pénzből lehetett házat építeni. Kocsis Antal, aki 1910-től 1945-ig volt cseléd az uradalomban, saját házát az Újtelepen 10 évig készítette: 1933-43-ig.

A gyermekmunka 1928-ban 60 fillér volt naponta, a felnőtt napszámnak 30 %-a. A gyermekeknek napi tizenkét órát kellett dolgozniuk. Munkára már 9 éves kortól felvették a gyermekeket. Sok gyermek azért nem ment télen iskolába, mert nem volt lábbelije.

Általában hat-nyolc gyermek volt egy családban, s egy szobában két-három generáció lakott. 1920-ig négy, később két családnak volt egy közös konyhája. 1920-tól minden családnak külön szoba jutott, a közös konyhák azonban 1945-ig megmaradtak.[42]

A gyermekhalandóság nagy volt közöttük. 1890-től 1945-ig összesen 27 gyermek halt meg 14 éves kora előtt. Ez a halálesetek 68 %-a. A halál oka: gyengeség, kanyaró, torokgyík, vörheny 6, hurutos megbetegedés 5, sorvadás 5, TBC 5, tüdőgyulladás 3, agyhártyagyulladás 2, egyéb 1.[43]

A XX. század elején a cselédeknek a fele nem tudott írni és olvasni. 1958-ban, gyűjtésem idején az egykori bokodi cselédeknek 5 %-a analfabéta volt. Az okok: az iskola nagy távolsága, a család szociális helyzete, és a korai munkára fogás.

A Szent Benedek Rend beleszólt a házasságba is. A vegyesházasságot az apátság nem tűrte meg. Az ilyen cselédeknek el kellett hagyni a gazdaságot. Költözni, más urasághoz elszegődni negyedévvel előbbi felmondással lehetett. 1920-ig január 1-én, 1920-tól kezdve április 1-én költöztek a cselédek egyik uraságtól a másikhoz, mert a hideg miatt korábban sokan megfagytak.

A kisüzem

A jómódú parasztoknak egy része hajdani kisnemes *(Fülöp, Szabó, Zsigmond)*. Mások *(Görög, Tungli, Farkas, Pál, Kertész, Horváth, Mészáros, Stocz)* a jobbágysorból emelkedtek fel. Az említetteknek szőlejük is volt a Ság hegyen.

A kisparaszti gazdaságok önellátásra rendezkedtek be. Termányeik gabonafélék, takarmánynövények, de elsősorban állattenyésztéssel foglalkoztak, baromfit, sertést, hízóállatot tartottak. Izsákfa híres állattenyésztő falu (szarvasmarha, sertés). Jövedelmük élőállat és tej eladásából származott. A tejet az 1935-ben létesült tejcsarnokba vitték, árát havonként kapták meg.

A Szabó családnak külön csordája és felfogadott állandó pásztora is volt. A többi gazdag parasztnál, sőt a középparasztoknál is volt fogadott gulyásgyerek, akinek feladata volt a gazda jószágainak őrzése, Szent György naptól, (április 24-től,) Szent Mihály napig (szeptember 29.). Ezért a kialkudott bérnek megfelelően néhány métermázsa gabona, a gyereknek pedig teljes ellátás járt. Különösen Ságról jártak le sokan gyermekkoromban őrzőgyerekként szolgálni. Egy héten egyszer, szombaton este mehettek haza szüleikhez, vasárnap reggelig.

A parasztság

A jómódú, gazdag paraszti réteg

Ide csak néhány kisnemes sorolható: név szerint a *Szabó, a Zsigmond és a Fülöp család.* (Az első kettő leszármazottjai itt élnek a faluban, a Fülöp családé Celldömölkön.) Ide sorolom még a *Görög* családot is. Nekik általában volt egy-két cselédjük, Szabó Dénesnek például kettő, Görög Lajosnak egy (lakással), a Zsigmond és Fülöp család már csak a családtagjaival művelte a földjét, alkalmi segítséggel, részesaratók felfogadásával. Egy 1930-as adat szerint Szabó Dénesnek 74, Görög Lajosnak 32, Zsigmond Antalnak 32 kh földje volt.[44]

A fenti 3 birtokos családból kiemelkedik *Szabó Dénes,* akinek nemcsak a birtoka volt kétszer akkora, mint a többi gazdag paraszté, hanem a tekintélye is. Őseinek 1848-ban 300 kh birtokuk volt. Egybefüggő nagy erdejük (a Gutában) még 1948-ban is egyfajta tekintélyt biztosított a családnak. (A családnak ma is birtokában van az a nemesi oklevél, melyet ősük, ***Szabó Péter*** siklósi várkapitány kapott 1937-ben III. Ferdinánd királytól a török elleni harcokban, vitézségéért. A többi nemesi család már 1730-50 között is csak közvetve tudta a Vas vármegyei nemesi vizsgálatok előtt - az elveszett oklevél hiányában - nemességét igazolni.)

A középparaszti réteg

Ide tartozott a falu tekintélyes része. Elsősorban azokat említem név szerint, akik az 1930-as névjegyzékben földbirtokosként szerepelnek. *Farkas János* 22, *Tungli János* 28 kh birtokkal. Ide tartoztak *a Zsigmond, a Farkas* és *a Tungli* családok leszármazottjai, továbbá *a Kertész, a Németh, a Horváth* családok. Ők már nem rendelkeztek cseléddel, legfeljebb őrzőgyerekkel, a földet maguk művelték. Mivel általában négy-hat gyermek volt a családban - a föld mennyisége tovább osztódott, az 1930-40-es években már e rétegnek mintegy a fele a szegényparasztság soraiba süllyedt le. Példaként említem saját családomat: nagyapámnak még tekintélyes földje volt, mintegy 12 kh, de öt gyermeknek mindösszesze már 2,5 kh jutott fejenként. Így az édesapám és a testvérei már lesüllyedtek a kisparaszti sorba. Az 1929-33-as gazdasági világválság ehhez hasonló állapotokat teremtett más családok életében is. Sokan a bankoktól kölcsönt vettek fel, nagy nehezen visszafizették kamatokkal együtt a második világháborúig, s mire egy kicsit fellélegzett a falu gazdáinak jelentős része, jött a II. világháború (katonaság, frontszolgálat, idehaza asszonyi munkaerő, áruhiány, hadirokkantak stb.).

A szegényparaszti réteg

Számuk egyre nőtt. Egyrészt a sokgyermekes családok egyre kisebb darabokra tagolták apáik telkét, másrészt a föld - a kezdetleges technika mellett - az elvetett mag kétszeresénél alig termett többet. Két-három kh jövedelméből nemigen lehetett megélni. Mindenki, aki tehette, alkalmi munkát vállalt, hogy anyagi helyzetét javítani tudja. Télen a szegényebb emberek kijártak az Erdődy gróf sági erdejébe fát vágni, nyáron pedig cséplőbandákba szerveződtek, s egy-egy cséplőtulajdonos mellé szegődtek el, izsákfai népnyelvvel kifejezve: „masinálni". A munka nehéz volt, mert a falu déli részén az ún. módos gazdáknál tágasak (hosszúak) voltak a szérűskertek, s egy nap 80 métermázsa gabonát kellett 300-400 méterre, a kamrába vagy a padlásra felhordani.

Savanyú Józsi (Izsákfalva, 1842-1907 Tótvázsony) a betyárromantika utolsó nagy alakja (Fotó: Nagy Nándor, 1978.)

A zsellérek

Az alsósági római katolikus plébánián található születési anyakönyv szerint, mely 1840-től tartalmazza az izsákfai adatokat, kilenc zsellér nevét tudtam feljegyezni: *Tálas János, Tarczi József, Hosznyák Károly, Berta István, Parapatics György, Poós György, Végh János, Czimber Ferenc és Dénes István.*[45]

A zsellérek egy része házzal rendelkezett még (házas zsellérek), a másik részének

már az sem volt (házatlan zsellérek). Ezek voltak a legkiszolgáltatottabb emberek. Többen közülük más faluban találtak munkát, elmentek kubikusnak a Celldömölk-Boba vasútvonal építéséhez, vagy elszegődtek a Bokodi uradalomba állandó munkára, ahol - emberhez nem méltó - lakást kaptak. Csonka János erre így emlékszik 1969-ben: *„Szüleim Izsákfalván laktak, de kijártak a Somogyi grófi birtokra dolgozni.''*[46]

Volt, aki egy jobb világ reményében elment Amerikába „szerencsét próbálni''. Azt gondolta, hogy az összegyűjtött pénz birtokában itthon majd új életet tud kezdeni. (Kivándorolt 14 fő, visszajött 4 fő.)

Mások a társadalmon kívül kerestek a szociális bajokra megoldást, és betyárrá lettek. Izsákfai születésű a dunántúli betyárromantika utolsó nagy alakja: ***Savanyú Józsi.*** Valószínű, hogy őt is társadalmi helyzete vitte a betyáréletbe. Az alsósági születésű anyakönyv adatai szerint: anyja: Kovárczi Örzse „nemtelen'', azaz nem nemes. Apja neve nincs benne az anyakönyvben.[47] (Valószínű, hogy törvénytelen gyerek volt.) Olyan legendák szólnak róla, hogy a szegényeket nem bántotta, sőt segítette. A nép sokáig megőrizte emlékét, alakját dalaiba foglalta. Szájhagyomány szerint gyakori vendég volt bakonyi betyár korában izsákfai rokonainál a Sarok utcában (Sorokban) a legszélső házban, a Hosznyák családnál.

A zsellérek száma 100 év alatt megháromszorozódott. 1940-ben már elérte a 42 főt.

A polgárság

Számuk a faluban nem nagy. Ide tartozik a hentes és a kocsmáros: *Vadászy és Présing* család, valamint a szatócs: *Müller,* továbbá néhány cipész: *Gersey, Treiber.* Ide sorolható a gépészkovács: *Ekker Pál és* veje *Horváth Mihály,* továbbá *Somogyi Károly* gépész, és *Móri Géza* szabó. Tágabb értelemben ide sorolhatók mindazok, akiknek állami fizetésük volt: *Szente István és Bognár Károly* útőr.

Az értelmiség

Ide tartozott a római katolikus pap (a plébánia 1890-ben létesült), a kántortanító, vagy népnyelven mester. Ide sorolhatjuk az intézőt, aki a falu közepén lévő - a számára készült - reprezentatív házban lakott. Részben ide sorolható a jegyző, akinek teendőit a múlt században még a tanító látta el. A jegyző minden héten legalább egy alkalommal megjelent a községházán, a hivatalos ügyek intézésére. Legtöbb esetben a bíró lakásán, mely egyúttal községházául is szolgált. (Róluk részletesebben a Közigazgatás, a Vallás és a Kultúra című fejezetben szólok.)

A munkásság

Számuk 15-20 főre tehető. Ide soroljuk a Sághegyi Bazaltbányában dolgozó riccereket, kőfejtőket és faragókat *(Somogyi Sándor, Rajki Ferenc, Rajki András, Tungli Orbán, Somogyi Imre,* stb.). Ide soroljuk továbbá a Celldömölki Magyar Királyi Államvasutaknál *(Poós Vilmos, Poós Kálmán, Nagy Pál, Tarczi István),* az Ajkán 1940-től az Alumínium Kohóban dolgozókat *(id. Zsigmond Géza, Zsentye Pál).* Ők kétlaki életet éltek, el kellett járniuk naponkét a távoli munkahelyre. Ez megnövelte munkaidejüket. Előnye volt viszont az, hogy az állásuk nyugdíjas állás volt, és tisztes megélhetést biztosított.

Kulturális élet

Iskoláztatás és népművelés

Eötvös József népiskolai törvénye 1868-ban tankötelezettséget írt elő 6-12 éves korig.

Helyben katolikus, Alsóságon evangélikus elemi iskola működött. Néhányan a Pápai Földmívesiskolában, mások a celldömlki Polgári Iskolában (fiú: állami, leány: egyházi) szereztek bizonyítványt.

A falu kántortanítója 1848-ban és még utána is ***Pungor Mihály*** volt. Róla keveset tudunk, mindössze annyit, hogy 1848-ban szerepelt (Szabó Mihállyal együtt) a 48-as bizottmány Kemenes Allyai bizottsági tagjai között. Utóda valószínű ***Kardos Ferenc*** volt, aki 1859-ben Keresztúrra távozott kántortanítónak. Őt követte 1902-ig ***Vadászy Ferenc*** , majd ***Mainone Ernő*** (1902-1928). Őt fia, ***Mainone Géza,*** és ***Nagy Irén*** .[48] Róluk pontosan tudjuk, hogy tanulmányaikat Pápán végezték. Mainone Géza az Állami Tanítóképző Intézetben, Nagy Irén pedig a pápai Irgalmas Nővérek Ranolder Intézetében.[49]

Még évtizedek múltán is tisztelettel emlékeznek az egykori tanítványok Nagy Irénre, a szigorú nevelőre, és Mainone Géza tanító úrra, aki bariton hangjával, vállas, deltás alakjával már megjelenése pillanatában tiszteletet parancsolt. Mindkettőjük igazi néptanító volt, a szó nemes értelmében.

A celldömölki ***polgári iskolát*** - mely 1920-1948-ig működött - többen elvégezték *(Farkas József, Zsigmond Lajos, Farkas Ernő, Nagy Ottó, Nagy Pál, Horváth Ilona, Farkas Emma, Berta Gizella és Somogyi Kamilla).* 1945 előtt tanítói oklevelet azonban mindössze csak a fentebb említett Mainone Gézával együtt 9-en szereztek: *Tungli József, Tungli Pál, Czimber Gyula, Koperniczky Piroska, Mainone Sára, Mainone Terézia, Mainone Mária, Mainone Márta.* Érettségi bizonyítványt szerzett *Horváth Lajos* (a Veszprémi Piarista Gimnáziumban), illetőleg *Koperneczky István* (aki 1944-45-ben orvosi diplomát is szerzett Németországban, amit 1945 után a koalíciós kormány - baloldali nyomásra - nem ismert el).[50] *Görög Elemér* Ludovikát végzett. *Szabó Gyula* pedig Ludovikára járt.

Annak, hogy 1945 előtt kevesen szereztek diplomát, számos oka volt. Egyrészt magas volt a tandíj, s a kisemberek nem tudták megfizetni, másrészt a kor szelleme is olyan volt, hogy a jómódú parasztgazdák inkább a földszerzést tartották fontosnak, mint tehetséges gyermekük taníttatását. S végül: a közelben csak 30 illetőleg 50 km távolságra volt akkor középfokú - diplomát is adó - oktatási intézmény (Pápán és Kőszegen). Bejárni nem nagyon lehetett, hiszen Pápa és Celldömölk távolsága 27 km vonaton, Izsákfát pedig Celldömölkkel akkoriban semmiféle rendszeres közlekedési eszköz nem kötötte össze.

Az ***elemi iskoláról*** részben egykori adatközlőimtől, részben saját tapasztalataimból eleven emlékeim vannak. Szüleim korosztálya 1910 körül végezte el a népiskolát. Egy tanteremben tanultak, 60-70 gyermek, elsősorban gyakorlati tárgyakat (kertészetet, mezőgazdasági ismereteket). Fontos tantárgynak számított az írás-olvasás és a számtani alapműveletek elsajátítása, valamint a hittan. A tanév Szent Mihály napjától (szept. 29) április 24-ig tartott. (Télen minden tanulónak egy darab fát kellett naponként iskolába vinni, hogy a tanterem meleg legyen. A hiányzást nem nagyon ellenőrizték.)

Nekem már maradandóbb, meghatározó élményeim voltak az elemi iskoláról. Én négy osztályt jártam idehaza. Utána a celldömölki Állami polgári iskolába kerültem számos társammal együtt. Az alsó tagozatot 1938-42-ig *Nagy Irén* tanítónő, a felső tagozatot pedig *Mainone Géza* igazgató tanította. Az alsó tagozat, a kisiskolások, a grófi kúria egyik szobájában, tantermében tanultak. Ez volt a kisiskola. A nagyiskoláaok a Fő utca 14. szám alatt. Mind a kis, mind a nagyiskolához tanítói lakás is tartozott.

Ekkor már a tanév szeptember elsejétől június közepéig tartott. Félévkor értesítőt, év végén bizonyítványt kaptunk. A tanítást komoly dolognak tartottuk, mert tanítóink is annak fogták fel. Első osztályban még palatáblára írtunk, majd áttértünk a füzetbe való írásra. Tanítóink elsősorban a készségek elsajátítására, az összesfüggések felismerésére neveltek bennünket, s természetesen a Római Katolikus Népiskola tanterve szerint (vallásos és nemzeti) szellemben. A tanítási szünetek az egyházi ünnepekhez igazodtak (karácsony, húsvét)

A tanításnak az osztatlan elemi iskolában jól kialakult formája volt. Míg a tanító egy osztállyal (9-10 gyermek) foglalkozott, addig a másik osztály csendben elbeszélést olvasott, a harmadik osztály számtan feladatot oldott meg, a negyedik pedig rajzolt. A fegyelmezés eszköze volt a pálca, a sarokba térdelés: a jutalmazásé a dícséret, nyilvános szereplés a szülők előtt. A komoly, szigorú fegyelem ellenére a legtöbben ifjúkorunkra, az iskolára, szívesen és nosztalgiával gondolunk vissza.[51]

Elsőáldozók 1939-ben. (Első sor: Kosztolánczi Erzsébet, Hermán Flóris plébános, Poós Amália, Gersey Ottó, Nagy Irén tanítónő, Fábián Mária, hátsó sor: Bognár Károly, Salamon Mária, Deé Irén, Tanai Teréz, Horváth Paula, Tungli Gyula.) (Fotó: Szabó Gizella, 1939.).

Vallás

A katolikusoknak és az evangélikus híveknek is megvolt a maga vallási szókincse. Így pl. a protestánsok elsősorban *bibliaórákra*, a katolikusok *hittanra* jártak. Az evangélikusok *zsoltárokat* énekeltek, a katolikusok un. *szent énekeket*. A protestánsoknál legismertebb a *Te benned bíztunk eleitől fogva...* kezdetű 90., és az *Erős vár a mi Istenünk...* kezdetű 390. ének. A katoli-

Az izsákfai római katolikus Leánykör zászlóavatása 1938-ban.
Elöl: Hermán Flóris plébános, Nagy Irén tanítónő és dr. Szendi László,
az Actio Catholica Vas megyei elnöke (Fotó: Szabó Gizella, 1938.)

Lelkigyakorlat Bokodon a kultúrházban. (Fotó: Szabó Gizella, 1942.)

kus gyerekeknél a hitben való megerősítést *bérmálásnak*, az evangélikus gyerekeknél ugyanezt a szertartást *konfirmációnak* nevezzük. A katolikusok *szentgyónást*, a protestánsok egyszerűen *gyónást* végeztek. Az Úr magunkhoz vételét - az ostya jelképében - a katolikus hívek *szentáldozásnak*, a protestánsok *úrvacsora vételnek* mondják. A katolikus hívek *szentmisére*, vagy *litániára* (könyörgésre), a protestánsok *istentiszteletre*, illetőleg *áhítatra* mentek. Az emberi élet egyes szakaszainak egyházi szertartása közül a keresztelő, a házasságkötés és temetés kifejezés azonos. Viszont az *utolsó kenet*, a halálra készülő betegek szentsége (a szertartást végző pap megkeni a beteg homlokát olajjal), a protestánsoknál nincsen meg.

A katolikus hívek vallási kultúrájához éppen úgy hozzátartozott a hitnek a nyílt megvallása az emberek előtt (zarándoklat, körmenet), mint az evangélikusoknál az istentiszteletek templomi zártsága, meghittsége.

Az 1890. évi népszámláláskor 457 római katolikus, 95 evangélikus és 4 zsidó él a faluban.[52] Az alábbiakban elsősorban az izsákfai katolikus családok vallási kultúrájáról szólok, hiszen számuk következtében vallásuk meghatározó a falu életében.

Ez a kultúra megmutatkozik mind a falubeli lakosság szókincsében, mind a szokásaiban. Gyermek és felnőtt egyformán ismerte, s kívülről tudta az egyházi énekek szövegét. Különösen szívesen énekelte a *Boldog Asszony anyánk...* és az *Óh Nagyasszony, nemzetünk reménye...* kezdetű hazafias, mélyen vallásos énekeket. Többen az idősebbek közül még ma is tudnak néhány latin nyelvű éneket, így pl. A *Szent vagy Uram ...*, a *Tantum ergo...* valamint a szent sírnál elénekelt *Gloriam, Patrem et filio...* kezdetűt. De hozzátartozik a tabernákulum (szentségtartó), a roráté (hajnali mise adventkor), az advent (karácsonyi előkészület); a plébános (lelkiatya), a kántor, a ministráns, a sekrestyés (a pap segítőtársa), a feszület, miseruhák, umbella, a tömjénfüst és a szentelt víz fogalmak, szertartási kellékek ismerete is.

Egyes vallási ünnepi szokások megőrződtek (pl. a karácsony, húsvét, pünkösd), mások (búzaszentelési és az úrnapi körmenet, a falu védőszentjének, Nepomuki Szent János tettének ismerete) elfelejtődött. A hajnali, a déli és az esti harangszó megszólalásának magyarázatát elsősorban a katolikus hívek tudják, miként a péntek délután 3 órakor megszólalóét is.

Az említett keresztény ismeretanyaghoz egyfajta vallásos szokásrend is társul. Az Istenfélő emberek szent dolognak tartják a házasságot (tulajdonképpen nincs is válás a tősgyökeres helybelieknél), szentségtörésnek a házassági hűség megszegését. Elítélik a lopást, a verekedést, a trágár beszédet. Nem szeretnek perlekedni, egyszóval elhanyagolható a bírósági ügyek száma. Egy-egy kivétel akad, az ilyen cselekedetet azonban a faluközösség elítéli. Az erkölcsi normák szigorúak voltak. Az alkoholizmus - mint potenciális veszély - itt is jelenkezett már a két világháború között, szerencsére azonban még csak elvétve mételyezte meg egy-egy család életét.

Az 1848-1945-ig tartó időszak vallásos élete rendkívül gazdag és fölöttébb imponáló volt. Ezt jól példázta a hajdani ádventi misék hangulata, melyen minden reggel a falu apraja-nagyja részt vett. A vasárnapi szentmiséken pedig jelen volt minden katolikus, a bokodi cselédeket kivéve, akiknek az állatokat vasárnap is gondozni kellett. Az ő számukra évenként missziót rendeztek a bokodi kultúrházban, amikor szerzetesek erősítették meg őket a hitükben.

A feltámadási körmenetek, a karácsonyi éjféli mise, a celli búcsú Mária neve napján valódi ünnepek voltak. Egyesek *Szabó Róza és Deé István* vezetésével még távoli búcsúhelyekre is elzarándokoltak, így pl. a rumi kegyhelyre. Mióta ***Kisfaludy Kálmán*** személyében (1890-1929) állandó plébánosa lett a falunak, a hitélet még inkább elmélyült. Őt 1929-1945 között ***Hermán Flóris*** követte, aki mártírja lett a katolikus egyháznak: 50 éves korában orosz golyó oltotta ki életét. Az említett két plébánosnak, valamint a falu két tanítójának is köszönhető, hogy Izsákfa úgy élt a köztudatban, mint egy mélyen vallásos faluközösség, vonatkozik ez a vegyes házasságokra is. A két vallás hívei az - említett időszakban - egymást tisztelve, békében éltek.

Egyesületi élet

Tűzoltóegyesület

Tűzoltóegyesületre nagy szükség volt, nemcsak a központi előírások, hanem a gyakori tűzesetek miatt is. Mint említettem, a falu többször leégett. Az egykori jobbágy- és zsellérházak szalmatetősek voltak, könnyen lángra kaptak. Különösen cséplés idején, hiszen a gőzgépet fával és szénnel tüzelték, és az asztagok is - az udvarok kicsinysége miatt - túl közel voltak egymáshoz.

Az Önkéntes Tűzoltóegyesületet 1904-ben alakították meg Izsákfán. Parancsnoka 1904-1924-ig ***Deé Ferenc*** volt. Az egyesület már ekkor korszerű kocsifecskendővel rendelkezett. A Selten-féle kocsifecskendőt Sopronból hozatták. 1924-ben ***ifj. Farkas János*** lett a 32 főből álló tűzoltóegyesület parancsnoka. Ő 30 esztendőn át, tehát 1954-ig irányította a tűzoltók munkáját. A helybeli tűzoltóság ott volt mindenütt, ahol a termést meg kellett védeni a tűzesetektől, vagy kora tavasszal az Ószegben lévő pajtákat, istállókat, a benne lévő jószágokkal együtt az árvíztől. Ennek tudható be, hogy Pál István községbíró - 1926-ban jó munkájuk elismeréseként, a képviselőtestület egyetértésével egyenruhával látta el őket (fehér nadrág, sötétkék zubbony, sapkával).

A Tűzoltóegyesület járási és megyei versenyeken számos első díjat nyert, ami a kiképzés magas színvonalát bizonyította.[53]

Leventeegyesület

A levente egyesületeket - mint ismeretes - a Horthy-rendszer hozta létre. A célja az volt, hogy hazafias szellemben neveljék a 12-21 éves ifjúságot és felkészítsék a katonai életre. Mivel a Horthy-rendszer világnézeti alapját a keresztény és a nemzeti gondolat adta, érthető, hogy az ifjúság nevelése is ennek megfelelő szellemben történt a különböző ifjúsági egyesületekben, így a levente egyesületekben és a cserkész mozgalomban is.

A leventeoktatók általában mindenütt férfi néptanítók voltak. Az izsákfai Leventeegyesület munkáját elébb *Szabó Lénárd*, majd ifj. Tungli Károly irányította. A főoktató mellett 1 segédoktató dolgozott. Elébb *Hajba Vince*, majd *Tanai János*, később *Tungli Orbán* volt a segédoktató. Az ifjúság legjobbjai közül kerültek ki a raj- és a szakaszparancsnokhelyettesek: *Varga József* (Bokod puszta), *Csite Ferenc* (Bokod puszta), *Farkas László* (Bokodi u. 17.), *Rajki Ferenc* (Bokodi u. 10.), *Somogyi Pál* (Sarok utca 9.), *Zsigmond János és Ernő* (Fő utca 46.), *Nagy Pál* (Fő utca 17.), *Deé Antal* (Fő utca 51.), *Kosztolánczi*

László (Bokod-puszta), *Kovács István* írnok (Fő utca 34.). A körzeti leventeparancsnok *Szakály Dezső* alsósági evangélikus kántortanító volt, aki gyakran meglátogatta a kiképzést, mely minden héten csütörtökön 13-18 óráig tartott.

A leventék kis és nagy szakaszra voltak osztva. A kis szakaszba a 12-16 éves korú, a nagy szakaszba a 16-21 éves korú fiatalok tartoztak. A leventék ünnepélyes alkalommal zöld színű Bocskai-sapkát és katonanadrágot, inget és nyakkendőt viseltek. Ebben álltak díszőrséget a Hősök emléktáblája avatásánál, ebben a öltözékben tették ünnepélyessé a feltámadási körmenetet. Az egyesület felvonulása, éneke, a kürtszóra történő menetelés nagyon látványos volt. Érzelmileg mindenképpen megfogta a fiatalokat. Az esti tábortüzek, a tárogatószó melletti ünnepi műsor még 50 év múltán is gyermekkorom egyik meghatározó élménye maradt.

A második világháború idején a leventék élelmet, ruhaneműt gyűjtöttek az orosz fronton harcoló katonáknak, betlehemi játékokkal tették meghittebbé a háborús karácsonyokat minden izsákfai otthonban. Nagyon gyakran két kezük munkájával segítettek a hadbavonult katona feleségének, a rászorulóknak (aratás, betakarítás).

A foglalkozás elméletből és gyakorlati részből állt. Télen a Nagyiskolában voltak a foglalkozások (szabályzat, térképismeret), tavasszal és ősszel pedig a Pincedombon kialakított gyakorlótéren. Ez két részből állt, a tulajdonképpeni 50x60 méter nagyságú gyakorlótérből és a lőtérből. A lőtér - melyet a 30-as évek közepén építettek - zsindellyel fedett, gerendázott és bedeszkázott 6x6 méteres épület volt. Így alkalmas volt arra, hogy rossz időben is lehessen lövészetet tartani.

Ha ezen, a két világháború között működő, kétségtelenül jelentős politikai intézmény munkáját akarjuk értékelni, abban – számos negatívuma mellett – sok értékes elemet is felfedezhetünk. Így például nemes célok érdekében összefogta az ifjúságot, edzetté tette a fiatalokat, hiszen rendszeres sportolási lehetőséget biztosított minden fiúnak. A leventéket az egyesület hazaszeretetre, nemzeti kultúránk tiszteletére nevelte. Erősítette bennük a közösségi érzést, a tiszteletet az idősek iránt. Fejlesztette az akaraterőt.

Említésre méltó, hogy az izsákfai leventék mindig jeleskedtek a sportban. Így például *Antal Tibor* atlétikában, *Poós Vilmos* járási kerékpárversenyen első helyezést ért el. Ugyanitt *Berta Emil* a második lett. Az 5000 méteres mezei futóversenyen erős mezőnyében *Görög Zoltán* lett az első.

Izsákfáról nem vitték el a leventéket az oroszok elől, miként ez a szomszédos Veszprém megyében történt.[54] Fájó szívvel kell elmondanunk azonban, hogy az izsákfai fiatalemberek legjobbjai 1943-ban ott maradtak örökre valahol Oroszország harcterein, ott vesztették el fiatal, szép életüket egy értelmetlen harcban, melynek ők nem kezdeményezői, hanem áldozatai voltak.''[55]

Katolikus Leánykör

Tagjai voltak a 14-21 éves lányok, akik hetenkénti összejöveteleik alkalmával gyakorolták nemcsak a hitéletet, hanem felkészítést kaptak leendő élethivatásukra is. A leánykörnek volt ifjúsági elnöke, s volt szellemi vezetője. Ez utóbbi Nagy Irén tanítónő. Megszólaltattam ma még élő leánykori tagokat, akik elmondták, hogy mintegy 30-an voltak, s megtanultak a leánykörben kézimunkázni, kukoricacsuhéból lábtörlőt, kosarat készíteni,

ápolták a helyi szokásokat, felújították azokat táncban, énekben, játékban stb. Nagy Irén tanítónő kézimunka- és főzőtanfolyamokat szervezett számukra, ahol arra készültek föl, hogy vallásos, lelkiekben gazdag, a házimunkához értő feleségek, majd jó édesanyák legyenek.

A két egyesület (férfi és női) gyakran együttműködött, főként kulturális téren. Minden évben farsang idején, vagy húsvétkor rendeztek egy-egy színdarabot (1939-ben Tóth Ede A falu rossza című népszínművét adták elő Pál Istvánék pajtájában), virágvasárnap és nagypénteken pedig passiójáték keretében elevenítették fel Jézus Krisztus, az isteni Megváltó szenvedéstörténetét a templomban.

Evangélikus Ifjúsági Egyesület

A faluban 15-20 család evangélikus család élt. Gyermekeik Ságon vettek részt az ifjúsági életében. Az iskolából kikerülve 21 éves korig rendszeresen eljártak a bibliaórákra, konfirmációs előkészületekre. Ők is tanultak színdarabot, részt vettek az evangélikus dalárda munkájában ***Szakály Dezső*** evangélikus kántortanító és felesége irányításával, akit a szakirodalom mint kiváló népdal- és néphagyománygyűjtőt, közismert honismereti munkást tart számon. Számos publikációja jelent meg a Vasi Szemlében e tárgykörrel kapcsolatban. Ismereteit, jó szervezőkészségét az egyesület munkájában természetesen kamatoztatta.

A gyermek- és ifjúsági egyesületek közül még kettőt kell kiemelni: a ***Szívgárdát*** és a ***Mária Kongregációt.***

Gazdakör

A helybéli Gazdakör 1941-ben jött létre. A kör megszervezésében jelentős szerepe volt a község elöljáróságának, a falu értelmiségének és néhány jóképességű parasztembernek, akik felismerték, hogy az elméleti ismeretek igen fontosak a korszerű gazdálkodásban. Vezetője ***Farkas József*** volt, aki irnokként dolgozott a sági jegyzőségen.

A Gazdakör keretén belül ***ezüst- és aranykalászos tanfolyamot*** indítottak, több alkalommal is. Ezt mintegy 40-en elvégezték, közülük négyen aranykalászos gazdák lettek *(Fülöp Dezső, Kővölgyi György, Mészáros István és Németh Ambrus)*. Az aranykalászos gazdák nyilván kiemelkedtek a tanfolyam hallgatói közül, hiszen közben Pápán a két éves Földmívesiskolát is elvégezték. A gazdatanfolyam előadásait a helybeli értelmiség és a Pápai Mezőgazdasági Szakiskola tanárai tartották, s ők vizsgáztatták a hallgatókat, így az elbírálás objektív volt.[56]

A Gazdakör az egykori grófi kastély egyik helyiségében (1994-ben Sportklub) működött. Itt beszélgetni lehetett szakmai kérdésekről, és szakfolyóiratokat lehetett olvasni. Az igazgató-tanító lakásán kívül itt volt alkalom a rádió hallgatására. Ez egy állandó fóruma volt a faluközösségnek. Itt kötötte meg ***Poós János,*** a Sárvári Cukorgyár körzeti megbízottja a cukorrépa-szerződéseket. Itt rendeltek az izsákfai gazdák közösen nemesített vetőmagot, műtrágyát, segített a termények felvásárlásában és eladásában. Sőt a Gazdakörnek egy közösen vásárolt Kühne gyártmányú vetőgépe is volt, melyet a tagok kedvezményes áron bérbe vehettek a vetéshez. A Gazdakör szakirányításában kimagasló szerepe volt ***Koperniczky Ferenc*** intézőnek.

Kézimunka-kiállítás a csuhétanfolyam végén
(Fotó: Szabó Gizella, 1938.)

A Leánykör főzőtanfolyamának záróvizsgája.
Ülnek a vizsgáztató tanárok, tanítók (Fotó: Szabó Gizella 1938.)

A Katolikus Leánykör tánckara (Fotó: Szabó Gizella, 1938)

A Leánykör kézimunka-kiállítása 1940-ből.
A képen hátul látható az erős fényt adó maximumlámpa (Fotó: Szabó Gizella, 1940.)

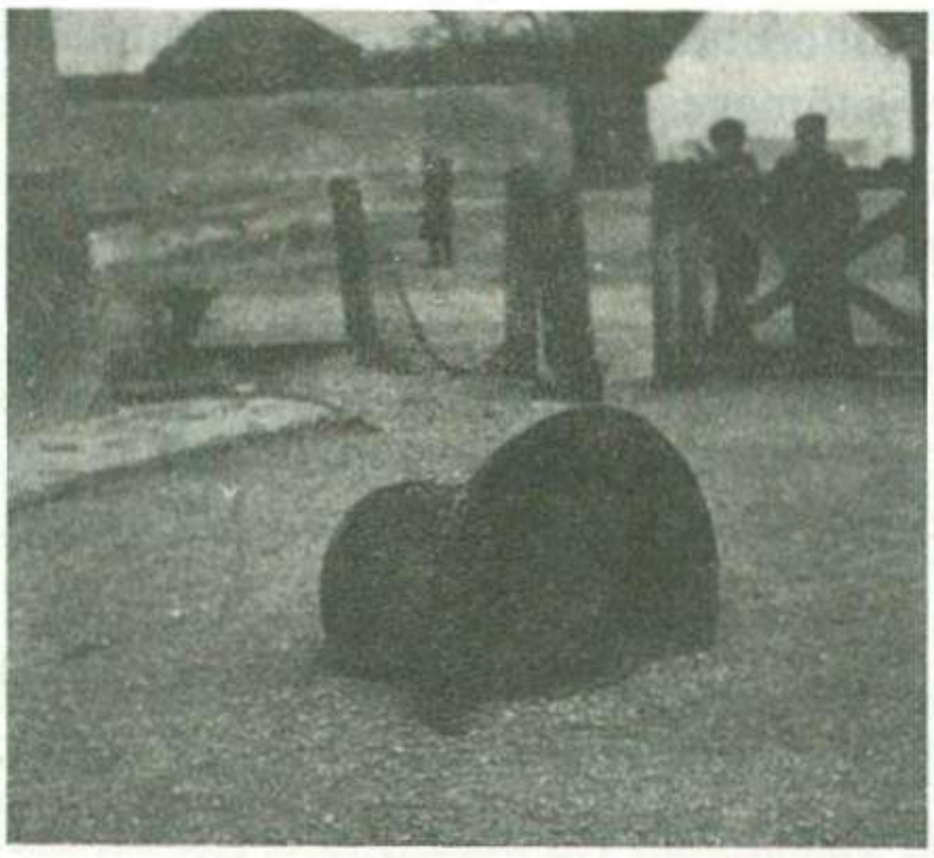

1944. április 15. Búcsú a nagyharangtól. (Fotó: Poós Vilmos, 1944.)

A Gazdakör népszerűsítette a méhészetet is. 1931-től *Mainone Ottó* és *Gersey István* iparosok foglalkoztak méhészettel is.

Bizonyíthatóan szerepe volt a Gazdakör szellemi irányítónak abban is, hogy 1935-ben néhai Horváth Lajos házában (Fő u. 18.) megnyílt az első ***tejcsarnok***. Vezetője ***Németh Ambrus***. 1941-ben Németh István háza utcafrontján új tejcsarnok épült. Vezetője ***Skriba Kálmán***. Mint az a leírtakból kiderült, a Gazdakörnek az 1940-es évek első felében meghatározó szerepe volt a községben.

Ezenkívül egy hentes és kocsmáros (*Vadászy László*, később *Présing Géza*), valamint 2 vegyeskereskedő (*Vadászy és Gersey*) látta el a falut nemcsak a háztartáshoz szükséges alapvető élelmiszerekkel (a kenyér kivételével, tudniillik azt minden család maga sütötte), hanem az alapvető iparcikkekkel (kasza, vasvilla, ásó, kapa, stb.) is.

Háborús és békés évek (1914-1945)

Az *I. világháború* hadbavonultjainak száma 80 fő, melyből hősi halált haltak 13-an, a hadiárvák száma 20 fő.

Az elszenvedett vereség, a nagy nemzeti trauma, az ezt követő nyomor miatt nagy volt mindenütt az elégedetlenség. 1919-ben a társadalom legszegényebb és legöntudatosabbjai - a Ság hegyen dolgozó riccerek és bokodi cselédek - közül néhányan megalakították Izsákfán a direktóriumot, amely nagy gondot fordított a grófi nagybirtokon a termelés újraindítására, és a közellátás jó megszervezésére. Minden vasárnap disznóvágás volt Bokodon, melyből nemcsak a bokodi cselédek, hanem a falubeliek is részesedtek. (Minden család 1 kg húst kapott). A Tanácsköztársaság bukása után a rendszerváltás különösebb incidens nélkül zajlott le.

A Horthy-rendszerben - az országos választásoknál - minden uradalmi cselédnek volt választójoga, kivéve az írástudatlanokat (Izsákfán ez akkor 5%). A helyhatósági választásokba (bíróválasztás) azonban a bokodi cselédség 1945-ig nem szólhatott bele.

Gyermekkori emlékem a két világháború közötti időszakból egy 1940-es évi választás. Ekkor Németh István izsákfai kisparaszt korteskedett Szabó Károly celldömölki malomtulajdonos, ellenzéki kisgazdapárti politikus mellett. A kormánypártot - a Magyar Élet Pártját - Nagy Imre dömölki evangélikus lelkész képviselte. A kemenesaljai választókerületben ez alkalommal Szabó Károly győzött. A vidék kisgazdáinak szavazatait azonban nem hálálta meg, mert a győzelem után az első dolga az volt, hogy malmában a métermázsánkénti őrlési vámot 10 kg-ról 12 kg-ra emelte fel.

A *II. világháború* 1939. szeptember 1-én kezdődött. A hitleri Németország villámháborúval lerohanta Lengyelországot. A lengyel katonák tömegesen érkeztek Magyarországra, mert Teleki Pál magyar miniszterelnök menedéket adott számukra. Izsákfán is megjelentek katonaruhában a ***lengyel menekültek.*** Gersey Istvánnál helyezkedtek el, mezőgazdasági és szállítási munkát végeztek.

Magyarország 1941-ben kapcsolódott be a világháborúba. Hamarosan katonavonatok indultak Szombathelyről az orosz frontra. Gyakran vártuk akkoriban a celldömölki vasútállomáson a katonaszerelvényeket hírekért. Könny, sírás, szomorúság volt a következménye az ilyen rövid találkozásoknak.

A második világháborúnak 18 áldozata volt Izsákfán, legtöbben Voronyezsnél haltak meg 1943 januárjában. Egyeseket orosz golyó talált el, mások ott fagytak meg a minusz 40-42 fokos hidegben. Voltak természetesen olyanok is, akik hadifogságba estek, s csak évek múltán kerültek haza, Szabó Mihály például 1953-ban.

1943-ban megkezdődött az ország bombázása. 1944-45-ben Celldömölköt is érte bombatámadás. Az amerikai Liberátorok naponként megjelentek felettünk, s hogy terhüket visszafelé könnyítsék, ledobták üres benzintartályaikat – többek között – Izsákfa határában.

1944. március 18-tól gyakran lehetett német katonai alakulatot látni teljes menetfelszerelésben. Gyakorlatozni mentek a Guta erdejébe.

1944. április 15-én a németek parancsára az egyik harangunkat a templomtoronyból leszerelték. Anyagát beolvasztották ágyúnak.

1944 tavaszának volt egy szomorú eseménye. A celldömölki és a környékbeli zsidó családokat Jánosházára szállították. Állítólag ott vagonírozták be őket.

1944 telén megjelentek a Nyílaskeresztes Párt agitátorai a faluban. Hiánycikkek ígéretével (élelmiszer) próbáltak eredményt elérni, azonban nem sok sikerrel.

1945. január 1-én kidobolták, hogy egész Vas megye területén általános mozgósítás lépett életbe. Ennek megfelelően minden 50 évnél fiatalabbnak be kellett vonulnia. Az izsákfaiak a Sárvári Söprűgyárba kerültek. A nagyobb részük ott is maradt az oroszok megérkezéséig. Másokat viszont elvittek Kisbér környékére lövészárkot ásni.

1945. március 25-én megindult a szovjet támadás Bécs irányába. 26-án bunkert ásott minden otthonmaradt férfi és ifjú, tartva az esetleges német-orosz összecsapástól. Szerencsére erre nem került sor. 26-án este a távozó magyar alakulatok egy katonája felrobantotta a Kódó hídját – amit már korábban aláaknáztak – s elmenekült.

Az orosz előőrsök 1945. március 27-én délelőtt jelentek meg a faluban. Német katonákat kerestek, s mivel nem találtak, tovább nyomultak előre. Az országúton mindössze egy hernyótalpas jármű maradt a németek emlékeként, a mai Izsákfa utca 11. szám előtt. Az iratokból, térképekből ítélve német parancsnoki kocsi lehetett. Gazdái valószínűleg üzemanyaghiány miatt hagyták hátra.

Ellenállás a faluban nem történt. Mindössze egy civil - valószínű az ország keleti részéről menekült - lőtt rá az Újtelep 2. sz. padlásáról az orosz előőrs katonáira. Ők természetesen azonnal viszonozták a tüzet. A merénylő ott halt meg a tetőtérben.

Március végén úttalan utakon szállingóztak haza a katonák, hadi felszerelésüket elásva, civil ruhába öltözve. Jöttek gyalog, dacolva mindenféle veszéllyel, mert nem akartak sem nyugatra menni, sem szovjet hadifogságba kerülni.

Április 4-én Magyarország egész területe szovjet fennhatóság alá került. Május 9-ig, amíg a háború tartott, a Sági erdőben orosz légvédelmi tüzérség állomásozott. Az alakulat tiszta fehérneműve1 való ellátásáról a községnek kellett gondoskodnia. Miközben a férfiakat naponként Celldömölkre vitték lőszerek- és fegyverek tisztítására, az asszonyok és a lányok mindennap az orosz katonák fehérneműjét mosták.

Feltehetően ittas orosz katonák - belőttek a templomba, agyonlőtték saját lakásán a falu plébánosát, Hermán Flórist. S a szomszédunkban is volt egy haláleset. Egy magyar katona volt az áldozat. Húsvét vigiliáján a mezőre igyekvő Deé Gábor földműves kezében robbant fel egy kézigránát. Így emelkedett négy főre a helybeli háborús áldozatok száma.

A legújabb kor (1945-94)

A polgári demokrácia (1945-1948)

A Vörös Hadsereg nemcsak a náci német egységeket űzte ki az országból, hanem elindított egy olyan folyamatot is, amely a feudális maradványok felszámolásához vezetett. Az Ideiglenes Magyar Kormány 600/1945-ös földrendelete kimondta a 300 katasztrális holdon felüli földbirtokok köztulajdonba vételét és felosztását az agrárproletáriátus között. Mint ismeretes, Magyarországon ekkor mintegy 600 ezer volt cseléd és 5 katasztrális holdnál kevesebb földdel rendelkező szegényparaszt kapott földet.

A kisparcellás paraszti gazdaságok időszaka (1945-1959)

Izsákfán, ahol más kemenesaljai falvaknál is nagyobb volt a földéhség, a Pannonhalmi Főapátság tulajdonában lévő, 1200 katasztrális hold szántó és rét, valamint a Ság hegyen 2 és 1/2 katasztrális hold szőlő került felosztásra. A földből 120 katasztrális hold - a Ság hegy alatti, Izsákfára néző terület - az alsósági parasztok tulajdona lett. 13 izsákfai illetőségű kapott általában személyenként 250 négyszög öl szőlőt.[57] 229 katasztrális hold erdő állami tulajdonba került.[58]

A legenda szerint ez volt a megye első földosztó faluja. ***Baracskai Dezső*** szegényparaszt, a Földigénylő Bizottság elnöke, illetőleg ***Gersey István*** cipészt a Földigénylő Bizottság titkára a falu parasztjaival olyan határozottan lépték ki a parcellákat, hogy ***Deé János*** újonnan megválasztott bíró ezt csak szentesíteni tudta.[59]

A 30 volt bokodi cseléden kívül a falu szegényparasztjai is kaptak földet igénylésük szerint. Az alapelv az volt, hogy minden olyan családnak legyen legalább 5 katasztrális hold földje a faluban, aki azt meg is műveli. Az 5 holdat a gyermekek számának megfelelően kiegészítették. 13 katasztrális holdat kapott a Pannonhalmi Főapátság földjéből a birtok volt izsákfai intézője is. Miután minden földigénylő földjének helyét sorshúzással kijelölték, tulajdonhoz juttatásáról birtoklevelet kapott. Ennek illusztrálására álljon itt a szüleim által kapott birtoklevél fotója.[60]

Az alábbiakban közlöm Izsákfa statisztikai adatait, mely 1945-1959-ig (a termelőszövetkezet megalakulásáig) tükrözi a község birtokviszonyait, a művelési ágat és a tiszta jövedelmet aranykorona értékben:

A község határa		1979 kh	tiszta jövedelem	21.445	aranykorona
Ebből	szántó	1240 kh	tiszta jövedelem	16.520	aranykorona
	kert	12 kh	tiszta jövedelem	270	aranykorona
	legelő	153 kh	tiszta jövedelem	435	aranykorona
	erdő	229 kh	tiszta jövedelem	581	aranykorona
	erdő, szántó	249 kh	tiszta jövedelem	3.630	aranykorona
	földadó alá nem eső terület	96 kh			
	Összesen	1979 kh		21.445	aranykorona

Az 1945 utáni időszakra a nagybirtok megszűnése, a kisparaszti gazdagságok megjelenése a jellemző. A faluban lévő szegényparasztok örültek a kapott földnek, új növényi kultúrákat honosítottak meg (pl. szarvaskerep, baltacin), a gazdaságuk szemmel láthatóan fejlődött.

A fordulat éve (1948)

1948-tól nehéz évek következtek a falura. A beszolgáltatás nagy tehertételt jelentett valamennyi parasztcsaládnak. Minden családtag után 2 métermázsa gabona volt az évi fejadag. A cséplőgép-ellenőrök kiszámították a családi évi szükségletét, ehhez hozzáadták a vetőmagot, a többi terményt azonnal le kellett adni a Terményforgalmi Vállalatnak. Árutermelésről így a gazdák esetében szó sem lehetett, s természetes, hogy a falusi fiatalság nem látott biztos jövőt a mezőgazdaságban. Érthető tehát, hogy a falu legtekintélyesebb gazdáinak gyermekei *(Szabó Lénárd, Görög Zoltán, Zsigmond János, Farkas Elemér)* menekültek a faluból, s az iparban és a szolgáltatás területén próbáltak elhelyezkedni. A beszolgáltatás lehetetlenné tette a korszerű talajművelést, a gépek és a vetőmag megvásárlását, a termelés a naturál-gazdálkodás színvonalára süllyedt.

1957 után megszűnt a beszolgáltatás, a kisparaszti gazdaságok fellélegeztek. Nagy előrelépés volt, hogy a települést 1958-ban villamosították.

Statisztikai adataink csupán 1958-tól vannak. E szerint a községben 30 db törzskönyvezett tehenet tartottak nyilván. Tulajdonosaik *Németh József, Németh István, Németh Vince, Horváth Rudolf, Deé Boldizsár, Pál Ernő és Farkas János.*

A nehezebb munkákat a gazdák ökörfogattal végezték akkoriban. Az 1957/58-as gazdasági évben 12 lófogat volt a faluban, tehát az ökörfogatot mindinkább a lófogat váltotta fel. Nagyobb munkáknál mind többen vették igénybe a gépi munkaerőt - a Köcski Állami Gazdaság, vagy a Celldömölki Gépállomás segítségét - pl. trágyázáskor, terménybehordáskor, szántáskor. A föld minőségét nemcsak istállótrágyával, hanem műtrágyával (pétisó, szuperfoszfát) javították már ebben az időben is az új kisparaszti gazdaságok.

A volt bokodi cselédek csak 1945-50-ig gazdálkodtak saját maguk. 1950-ben átadták földjeiket, s állataikat a ***Köcski Állami Gazdaságnak*** és természetesen maguk is annak

dolgozói lettek. Bevallásuk szerint így jobban jöttek ki, s rövid időn belül az Újtelepen a falu legmodernebb, legszebb házait építették fel. Horváth János például - aki negyedmagával nyert alkalmazást az Állami Gazdaságban - elsőként épített itt házat. Őt követte *Csőre Vendel, Hajdú Lajos, Vági István* valamint *Hajdú István* bent a faluban.

A szövetkezeti gazdálkodás időszaka (1959-1989)

1959. december 6-án megalakult a ***Zrínyi Miklós Termelőszövetkezet***, elnöke Németh István lett. Kezdeti nehézségek után (laza volt a munkafegyelem, a tagok nagy dologidőben otthon maradtak, s a saját szőlőjüket művelték) 1961-re a tsz-tagok fegyelme javult. Ekkor a tsz-tagok száma 121 (Tálos József egyéni gazdálkodó maradt), a tsz-dolgozóké 135. 1962-ben Izsákfát már a járás első termelőszövetkezetei között tartják számon. Erről egyébként a Vas Megyei Termelőszövetkezetek évkönyvében olvashatunk.[61]

Kezdetben nehéz volt a munka. A tagok szórták a műtrágyát a vizes földön, 10 órát dolgoztak naponként, ugyanúgy zsákoltak, mint eddig. A szovjet kombájnok nagy szemveszteséggel dolgoztak, a megdőlt gabonát kézzel kellett aratniok. Mégis megszerették a termelőszövetkezetet, mert a munkaegység évenként nőtt (1959-60-ban 22 Ft, 1960-61-ben 23,80 Ft). Később az egykori kombájnokat amerikaiak váltották fel, valamint Rába-traktorok. Ezek már minden igényt kielégítettek. A fizikai munka jóval könnyebb lett, mint korábban.

Édesapám korosztályának 70 éves koráig kellett dolgoznia. Ám az a tudat megnyugtatta őket, hogy ha megérik a 70 évet, nyugdíjat kapnak, mint a munkások és az alkalmazottak. A 80-as évektől aztán 65 év lett a nyugdíjkorhatár, 1985-től pedig 60. Jó dolog volt az, hogy ekkor már a tsz tagok havonként rendszeres fizetést kaptak. Építkeztek, gyarapodtak. Jónéhány embernek már autója is volt, főként olyanoknak, ahol két kereső volt, s egyikük az iparban dolgozott. A pénzbeli fizetés mellett természetbeni juttatásban is részesültek a tagok, illetőleg pénzért vásárolhattak a termelőszövetkezettől gabonát, takarmányt, tápot, rendelhettek gépi munkát, stb.

A 70-80-as években már nemcsak egy tehenet lehetett a háztájiban tartani, hanem többet is. A tagok nagy része részes művelést vállalt, szabad szombatonként a családtagok a tsz cukorrépaföldjén dolgoztak. Ez jó jövedelmet biztosított a gazdáknak. Egyszóval az országban a 70-es évek közepén jelentkező gazdasági fellendülés éreztette hatását a tsz-tagok életében is.

1982-ben a községet bekapcsolták a vezetékes vízműhálózatba.[62]

Politikai élet, közigazgatás

A bíróválasztást még áprilisban megtartották a községben. A községbíró most nem a jómódú gazdagparasztok közül került ki, hanem ***Deé János***, egy kisparaszt lett a falu első embere.[63]

Jó szervezőkészséggel rendelkezett, s az orosz parancsnoksággal is szót tudott érteni, s ez alkalmassá tette a feladatok ellátására. A földosztást, a közellátás megszervezését jól irányította. Ebben segítőtársa volt a Földigénylő Bizottság, az elöljáróság és a kisbíró, ***idős Deé István***, valamint fia, ***ifj. Deé János***, továbbá ***Esső Etelka*** alsósági körjegyző.

Ezidőtájt megalakultak a demokratikus pártok. Izsákfán először a ***Magyar Kommunista Párt*** helyi szervezete jött létre. ***Hülvely István*** lett az titkára. Ő a II. világháború végén menekült Kárpátaljáról, s a Magyar Államvasutak Celldömölki Állomásfőnökségénél dolgozott mint betegellenőr. Iskolázott ember volt, céltudatos tevékenysége révén az 1919-es kommunistákat, valamint az agrárproletárok tekintélyes részét maga mellé tudta állítani (*Parapatics Tamás, Somogyi Imre, Hajba Vince, Tarczi József, Baracskai István*) s a Szovjetunióból hadifogolyként hazatért néhány személy is növelte a párt létszámát (*pl. Mészáros Pál*). Ehhez járult még a bokodi cselédek tekintélyes hányada, akik közül többen a Kommunista Párt tagjai lettek. A cselédek kisebbik része azonban a ***Nemzeti Parasztpárt*** mögé sorakozott fel. Ennek a pártnak ***Kővölgyi György***, az egykori bokodi gazda volt az elnöke.

A falu férfilakosságának zöme a ***Független Kisgazda és Polgári Párt*** tagja lett. A párt titkára ***Farkas József*** segédjegyző volt, aki jó kiállásával, kitűnő szónoki tehetségével méltó ellenfele volt a Hülvely István által vezetett Magyar Kommunista Pártnak.

A ***Magyarországi Szociáldemokrata Párt*** elnökének ***Poós Vilmos*** mozdonyvezetőt választotta a csekély számú munkásság.

A Független Kisgazdapártot, majd az 1947-es választásokon a Demokrata Néppártot aktívan támogatta az egyház, nevezetesen ***Gerencsér József plébános***, püspöki tanácsos, aki tehetséges ember volt, jó szónok, kitűnő zenész és jó szervező. Nevéhez fűződik a templom renoválása. Nem véletlen, hogy ezen idő alatt a hitelét fellendült, ugyanakkor a politikai harc - miként az országban - élesedett.

1945. november 1-én megtartották az első képviselőválasztást.

A szavazatok megoszlása 1945-ben:

Független Kisgazda és Polgári Párt	387 fő
Magyar Kommunista Párt	17 fő
Magyar Szociáldemokrata Párt	9 fő
Nemzeti Parasztpárt	4 fő
Szavazatra jogosultak összesen:	*417 fő*

Az 1947. augusztus 31-i választáson a MKP szervezettsége, s az ország politikai életében elért eredményei alapján szavazatait meghatszorozta.

A szavazatok megoszlása 1947-ben:

Demokrata Néppárt (Barankovics Párt)	290 fő
Magyar Kommunista Párt	129 fő
Független Kisgazdapárt	3 fő
Szociáldemokrata Párt	2 fő
Szavazatra jogosultak összesen	424 fő

Megjegyzés: Az 1947-es választásokon a korábbi kisgazda szavazók a Demokrata Néppártra szavaztak.[64]

1948-ban az ország vezetése nagyszabású ünnepségeken emlékezett meg az 1848/49-es forradalom és szabadságharc centenáriumáról. Megemlékezés volt Izsákfán is. A jubileumi év azonban községünkben nemcsak a dicső tettekre való emlékezés, hanem a félelem időszaka is volt. Fegyverrejtegetés és a „népi demokrácia" elleni összeesküvés alapos gyanúja miatt a faluból jónéhány fiatalt (*Kulmon József, Tungli Dezső, Görög Zoltán* és *Farkas Elemér*) Szombathelyre az Államvédelmi Hatóság székházába vittek, s ott a jól ismert módszerekkel vallaták. Mivel azonban nem tudtak érdemleges bizonyítékot ellenük felhozni, egy hét után hazaengedték őket.[65]

Az 1948. szeptember 12-i celli búcsút – melyre *Mindszenty József* hercegprímást várta Kemenesalja lakossága – „száj és körömfájás" címén betiltották, a gyalogos zarándokoknak Alsóság határában többszáz állig felfegyverzett államvédelmista állta az útját. Mindszenty Izsákfán átutazva bement a temetőbe, tisztelgett és imádkozott Hermann Flóris, az 1945-ben mártírhalált halt izsákfai plébános sírjánál, majd - a kitartóan várakozó hívők tömegén át - gépkocsijával egyedül haladt tovább Celldömölkre.

Említésre méltó, hogy a Bokod pusztai volt urasági cselédek gyermekei közül ketten jelentkeztek a katonatiszti pályára: **Czilinger Károly** (ÁVH) és **Németh Károly** (tüzérség). Meggyőző agitáció révén katonatiszt lett **Stocz József** egyetemi hallgató is. (1956 után Czilinger Károly és Stocz József leszerelt.)

Az iskolák 1948-ban történő államosításával az akkor még 74 tagot számláló Magyar Kommunista Párt izsákfai tagsága egyetértett. Ám az értekezletről kijövő párttagokat nagy tömeg várta, kint komoly szópárbajra került sor. Szerencsére a tömegre hatott a józan ész, s nem került sor második Pócspetrire.[66]

A katolikus plébános áthelyezése, az országban bekövetkezett politikai fordulat, az országos és helyi megfélemlítések, az ellenzéki pártok szétverése évtizedekre eldöntötte a faluban is a politikai hatalom kérdését.

Győzött a baloldal, győzött a Kommunista Párt, majd utódja, a Magyar Dolgozók Pártja. Az 1949 évi országos képviselőválasztáson a falu lakossága a Hazafias Népfront jelöltjére szavazott.[67]

1950-ben létrejöttek a hatalom új közigazgatási szervei: a tanácsok. Izsákfán is önálló tanács alakult. Elnöke ***Baracskai István***, a korábban megválasztott községi bíró lett, aki köztiszteletben álló vezetőnek bizonyult a nehéz időkben is. Bár 1952-ben az országos rendeleteknek, a lakosság kiszipolyozásának, „a padlások lesöprésének" ő sem tudott gátat vetni, mégis tisztességes embernek maradt meg a nép emlékezetében, miként ***Kővölgyi György*** terményforgalmi átvevő is.

Nem így a járási hivatal által kinevezett tanácselnöknő ***Székely Sándorné*** személye, aki nem állt hivatása magaslatán. Mintegy 2 éves izsákfai tevékenységét lezárta a halál. Utóda ***Gersey István*** lett, aki mind a titkári, mind a tanácselnöki teendőket jól látta el. Őket ***Farkas Emma***, később ***Farkas Károly*** követte. Mindketten jól ismerték a falut, s emberségükkel, hozzáértésükkel ténylegesen a község fejlődését szolgálták. Munkájukat ***Hegedűs Lászlóné*** adminisztrátor segítette.

Az 1956-os események híre megkönnyebbülést hozott a községben. A Magyar Dolgozók Pártja megszűnt. 1956 október végén nyugalom volt a községben. Atrocitásokra nem

került sor, mert **Varga Imre**, egykori csendőr, aki Izsákfára nősült, józan megfontolásra intette azokat a sértetteket, akiket az ÁVH Szombathelyen vallatás közben igazságtalanul megkínzott.

Az 1956-os népforradalom elbukott. A régi rendszert úgy - ahogy volt - mégsem lehetett visszaállítani. Megszűnt a beszolgáltatás, a parasztság fellélegzett. A Magyar Szocialista Munkáspártnak helyi szervezete nem alakult meg, aki be akart lépni, az az üzemi vagy szövetkezeti párt-alapszervezetnél jeletkezett.

1959-ben a tsz-agitátorok elől sokan a szomszéd községekbe, a rokonokhoz menekültek. Kitérni azonban a kollektivizálás elől nem lehetett, s 1959. decemberében megalakult az izsákfai Zrínyi Miklós Termelőszövetkezet. Ennek nemcsak gazdasági, hanem politikai oka is van: a „kézi vezérlés" így jóval könnyebb volt. A vezetésben akkoriban ***Farkas Károly,*** volt izsákfai tsz-elnök, mint alelnök vett részt, nyugdíjazása óta ***Farkas Zoltán*** gazdasági szaktechnikus, háztáji agronómus képviseli Izsákfát.

1965-ben a községet a közigazgatás ésszerűsítése címén összevonták Alsósággal. 1979-ben Celldömölköt várossá nyilvánították. Azóta közigazgatásilag 3 település alkotja: Celldömölk, Celldömölk II, azaz Alsóság, és Izsákfa. Izsákfát a Celldömölki Városi Tanácsban 1 fő képviselte.[68]

Társadalmi élet

Tűzoltóegyesület

1945-től is folyamatosan működött a nagy történelmi múlttal rendelkező egyesület. 1952-ben új parancsnokot kapott ***Pál Ernő*** személyében. Vezetése alatt az egyesület járási versenyeken két alkalommal első díjat szerzett.

1954-ben ünnepelte a Tűzoltóegyesület fennállásának 50. évfordulóját. Pál Ernő parancsnok 1957-ben - 3 év múltán is - még mindig nagy átéléssel és lekesedéssel számolt be a szép évfordulóról. „Itt volt a BM tűzrendészeti parancsnoksága a BM szombathelyi főosztályának parancsnoka, a BM tűzrendészeti osztályának 22 tagú zenekara és 22 község tűzoltósága is. Képviseltette magát a járási tanács is. A tűzoltók az egész községet gyönyörködtető bemutatót tartottak."[69]

Sportegyesület

1949-ben a Sportegyesületen belül megalakult a ***Labdarúgó Szakosztály.*** Néhány évi működés után azonban megszűnt. Ennek az időszaknak olyan kitűnő játékosai voltak, mint *Deé János, Zsigmond Lajos, Treiber Pál , Szabó Lénárd* valamint Szabó Vendel

1954-ben a csapatot újjászervezték. Vezetői *Gersey István, Farkas Elemér, Skriba Kálmán* és *Görög Béla.* Igazolt játékosai 1957-ben: *Horváth Pál, Skriba Kálmán, Farkas Gyula, Horváth Ferenc, Czilinger Károly, Pál Géza, Farkas Zoltán, Baracskai Mihály. Horváth László, Szabó Imre, Czilinger János, Treiber István, Mainone Ottó és Tungli Ferenc. A járási II. osztályú labdarúgó bajnokságban az egyesület 1954-ben a második, 1957-ben a harmadik helyezést érte el.*

Az egyesületnek 1954-től *Atlétikai Szakosztálya* is működött. A falusiak részére rendezett spartakiádon 1957-ben az izsákfai sportolók közül kerékpározásban *Szabó Imre* I., 1500 m-es síkfutásban *Treiber István* II., 100 méteres síkfutásban *Dömölk István* II. helyet ért el.

A sportegyesület a rendezvényekből, színdarabok és mérkőzések bevételéből tartotta fenn magát. Pályája a falu végén a Pap réten, klubhelyisége a Gazdakörben volt.

Ifjúsági szervezet

1956 előtt az Egyesült Parasztok Országos Szervezete (EPOSZ), majd a DISZ, 1956 után pedig KISZ volt az ifjúság tömegszervezete. 1945-56-ig az ún. intézői házban kialakított rendezvényteremben gyűltek össze a fiatalok, s mióta nincs iskola a faluban, az ifjúsági klubban. Annak idején ***Poós Ferenc*** EPOSZ (később DISZ titkár) szervezte a programokat, melyben volt politika, irodalom, zene, játék, 1956 után ***Baracskai Ernőné***. Az ifjúsági szervezet a gyakorlatban nem a politizálásnak, hanem a közösségi életnek volt a színtere, sok-sok vidámsággal, jókedvvel, tánccal. Itt lehetett folyóiratot olvasni, rádiót hallgatni, később televíziót nézni. Itt készültek fel a fiatalok a nemzeti és a társadalmi ünnepekre.

Kulturális élet

Iskoláztatás

Mint már jeleztem, 1945-től 1952-ig Izsákfán működött az általános iskola mind a 8 osztálya. 1948-ig katolikus, 1952-ig állami iskolaként. Mainone Géza megkísérelte egyedül tanítani a felső tagozatot minden tárgyból, bár ez nem ment könnyen, mert tanítónk nem részesült annak idején szakképzésben az egyes tantárgyakból. Idős fejjel, önképzéssel, de helyt állt.

1952-től a felső tagozatos gyerekek Alsóságra jártak.[70] Ez napjainkban is így van, azzal a különbséggel, hogy 1979-től az alsótagozat tanulóit is autóbusz viszi naponként Celldömölk II-be, a Berzsenyi Loránd Általános Iskolába. Itt szakrendszerű oktatás folyik a felső tagozatban. A tanulók természetesen bekapcsolódtak az úttörőmozgalomba, melynek sokszínű munkájában (táborozás, túrázás) szívesen vettek részt. Az 1959-es tanévben rendezett tornavizsgán az izsákfai gyermekek is szerepeltek. 1956/57-es adatok szerint alsó tagozatba jár 44, felső tagozatba 46 izsákfai tanuló. Az alsó tagozatot 1954-ben *Horváth Mihály*, 1970-ben *Bogdán Györgyné* és *Gregorich Ferencné* tanította.[71]

1946-ban Celldömölkön gimnázium létesült. Ide számos izsákfai tanuló járt - többek között én is. Ettől kezdve minden évben 5-6 tanuló került be a középfokú intézménybe, akik közül számosan tovább is tanultak. A dolgozat függelékében felsorolom azokat az Izsákfáról elszármazott diákokat, akik dipomát szereztek. Természetesen szó esik majd olyan izsákfaiakról is, akik nem Celldömölkön kaptak érettségi bizonyítványt, hanem az ország más középiskolájában).

A szocializmus egyik kétségtelen eredménye az, hogy az analfabétizmus megszűnt, a másik a továbbtanulás. Ezt az ingyenes középiskolai oktatás és az egyetemi és főiskolai ösztöndíjrendszer bevezetése tette lehetővé. Ugyanakkor egy ideig kizárta a továbbtanulástól az un. osztályidegeneket, Izsákfán pl. a Kopernicky fiúkat (bár nem voltak azok).

Egy 1956/57. évi adat szerint Izsákfáról középiskolába járt 6 tanuló, főiskolára 1 hallgató.[72] 1945-1989-ig megközelítően mintegy 20-an szereztek diplomát.

Hitélet

A vallási élet az elmúlt évtizedekben a megszorító intézkedések következtében háttérbe szorult. Bár Izsákfa viszonylag kitartott, hiszen az általános iskola alsó tagozatosai a diktatúra idején is tanultak hittant a szülők akaratából. Később, amikor a hitoktatást a templomban is engedélyezték, ez a szám még növekedett is.

A vallás gyakorlásának azonban erősen beszűkültek a lehetőségei. Ennek egyik oka, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal tudatosan arra törekedett, hogy a pap ne kerüljön túlságosan szoros kapcsolatba a híveivel, ezért „javasolta" a szombathelyi egyházmegye püspökének a papok gyakori áthelyezését: 30 év alatt izsákfának 7 plébánosa volt.

Mivel az utóbbi időben nagy a paphiány, a plébániákat össze kellett vonni. ***Dr. Koltai Jenő*** – aki Alsóságon lakik – 1982 óta három település plébánosa: Alsóságé, Izsákfáé és Bobáé: híveihez gépkocsival jár.

Népművelés

A népművelés nemes hagyományai folytatódtak 1945 után is. 1945-ben a Kulcsárkertben ukrán civilek - akik Németországból a Szovjeunióba történő hazafelé menet hónapokat töltöttek Izsákfán - építettek színpadot.

1946-47-ben ezt felhasználva nyaranta számos víg- és daljáték került bemutatásra ***Gerencsér József*** és ***Mainone Géza*** vezetésével. A játszott darabok közül kiemelkedett *Heltai Jenő: A tündérlaki lányok* című darabja. A legjobb műkedvelő színészek voltak: *Mészáros Pál, Kosztolánczi László* és *Szabó Erzsébet.*

Karácsonyra is készült egy-egy színdarab. Ekkor az előadás színhelye a Nagyiskola volt. Itt a legjobb teljesítményt *Varga Anna* és *Farkas Gizella* (ma általános iskolai tanár Mosonszentmiklóson) nyújtotta.

1948-ban tanítónk, Mainone Géza, mint népművelési ügyvezető szervezte a 48-as centenáriumi ünnepéséget, 48-as emlékeket gyűjtöttünk. (E közben tudtuk meg, hogy Szimics Gábor és Denk (Fábián) Sámuel honvéd képviselte falunkat a szabadságharcban. 1949-ben jómagam emlékeztem Petőfi Sándor halálának 100. évfordulójára.

A népművelésben kiemelkedő érdemei voltak a két alsó tagozatos tanítónőnek: ***Bogdán Györgynének*** és ***Gregorich Ferencnének.*** Hogy nemzeti ünnpeink (március 15, október 6.) a legnehezebb időszakban is kellő hangsúllyal megünnepeltettek, az kétségkívül az ő érdemük. Ebben az időben gyakoriak voltak a vitaestek, az ankétok. Mindezekbe bevonták a városban tanuló középiskolás ifjúságot is. A 60-as évek végén én is tartottam előadást a falu történetéről.

1989-ben a II. világháború halottainak emléktáblát állított a község a római katolikus templom falán. A tábla elkészítésében és az ünnepség megszervezésében *dr. Koltai Jenő* esperes plébános és *Farkas Zoltán* elöljáró úrnak volt kiemelkedő szerepe.

Szólnunk kell még a községi ***könyvtárról*** is. Az 1950-ben létesült könyvtárnak ***Gersey István*** volt a vezetője. Többen felismerték, hogy a szabadidő hasznos eltöltésének, a mű-

veltség megszerzésének egyik eszköze a könyv. A legtöbbet olvastak: Gersey *István, id. Tungli Károly, Farkas Piroska, Pál Ernő és családja, Pál Gyula, Kapiller Imre és családja.*

Említésre méltó, hogy az 1980-as években jól működött a ***Nyugdíjasok Klubja id. Hülvely István*** vezetésével.

A rendszerváltozástól napjainkig (1989-1994)

Gazdasági élet

Legtöbben ma is a ***Sághegyalja Termelőszövetkezetben*** dolgoznak. Az aktív és a nyugdíjas izsákfai termelőszövetkezeti tagok száma 1994-ben 67 fő.[73] A közösségből néhányan kiléptek, mások nyugdíjba mentek korengedménnyel. Úgy tűnik, hogy a szövetkezet a nehéz gazdasági körülmények ellenére talpon marad.

A faluban kb. 20 jószág jár ki a legelőre, mely már az egész Külsőréttől, (a Vasúttól) a Celldömölk-jánosházi országútig megántulajdon. A gazdák bérletet fizetnek az új tulajdonosnak.[74] A tsz 1994 tavaszán nevesítette a tagok, valamint örököseik földjét. A birtokok a Szélhosszában és a Dercóna-dűlőben vannak. A tsz átveszi művelésre - garantált díjazás ellenében - az örökölt vagy a kárpótlás során vett ingatlanokat (szántó, rét).

Sokan járnak be Celldömölkre dolgozni, az iparba és szolgáltatásba.

Társadalmi élet

A falu lakossága fogy, az átlagéletkor nő, mert a fiatalok már Cellben építkeznek. Ám úgy tűnik, ez a tendencia az utóbbi pár évben megállt, főként az újonnan betelepült fiatalok - s nem az őslakosság révén.

Az egészségügyi ellátás megoldott. Minden héten egy alkalommal rendelés van az Izsákfa utca 37. szám alatt. A település körzeti orvosa ***dr. Fromm Barna***, gyermekorvosa 1994. július 1-től ***dr. Sükösd Éva***. A védőnő ***dr. Pestyné Tóth Mariann*** hét közben többször is megjelenik a szükséglet szerint.

Az állatorvos ***dr. Rózsás Miklós***. – Miként a többi egészségügyi szakember – ő is Celldömölkön lakik, s telefonhívásra azonnal kijön a faluba.

Posta és távbeszélőállomás 1951-től van Izsákfán. 1951-90-ig ***Németh Tiborné Somogyi Kamilla*** volt a postamester, jelenleg ***Görögné Farkas Zsuzsanna***.

Politikai párt 1956-tól nem működik a faluban, az országgyűlési választások 1990-ben az alábbi eredményeket hozták:

1990-ben A rendszerváltozás utáni első demokratikus választáson a legtöbb szavazatot a ***Kereszténydemokrata Néppárt*** kapta.

1994-ben: Első lett a ***Szabad Demokraták Szövetsége***. Második a Kereszténydemokrata Néppárt, harmadik a Magyar Szocialista Párt jelöltje.[75]

1994 az önkormányzati választások éve is volt. Az izsákfai választópolgárok – miként korábban is – ***Farkas Zoltánnak*** szavaztak bizalmat.

A szavazatok megoszlása:

Farkas Zoltán (független jelölt)	128 szavazat
Zsigmond Tibor (független jelölt)	62 szavazat
Czirók Zoltán (MSZP jelölt)	24 szavazat

A Celldömölk 10-es számú választókerületben a választást Izsákfán, az Ifjúsági Klub helyiségében tartották. Említésre méltó, hogy a szavazásra jogosultak száma 314 volt, s valamennyien leszavaztak.[76]

A ***Sportkör*** változatlanul jól működik, különösen a labdarúgó-szakosztály. Pályája a Kulcsárkertben van. Igazolt játékosainak száma 34.

Kulturális élet

1993-94-ben az izsákfai fiatalok főleg a celldömölki Ipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézetben ***tanultak*** tovább. Gimnazista, főiskolás az elmúlt két tanévben nem volt a faluból.

A község lakossága mintha önmagára találna. Ahol új járda épül, ahol a templomtetőt újrazsindelyezik, ahol van életcél, ott lesz jövő.

Ami az ***egyházi életet*** illeti, minden vasárnap van 9 órakor énekes mise. Kántora 1950-től mindig volt a falunak 1950-56-ig **Keleti Géza** ciszterciita atya, 1956-tól **Farkas Piroska**, illetőleg **Somogyi Kamilla**. A faluban a család még mindig szent dolog. Az egyházi keresztelés, esküvő, temetés természetes. A születések száma jóval kevesebb, mint régen, a 2 gyermekes.

Népművelés

A népművelés színtere és szerepe megváltozott. Egyrészt odahaza rendelkezésre áll szinte minden családban a televízió, s a család tagjai válogathatnak a műsorokból. Másrészt élhetnek a ***Kemenesaljai Művelődési Központ*** által felkínált gazdag választékkal, színházba, koncertekre járhatnak.

A faluban változatlanul működik a Községi Könyvtár, mely egy 1957-es adat szerint 158 darab könyvből áll. Jelenleg a könyvtár vezetője ***Farkas Zoltánné***. 1994-ben a könyvállomány 3700 db. Elsősorban a fiatalok olvasnak, leginkább ifjúsági regényeket és iskolai kötelező olvasmányokat. 1994-ben a bejegyzett olvasók száma 70.

Nagy ünnepe volt a falunak 1990. május 20-án a ***bokodi kisharang szentelése.***

Az egykori cselédeket ébresztő harangot a falu közepén, reprezentatív környezetben helyezték el, művészi kivitelű haranglábon. Az ünnepi beszédet ***Farkas Zoltán*** elöljáró mondta. Képviseltette magát ***Limpár József Celldömölk város tanácselnökhelyettese,*** személyében. A harangot ***dr. Göndöcs László*** , a kemenesaljai egyházkerület esperese szentelte fel. Az ünnepség után az egykori általános iskola dísztermében megnyílt **dr. Koperniczky (Enyi) Istvánnak** életművét bemutató festménykiállítása.

E szép, tartalmas program, mely összekapcsolódott falunk búcsújával (május hó 16-át követő vasárnap) hozzájárult szülőföldem kultúrájának fennmaradásához. Jó jel ez, mert nemcsak a kultúrát, hanem az összetartozás tudatát is erősíti, s bizakodást jelent a jövőt illetően.

Dénes Tibor munkái

III. FÖLDRAJZI NEVEK

A földrajzi név a terep természetes és mesterséges alakulatainak összefoglaló neve. A szakirodalom szerint a földrajzi neveknek többféle felosztása van. Az országos földrajzinév-gyűjtés során a területi elvet érvényesítjük, eszerint megkülönböztetünk *belterületi és külterületi neveket.*

Vas megyében az 1970-es évek közepén fejeződött be a földrajzinév-gyűjtés, melyet 1977-ben Vas megye Tanácsa a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete szakmai irányításával megjelentetett.

Izsákfa e kötetben közölt anyagát Bogdán Györgyné tanítónő gyűjtötte össze. Az ő gyűjtése 67 nevet tartalmaz, melyből 19 a belterületi és 48 a külterületi. Adatközlői olyan személyek voltak, akik a falu belterületének és külterületének neveit jól ismerték: Deé János 72 éves, Farkas János 70 éves, Fábián Kálmán 69 éves, Németh István 57 éves és Pál Ernő 63 éves izsákfai lakosok. Közülük 1994-ben sajnos már senki nem élt.

Jelenlegi gyűjtésem egyrészt gazdagabb, mint az 1977-es, másrészt új szempontot is érvényesít a nevek feldolgozásában (tipológia). Új elem továbbá az is, hogy az Országos Levéltárban lévő 1857-es térkép egy szelvényét is közlöm.

Belterület

Izsákfa, T: 1977, L: 597.

1. Telepi u. Újtelep u. (Dózsa György u.) – 1922 után létesült. *2. Fő u.* (Petőfi Sándor u.) *3. Főszeg u.* (Petőfi Sándor u.) – A község északi része. *4. Közös kút* – Közösen készített utcai kút. *5. Pap Rozi Háza* – A pap szakácsnőjének, Kullman Rozának az 1920-as években vásárolta a házat. *6.: Műhely:* Urasági-kovács-míhel *7. Katolikus iskola* – Egytantermes iskola, tanítói lakással. *8. Jobbágyház* – A ház 16 telkesjobbágy és 8 zsellér közös tulajdona volt. *9. Vadászy-ház:* uradalmi kocsma. – A Medgyesi-Somogyi grófok tulajdona volt. A királytól kapott vámszedési jog alapján szedett vámot ebben a házban kezelték. Utolsó kocsmárosa Vadászy nevű volt. Ma tsz-iroda. *10. Bokodi u.* (Kossuth Lajos u.) – Bokod-pusztára, a tsz-majorba vezet. *11. Ekker-ház* - 1945-ig Ekker nevű uradalmi kovács műhelye és lakása volt. *12. Papkereszt* – A plébános földjének sarkán állt. *13. Katolikus templom* – Műemlék jellegű. Épült 1798-1803-ig. Oltárképét Maurer Hubert bécsi festőművész festette. *14. Hajba-ház* – A hagyomány szerint Savanyú Jóska bakonyi betyár szülőháza. *15. Kulcsár-kert:* Kúcsár-kert. – Egykori grófi inasról elnevezve. *16. Kulcsár-ház:* Kúcsár ház. – Egykori grófi inas lakása. *17. Intézőház* – Ma községi tanács, bolt és italbolt. *18. Sorok* (Deák Ferenc u.) u. - Zsákutca volt, mert a keresztben épült ház miatt nem lehetett a mezőre menni. *19. Evangélikus harangláb**

*Forrás: Vas megye földrajzi nevei (Szombathely, 1977, 325. o.)

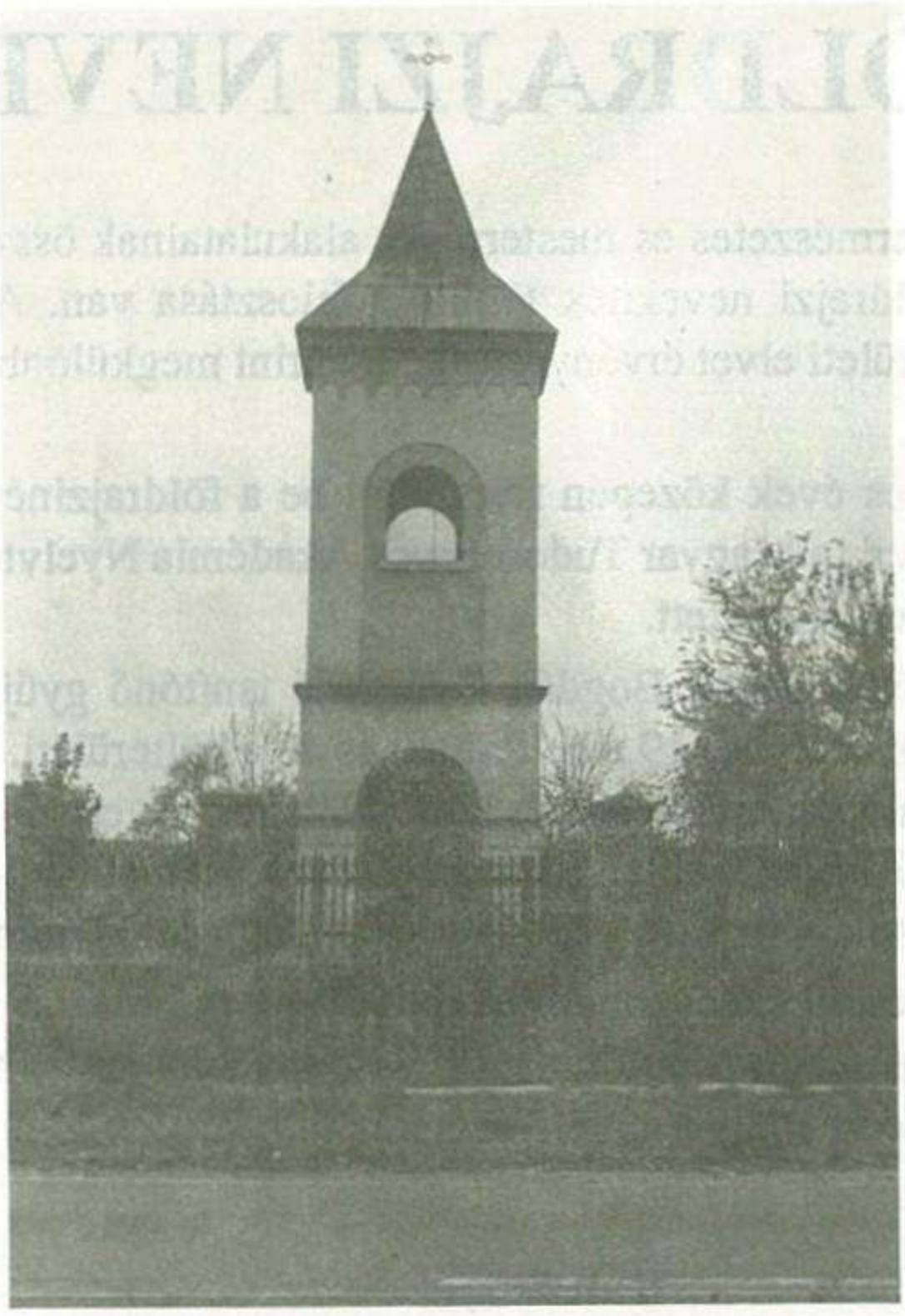

Evangélikus harangláb

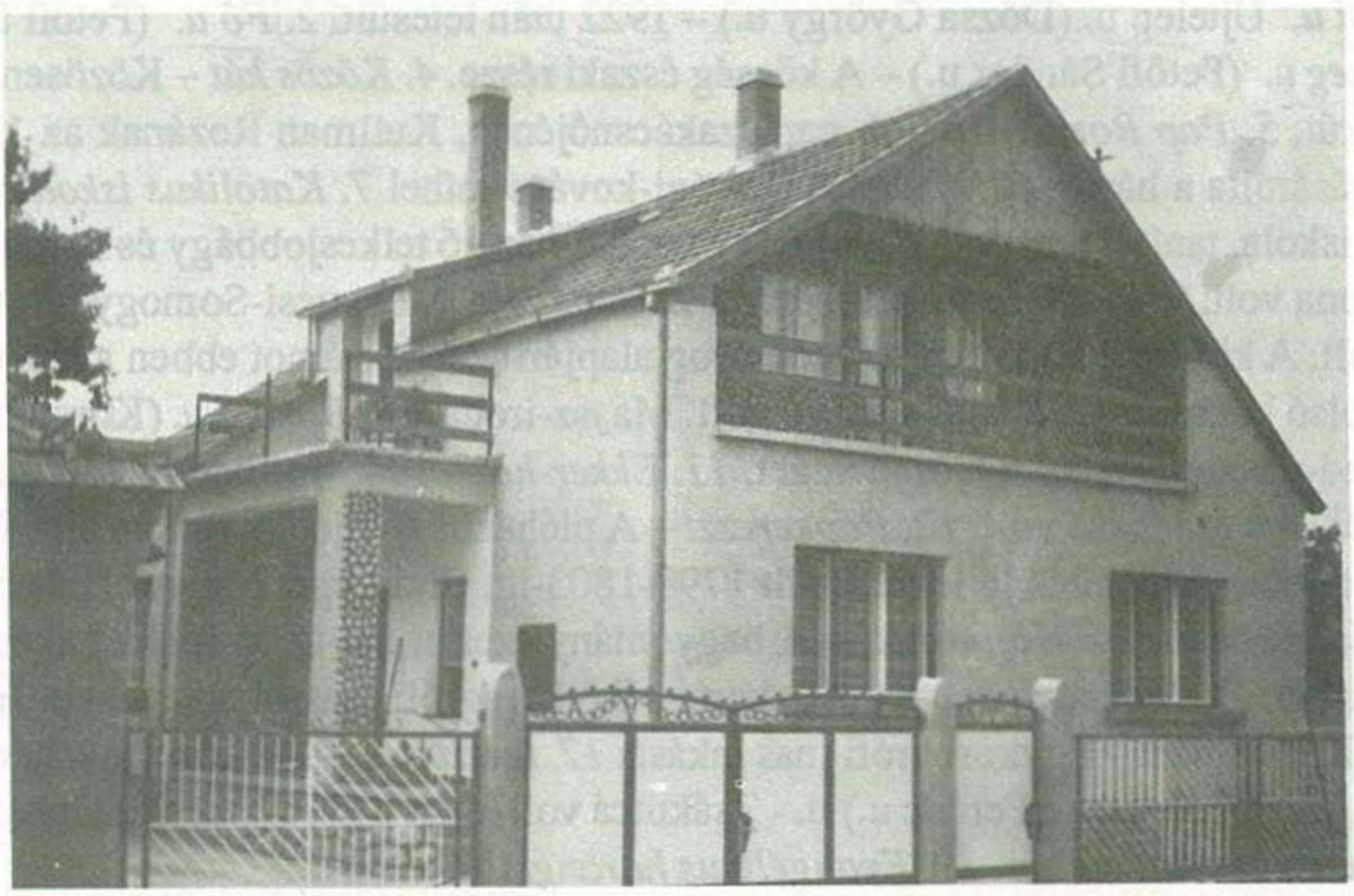

1975-ben épült posta és lakóház. Helyén Somogyi Sándor 1910 körül épült háza állt.

Izsákfa utca
(1945 előtt Fő u., 1945 után Petőfi u., 1975 után Izsákfa u.)

1. sz. Deé László cseréptetős, hétvégi öröklött **parasztháza**. Régen tömésfalú, zsúptetős, kontyos, tűzfalas, kétrészes ház volt, az udvarán gémeskúttal. Valamikor nagyapja és nagybátyja: Maráczi Antal és Maráczi Ferenc lakta. Akkor még a ház szabadkéményes volt. A két Maráczi testvér jó fúró-faragó parasztember hírében állott. Ferenc megjárta Amerikát, Antal fia, Károly pedig a II. világháborúban a Don kanyarban esett el 1943-ban.

3. sz. Bognár László háza sátortetős, 1972 körül épült. Anyaga: tégla, cserép. Korábban a mostani helyén állt Hajba Flórián zsúptetős háza, aki 1938 körül eladta Bognár Károlynak, ő azt felújította, cseréptetőssé és lakhatóvá tette.

5. sz. Horváth Pál kereszthása 1973 körül épült. A ház alatt pince is van. Korábban a helyén Hosznyák János tömésfalú egyenes háza állt. A tűzfalas, tornác nélküli egyenes ház már gyermekkoromban is cseréptetős volt. Udvarán kerekes kút.

7. sz. Farkas Ferenc háza 1970-ben épült Anyaga: kő, tégla, cserép. Kereszthász. Korábban apósa, Tungli Károly háza állt a helyén, mely 1900 körül épült. Tömésfalú, szabadkéményes ház volt, szalmatetős. A zsupptetőt 1935-ben cseréptető váltotta fel. A tornácos házat 1957-ben modernizálta a család, lakhatóbbá tette.

9. sz. Poós Ferenc tömésfalú, cseréptetős, hosszú háza. Átalakítva lényegében megmaradt eredeti állapotában. Anyaga iszapolt föld, kő, cserép. Az egykori tulajdonos hadiözvegy volt, ezért az épületben dohányárudát nyithatott.

11. sz. Deé Miklós háza. Sátortetős, 1975-ben épült. Anyaga: kő, tégla, cserép. Területén korábban tömésfalú ház állt, elöl tűzfallal, oldalt tornáccal. A kétrészes háznak Czimber Ferenc és Treiber Pál volt a tulajdonosa.

13. sz. Görög Árpád háza. Épült az 1970-es években. Anyaga: tégla, kő, cserép. Valamikor a ház előtt közös kút volt, az utca lakói onnan hordták a vizet. A kút ma is megvan, a tulajdonos udvarán belül. Korábban a mostani kereszthász helyén egy egyenes ház állt, melynek több lakója is volt. (Székely nevű nyugdíjas tiszthelyettes, Mainone Ottó asztalos és Görög Aladár tulajdonos.) A századfordulón épült tömésfalú ház anyaga iszapolt föld, tetőzete cserép.

15. sz. Németh Tibor és Somogyi Kamilla mandzárdszobás háza. Központi fűtéses. Épült 1975-ben. Anyaga: tégla, kő, cserép. A korábbiban, illetőleg ebben a házban működött 1951-1989-ig a **községi posta.**

17. sz. Horváth András sátortetős háza. 1975 körül épült. Anyaga: tégla, kő, cserép tetővel, tornáccal. Elöl Kocsis Ferenc, hátul Tungli Orbán, Horváth József és Kulman István is lakott.

19. sz. Nagy Pálné háza. Sátortetős, 1940 körül épült. Eredetileg a ház udvarán állt a gróf kovácsműhelye, melyben Ekker Pál mester dolgozott. Idős Nagy Pál a területet a gróftól vásárolta meg. Ő a Sághegyi Bazaltbányában volt gépész. (Mindkét épület anyaga tégla, kő és cserép.) Időközben az egykori kovácsműhelyt lebontották.

21. sz. Kulman Ferenc háza földszintes, egyenes ház. Valamikor Kulman (Pap) Rozália háza volt, tulajdonosa a falu egykori plébánosa ,Kisfaludy Kálmán Ság hegyi szőlejébe járt dolgozni. Tömésfalú, hosszú ház. Előtte gémeskút (közös).

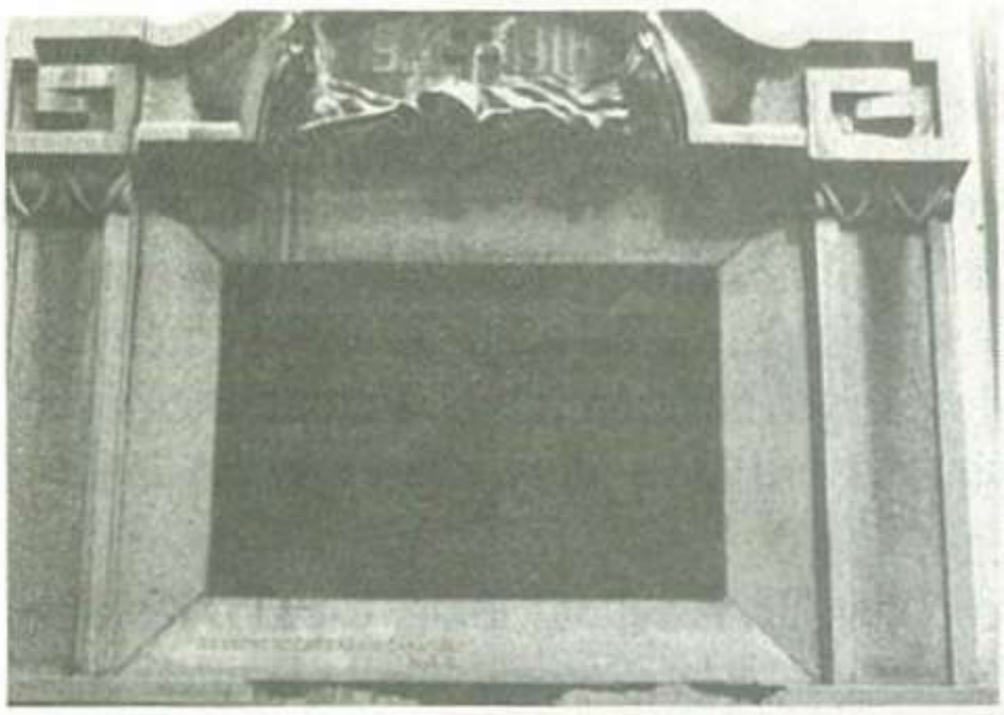

Az I. világháború hősi halottainak emléktáblája (1937.)

A II. világháború hősi halottainak emléktáblája (1990).

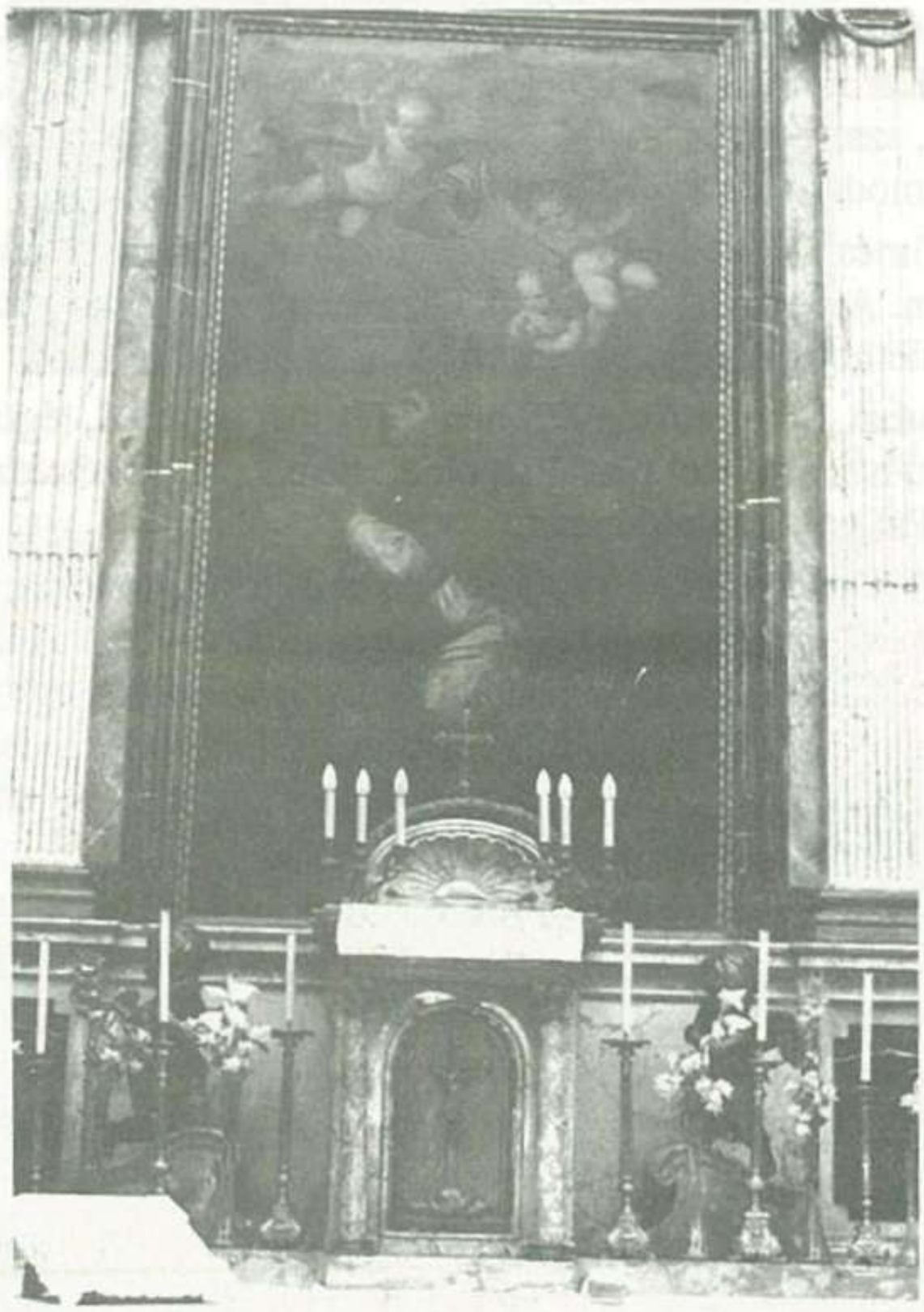

Az izsákfai római katolikus templom oltárképe. Az oltárkép a gyónási titok mártírját, Nepomuki Szent Jánost ábrázolja. (Az eredeti másolata. Készítette Éder nevű bécsi művész 1850-ben.)

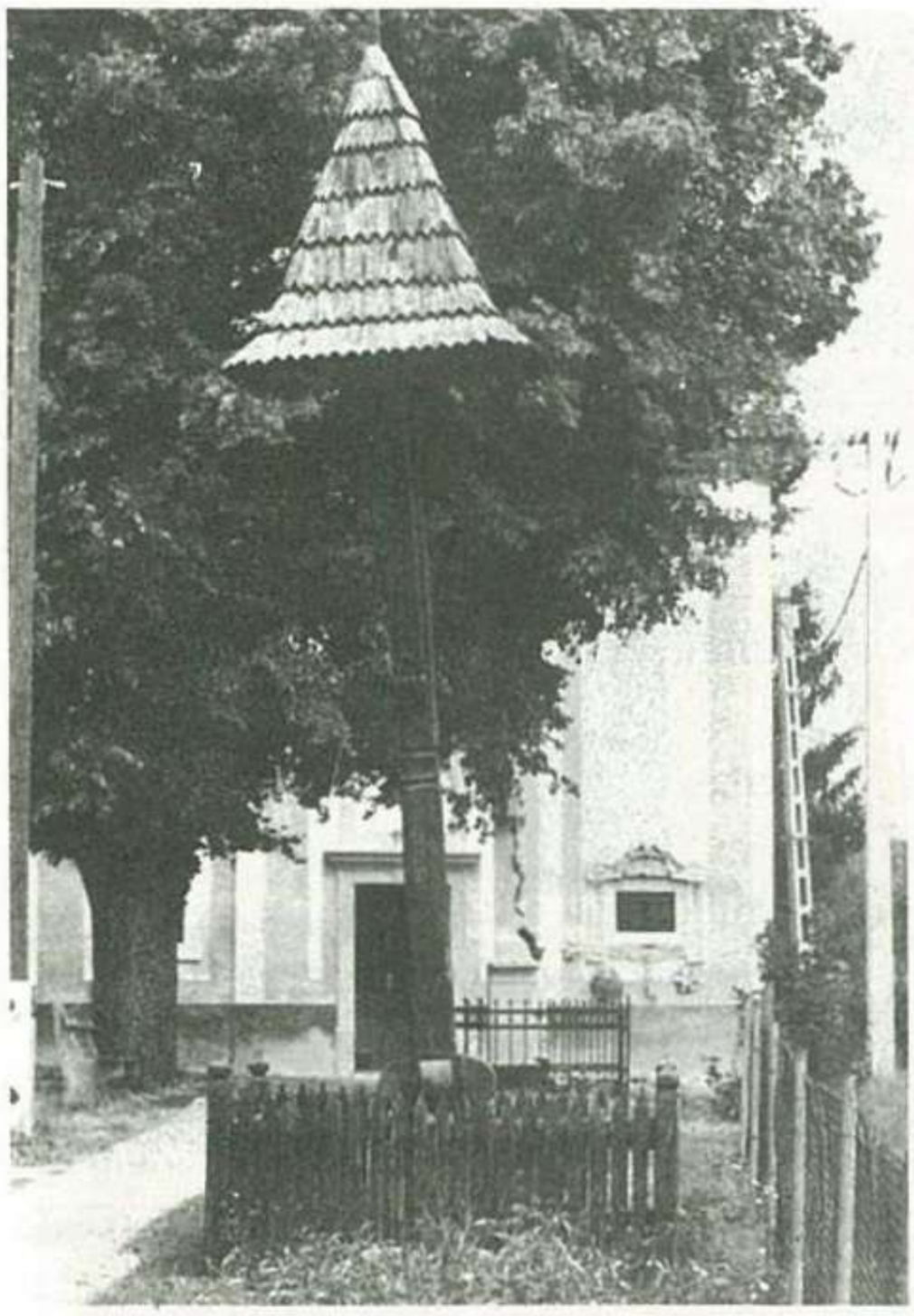

A katolikus templom főbejárata. Előtte művészi kivitelű haranglábon a bokodi kis harang, melyet Dénes Tibor, Gregorich Ferenc és Németh Gyula fafaragóművészek készítettek 1990-ben

A gróf Medgyesi Somogyi család címere a templom kórusán. A címer hasított pajzs, elől veresben zöld halmon álló kövecset tartó daru, az éberség jelképe, hátul kék mezőben zöld halmon álló koronás oroszlán, jobb első lábával kivont kardot tart. Sisakdísz: növő oroszlán.
(Címerleírás Borovszky: Magyarország vármegyéi és városai, Vas m. kötet, 572. p.)

23. sz. Vikman Andrásné Tungli Erzsébet háza. Anyaga: tömés, tégla, cserép. Utcafrontra épült ház, tűzfalas. Az 1920-as években készült. A gazdasági épületek is utcafrontra épültek, a lakástól azonban a bejárati kapu választja el őket.

25. sz. Parapatics Balázs és id. Kulman István háza. 1900 körül épült. Zsúptetős, elöl kontyos ház, deszkákból készült tűzfallal. 1994-ben az ingatlant eladták Folta nevű sági fiatalembernek.

27. sz. Németh Jenő háza. Egyenes ház. Anyaga kő, tégla, cserép. 1912-ben épült. Korábban Pál Ernő és felesége, Horváth Erzsébet háza volt. A házat Horváth Vendel építtette. Mostani tulajdonosa lányának vette meg.

29. sz. Mészáros Béla háza. Egyenes ház. 1910 körül épült. Anyaga kő, tégla, iszapolt föld (tömés). Eredetileg Ekker Pál kovácsmester háza volt, majd vejéé, Horváth Mihályé. Udvarán két cséplőgépszín állt. A házat tulajdonosa 1975 körül vásárolta meg.

31. Pál Gyula kereszttháza. Anyaga: Kő, tégla, cserép. Épült 1926-ban. Udvarán gémes kút. Hátul nagy szérűskert.

33. sz. Deé Jánosné kereszttháza. 1965 körül épült. Korszerű, összkomfortos ház. Eredetileg a villanyvezeték miatt csak egyenes háznak épülhetett, később engedélyezték a kereszttházzá történő átépítését. Anyaga: tégla, cserép és kő.

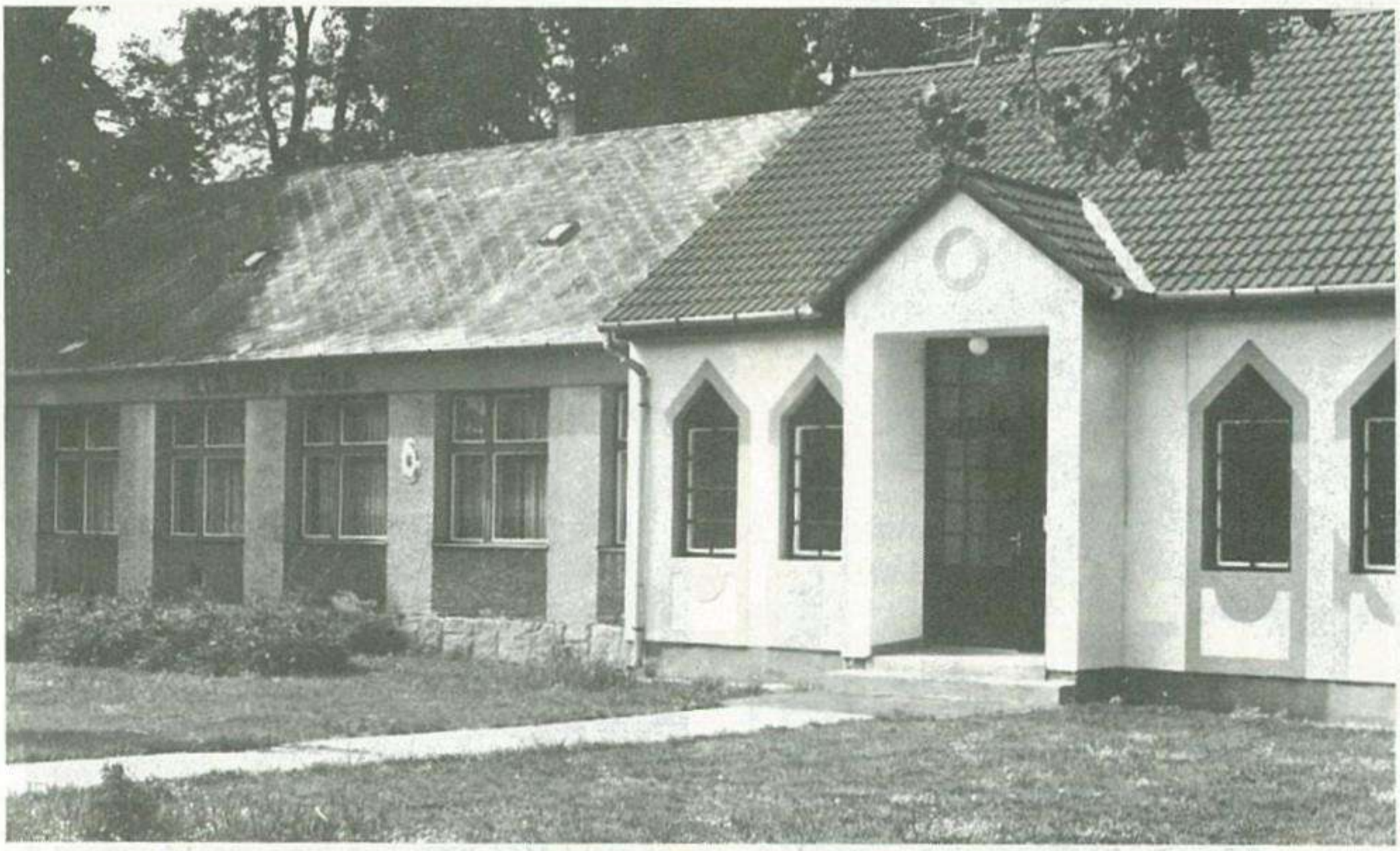

A falu középületei (óvoda, ifjúsági klub, önkormányzati iroda és orvosi rendelő).

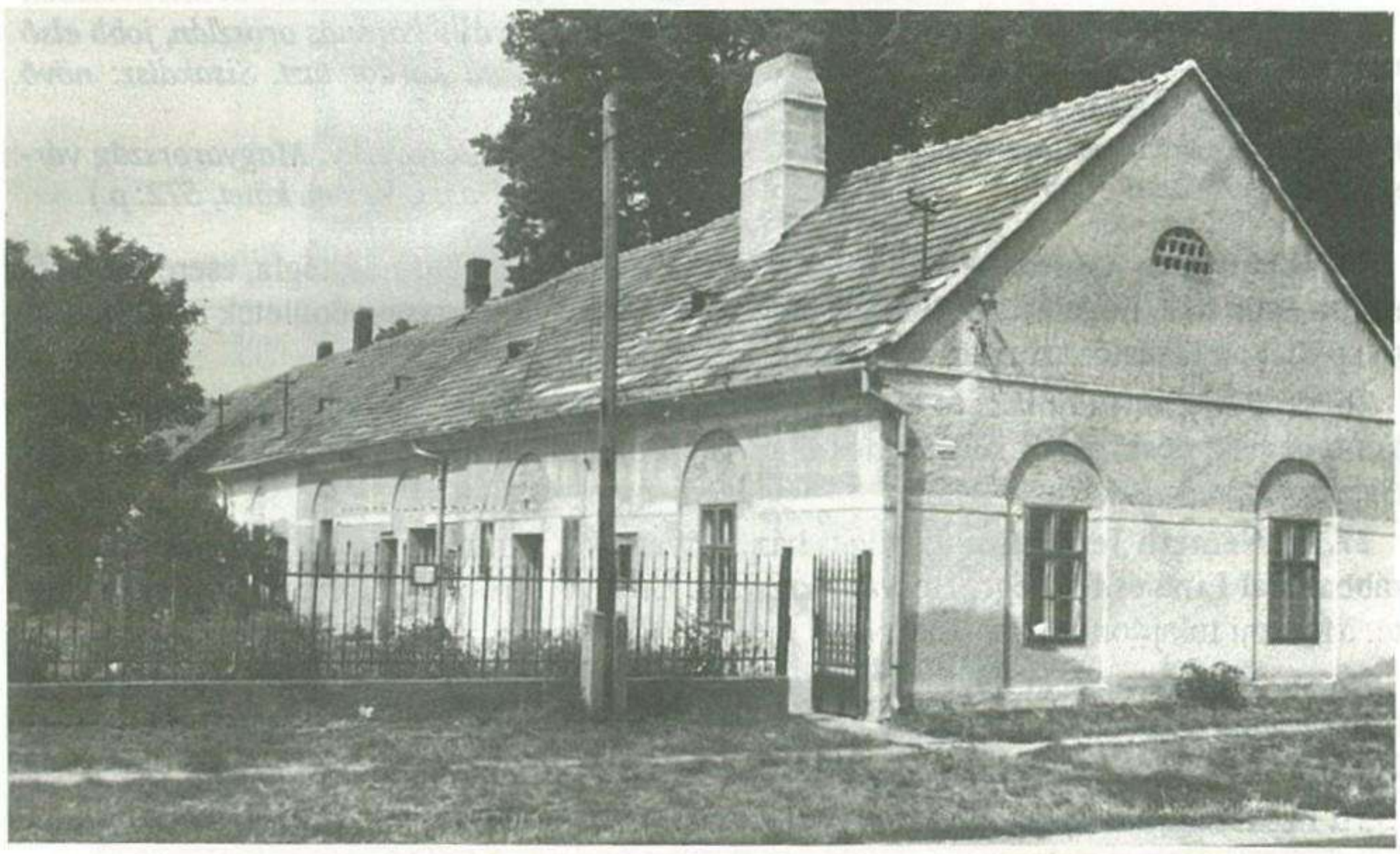

A grófi kúria épülete. Épül: 1720-1730 között.
Ebben a házban született gróf Medgyesi Somogyi János, a későbbi királyi tanácsos és alkancellár.

Római katolikus templom. A térképen nincs külön helyrajzi száma, csupán tájékozódási pont. Műemlék. Belsejében értékes oltárkép. Karzatán az építtető gróf Medgyesi család címere. Elöl a bejárati falán jobbról és balról I. és II. világháborús emléktáblák.

A templomot Kresznerics Ferenc sági tudós nyelvész, plébános feljegyzése szerint gróf Medgyesi Somogyi János építtette. Építését 1798-ban kezdték el neoklasszikus stílusban. Felszentelése 1803-ban történt.

A művészettörténeti szempontból értékes oltárképet (Nepomuki Szent János mártírhalála) Maurer Hubert, bécsi művész festette. Később ezt a nedvességtől megrongálódott képet 1850-ben Éder bécsi művész által festett másolattal cserélték fel. A templom 1876-ban új tetőt, 1885-ben vörösrézből új toronysisakot 1906-ban orgonát kapott. Legutóbb a templomot 1848-ban festették belülről, 1968-ban külsőleg renoválták. 1992-ben ismét új tetőt kapott.

Papjai közül messze kiemelkedett Kresznerics Ferenc alsósági plébános, aki előbb a szombathelyi bölcseleti líceum tanára (1793-1812), majd 1812-1832-ig alsósági plébános volt. Itt készítette el Magyar szótárát, mely mintegy 60.000 szót tartalmaz. Gyűjtött továbbá szólásokat, közmondásokat Alsóságon és Izsákfán is. Szótára Zádor (Stettner) György pápai professzor támogatásával meg is jelent, népnyelvi gyűjtése kéziratban a Magyar Tudományos Akadémián található. Szótárírói munkássága elismeréseként a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. Kresznerics minden vasárnap megfordult Izsákfán, misét mondott, keresztelt, esketett, temetett, ugyanis a falu Alsóság filiája volt.

35. sz. Pál Zoltán kereszthása 1971-ben épült. Összkomfortos, anyaga kő, tégla, cserép.

37. sz. A Kulcsárkert parkjában, a többszáz éves kipusztult fák helyén épült 1960-ban egy 2 tantermes általános iskola, melyet 1979-től **községi óvodának** használtak. Mellette épült fel 1994-ben az **önkormányzati iroda** (a részönkormányzat 5 tagból áll,) és az **orvosi rendelő.** Itt található a közösségi házban az ifjúsági klub is, itt tartja kéthetenként az istentiszteletet az evangélikus gyülekezet.

39. sz. A grófi kúria. Földszintes, egyenes ház melléképületekkel. Építette gróf Medgyesi Somogyi Ferenc. Anyaga kő, tégla. Épült 1720-40 között. Patonay József gimnáziumi tanár szerint eredetileg fazsindelyes volt. Az épületet zöld színű, nagy cserépkályhák fűtötték. 1938-ban Nagy Irén tanítónő lakott az épület elején, majd a római katolikus elemi iskoli tanterme következett. Ezt követte a gazdakör helyisége. Utána voltak a Pannonhalmi Apátság alkalmazottjainak szolgálati lakásai. (Fábián Kálmán parádéskocsisé, Jankó Pál vincelléré és Horváth János kőművesé. Az épület végén helyezkedett el a lóistálló, keresztben pedig a kocsiszín. (1945 után Magtár, 1956 után Kultúrház).

Jelenleg óvodai konyha, községi könyvtár, labdarúgó öltöző van a hosszú épületben. Itt lakik Móri Márton, Kulmon Józsefné és Pityer Lajos. Ez utóbbi lakásban élt a 60-70-es években Mainone Terézia tanítnő nyugdíjas korában.

41. sz. Sebestyén Sándor háza. 1965-ben épült sátortetős ház. Eredetileg községi agronómusi lakásnak épült. Elkészültekor Bogdán György mezőgazdasági mérnök és felesége Gombási Mária, a falu tanítónője lakott benne. Később Deé Gergely tsz-tag. A házat 1991-ben veje, Sebestyén Sándor vásárolta meg. Az épület anyaga: kő, tégla, cserép.

41/b. Ezen a telekkönyvi számon található az **Evangélikus harangláb**. Épült 1948-ban. Anyaga: kő, tégla, cserép.

43. sz. Görög Zoltán kereszthása. Épült 1970 és 80-között. Anyaga kő, tégla, cserép. A korábbi hosszú parasztház volt. Kb. 1900 körül épült. Udvarán gémeskút. A ház végében keresztben állt a pajta, melyet az új ház építésekor lebontottak.

45. sz. néhai Németh István háza. Egyenes ház. Épült 1920 körül. Építtetője Fülöp Ferenc. Anyaga kő, tégla, tetőzete cserép. Tulajdonosától *Németh István egykori tsz-elnök* vette meg.

47. sz. Szabó Lénárd kereszthása. 1970 körül épült. Anyaga kő, tégla, cserép. A régi ház - a jelenleginek a helyén - 1910 körül épült. Annak az anyaga is tégla és cserép volt. Az udvaron volt gémeskút, birkaakol és pince. Ez utóbbi az új ház építése után is megmaradt az udvaron. A család tulajdonában van egykori ősük nemesi kiváltságlevele, melyet Szabó Péter siklósi várkapitány a török elleni harcokban felmutatott vitézségéért kapott.

49. sz. Farkas Elemér háza. Valamikor egyenes volt, kereszthházzá 1968 körül építették át. Anyaga tégla, kő, cserép. Udvarán gémeskút állt. Korábban szép paraszbarokk épület volt tornáccal.

51. sz. Szabó Ferenc háza. 1990-ben épült, modern, összkomfortos ház. Előtte kétrészes parasztház volt, elöl Horváth Rudolf ezermester, hátul Deé Gábor lakott. A ház végében lévő nagy gazdasági udvart több család használta.

53. sz. Balogh Ferenc háza. Utcafrontra néző kisebb ház. 4 évvel ezelőtt vásárolta meg a mai tulajdonos, egy jánosházi vasutas. A kb. 80-90 éves házat modernizálta. A ház korábbi tulajdonosa Horváth Jenő volt.

55. sz. Zsigmond Aladárné Deé Irén háza utcára néző 4 ablakos ház. Anyaga iszapolt föld (tömés), kő, tégla, cserép. Kb. 1920-ban épült.

2. sz. Gregorich Ferenc háza. Kereszthász. Mainone Géza igazgató-tanító építtette 1960 körül. Gyermeke nem lévén, otthonát testvéreire, Gregorich Ferencnére, született Mainone Márta és Mainone Sárára hagyta. Anyaga: tégla, kő és cserép.

4. sz. Novák Béla háza. Kereszthász. Alatta pince van. Építtetője Farkas Károly. Anyaga: kő, tégla, cserép. Épült 1968-ban. 1993-ban a volt tulajdonos eladta Novák Bélának, ő pedig gyermekéhez közel, Celldömölkre költözött.

6. sz. Dömölk István háza. Alápincézett, sátortetős épület. Épült 1968 körül. Anyaga: kő, tégla és cserép. Mintegy 25 évig ebben a házban tartotta az izsákfai evangélikus gyülekezet a vasárnapi istentiszteletet.

8. sz. Recsetár Zoltán háza. Tetőtér-beépítéses, kereszthász. Anyaga: kő, tégla, cserép. Épült 1994-ben. Előtte Görög Lajos egykori kereszthása állt a helyén. Udvarán gémeskút. A korábbi ház anyaga is kő, tégla és cserép volt. A nagy udvar, a szérűskert is jelezte, hogy módos gazda háza. Mindenkori cselédje a Külső-réti út jobb oldalán, egy tömésfalú, zsúptetős házban, a **10. számú épület mögött** lakott. A ház azóta már összedőlt. Ez a cselédház 1945-ben egy alföldi magyar gróf lovainak adott otthont 1944-45 telén. (A gróf parádéskocsisa az izsákfai születésű Czimber István volt.)

8/a. sz. Czilinger Gyula háza. Görög Lajos széles udvarát a jelenlegi tulajdonos megvásárolta, s 1975-ben utcafrontra néző házat épített. Anyaga: kő, tégla és pala. (A tulajdo-

nos a Celldömölki Széchenyi Zsigmond Vadásztársaság egyik vezetője, a külföldi vadászok kísérője.)

10. sz. Gáspár Nándor tulajdona. Eredetileg grófi ház volt. Mintegy 100 éves. Azóta többször átépítették. A teljes felújítást 1940-ben akkori tulajdonosa Fábián István, a mait 1993-ban Gáspár Nándor végezte. Anyaga: kő, tégla (G. V. monogrammal) és cserép.

12. sz. Kosztolánczi Ernő háza. Kereszttház. Anyaga: kő, tégla és cserép. Épült 1986 körül. Helyén valamikor 3 részes tömésfalú, zsuppos ház állt. Elöl lakott a falu legöregebb embere, Végh János (1948-ban halt meg, 97 éves korában). Felesége Végh Jánosné Trézsi néni volt a község első bábaasszonya. A középső házrésznek Poós János, a hátsónak id. Fábián István volt a tulajdonosa.

14. sz. Horváth László háza. Kereszttház, pincével. Kőből, téglából és cserépből épült. Előzőleg a *helyén egy 1 tantermes katolikus iskola állt,* tanítólakással. Itt élt két tanítónemzedék: Mainone Ernő és Mainone Géza. Mainone Ernőnek népes családja volt, s gyermekei mind a nevelői pályát választották. A tanítólakáshoz gazdasági melléképületek is tartoztak.

16. sz. Nagy Árpádné háza. Kereszttház. Anyaga: iszapolt föld, tégla, cserép. Kb. 100 éves. Eredetileg az izsákfai közbirtokosság tulajdona volt. A század első felében a Baász, később a Müller izraelita családnak volt itt szatócsboltja, 1931-től pedig Gersey Istvánnak. Az 1980-as években Hülvely István lakott benne. Halála után vásárolta meg a mostani tulajdonos.

18. sz. Pál Jánosné és Farkas Gézáné kereszttháza. 1926-ban Horváth Lajos építtette. Udvarán kerekes kút volt. Az 1930-as évek második felében itt volt az első tejcsarnok, az utcára néző helyiségben. A ház anyaga kő, tégla és iszapolt föld (tömés). A tetőt zsindellyel fedték.

20. sz. Tungli Dezsőné kereszttháza. 1926-ban épült. Egyenes, hosszú ház. Anyaga: kő, tégla, cserép. Udvarán gémes kút volt. Az udvar végén különálló pajta. A ház szerkezetén alapvető változás építése óta nem történt.

22. sz. Vadászy féle ház. Lebontva, mintegy 10 éve. Valamikor a gróf tulajdona volt, tőle vásárolta meg a Vadászy család őse. 1768-ban épült. Tégláiban a grófi család monogramja található. A Vadászy család emberemlékezet óta mészárszéket és kocsmát üzemeltetett, s vegyeskereskedő boltot is. Egy időben Présing Géza a ház bérlője. Az utolsó tagja a Vadászy családnak Izsákfán Vadászy Pál volt. Gyermekei már elkerültek a faluból. A termelőszövetkezet megalakulásakor az épület köztulajdon lett. Itt tartotta a Zrínyi Miklós termelőszövetkezet az úgynevezett beszállásoló istállóban 16 pár lovát. Mikor a Sághegyalja Mezőgazdasági Termelőszövetkezet megalakult, az épület alkalmi célokat szolgált. 1985 körül a több, mint 250 éves épületet lebontották. Anyagát a tsz-tagok bontás ellenében megkapták új házuk építéséhez. A múltnak ez az értéke örökre eltűnt, pincéjével, a vámszedés eszközeivel együtt. Kétségtelen viszont, hogy a közlekedési főútvonal biztonságosabb lett általa, mert jobban belátható a kanyargós útszakasz. (A terület egyébként egy faluház vagy előadóterem építésére különösen alkalmas lenne.)

A Vadászy ház kerítése mellett 1945 után egy mérleg állt, mely később elkerült a Ság-hegyalja Mezőgazdasági Termelőszövetkezet más telepére.

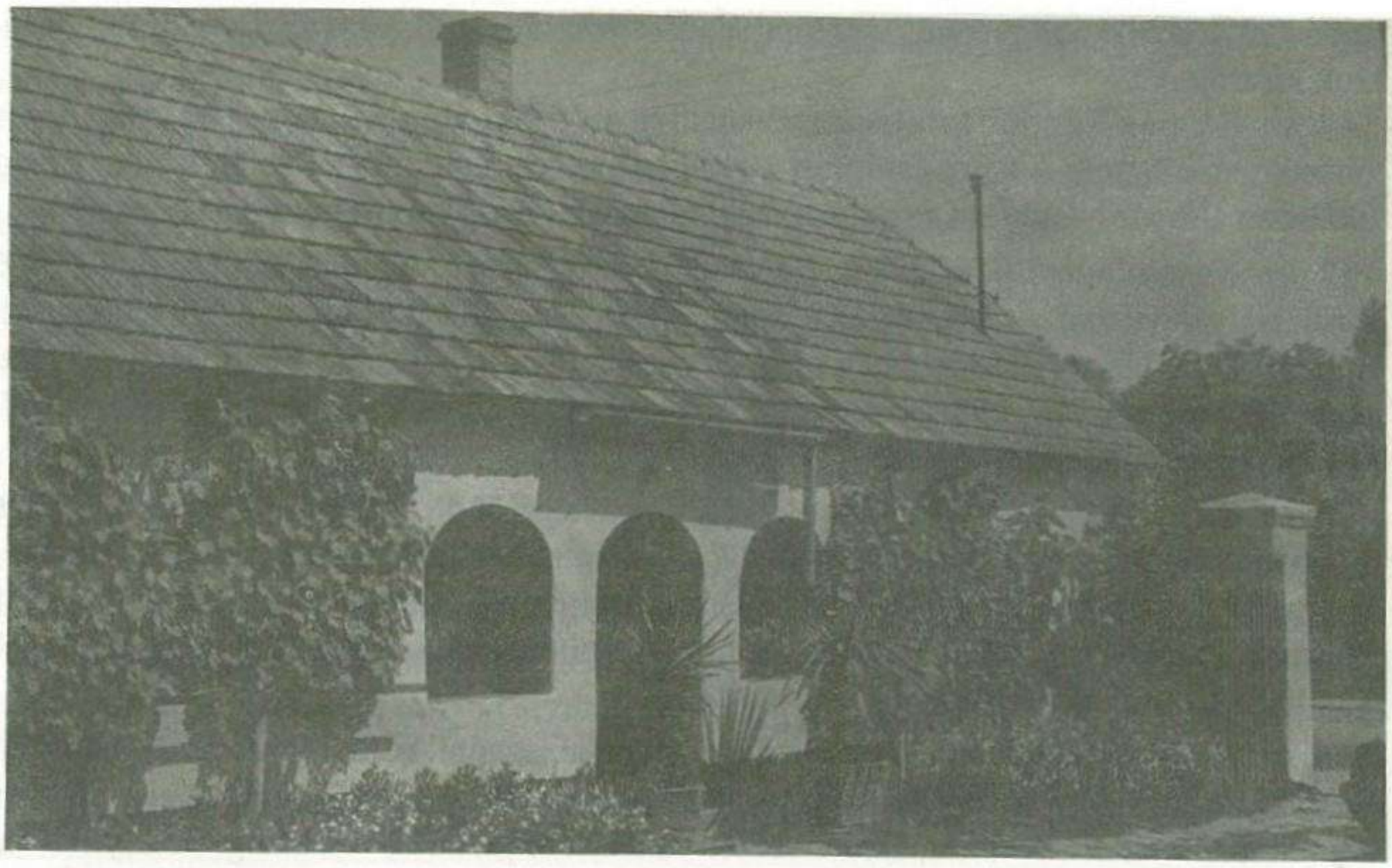

Izsákfa u. 49.: parasztbarokk ház tornáccal (Fotó: Gáti Samu, 1958.)

A Gersey-ház, a közbirtokosság egykori épülete. Mellette a nagyiskola ma már nem létező épülete. (Fotó: Gáti Samu, 1960.)

Az egykori gazdatiszti ház (Fotó: id. Koperniczky Ferenc, 1929.)

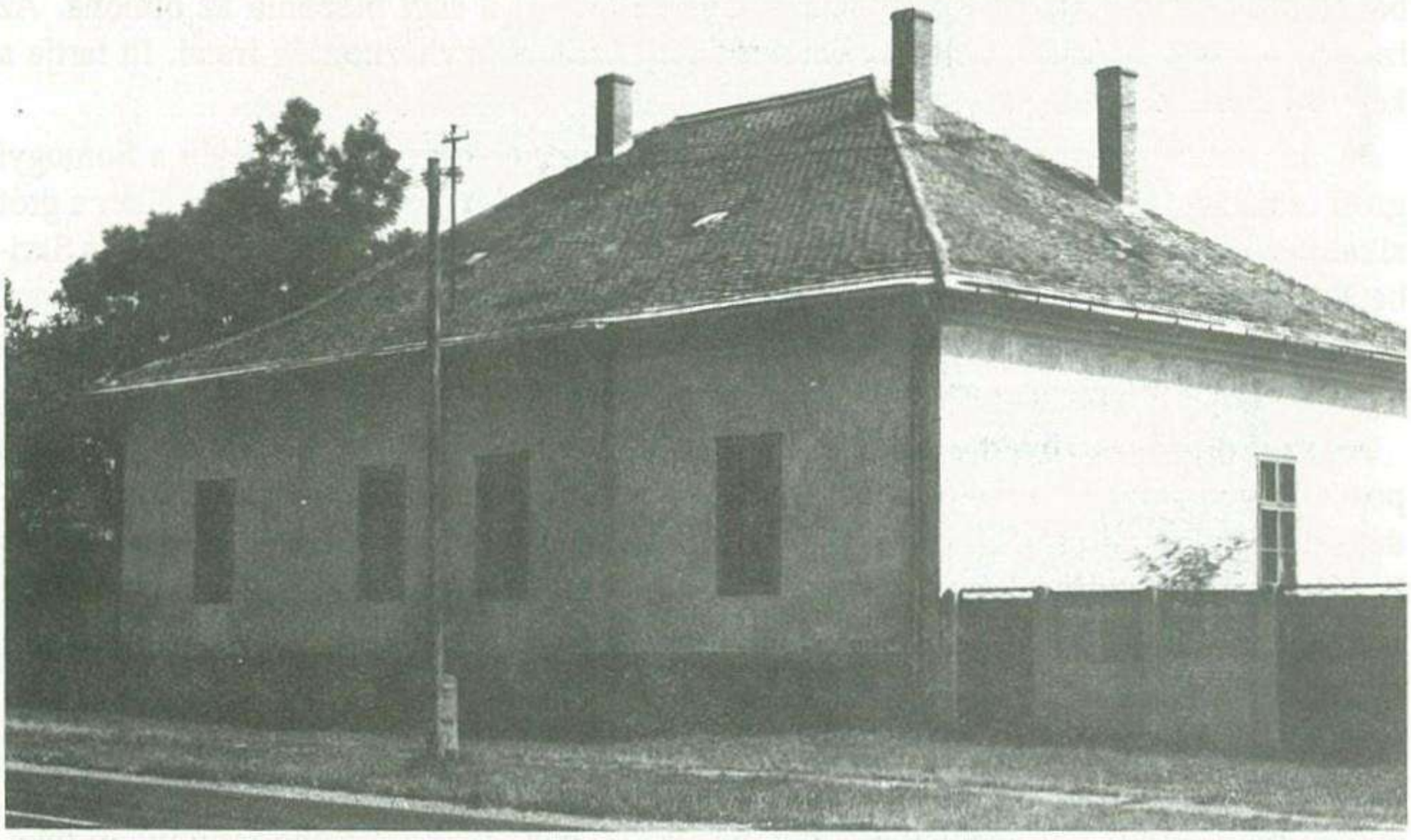

A római katolikus plébánia épülete.

24. sz. Tungli Miklósné és Horváth Róbert tulajdona. Egyenes, hosszú ház. Korábban a Tungli és a Zsigmond József családja lakott benne. Régi ház (G. V.) monogramos téglákkal. Anyaga kő, tégla, cserép. Udvarán gémeskút. A gazdasági udvart és a szérűskertet keresztben elhelyezett pajta választotta el.

Az épület előtt áll a **Tűzoltószertár.** Külön helyrajzi száma nincs. Néhány éve megszűnt az Önkéntes Tűzoltóság, így a funkcióját vesztett épületet mintegy 10 éve **tejcsarnokként** hasznosítják.

26. sz. Horváth Ferenc háza. Egyenes, hosszú ház. Épült 1948-ban. Anyaga kő, tégla, cserép. Eredetileg kétrészes ház állt a helyén, Hajba Vincéé és Deé Istváné. Tömésfalú, zsúpos ház volt. Közben a két házrész tulajdonosai változtak (Parapatics Tamás, Poós József), jelenleg 1 család lakja. A régi ház udvarán volt egy közös kút, innen hordták a vizet a 28-as számú ház lakói is. Mivel a ház előtt nagyobb üres hely van, itt szokott állni régen búcsúkor a ringlispil. A cukrászok, mutatványosok most is itt állítják fel sátraikat.

28. sz. Kertész Imre háza. 1925-ben épült. Egyenes ház. Eredetileg kétrészes ház volt, Kertész Pálé és Kertész Józsefé. Kertész Pálé kőből és téglából készült cseréptetővel, ez ma is áll, néhai Kertész Józsefé zsúpos, tömésfalú ház volt. Már régóta nem lakták, s időközben összedőlt.

30. sz. Mészáros Pálné háza. Kétrészes, egyenes ház, külön pajtával. A lakóépület kőből és téglából készült, a gazdasági épületek anyaga iszapolt föld (tömés) és zsúptető. A lakórész jól megépített része a háznak, hiszen 1818-ban épült. Egykor Mészáros Pál és Mészáros István családja lakott benne. Most csak egy tulajdonosa van.

32. sz. Plébánialak. Épült 1890-ben. Építtetője Gróf Medgyesi Somogyi Ilona volt. Anyaga kő, tégla, cserép. Elöl 4 ablakos, sátortetős ház. Az épületben a mindenkori plébános lakott. Utoljára dr. Koltai Jenő, akinek 1982-től a sági plébánia az otthona. Az izsákfai plébánián vannak elhelyezve a római katolikus egyházközség iratai. Itt tartja a képviselőtestület az üléseit.

34. sz. ház. Eredetileg grófi ház volt. Hosszú, egyenes ház. Annak idején a Somogyi grófi család építtette. Anyaga kő, tégla, cserép, benne (G V) monogram. Valamikor a gróf alkalmazottjainak lakhelye volt. Itt lakott a község két szülésznője Berta Ferencné és Skriba Kálmánné. A XVIII. században épült házban jelenleg 4 szoba-konyhás lakás van. (Kosztolánczi Lászlóné, Gáspár Imre, Nagy Sándor és Czilinger Károlyné.) A lakásokat természetesen időnként tatarozták és modernizálják.

36. sz. Fölműveszövetkezeti ház. Itt található a bolt, a kocsma, a verandás részen a posta. Régen gazdatiszti lakás volt. Előbb Lamos Aladár, majd Koperniczky Ferenc gazdatiszt lakott benne családjával. Amíg Izsákfa önálló tanácsú község volt, a mai posta helyiségei szolgáltak irodaként.

Az utcafronton elhelyezkedő ház még ma is reprezentatív külsejű. Anyaga kő, tégla és cserép.

38. sz. Farkas Gyuláné és Horváth Józsefné Farkas Piroska kétrészes háza. Hosszú ház, épült 1920 körül. A ház anyaga kő, tégla, cserép. Udvarán gémes kút. Az udvart a zsúpos pajta zárta le. Itt lehetett rossz időben is dolgozni, például csépelni. Egykori tulajdonosának 1956-tól 59-ig lófogata volt.

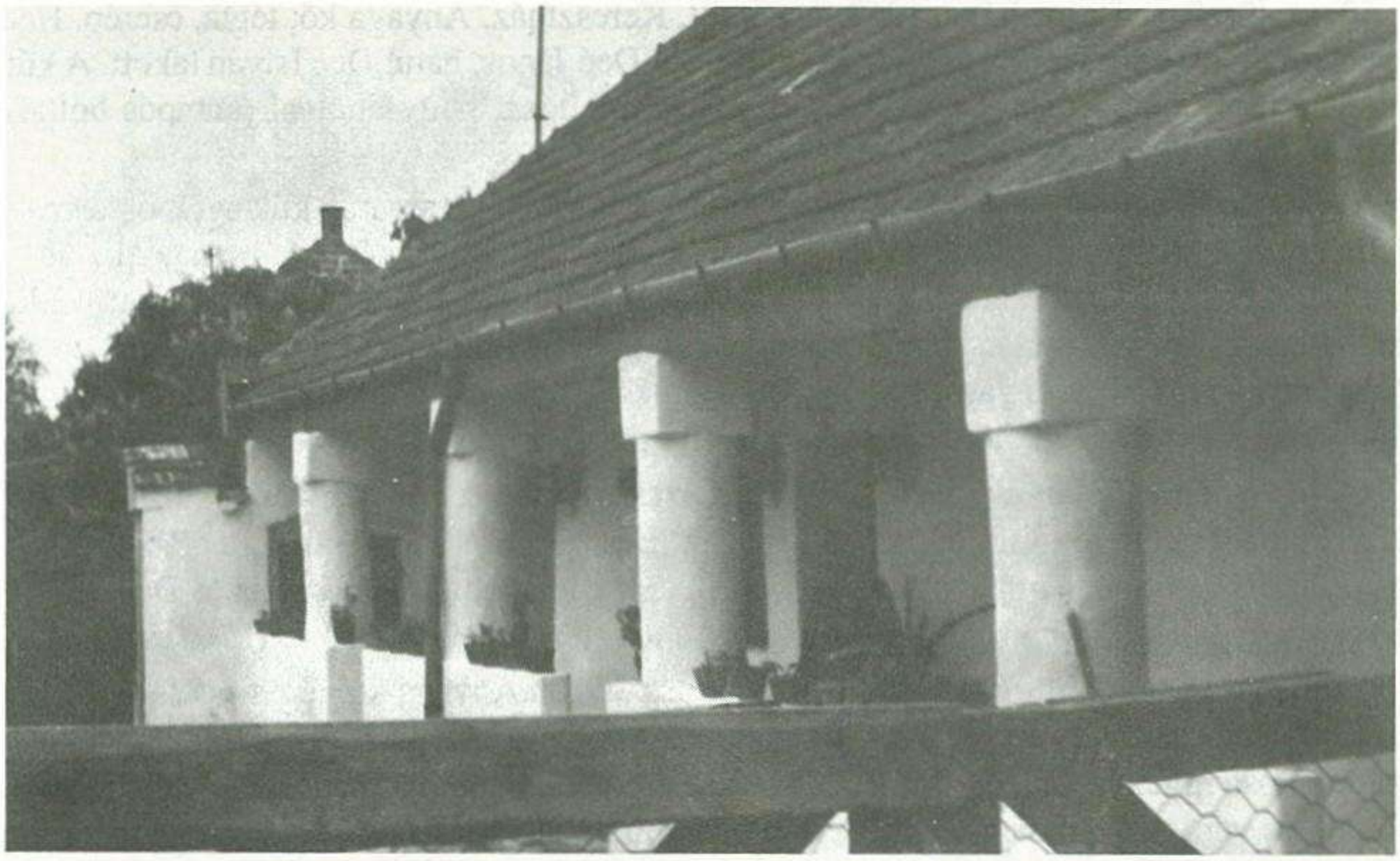

Tornácos kisnemesi ház a XVIII századból.

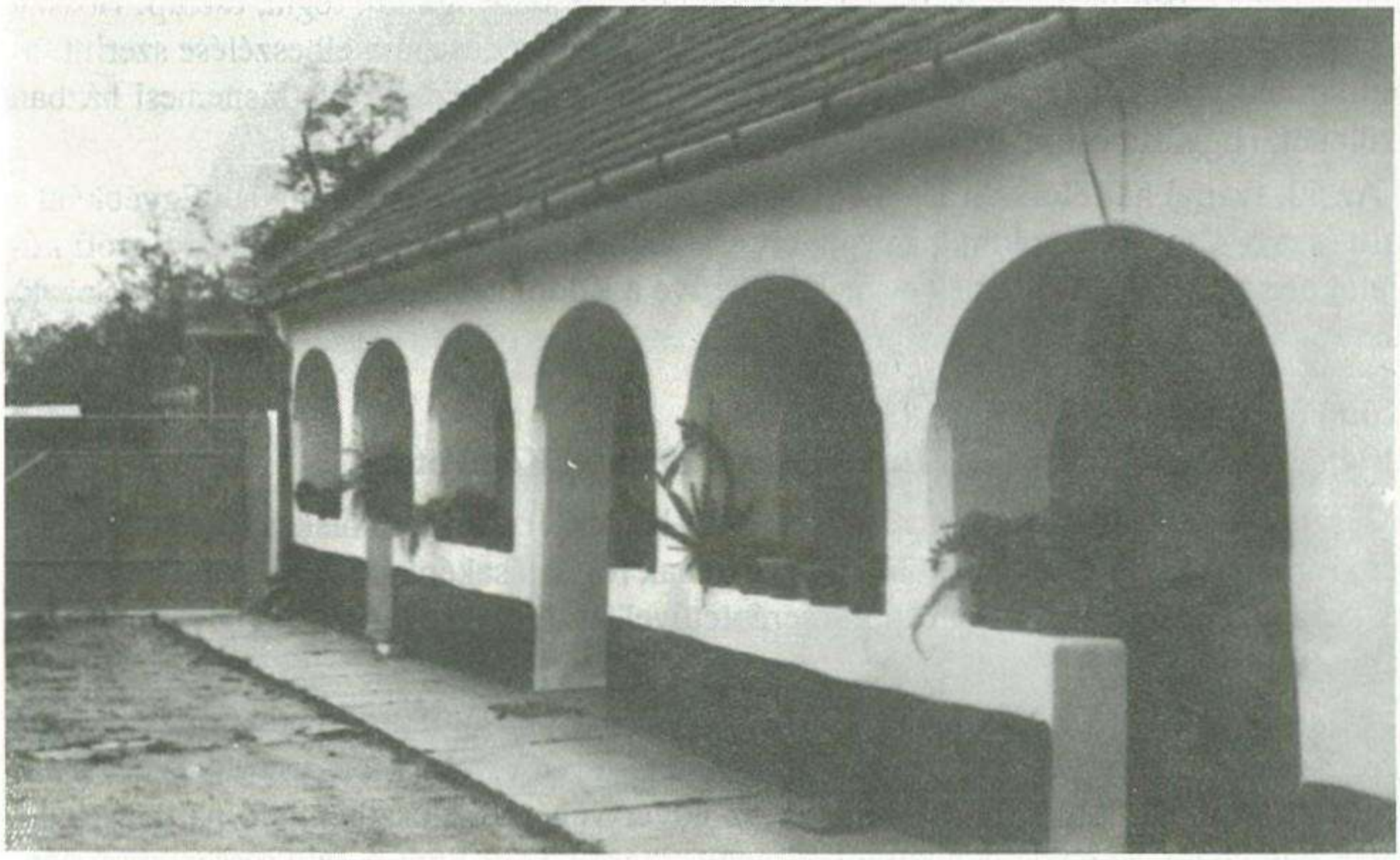

Farkas Károly XVIII. századi parasztbarokk tornácos háza. (Fotó: Gáti Samu, 1960.)

40. sz. Treiber Lajos háza. 1963-ban épült. Kereszttház. Anyaga kő, tégla, cserép. Helyén korábban kétrészes tömésfalú ház volt. Elöl Deé János, hátul Deé István lakott. A kút nagyon régi, talán múlt századi volt. Ennek bizonyítéka, hogy ágfával (kampós bottal) húzták fel vödörben a vizet.

A telek végén volt Csatári János tömésfalú zsúpos háza, az udvarán kút, ágfából készült felhúzóval. A ház mintegy 10-15 éve összedőlt. A belterületi térkép már nem jelöli.

42. sz. Varasdi József kereszttháza. A házat Németh József építette az 1960-as években. Anyaga tégla, kő és cserép. Mögötte áll még a régi ház egy része, melyben Németh Vincéné lakik. Ennek anyaga iszapolt föld (tömés). Kora közel 100 éves. Legkorábbi tulajdonosa Szente István útőr volt, tőle vásárolta meg Németh István.

44. sz. Deé Balázs és Farkas Pálné kétrészes egyenes háza. Kétrészes ház volt, elöl Deé Ferenc lakott, tömésfalú, zsúpos házában. Hátul Farkas Pál kőből és téglából épített háza állt. Ez utóbbi megmaradt lényegében eredeti állapotában, elöl az örökös Deé Balázs újraépítette. Az 1960-ban épült háznak anyaga már természetesen kő, tégla és cserép.

46. sz. Zsigmond János háza. Tornácos, hosszú ház. Anyaga kő, tégla és cserép. Régi nemesi ház, legalább kétszáz éves, a felújítás 1965-ben nem tett igazán kárt benne, mert tulajdonosa igyekezett a régi nemesi udvarház eredeti hangulatát megőrizni. Udvarán külön pince van. A gazdasági udvart keresztben álló pajta zárja le.

48. sz. Maráczi Ferenc tetőtér-beépítéses, központi fűtéses **háza** 1994-ben készült el. Az építés során sajnos a szép parasztbarokk egykori tornác eltűnt. Hátul megmaradt az ősi ház egy része, de ott már elsősorban gazdasági épületek találhatók. A régi ház anyaga is részben iszapolt föld, részben kő volt, tetőzete cserép.

50. sz. Deé Boldizsárné háza. 1926-ban épült. Építőanyaga kő, tégla, cserép. Hosszú ház, hátul a lakással összeépült istálló és pajta. A terület édesapám elbeszélése szerint familiám ősi fészke volt. Ő még a XVIII. században épült Vecsey féle kisnemesi házban született. (Egykori ősöm, Tungli József felesége Vecsey Zsófia.)

Az 50. számú ház előtt állt 1948-ig a fából készült evangélikus harangláb. Egyébként a falu északi részét a templomig a népnyelv Főszegnek, a templomból, illetőleg a grófi kúriától délre eső részt Ószegnek nevezi, beleértve a Kódó utcát (népnyelven Sarok, Sorok) is.

Kódó utca
(1945 előtt Sarok, 1945 után Deák Ferenc, 1990-től Kódó utca)

2. sz. Szabó Vendel háza. Kereszttház. 1965-ben épült. Anyaga miskei kő, tégla és cserép. A pajta a lakóépülettől elkülönítve, de annak folytatásaként áll. A főépület helyén lévő korábbi ház tömésfalú épület volt cseréptetővel, elöl virágoskerttel. Az udvaron gémes kút állt.

4. sz. Pál Jenő háza. Kereszttház. Tulajdonosa 1965-ben építette. Anyaga kő, tégla, cserép. Korábban a helyén álló ősi ház is téglából, kőből és cserépből készült. A melléképületek azonban tömésből és zsúpból. Az udvar végét a keresztben álló pajta zárta le. 1938-ban ebben az épületben játszották nagy sikerrel Tóth Ede: A falu rossza című népszínművét (főszereplője Tungli Orbán és Mainone Márta volt. Betanította : Mainone Géza

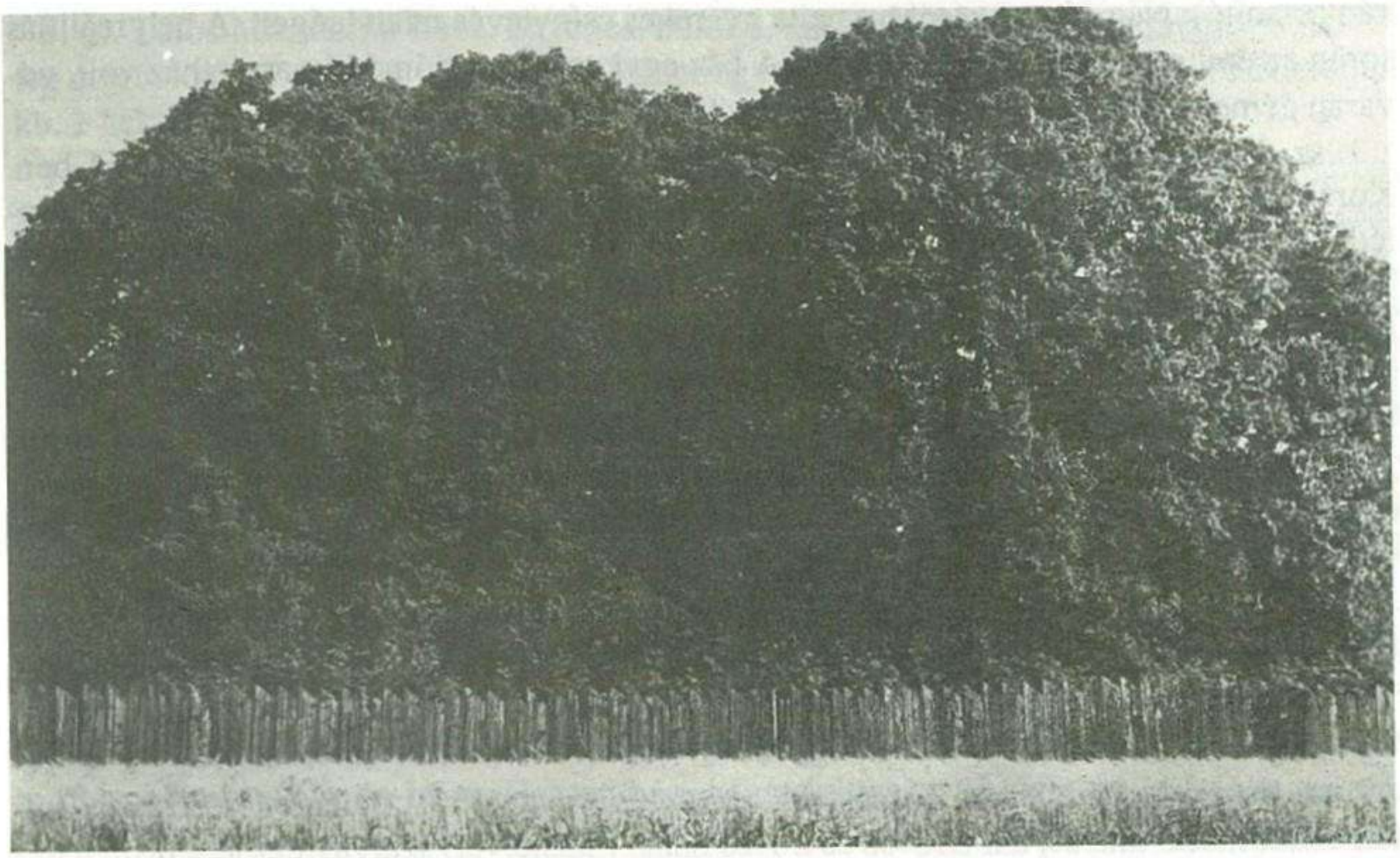

A Kulcsárkert többszáz éves fái

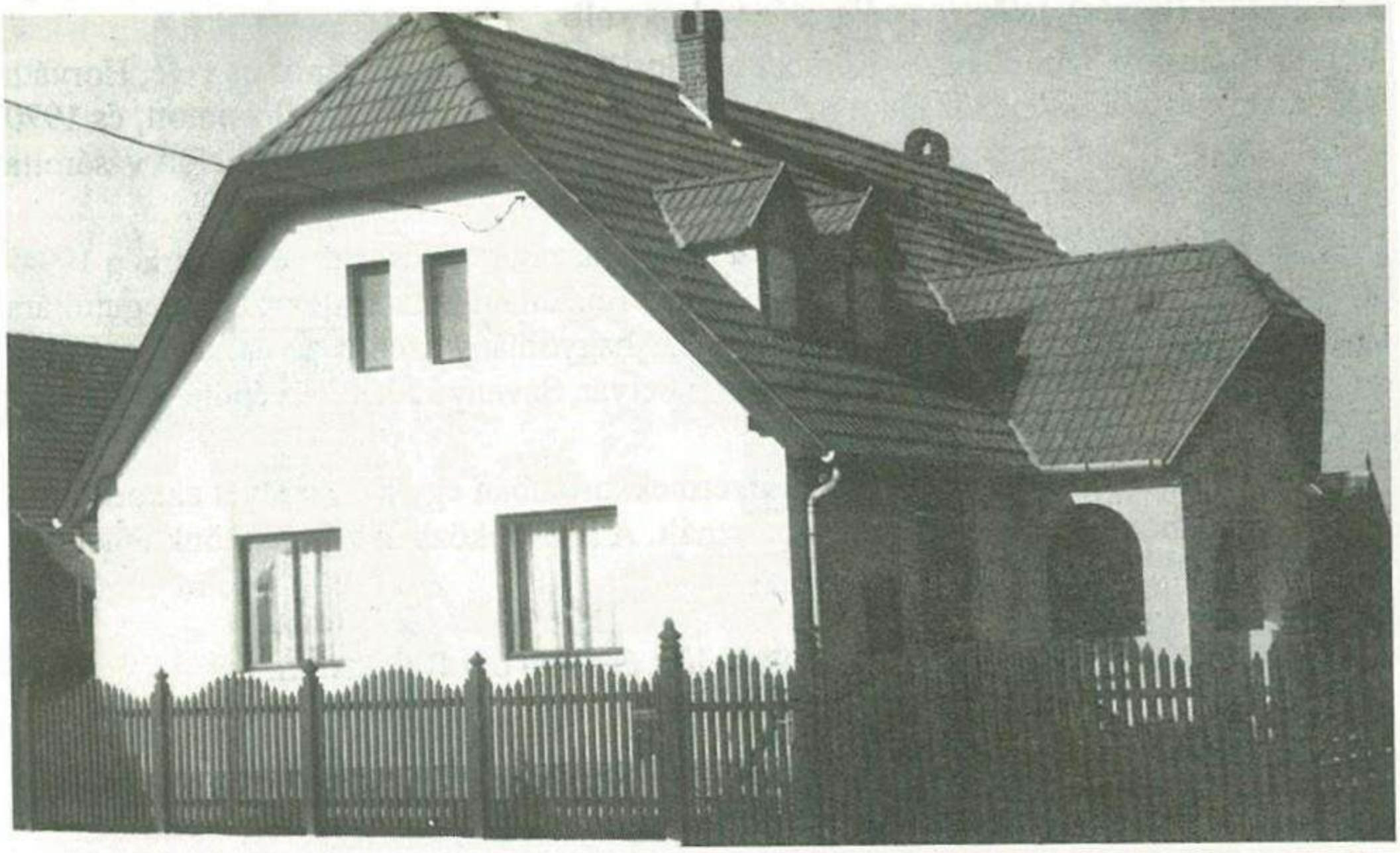

A ház Mikovecz Iván ismert magyar építész szakmai tanácsai alapján épült. Dénes Tibor fafaragó – a népművészet nagymestere– készítette házának nyílászáróit és kerítését.

kántortanító). Négy évvel később a pajta gyerekes csínytevés miatt leégett. A helyreállítás során az épület már cseréptetőt kapott. A ház egykor tipikus jómódú parasztház volt, udvarán gémeskút állt, melyet elsősorban az állatok itatására használtak.

1. sz. Hergovics Gyula háza. Anyaga tégla, kő, cserép. Kereszttház. Épült 1961-ben. Korábban 1948 előtt egy hosszú, egyenes ház állt itt, végig tornáccal. Szabó Dénes cselédjeinek és bérlőinek volt itt lakása. (Tanai István, Regina Károly, Baracskai István és Tálos Gyula) Miután a volt cselédek és lakók 1960-ban kiköltöztek a házból, az ingatlant Kertész Lajos megvásárolta. Ő építette, a cselédház egy részét azonban melléképületnek meghagyta. Elhalálozása folytán eladásra került, s a mostani tulajdonos vásárolta meg.

3. sz. Zsigmond Ernő sátortetős háza. Anyaga kő, tégla, cserép. Készült 1965 körül. A régi helyén épült, mely apósáé, ifj. Tungli Antalé volt. Az épület egy részét gazdasági okokból megtartották. A ház udvarán valamikor gémeskút állt, a ház szérűskertje nagy volt, a Papréttel érintkezett.

5. sz. Az egyik oldalon egy kétrészes ház állt, elöl Hosznyák Vendelné, hátul Németh István lakott 1958-ig. Az udaron pedig Baracskai Ferenc kiméretű háza állt, Hosznyák Vendelnével szemközt. Mindhárom hosszú ház volt, tömésfalú. Régebben zsúpos. Felújítása időközben elmaradt, ezért mintegy 25 évvel ezelőtt mindhárom összedőlt.

7. sz. Szabó Imréné háza. Tömésfalú, zsúptetős, egyenes ház. Jelenleg Sebestyén Zoltán celldömölki lakosé, aki az 5-ös és a 7-es házat (házhelyet) szarvasmarhatartásra használja.

9. sz. Horváth József háza. Kereszttház. Anyaga kő, tégla, cserép. Épült 1970 körül. Korábban édesapja idős Horváth József és Somogyi Ferenc kétrészes háza volt: anyaga iszapolt föld (tömés), tetőzete pedig zsúpszalma volt.

11. sz. Lempek Vilmos háza. Korábban Tálos Károly Czimber János és veje, Horváth Kálmán tömésfalú, zsúptetős háromrészes háza állt itt, melyet unokájalebontott, és 1970 körül újraépített. Ennek anyaga kő, tégla, cserép. A házat néhány évvel ezelőtt vásárolta meg a Köcskről idekerült új tulajdonos.

13. sz. A belterületi térképen a tömésfalú zsúpos ház már nincs jelölve. (A térkép 1994-ben készült.) Az egykori házra ma már csak a fundamentuma emlékeztet. Legutoljára Hosznyák Károly és családja lakott benne. Szájhagyomány szerint az épületben a múlt században sokszor megfordult a híres bakonyi betyár, Savanyú Józsi. Az épület körülbelül 15 éve összedűlt. (FF.)

A Móri kertben, az utca végén is volt gyermekkoromban egy ház, melyet akkori új tulajdonosa Szabó Dénes szénatárolásra használt. A ház időközben teljesen tönkrement.

Bokodi utca
(1948-tól 1990-ig Kossuth Lajos u., 1948 előtt és 1990 óta Bokodi u.)

1. sz. Szabó Mihály és Szabó Anna háza. Egyenes, hosszú ház. Nagyrésze tömés. Régi ház, kb. 80-90 éves. A háznak nagy előkertje van.

3. sz. özvegy Berta Istvánné háza. Hosszú ház, szűk udvarral. Annak idején a cséplőgépet udvarára elég nagy nehézséggel lehetett bevontatni. A ház régi, kb. 80-100 éves tömésfalú épület, ma már cseréptetővel fedett.

5. sz. Tálos Magdolna háza. Egyenes, hosszú, tömésfalú ház. 1953-ig zsúptetős, jelenleg cseréptetős. Édesapja néhai Tálos József egyéni gazda a háza végében lévő Kertalján kb. 1 hektár gyümölcsöst telepített.

7. sz. özv. Zsigmond Gézáné Ekker Mária tömésfalú, hosszú háza. Tetőzete cserép. Régi ház, 80-100 éves. Egykor Stichleiterház volt, 1944-1950-ig Hülvely István és családja lakott benne.

9. sz. Kertész László háza. Hosszú, egyenes ház. Anyaga kő, tégla, cserép. A ház udvarán egykor gémes, ma kerekes kút áll. A ház régen nagyapjáé, Zsigmond Lajosé volt.

11. sz. Farkas Zoltán háza. Anyaga kő, tégla, cserép. Épült 1932-ben. Széles udvarán egykor gémeskút állt, amely ma is megvan, gém nélkül. A tulajdonos édesanyja, özv. Farkas Ferencné a falu legidősebb asszonya, régi történelmi események ma még élő, hiteles tanúja. A ház gazdája szabadidejében törzskönyvezett német juhászkutyák tenyésztésével foglalkozik.

13. sz. özv. Farkas Ernőné háza. Hosszú ház, udvarán gémes kúttal. Anyaga tégla, kő, cserép. Épült 1926-ban. A pajta a ház végében hosszirányban helyezkedik el. Udvarán régen gémeskút volt. A telekhez nagy szérűskert tartozik.

15. sz. Farkas Gyula háza. Hosszú ház, gémeskúttal. A ház anyaga kő, tégla, cserép. Épült 1925-ben.

17. sz. Bódai József háza. Kereszttház, tetőtér-beépítéses. Épült 1988-ban. A helyén egykor egyenes ház állt, a házzal egybeépített pajtával. Udvarán gémeskút. (Az eredeti tu-

Természeti szépségek a Gutában: az erdő csodálatos fái
(Fotó: dr. Koperniczky István, 1947.)

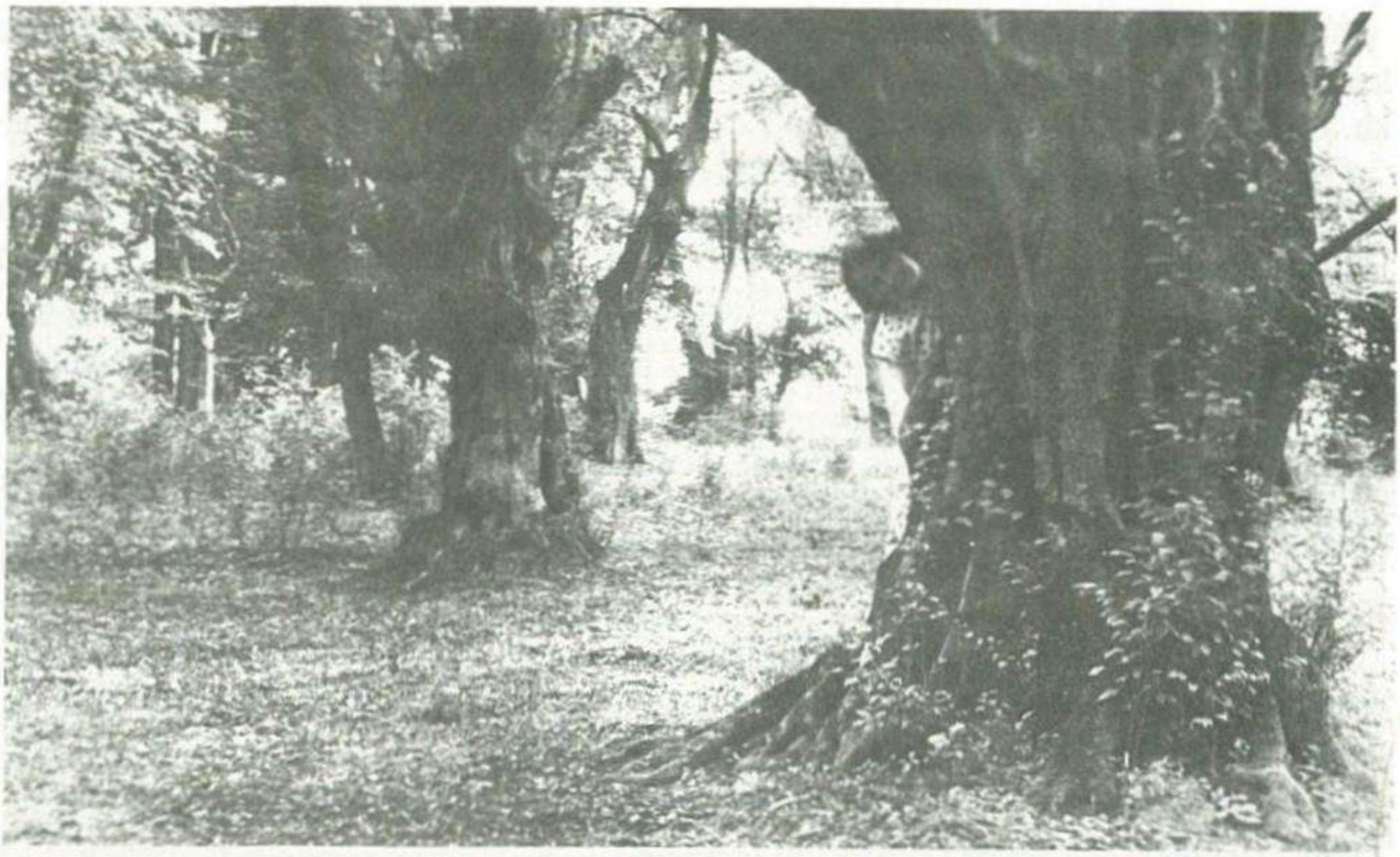

A Guta legöregebb fája (Fotó: dr. Koperniczky István, 1948.)

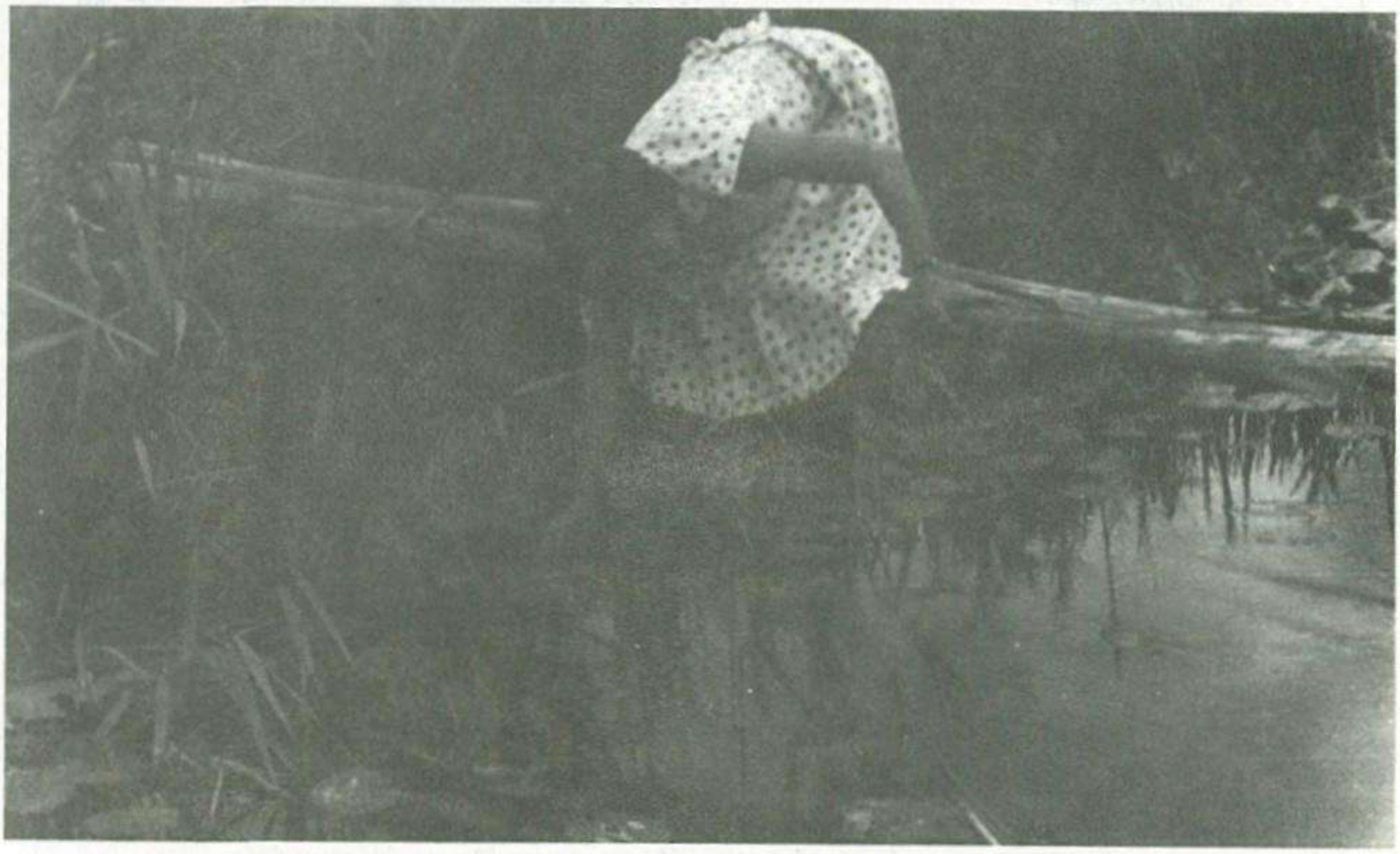

A Kódó patak liliomai (Fotó: dr. Koperniczky István, 1948.)

lajdonos a tragikus sorsú Farkas család, akinek mindkét fia a II. világháború áldozataként húnyt el.)

19. sz. Somogyi Pál sátortetős háza. Épült 1970 körül. Összkomfortos, központi fűtéses. Két család lakja, Somogyi Pálé és Baracskai Imréé (szülők, gyermekek). A ház anyaga: kő, tégla, cserép.

21. sz. Horváth János háza. Kereszthász. Épült 1970-ben. Anyaga kő, tégla, cserép.

23. sz. Fábián István háza. Kereszthász, alatta pince. Anyaga: kő, tégla, cserép. Épült 1965 körül. Udvarán kerekes kút.

25. sz. Tánczos Lajos háza. Kereszthász. Épült 1965-ben. Anyaga kő, tégla, cserép. Udvarán kerekes kút.

27. sz. Czilinger Sándor háza. Kereszthász. Épült 1971-ben. Anyaga kő, tégla, cserép. Az udvarán kerekes kút.

29. sz. Nováki László háza. Kereszthász. Épült 1970 körül. Anyaga tégla, kő és cserép. Az udvarán kerekes kút. A ház előtt virágoskert.

31. sz. Kun Géza háza. Tömésfalú, cseréptetős, egyenes ház. 1920 körül épült. Eredetileg Deé Ferenc külterületi lakott háza volt, mai elrendezését többszöri átépítés után kapta. Új tulajdonosa körülbelül 10 éve költözött ide Celldömölk belvárosából.

33. sz. Kocsis János háza. Sátortetős, alápincézett. Anyaga kő, tégla, cserép. Udvarán kerekes kút. Épült 1970 körül.

35. sz. Görög László háza. Épült 1965-ben. Hosszú ház. Anyaga tégla, kő, cserép.

37. sz. Dénes Tibor háza. Hosszú ház. Tetőtér-beépítéses. Épült 1991-ben. Anyaga tégla, kő, cserép és fa. Ornamentikája (díszítőművészete) figyelemre méltó.

39. sz. Pál Tamás háza. Hosszú ház. Épült 1989-ben. Anyaga kő, tégla, cserép.

41. sz. Deé Károly épülő háza. 1994-ben csak a pince és a lábazat áll. Anyaga kő és cement.

43. sz. Mecséri Lajos háza. Sátortetős, tetőtér-beépítéses épület. Készült 1992-ben. Anyaga tégla, kő, cserép.

2. sz. Hajdú István háza. Kereszthász. Épült 1965-ben. Anyaga: kő, tégla, cserép.

4. sz. Heim Géza háza. Kereszthász. A jelenlegi tulajdonos Celldömölkről költözött a faluba. A ház eredetileg **Stocz Józsefé** volt, hosszú udvarral, előkerttel. A néhai tulajdonos 1940-körül a ház első felét újjáépíttette, a gazdasági udvar azonban mintegy 100 éves ősi állapotot őrzött meg. A lakóház anyaga miskei kő, továbbá tégla és cserép. Hátul a mellékpület tömésfalú, zsúptetős volt. Udvarán gémeskút szolgált az állatok itatására. A kertben szép szál akácfák nőttek, belőlük szerszámfa és jó minőségű szőlőkarók készültek a Ság hegyi szőlőbe.

6. sz. Németh István háza. Utcahosszban épült ház, tömésfalú, cseréptetővel. Régen (1848-tól) Baracskai István egykori tanácselnök tulajdonát képezte, aki idős korában lányához Celldömölkre költözött. Ekkor került eladásra.

8. sz. Smedák Béla háza. Hosszú, anyaga iszapolt föld (tömés), kő, cserép. Körülbelül 80 éves. Eredetileg néhai Baracskai Dezső lakóháza volt.

10. sz. özv. Varga Imréné háza. Hosszú. Anyaga kő, tégla, iszapolt föld. Tetőzete cserép. Körülbelül 80 éves. Eredetileg néhai Rajki Ferenc lakóháza volt.

12. sz. Czilinger Ferenc háza. Hosszú, tűzfalas. Anyaga kő, tégla, cserép. Eredetileg Tungli Mihály uradalmi erdészé volt, aki nyugdíjazásakor, 1924-ben költözött bele. Addig külterületen a grófi nagybirtokhoz tartozó Erdős-házban lakott. (Külterület 57.)

14. Horváth Ferenc háza. Régen az épület felesége, Parapatics Margit nagyszüleié volt. Épült 1920 körül. Hosszú, egyenes ház, szabadkéményes volt valamikor, tömésfalú és zsúpos épület. Azóta átépítették. A szabadkéményt lebontották. Állandóan nem lakják.

16. és 18. sz. Zsigmond Tibor épülő üzletháza. Cukrászdát nyitott benne. Korábban a 16-os számú telken állt Tungli József 1924-ben épült háza, melynek anyaga iszapolt föld és cserép volt. Lebontása 1994-ben történt. A mellette lévő telek - 1948-ig az utca legszélső háza - üresen állt. Most a két házhelyet egy tulajdonos birtokolja.

20. sz. özv. Mainone Ernőné háza. Kereszttház. Épült 1948-1957-ig. A ház építését a tulajdonos apósa kezdte el, a férje fejezte be. Anyaga kő, tégla, cserép.

22. sz. Deé Gábor háza. Épült 1962-ben. Hosszú ház, alápincézett. Anyaga tégla, kő, cserép.

24. sz. Mecséri Lajos háza. Anyaga kő, tégla, cserép. Kereszttház, alápincézett. Épült 1980-ban.

26. sz. Zsoldos Imre háza. Épült 1980-ban. Kereszttház. Anyaga kő, tégla, cserép.

28. sz. Teveli János háza. Épült 1983-ban. Hosszú ház, alatta pince van. Anyaga tégla, kő, cserép.

30. sz. Tánczos Ottó háza. Épült 1980-ban. Alatta pince van. Anyaga tégla, kő, cserép.

32. sz. Tánczos Lajos háza. Alatta pince van. Hosszú ház. Anyaga kő, tégla, cserép.

34. sz. Zsigmond Boldizsárné háza. Épült 1959-ben. Hosszú ház. Alatta pince. Anyaga kő, cserép, tégla.

36. sz. özv. Horváth Gáborné háza. Épült 1924-ben. Anyaga iszapolt föld, cserép. A tulajdonos apja, néhai Zsigmond Boldizsár építtette. Az 1950-es évekig külterületi lakott hely volt. Azóta már mindkét oldal folyamatosan beépült. **A község erre terjeszkedik.**

38. sz. Horváth Gábor háza. Tetőtér-beépítéses. Épült 1986-ban. Alatta pince van. Anyaga kő, cserép és tégla.

40. sz. ifj. Treiber Lajos háza. Épült 1986-ban. Alatta pince. tetőtér-beépítéses. Anyaga: kő, tégla, cserép.

42. sz. Treiber László háza. Épült 1986-ban. Alatta pince. Tetőtér-beépítéses. Anyaga: kő, tégla, cserép.

Hegyalja utca
(1922-től Újtelep, 1948-90-ig Táncsics, 1990-től Hegyalja utca)

1. sz. Tompa Mihály háza. Kereszttház. A telket a Nagyatádi-féle földreform során, 1921-ben Szalai Gyula útőr kapta. A telek nagysága 600 négyszögöl. A ház 1932-ben épült. Építtetője Tompa Kálmán. Anyaga kő, tégla, cserép.

3. sz. A telket Móri József kapta. Az első ház az 1920-as években készült. 1970-ben a helyén **Móri Márton** új házat épített. Anyaga kő, tégla, cserép.

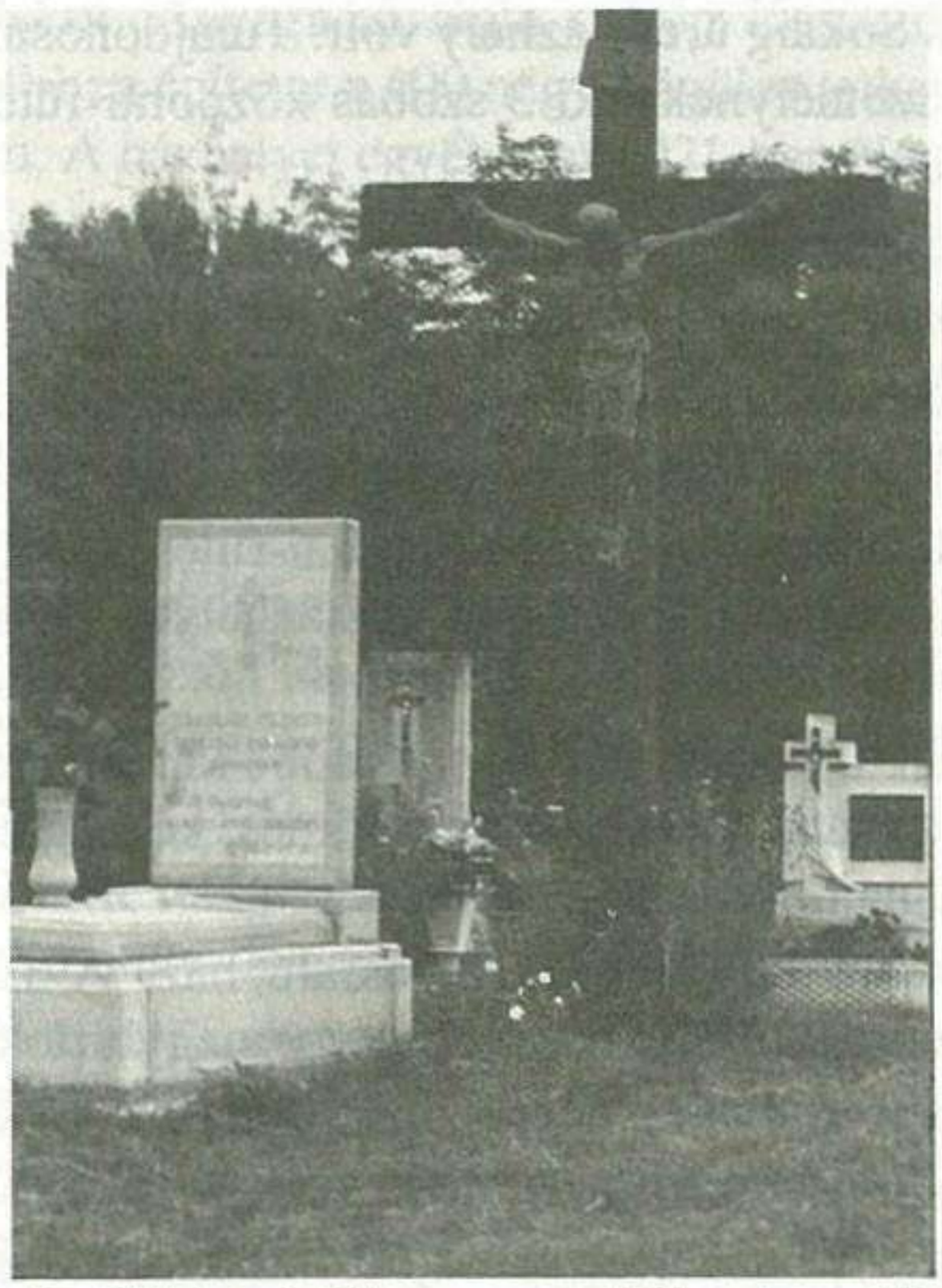

Izsákfai katolikus, evangélikus temető. A kereszt előtt a mártír Herman Flóris plébános sírja.

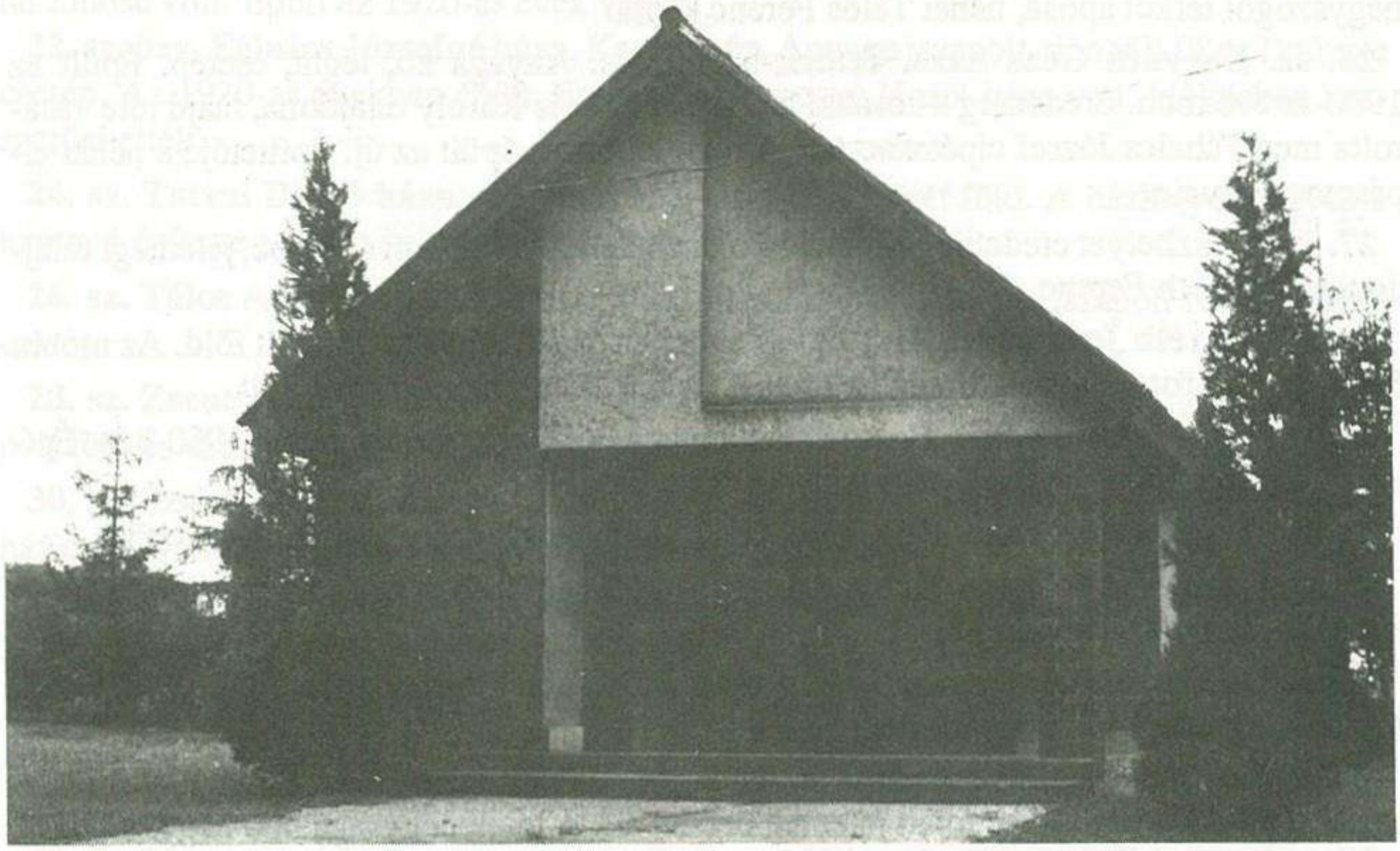

Az 1981-ben készült ravatalozó

5. sz. Antal Csaba háza. Sokáig üres házhely volt. Tulajdonosa, Kertész László 1984-ben a telket eladta a fenti személynek, aki 3 szobás központi-fűtéses házat épített rá. A ház anyaga: kő, tégla, cserép.

7. sz. Antal Tibor háza. Tömésfalú. Eredetileg Kosztolánczi János volt a tulajdonos, aki eladta Somogyi Jánosnak. Később örökség révén lett a lányáé, illetőleg a vejéé.

9. sz. ifj. Antal Tibor háza. Az 1920-as években épült. Eredetileg Kocsis Ferenc tulajdona volt. Megvétel folytán lett a jelenlegi tulajdonosáé. Tömésfalú, hosszú ház.

11. sz. Alápincézett, tetőtér-beépítéses ház. Központi-fűtéses. Anyaga: kő, tégla, cserép. 1988-ban épült. A korábbi ház pedig 1924-ben. A házhelyet 1921-ben id. Szente István kapta.

13. sz. Bakonyi Gyula háza. Hosszú ház volt. Később kereszttáz lett a hozzáépítés során. Tetőtér-beépítéses, központifűtéses. Anyaga: tömés, kő, tégla. Eredetileg Tarczi Jánosé volt. A házhelyet ő kapta, a ház alapját is ő építette.

15. sz. özv. Tarczi Imréné tulajdona. Tömésfalú ház. A 1920-as években épült. Hosszú ház. A házhelyet édesapja 1921-ben a Somogyi nagybirtokból kapta.

17. sz. özv. Baracskai Józsefné háza. Kereszttáz. Az 1970-es években épült. Anyaga tégla, kő, cserép. A korábbi tömésfalú egyenes ház volt, és az 1920-as években készült.

19. sz. Vida Gyula háza. A házhelyet apósa, Czimber János kapta. A ház 1935-ben épült, azóta modernizálták.

21. sz. Dénes Margit, özv Görög Lajosné háza. Tömésfalú, egyenes ház. A telket apja kapta 1921-ben a Nagyatádi-féle földreform során.

23. sz. Tarczi Gyula háza. Anyaga iszapolt föld. Épült az 1920-as években. A 300 négyszögöl telket apósa, néhai Tálos Ferenc kapta.

25. sz. Horváth Géza háza. Tetőtér-beépítéses. Anyaga kő, tégla, cserép. Épült az 1980-as években. Eredetileg a korábbi ház néhai Kocsis Károly tulajdona, majd tőle vásárolta meg Fábsics József cipészmester. A régit lebontva épült az új. Építtetője a néhai cipészmester veje.

27. sz. A házhelyet eredetileg Maráczi Ferenc kapta. Azóta nem épült be, jelenlegi tulajdonosa Németh Ferenc.

29. sz. Németh Jenő háza. Az 1920-as években épült. Anyaga döngölt föld. Az utóbbi években komfortosították. Eredetileg néhai Csáfordi Ferenc tulajdona volt.

31. sz. Végh László háza. Hosszú ház, anyaga kő, tégla, cserép. Épült 1950-ben. Építette Táncsics Lajos. A telek nagysága 400 négyszögöl.

33. sz. Hajdú Lajos háza. 1958 körül épült. Anyaga kő, tégla, cserép. Kereszttáz.

35. sz. Csőre Vendel háza. Kereszttáz. 1958 körül épült. Anyaga kő, tégla cserép. A telek nagysága 400 négyszög öl.

37. sz. Deé István háza. Hosszú ház. Anyaga kő, tégla. Tetőzete pala. Épült 1960 körül. A telek nagysága 400 négyszögöl.

39. sz. özv. Bogdán Sándorné háza. Utcafrontra épült kereszttáz. Épült 1965-ben. A ház a tulajdonos betegsége miatt jelenleg üresen áll. A telek nagysága 400 négyszög öl.

2. sz. Zsigmond Tibor háza. Anyaga kő, tégla, cserép. Épült 1937-38-ban. Építette Kocsis Antal. A házhely 600 négyszögöles.

4. sz. Horváth Ottó háza. Anyaga kő, tégla, cserép. Kereszthász. Eredetileg apósáé, Poós Jánosé volt, aki 1939-ben építette a 400 négyszögöles telken. Azóta többször átépítették. Legutóbb 1973-ban. A házhelyet egyébként 1921-ben Németh István kapta.

6. sz. Kétrészes ház. Elöl Poós József, hátul Tanai Istvánné lakott benne. Eredetileg Poós Jánosé volt.

8. sz. Somogyi Gábor háza. A házhelyet még nagyapja kapta. 1927-ben épült. Tulajdonosa egyedül él. Nagyapja id. Somogyi Gábor ezermester volt. Értett a motorokhoz, a cséplőgép kezeléséhez.

10. sz. Miltényi Dénes nyugdíjas mérnök tetőtér-beépíteses háza. A jelenlegi tulajdonos körülbelül 10 éve költözött ide Celldömölk belvárosából. Eredetileg Szabó József háza volt, mely az 1920-as években épült. Helyére került az új ház. Anyaga kő, tégla, cserép. Az új ház összkomfortos, 1982-ben épült.

12. sz. Bakonyi Kálmán tetőtér-beépítéses háza. Anyaga: tégla, kő, cserép. Épült 1982 körül. Eredetileg Somogyi Józsefé volt, a házhelyet Kocsis József kapta.

14. sz. Imre József háza. Eredetileg Szabó Gyuláé volt. Az 1920-as években épült. Anyaga iszapolt föld. Tetőzete cserép.

16. sz. özv. Szabó Dezsőné. Egyenes, hosszú ház. Anyaga iszapolt föld, kő, tégla, cserép. A házhelyet idős Szabó Dezső kapta.

18. sz. Móri Géza háza. Kereszthász. Anyaga kő, tégla, cserép. Épült az 1970-es évek végén. A korábbi 1921 körül. A házhelyet annak idején a tulajdonos apja, Móri István kapta. A korábbi ház anyaga iszapolt föld volt.

20. sz. Pócza Istvánné háza. Egyenes, hosszú ház. Anyaga iszapolt föld. Eredetileg Antal Jánosé volt. Épült az 1920-as évek végén.

22. sz. özv. Fábsics Józsefné háza. Kereszthász. Anyaga iszapolt, döngölt föld. Tetőzete cserép. Az 1920-as években épült. Eredetileg Somogyi József háza volt. Időközben korszerűsítették.

24. sz. Tarczi Dezső háza. Egyenes ház, anyaga iszapolt föld. A házhelyet nagyapja kapta, ő építette a házat az 1920-as években.

26. sz. Tálos Antal háza. 1930-ban épült. Egyenes ház. Anyaga iszapolt föld, tetőzete cserép.

28. sz. Zsentye Pál háza. Eredetileg dédapja, Salamon József háza volt. Anyaga iszapolt föld és cserép. A telek 600 négyszögöles.

30. sz. Szabó Ferenc háza. A házat Vági István építette. Az 1950-es évek elején épült ház összkomfortos, kereszthász. Anyaga kő, tégla, cserép.

32. sz. Horváth István háza. A házat édesapja építette 1955 körül. Kereszthász. Anyaga kő, tégla, cserép. Összkomfortos.

34. sz. Somogyi Bálint háza. Épült az 1960-as években. Összkomfortos kereszthász. Anyaga kő, tégla, cserép.

36. sz. Bognár Károly háza. Kereszthász. Anyaga: kő, tégla, cserép. Összkomfortos.

38. sz. Pócza Árpád háza. Kereszthász. Épült az 1970-as évek elején. Anyaga: tégla, kő, cserép.

Említésre méltó, hogy az 1921-es házhelyosztáskor az 1, 2, 3-as számú házhelytulajdonosok nagyobb, 600 illetőleg 400 négyszögöl nagyságú, míg a többiek 300 négyszögöl nagyságú házhelyet kaptak. A második világháború után épült házhelyek nagysága a Hegyalja utcában egységesen 400 négyszögöl volt. Közös kút volt az utcán a 9-es, a 19-es és a 25-ös ház előtt. Az első házat Kiss Jenő építette. az Újtelepi házak általában FAKSZ kölcsönnel épültek. Kivétel: Szente István (11. sz.), Somogyi Károly (8. sz) és Szabó József (10. sz.) háza. Egyébként a Hegyalja út természetes névadás terméke, hiszen az út valóban a Ság hegyre vezet. A hivatalos névadás ezt csak szentesítette. Erre a magyar földrajzi névadásból számos példát lehet felhozni (Pl.: Sági út, Celli út, Jánosházi út).

Külterület

20. Keresztúti-dűlő: Keresz-úti-düllő – A Ság hegyre vezető út kereszteződése mellett. *21. Hegyaljai-dűlő:* Hegy-allai-düllő – Út a Ság hegy alatt. *22. Nadrágszijj* – Keskeny földterület. *23. Halmi-dűlő* – A hagyomány szerint a török időkben ezen a területen egy Halmi nevű magyar kapitány ágyúi állottak. *24. Mágorta 25. Hegyúti-dűlő* – Valamikor a Ság hegyre a dűlő mellett vezetett el egy út. *26. Külső réti dűlő:* Külső-ríti út – A Külső-réti-dűlőbe vezet. *27. Csonkás. 28. Pál kerítés:* Pál-keritis – A Pál család birtokát árok és nyárfasor keritette. *29. Külsőrét:* Külső-rít. *30. Görög-kút* – Egykori tulajdonosáról. *31. Kápolna-előtti dűlő* – Kemeneskápolna községgel határos. *32. Vadludas:* Kápónai – Télen a vadludak szívesen tanyáztak a dűlőben. *33. Fehér hídi tábla:* Fejér-hidi-tábla – A tábla melletti vizes árok hídja fehérre volt meszelve. *34. Kocsmaföld:* Kocsma-főd – A gróf a kocsma haszonbérlőjének adta használatra a földet. *35. Malom előtti-táblák* – A tábla sarkán állt valamikor az Enyi-malom. *36. Bokodi-kert 38. Magtárkert 38. Bokod-puszta*: Bokod major – A török időben Bokod község helyén létesült a major. 1965-ben a tsz bekötő útjának építésekor katonai sírmaradványok kerültek felszínre. *39. Hosszi:* Hosszú – A Bokod-pusztára vezető út mellett elnyúló tábla. *40. Pap-tag* – A gróf ajándékozta a mindenkori plébánosnak. *41. Két-árok köze 42. Csapás* – Az uradalom csordája járta az utat. *43. Pap rét:* Pap-rít – A gróf adta a mindenkori plébánosnak. *44. Móri kert.* Egykori tulajdonosáról. *45. Páskom* – A jobbágy-házhoz tartozó legelő. *46 Káposztáskert* – A község lakóinak konyhakertje. *47. Guta 48. Irtás 49. Szélhossza* – Az uralkodószél irányában fekszik. A dr. Buócz Teréz, a szombathelyi Savaria Múzeum régésze próbaásatás során római őrhely maradványaira bukkant itt 1962-ben. *50. Fertő:* – Valamikor temető volt, a Kódó patak elmocsarasította, majd a szabályozás után használhatóvá vált. *51. Berek-alja:* Berek alla – A Kódó patak árterülete bokros volt. *52. Sziget*– A Kódó patak holtága veszi körül. *53. Kódó patak 54. Enyi-rét:* Enyi-rít *55. Bárányrét:* Báránrít: – Az uradalmi bárányok legelője volt. *56. Bokodi-rét:* Bokodi-rít – A bokodi uradalomhoz tartozott. *57. Erdősház* – Az uradalmi téglaégető helyére épült. *58. Völgy-kert:* Vőgy-kert *59. Enyi-erdő* – Az Enyi gróf erdeje volt. *60. Körtéles vagy Proletárföld:* Poletár-főd – Régen itt sok vadkörte termett. 1919-ben itt kaptak földet a proletárok. *61. Kastély-domb:* Kastil-domb, Kasté-domb – Az 1600-as években gróf Bezerédy György kastélya állt itt. *62. Tüskés-Cenk* – gilicetüskéjétől. *63. Lap-Cenk:* Lapos-Cenk – Sekély termőrétegű talaj. *64. Homok-Cenk 65. Füvesúti-dűlő:* Fües-uti-düllő – Széles, füves, mezei út mellett fekszik. *66. Móri-tag* – Egykori tulajdonosáról. *67. Dercóna* – Valamikori település nyomait mutatják a talált leletek. *

*Forrás: Vas megye földrajzi nevei (Szombathely, 1977, 325. o.)

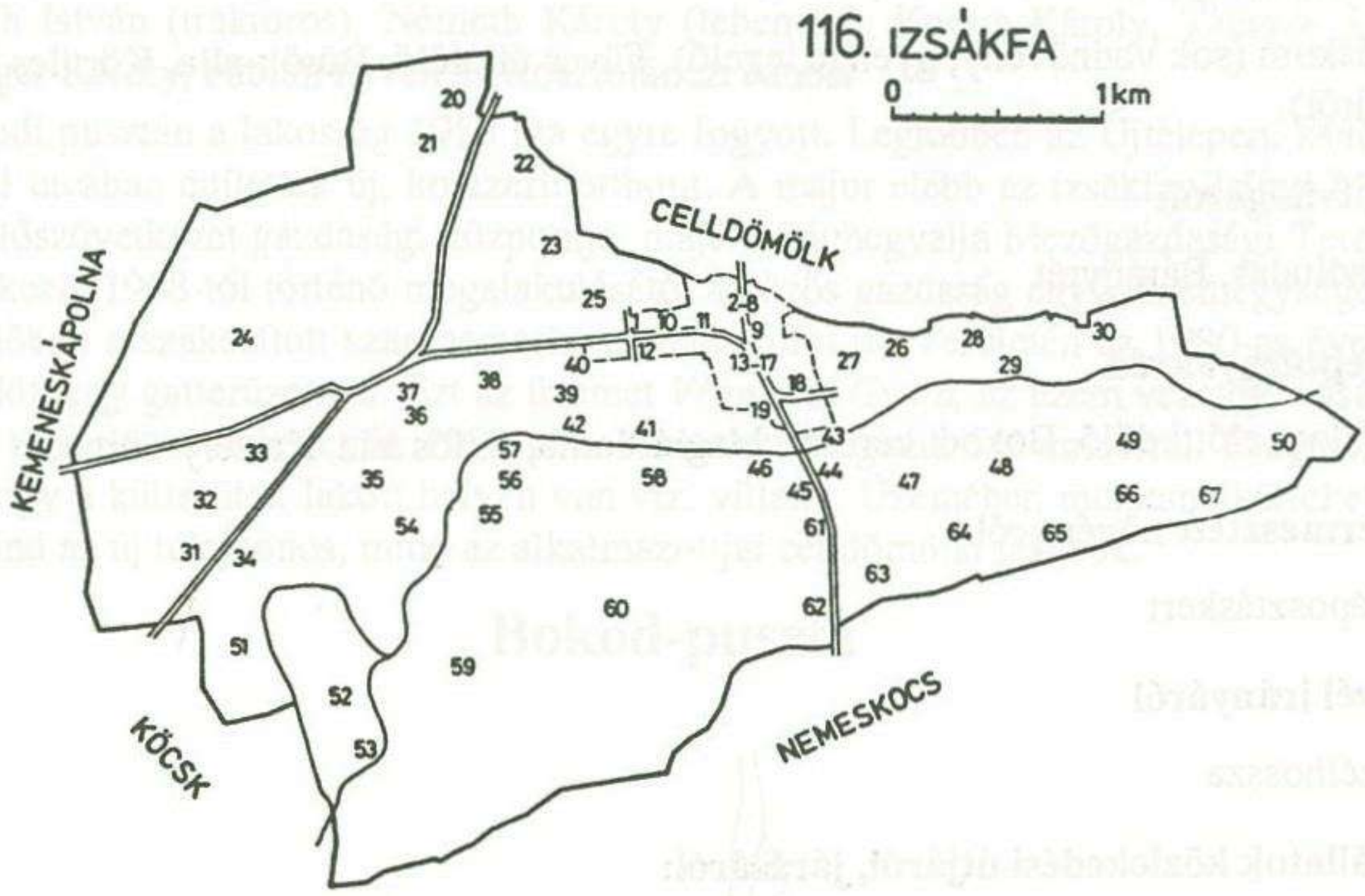

A külterületi nevek tipológiája

A fenti 48 külterületi név az alábbiak szerint csoportosítható:

A dűlő fekvése szerint:

Kereszt úti dűlő, Hegy allai dűlő, Külső réti dűlő, Kápóna előtti dűlő, Két árok közi dűlő, Bokodi kert, Sziget (két patak közötti terület).

Alakja szerint:

Csonkás

Nagysága szerint:

Nadrágszíj, Hosszú

A talaj szintmagasságáról

Halmi dűlő, Völgykert, Lapos Cenk

Tulajdonosáról

Görög kút, Pál kerítés, Kocsma főd, Pap tag, Pap rít, Móri kert, Proletárfőd, Móri tag, Kertész domb.

Növényvilágáról:

Páskom (sok vadnövény, gyenge legelő), Füves úti dűlő, Bürök-alla, Körtiles (vadkörtefáiról).

Állatvilágáról:

Vadludas, Bárányrét

Tereptárgyakról:

Malom előtti dűlő, Bokodi kereszt, Magtárdomb, Erdős ház, Kastély-domb.

A termesztett növényről

Káposztáskert

A szél irányáról

Szélhossza

Az állatok közlekedési útjáról, járásáról:

Csapás rét

A terület környezeti szennyezettségéről:

Fertő rét (Mocsaras, fertőzött terület)

Éghajlati adottságairól:

Guta („A növények a homokos területen gyakorta gutaütést kaptak.")

Kellő számú történeti adat hiányában nem tudjuk megmagyarázni, értelmezni a **Kódó patak** és a **Mágorta** nevet. A Dercz-almája (népnyelven Derc-ómája) valószínű egy szóbeli hangfejlődési elváltozás eredménye, az m helyébe az ugyancsak nazális n lépett: Derc-óma>Dercóna. Azt, hogy a XVI. században almáskert volt, ma már csak egy írásbeli adat bizonyítja.

A Guta

Gyeremekkorunk emléke volt a mintegy 20 kataszter holdat kitevő Guta. 1948 után az erdőt többszáz éves fáival együtt kivágták. Sajnos nem telepítették újra.

Bokod puszta

Külterületi lakott hely Bokod puszta. A település nyugati felén található, ma már csak két család lakja. (Kulmon Istvánné és Bogdán Vilmosné.) A második világháború előtt mintegy 30 családnak volt az otthona. A hajdani cselédházakat lebontották, anyagát felhasználták a Bokodi és a Hegyaljai utcák házainak építésnél.

A teljesség igénye nélkül felsorolom az egykori Bokodon élő családfők nevét: Csonka János, Lenkai József (gépész), Kővölgyi (Kanzler) György gazda, Végh József, Csite Fe-

renc, Kupi József, Hajdú István, Kocsis Antal, Vági István, Csőre Vendel, Horváth János, Németh István (traktoros), Németh Károly (tehenész), Kocsis Károly, Tánczos Lajos, Czilinger Károly, Fábián István és Kosztolánczi János.

Bokodi pusztán a lakosság 1950 óta egyre fogyott. Legtöbben az Újtelepen, később a Bokodi utcában építettek új, korszerű otthont. A major elébb az izsákfai Zrínyi Miklós Termelőszövetkezet gazdasági központja, majd a Sághegyalja Mezőgazdasági Termelőszövetkezet 1968-tól történő megalakulásától a közös gazdaság egyik üzemegysége lett. Egy időben a szakosított szarvasmarha nevelés folyt itt. Területén az 1980-as években működött egy gatterüzem is. Ezt az üzemet *Vranuska Gyula*, az üzem vezetője vásárolta meg a termelőszövetkezettől, 1994-ben. Azóta ott dolgozik 5-6 emberrel. Helyzeti előnye, hogy a külterületi lakott helyen van víz, villany. Üzemében munkanélkülieket vett fel. Mind az új tulajdonos, mind az alkalmazottjai celldömölki lakosok.

Bokod-puszta

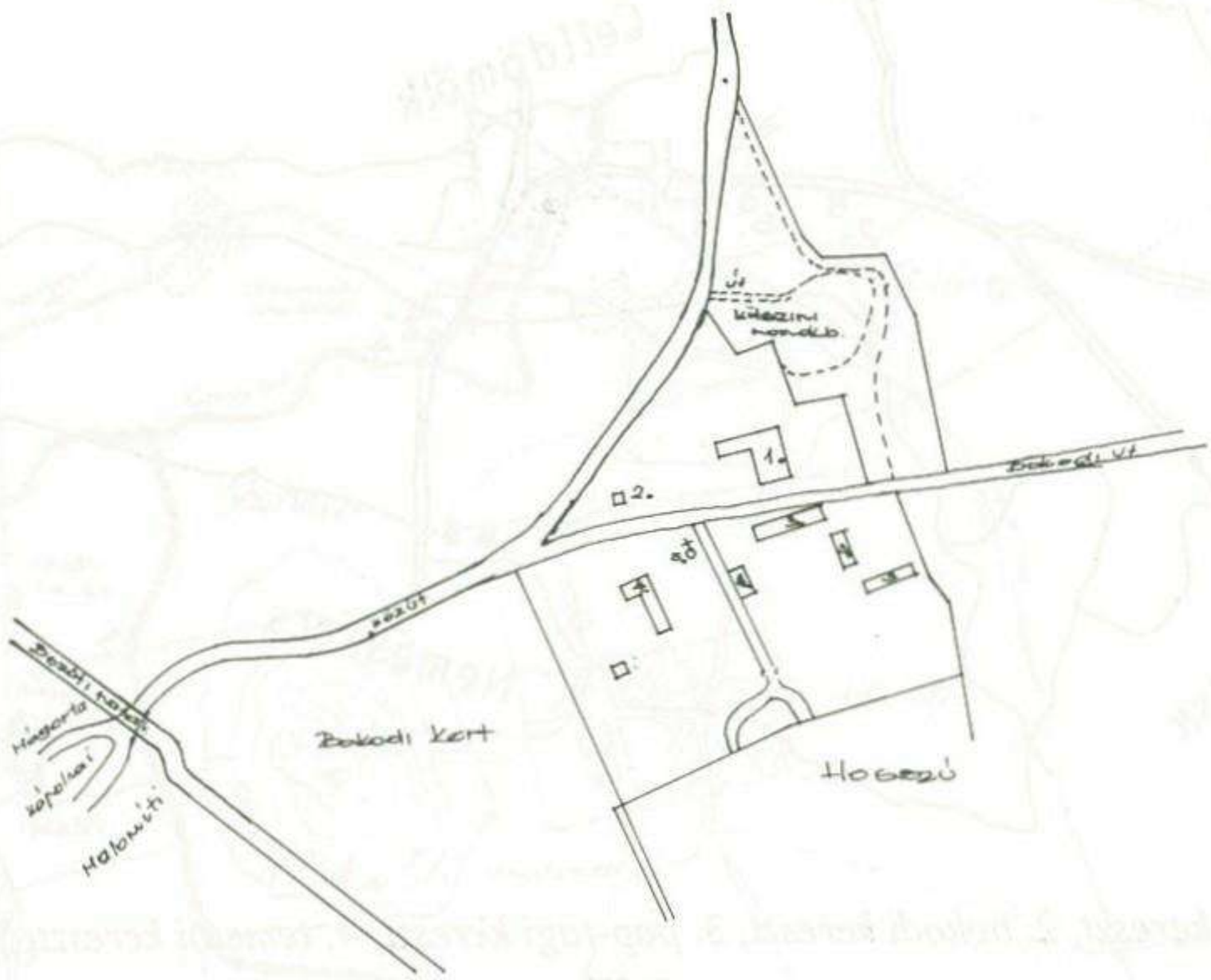

1. Cselédház, 2. Harangláb, 3. Istálló, 4. Kultúrház, 5. Kereszt

Kutak

Izsákfa területén valamikor számos **kút** volt. Ezek az akkori gyűjtésből sajnálatos módon kimaradtak. Volt kút Bokodon, a Gutában, valamint a Páskomon. Külterületen nem szerepel a temető, pedig már az 1698-ban készített Canonica Visitáció is megjegyzi, hogy Izsákfalván a Kastély-dombbal szemben van a temető, ahová katolikusok és evangélikusok is temetkeznek.

Keresztek

Keresztek (korpuszok) is találhatók a község határában. Így a Cenki, a Pap-tagi és a Bokodi kereszt. A Cenki és a Bokodi kereszt anyaga kő, a Pap-tagié fa. (Belterületen a templom előtt is van egy kereszt, kőből.)

Őseink tiszetelete, a temető gondozottsága, valamint a 13 éve készült esztétikailag szép ravatalozó is megérdemli, hogy a nemzedékek végső nyughelyéről szóljunk.

Feszületek, keresztek Izsákfa bel- és külterületén

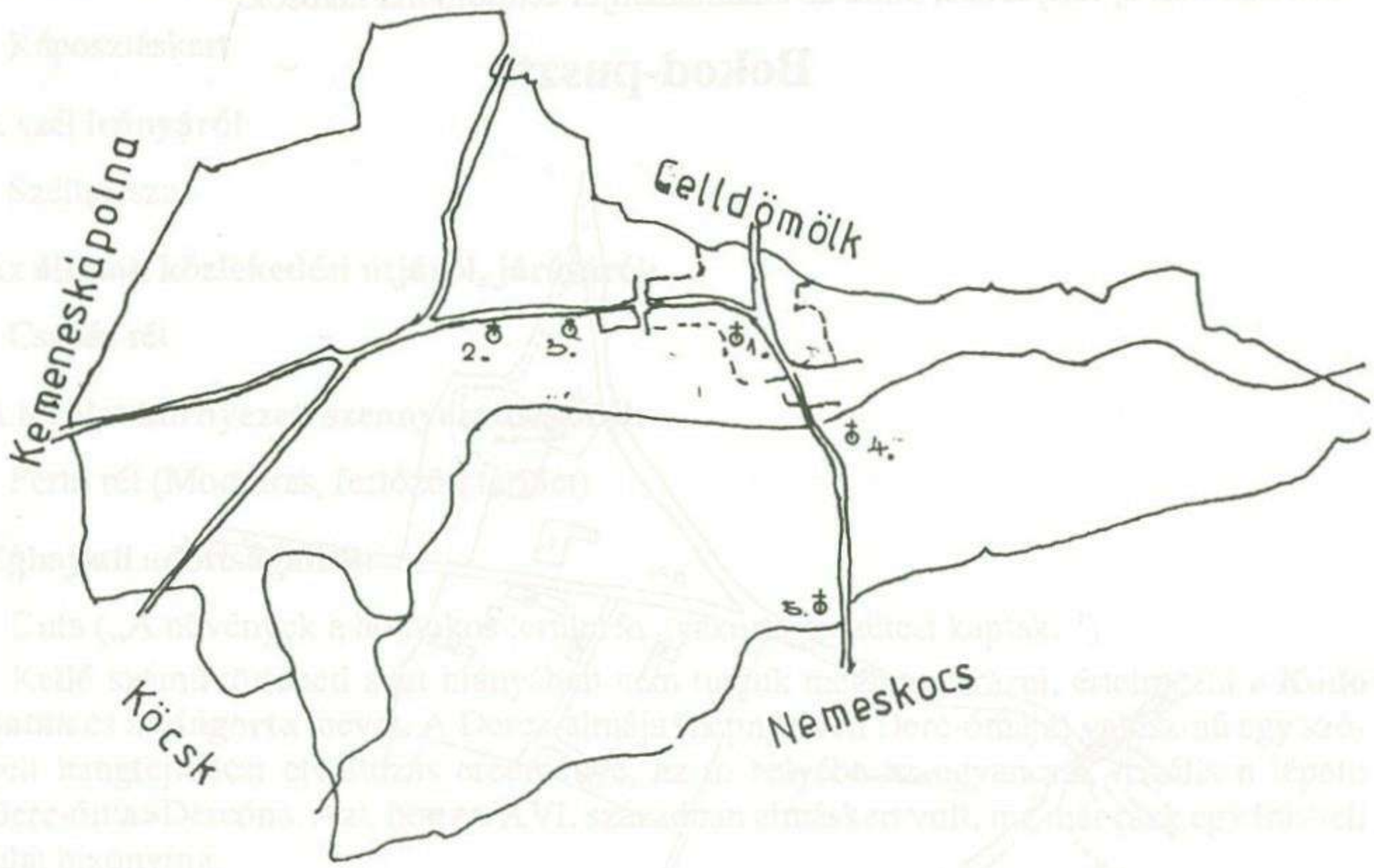

1. Templomi kereszt, 2. bokodi kereszt, 3. pap-tagi kereszt, 4. temetői kereszt, 5. cenki kereszt

Ság hegy

A községtől mintegy 1-2 kilométerre lévő Ság heggyel a falutörténetben okvetlenül foglalkozni kell, mert számos gazdának volt, van ott szőleje a sági, illetőleg a kápolnai részen. A kettő között különbséget kell tenni, mert a kápolnai részen termelt bornak még az íze és zamata is más, mint a sági részen termelt italnak. Az előbbi - mivel a hegy déli oldalán több napfényt kap, kicsit édesebb.

Az alábbiakban - a teljesség igénye nélkül - felsorolom azokat a izsákfai gazdákat, akiknek már 1945 előtt volt szőlejük a Ság hegyen: *a Szabó, a Görög és a Fülöp*, valamint *a*

Farkas és *a Tungli családoknak.* Továbbá *a Pál, a Mészáros, a Zsigmond, a Szabó és a Stocz családnak.*

A Pannonhalmi Főapátság Izsákfai Intézőségéhez tartozó több mint 2 kh szőlő az izsákfai földigénylők között 250 négyszögöles parcellánként került kiosztásra. Az egykori vincellér 500 négyszögöl szőlőterületet kapott.

1945-ben a Pannonhalmi Apátság szőlejéből az alábbiak igényeltek és kaptak is szőlőt: *Somogyi János, Tarczi János, Czimber János, Baracskai István, Tálos Károly, Gersey István, Mainone Ottó, Horváth Pál, Deé Gábor, Baracskai Dezső, Németh István ifj. Tungli Károly és Jankó Pál.* A tulajdonosok részben elhalálozás, valamint adásvétel miatt azóta megváltoztak.

Az izsákfaiak szőlőhegye a Sághegyen

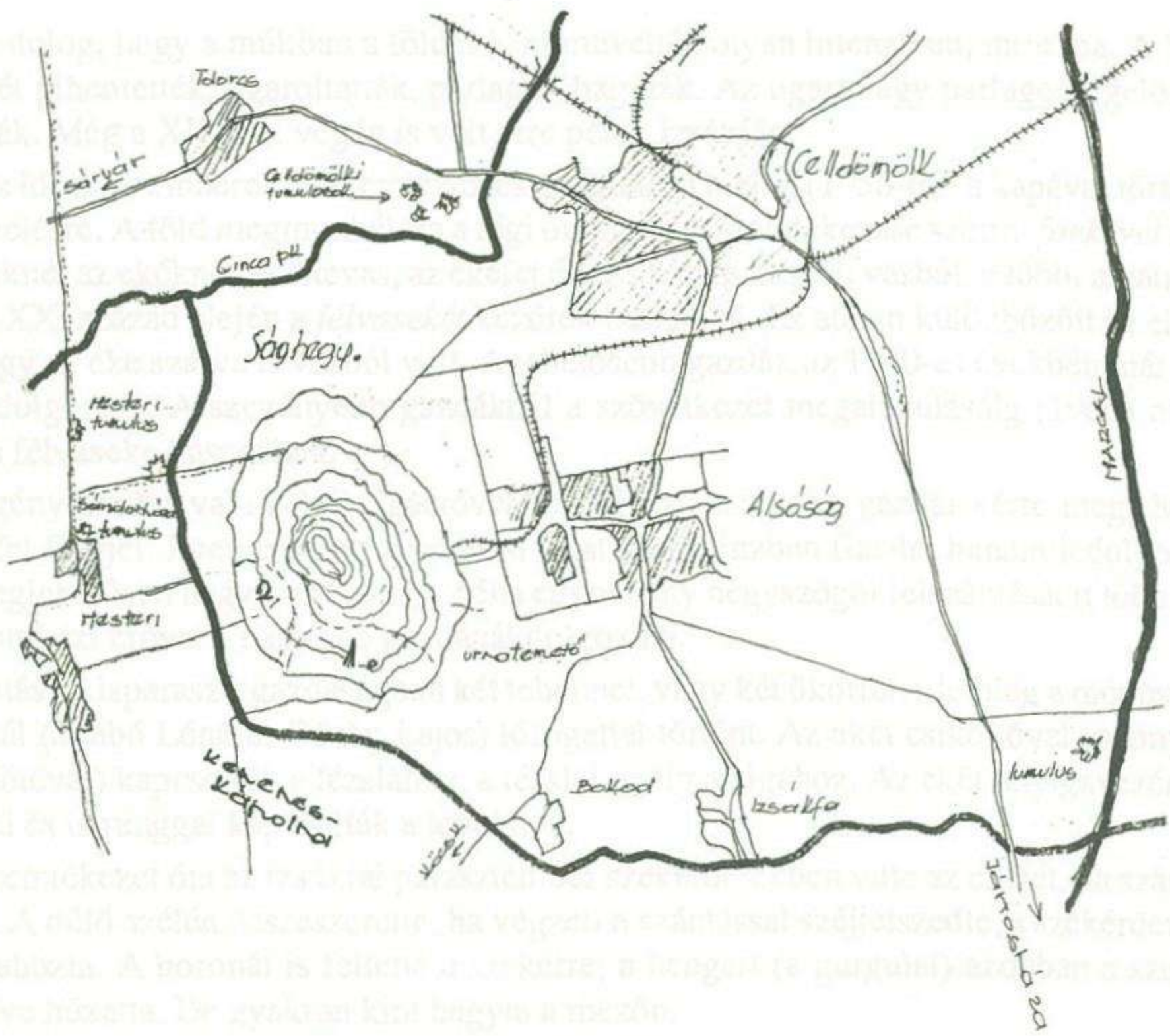

1. Sági oldal, 2. Kápolnai oldal

IV. NÉPRAJZ

Tárgyi néprajz

Az izsákfai népi gazdálkodás

A népi gazdálkodás fogalmán a *földművelést*, a *szőlőművelést* és az *állattenyésztést* értjük.

A földművelés

A földművelés tárgykörébe a következő, egymással szoros összefüggésben lévő dolgok tartoznak: a *föld, a rét, a legelő és az erdő művelése, a termesztett növények, a földművelés eszközei, a gazdálkodással összefüggő szervezetek, intézmények és a felhasznált energia.*

Szántás

Tudott dolog, hogy a múltban a földet nem művelték olyan intenzíven, mint ma. A föld egy részét pihentették, ugaroltatták, parlagon hagyták. Az ugart vagy parlagot legelőnek használták. Még a XIX. sz. végén is volt erre példa Izsákfán.

Már az idősebb emberek sem emlékeztek gyűjtésem idején (1958-60) a kapával történő talajművelésre. A föld megmunkálása a régi öregek visszaemlékezése szerint *faekével* történt. Ezeknél az ekéknél az ekevas, az ekefej és az eketalp készült vasból, a többi alkatrész fából. A XX. század elején a *félvasekét* kezdték használni. Ez abban különbözött az előbbitől, hogy az eke szarva is vasból volt. A tehetősebb gazdák az 1940-es években már *vasekével* dolgoztak. A szegényebb gazdáknál a szövetkezet megalakulásáig (1960) megmaradt a félvaseke használata.

A szegény ember valamelyik igaerővel rendelkező nagyobb gazdát kérte meg, hogy szántsa fel földjét. Ilyen esetben a szántási díjat nem pénzben fizette, hanem ledolgozta. Ezért meglehetősen nagy árat fizetett, néha egynéhány négyszögöl felszántásáért több napot kellett kézi erővel a nagyobb gazdánál dolgoznia.

A szántás a kisparaszti gazdaságban két tehénnel, vagy két ökörrel, illetőleg a módosabb gazdáknál (Szabó Lénárd, Görög Lajos) lófogattal történt. Az ekét csikoltóval (népnyelven csikótéval) kapcsolták a tézslához, a tézslát pedig az igához. Az ekét talyigavezérrel, hámfával és istránggal kapcsolták a lovakhoz.

Emberemlékezet óta az izsákfai parasztember szekérderékben vitte az ekéjét, ha szántani ment. A dűlő szélén összeszerelte, ha végzett a szántással széjjelszedte, s szekérderékben hazahozta. A boronát is feltette a szekérre, a hengert (a gurgulát) azonban a szekér után kötve húzatta. De gyakran kint hagyta a mezőn.

A községben a szántásnak kétféle módja volt ismeretes: az *összeszántás* és a *széjjelszántás*. Az egyik szántásnál kifelé, a másik szántásnál befelé forgatja az eke a földet. Összeszántást vetésnél alkalmaztak, azért, hogy kevesebb legyen a barázda. A felszántott talajon a göröngyöket kapafokkal szokták összetörni, különösen a dűlő végén, ahol keményebb, kötöttebb volt a talaj.

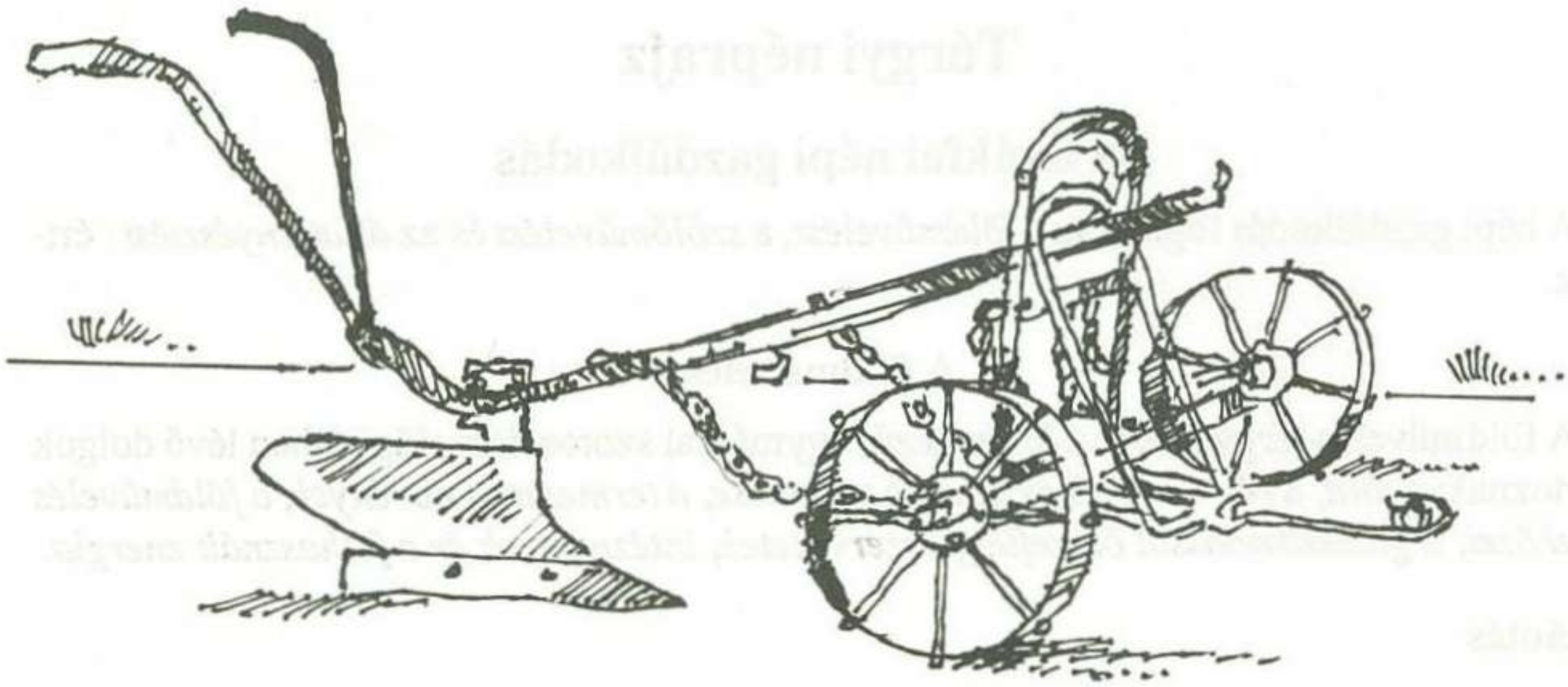

Eke és talyiga

A talaj megmunkálásának, illetőleg a termelésre való előkészítésének fontos részét képpezte a *trágyázás.* A múlt században még nagyon kezdetleges volt a talajerő-gazdálkodásnak ez a módja, mint ezt a már fentebb ismertetett 1832-es adóösszeírás bizonyítja. Ebben az időben nyolc évenként szokták a földet megtrágyázni, a XX. század eleje óta azonban már szokásban volt a 4 évenkénti istállótrágyázás. A műtrágya használata az 1960-as években terjedt el - az Apátsági nagybirtokon már korábban - s a termelőszövetkezet megalakulásától vált általánossá a háztáji gazdaságban is.

Vetés, ültetés

A faluban a múltban a következő növényeket termesztették: búzát, rozst, árpát, zabot, kukoricát, kölest, burgonyát, takarmányrépát (1940-től cukorrépát), kisebb területen kendert, a Káposztáskertben káposztaféléket, a nagyobb földterületeken takarmánynövényeket: lóherét, bíborherét, lucernát, csalamádét (sűrűn vetett gyenge kukoricaszár), kölest, mohart. A második világháború előtt a faluban elsősorban gabonát termeltek, a gazdákat aszerint rangsorolták, hogy kinek volt a faluban a legtöbb búzája. Míg gyermekkoromban (1940 körül) alig lehetett látni egy-egy kukoricatáblát a kalászosok tengerében, 1945 után ez az arány megváltozott. 1945 és 1955 között már gabonaféléket és kapásnövényeket egyenlő arányban termesztettek. A kalászosok közül új növényként jelent meg az őszi árpa. Ezt is ekkortól kezdték vetni, mert ennek terméshozama katasztrális holdanként jóval nagyobb, mint a tavaszi árpáé.

Teret kapott a belterjesség. A belterjes gazdálkodásra való áttérés konkrét eredményeit már az 1960-ban végzett felmérésem alapján ki lehetett mutatni.

Elég nagy területet foglalt el már az 1958/59-es gazdasági évben a szarvaskerep, a baltacin, a fehérlóhere és a szudánfű. (Ezt az utóbbit dr. Koperniczky István honosította meg.)

Az 1959/60-as gazdasági évben - amikor a Zrínyi Miklós Mezőgazdasági Termelőszövetkezet megalakult - gyökeresen megváltozott a gabonaneműek és a takarmánynövények termelési aránya. Tekintettel arra, hogy 250 db tehén, valamint 20 db anyakoca eltartásához nagymennyiségű takarmányra volt szükség, érthető tehát, hogy a földterületnek csupán a 6 %-án termesztettek gabonafélét (80 katasztrális hold őszi, 40 katesztrális hold tavaszi gabona), a földterület 94 %-án pedig takarmány- és egyéb kultúrnövényeket (cukorrépát, lóherét, lucernát, takarmányrépát, kukoricát stb.). Később ez a mezőgazdasági kultúra további új ipari növények (repce, napraforgó, borsó) nagyüzemi termesztésével bővült. A kialakuló háztáji gazdaságokban (minden család 1 katasztrális hold földet kapott évi használatra) a több munkát igénylő, de nagyobb hasznot hozó kapásnövények (elsősorban a kukorica) domináltak. Itt jegyzem meg, hogy a háztáji földek megmunkálásában évtizedekig élt a hagyományos paraszti gazdálkodás számos eleme, így például a kapálógéppel történő kapálás, a cukorrépaegyelés, a termés betakarítása stb. A régi öregek fontosnak tartották, hogy szeptemberben, októberben a búzát elvessék. „Szent Imre napjáig (nov. 5.) okvetlenül kerüljön a földbe a mag. Ha jó idő van, akkor esetleg Márton napig (nov. 11.). Utána már halálos bűn, mert a fagy miatt nagyon bizonytalan a jövő évi termés." (F. F)

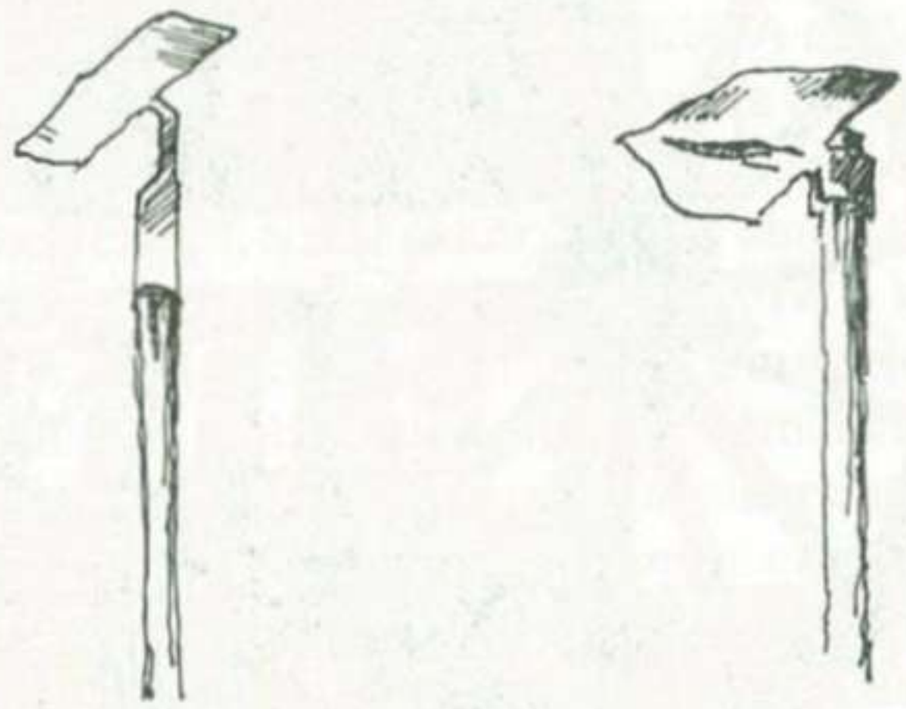

Saraboló- és töltőkapa

A vetési előkészületekhez tartozik a *pácolás*. Ez lényegében a gabona, a vetőmag fertőtlenítését jelentette. A gazdák jól tudták, hogy jó termést csak tiszta, üszögmentes vetőmagból lehet nyerni. Pácoláskor 1-2 deciliter 1-2 százalékos rézgálic oldatot kevertek métermázsánként a vetőmag közé, hogy ne legyen fertőzött. A művelet a vetés előestéjén történt. Másnap természetesen a gabonát el kellett vetni.

Vetni kézzel és vetőgéppel szoktak. A kézzel történő vetésnél vetőkötényt, vetőzsákot és vékát használtak. A kézzel vető ember minden lépésnél egy marék gabonát szórt szét, az első lépésnél jobb felé, a második lépésnél bal felé dobta a magot. Mindezt természetesen egyenletesen kellett széjjelteríteni, úgy, hogy minden négyzetméterre megfelelő mennyiségű vetőmag jusson. Szabályos, jól begyakorlott, ütemre történő mozgás volt ez a vetést végző gazdánál.

A *vetőgépet* a XX. század elejétől ismerik, a faluban az első világháborút követően kezdték használni. Vetőgépe csak a módosabb gazdáknak volt, amit a szegény ember használatra csak ledolgozás ellenében kapott. Vidékünkön a mosonmagyróvári Kühne gépgyár vetőgépei voltak a legelterjedtebbek.

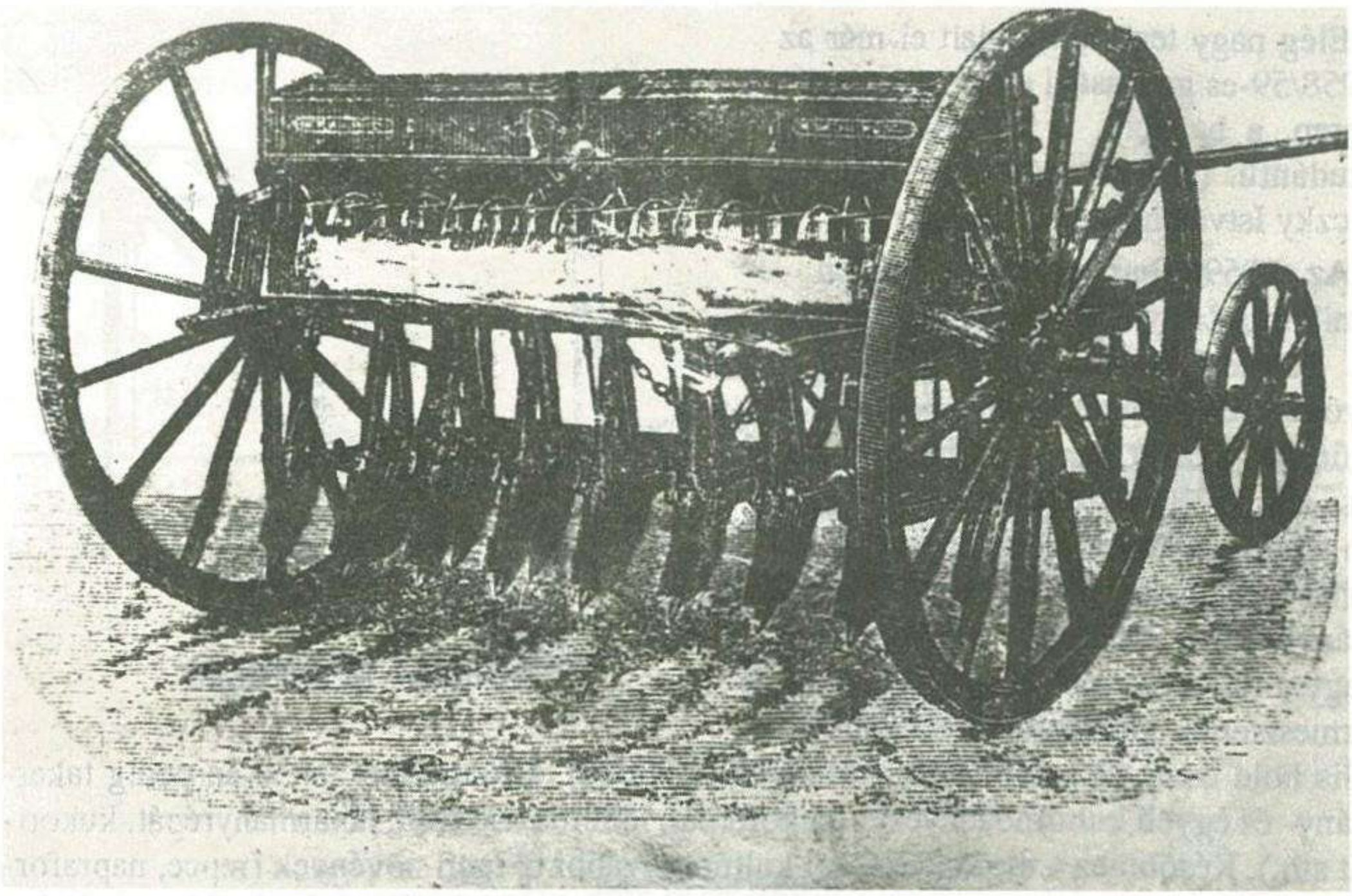

A mosonmagyaróvári Kühne-féle vetőgép

A két viláháború közötti időszakban már eléggé általános volt a géppel történő vetés. Az 1940-ben megalakult gazdakörnek volt egy közös vetőgépe, amellyel mindenki vethetett - megfelelő használati díj ellenében - amit már pénzben fizethetett a gazdálkodó.

A magvetés elkerülhetetlen szerszáma a *borona*. A régi öregek ismerték a *tüskés boronát,* melynek alapja egy téglalap alakú 60x220 cm-es léckeret. Ebbe fűzték bele a 2 méter hosszú galagonya- vagy a kökényvesszők tövét, s többszöri hajlítással rögzítették azt a kerethez. Az egymástól kb. 10 cm-re lévő vesszők tüskéi lazították a legelő talaját. A tüskésboronát is állati erő húzta. A tüskésboronán kívül elsősorban a fából összeillesztett, vasszegekkel sakktáblaszerűen ellátott boronát, valamint a *vasból készült boronát* használták. A vasborona az 1940-es évektől kezdett elterjedni. A rögtörő *hengerek* közül a fából készült hengerek használata volt általános. De volt vasból készült henger is. A boronát és a hengert *tézslával* kapcsolták a gazdák az *igához.* A hengert Izsákfán gurgulának nevezik. A nagyüzem (az Apátság is) ekkor már tárcsákat és kultivátorokat is használt.

Régebben a kapásnövények ültetése (krumpli, kukorica) kapával történt. Nem is olyan régen a krumpli és a kukorica ültetését a gazdák úgy végezték, hogy a felszántott földbe szabályos rendben lyukakat vágtak, s ebbe egymástól 50 cm távolságra ültették el a krumplit, illetőleg a kukorica vetőmagját.A burgonyát ma - ha nagyobb területen termesztik - eke után rakják, a kukoricát azonban *vetőgéppel* vetik. A krumplirakás az asszonyok dolga volt. A vetőgéphez két személy kellett, a férj, aki a vetőgépet oldalt az előző keréknyomon vezette, és a feleség, aki a vetőgép mögött ügyelt a gép szabályos vetőmag-adagolására.

A termesztett növények ápolása

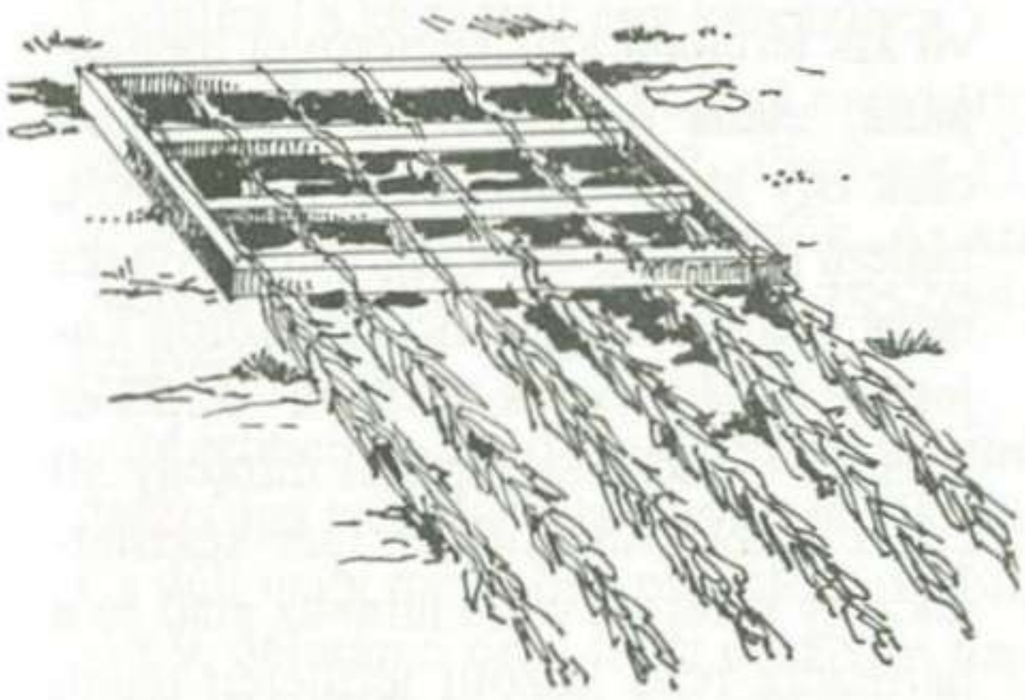

Tüskésborona

A vetést az állati kártevőktől meg kell védeni. Erre valók a *madárijesztők.* A madárijesztők emberalakúak, anyaguk fa és ruhadarab. Ezeket elsősorban a kukoricában helyezik el. S már akkor, amikor annak termése szemesedik. A madárijesztőket a kukoricaföld közepén állítják fel, a kukoricatáblában többet, s úgy, hogy azt látni lehessen fentről, de látni lehessen a kukoricatábla mellől is. Magasságuk éppen ezért 2-3 méter, s mintegy 50 cm-re kiállnak a címer felett. A vetés védelmét szolgálja, ha a nagyon dús vetést télen a fagy beállta előtt legeltetik, tavasszal pedig sarlózzák.

Tavaszi gyomirtási munkák közé tartozik az *acatolás* (aszotolás) és a *konkolyozás.* Az acat bogáncsszerű, tüskés, a konkoly pedig lila-piros színű mérgező gyomnövény. Eltávolítása aszotbökővel (V alakúra vágott éles penge fanyéllel), illetőleg sarlóval történik.

A kapálás másként történik a burgonyánál, a kukoricánál és a répánál. A krumplikapálást háromszor kell megismételni. Kétszer egyszerű síma kapálást végeznek. Ez azt jelenti, hogy a gazt tövestől vágják ki, s a napon elszárad. A harmadik kapálás a töltés. Ekkor a földet a krumpli tövéhez kupacszerűen összehúzzák, hogy a növény mindig elég nedvességet kapjon, gumója ne lásson ki a földből, mert akkor megzöldül, s az emberre veszélyes. A töltést a virágzás előtt célszerű elvégezni, mégpedig kis területnél kézi kapával, nagy területnél ekével. Ilyen esetben egy lóval vontatott eke odafordítja a földet a krumplibokorhoz.

A kapák közül a saraboláshoz (1. és 2. kapálás) a 25-30 cm hosszú, 8-10 cm széles ekevasból készült *saraboló kapát*, a töltéshez pedig a háromszög alakú, úgynevezett *töltőkapát* használják. Ezek a szerszámok más kultúrnövények ápolására – kukorica, répa – is alkalmasak.

A krumpli egyik legveszedelmesebb betegsége a *krumplibogár,* vagy kolorádó bogár. Ez az Amerikából hozzánk is eljutott rovar - amennyiben nem védekezünk ellene vegyszeres permetezéssel - tönkreteszi a termést, ezért még időben kell ártalmatlanná tenni.

A kukorica ápolása, növényvédelme hasonló a krumpliéhoz. Az 1950-es évektől kezdve a gazdák *kapálóekét* kezdenek használni az emberi munkaerő kímélése céljából. Ebben

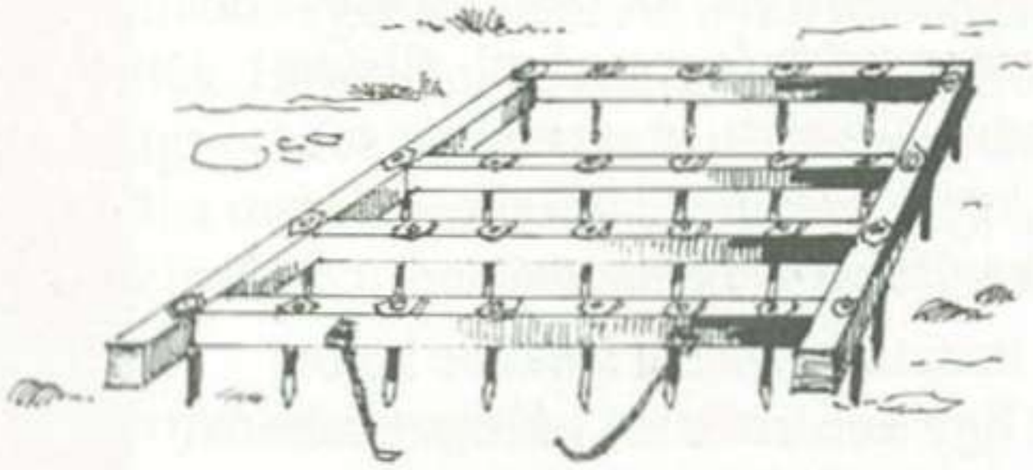

Fogasborona

Ebédvivő kettős bögre

az esetben a két rend között a sorban lévő kis területet kell kézierővel megkapálni, utána igazítani. Izsákfán nemcsak egy lóval vontatták a kapálóekét, hanem tehénnel, egyes igával is. Egyes igája volt Farkas Ferencnek, Görög Lajosnak és Mihálynak. Később - az 50-es évektől - a normális igánál mintegy 50 cm-rel szélesebb méretű igát készítettek. Így a két igavonó állat az első és a harmadik rend közötti területen ment, és húzta az ekét, míg a kapálóeke a közbeeső második sort sarabolta. A két tehénnel történő vontatásnál nyilván a munka az állat számára is lényegesen könnyebb volt.

Aratás, betakarítás

A megérett gabonát learatják, a kukoricát törik, a krumplit kiszedik, a répát kiássák.

Az aratás megkezdésével kapcsolatban több évszázados szabályok éltek. Így például azok a szabályok, melyek meghatározták, hogy mely napokon nem szabad az aratást megkezdeni. Ez a tiltott nap az Újhold tölte és a péntek. Ellenben Péter-Pálkor (június 29.) vagy Sarlós Boldogasszony napján (július 2-án) meg kell kezdeni a munkát, mert „megérett a gabona töve''. Mivel Izsákfa eléggé vallásos falu volt, Péter-Pál napján csak jelképesen kezdték meg az aratást, az ünnep miatt abbahagyták, s másnap folytatták, most már kora reggeltől késő estig. (A Sarlós Boldogasszony az egyik Mária-ünnep, a sarlós előnév az ünnepnek az aratás idejére esését jelzi.)

A régi öregek sem emlékeznek már *sarlóval* történő aratásra. Emberemlékezet óta az izsákfai földműves gereblyés csapóval ellátott *kaszával* aratott. A gereblyés csapót, mely három *zápból* áll - vidékünkön *takarónak* mondták.

A learatott gabonát *kévékbe* kötötték. Egy *keresztbe* 20 kévét raktak. Egy *lábban* 10 kéve volt. Izsákfán két láb jelentett egy keresztet. Ettől az ország különböző helyein eltérés mutatkozott. Volt olyan falu, ahol

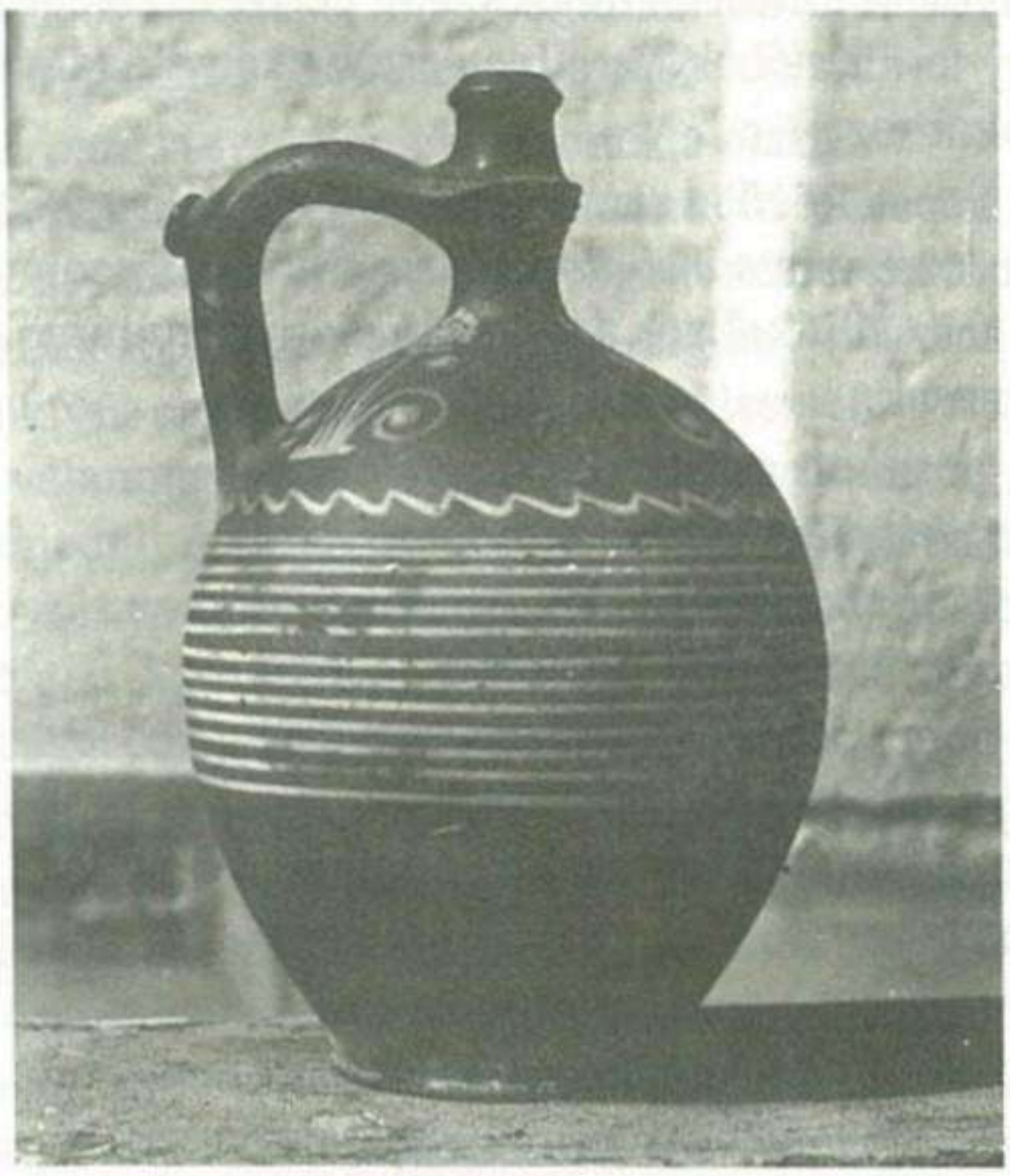

Aratókorsó

többet, van ahol kevesebbet raktak egy keresztbe. (Pl.: a szomszédos Veszprém megyei Csöglén 18 kéve volt egy keresztben.)

A szegény emberek a bokodi nagybirtokon arattak, vagy pedig a faluban lakó parasztoknál dolgoztak a gabona 12., illetőleg 11. keresztjéért. Az alacsony aratórész mellett még más munkát is kellett végezniük. Az aratóknak segíteni kellett még szénakaszálás, kézicséplés és kapálás idején is. Az 1957/58-as gazdasági évben az aratás a 9. illetőleg a 8. keresztért történt.

Régebben az aratóknak kivitték az ebédet, 1958-ban már hazamentek a főétkezésre. Ez összefügg azzal a praktikus megoldással, hogy reggel korán keltek, már 3 órakor indultak, s a déli nagy melegben pihentek inkább, délután 4 óra körül újrakezdték a munkát. Délelőtt 9, délután 5 órát, tehát összesen napi 14 órát dolgoztak. Odahaza, a déli órákban készítették el hűvös helyen, a fák alatt a másnapi kötelet.

Az aratást minimum 2 ember végezte. Az első ember (férfi) vágta a rendet, a második, rendszerint asszony vagy leány, szedte a markot.

Az uradalomban 8-10 kaszás és ugyanannyi marokszedő dolgozott együtt. Uzsonna után mindenki kötözött, és a keresztbe hordta a kévét.

Kötelet sodrottat vagy gólyafejeset készítettek az aratók. A sodrott kötést úgy készítik, hogy a két marékra való zsúpszalmát kettéveszik, s a kicsépelt kalászokat egymásba tolva a szalmát megtekerték, megsodorták. A gólyafejes kötél a hurokköltéssel azonos módon készül. Gyermeket igénybe szoktak venni már 8-10 éves kortól kötél-teregetésre.

Az aratás általában 2 hétig tartott. A Medárd napi gyakori esők bizony sokszor megkeserítették az aratók egyébként is nehéz életét. Dacoltak a meleggel, az esővel, ki voltak téve az időjárás szeszélyének és viszontagságának.

A szomjúságot a nagy melegben víz enyhítette, amit az aratók aratókorsókban vittek magukkal hazulról a mezőre. Ennek a cserépből készült korsónak az a tulajdonsága, hogy a lyukacsos falán át elpárolgó víz a korsót hűti, így a víz sokáig képes megtartani eredeti hőmérsékletét.

Régen a bokodi nagybirtokon az volt a szokás, hogy ha aratás közben a gazda vagy az ispán kiment az aratókat ellenőrizni, bekötötték a kévébe, ahonnét csak bizonyos mennyiségű ital ellenében válthatta ki magát.

A learatott, keresztbe rakott kalászos terményt a tarlóról hazahordták. A behordás, a *takarulás* kalákában történt régebben is, s még 1958-ban is. Rokonok, barátok, ismerősök szoktak összefogni, hogy a hordás minél hamarabb végbemenjen. Az ilyen munkáért nem járt bér, hanem a végzett munkát visszasegítették. Hordáskor hosszú oldalakat szereltek a kocsi (szekér) alvázára. A legalább 3 méter magas - kévékkel megrakott szekeret - *nyomórúddal* rögzítették (ennek eszközei voltak: elöl a rudazólánc, hátul a rudazókötél), hogy a kévék útközben le ne potyogjanak. A kévék feladásához hosszúnyelű, kétágú villát használtak.

A terményt hazahordták, a lakóház *szérűskertjében asztagokba* rakták. Az asztag készítésének is megvolt a maga menete. Először az asztag helyét jelölték ki. Ezt a területet megtisztították, megdöngölték, esetleg száraz akácfát raktak vízszintesen az asztag közepére, hogy a kalászokat a csírázástól megvédjék. A következő mozzannat volt az asztag alapterületének vagy kerületének kimérése. Ez lábbal történt, a keresztek száma alapján.

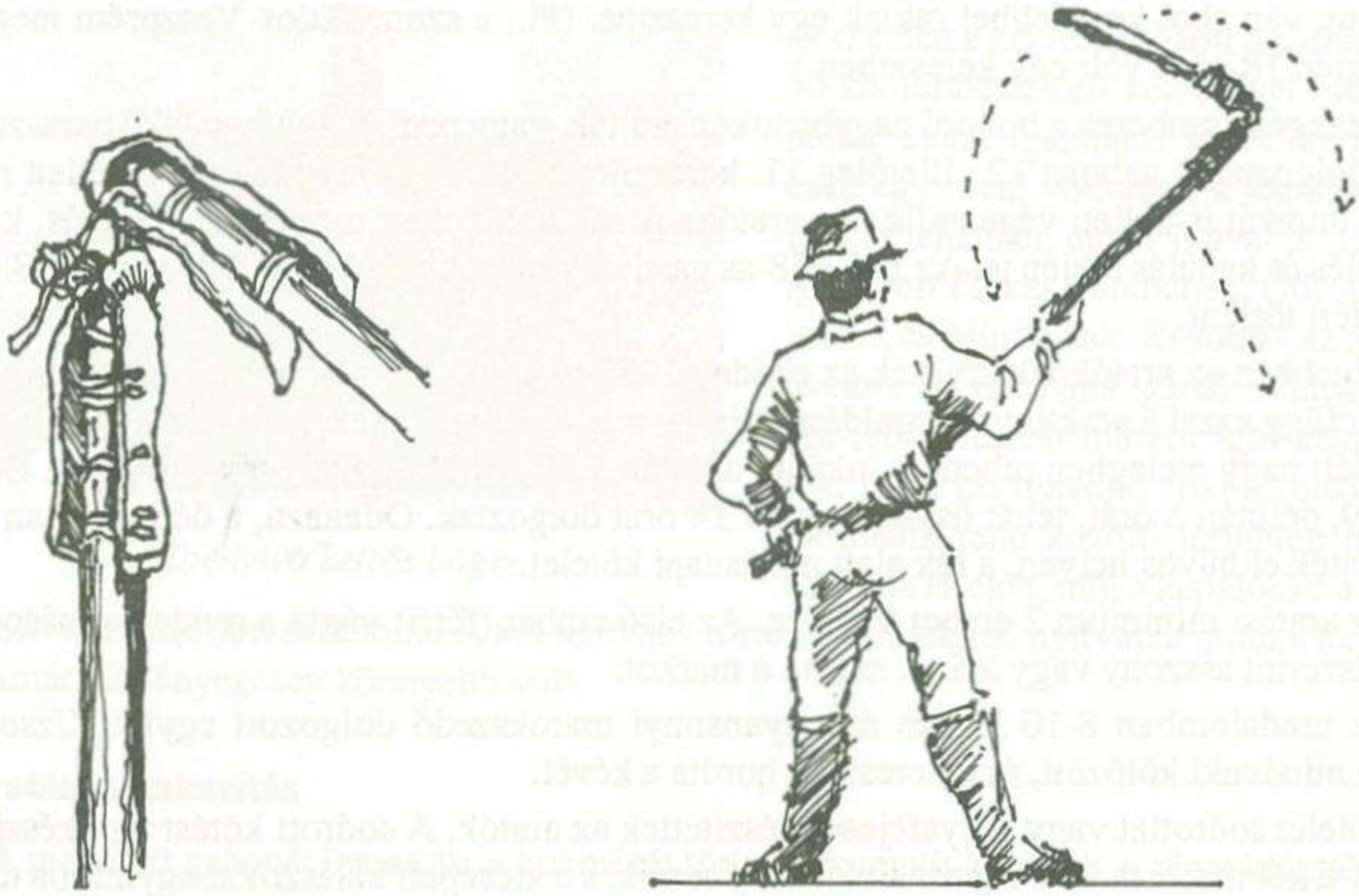

A kézicséplés eszközei

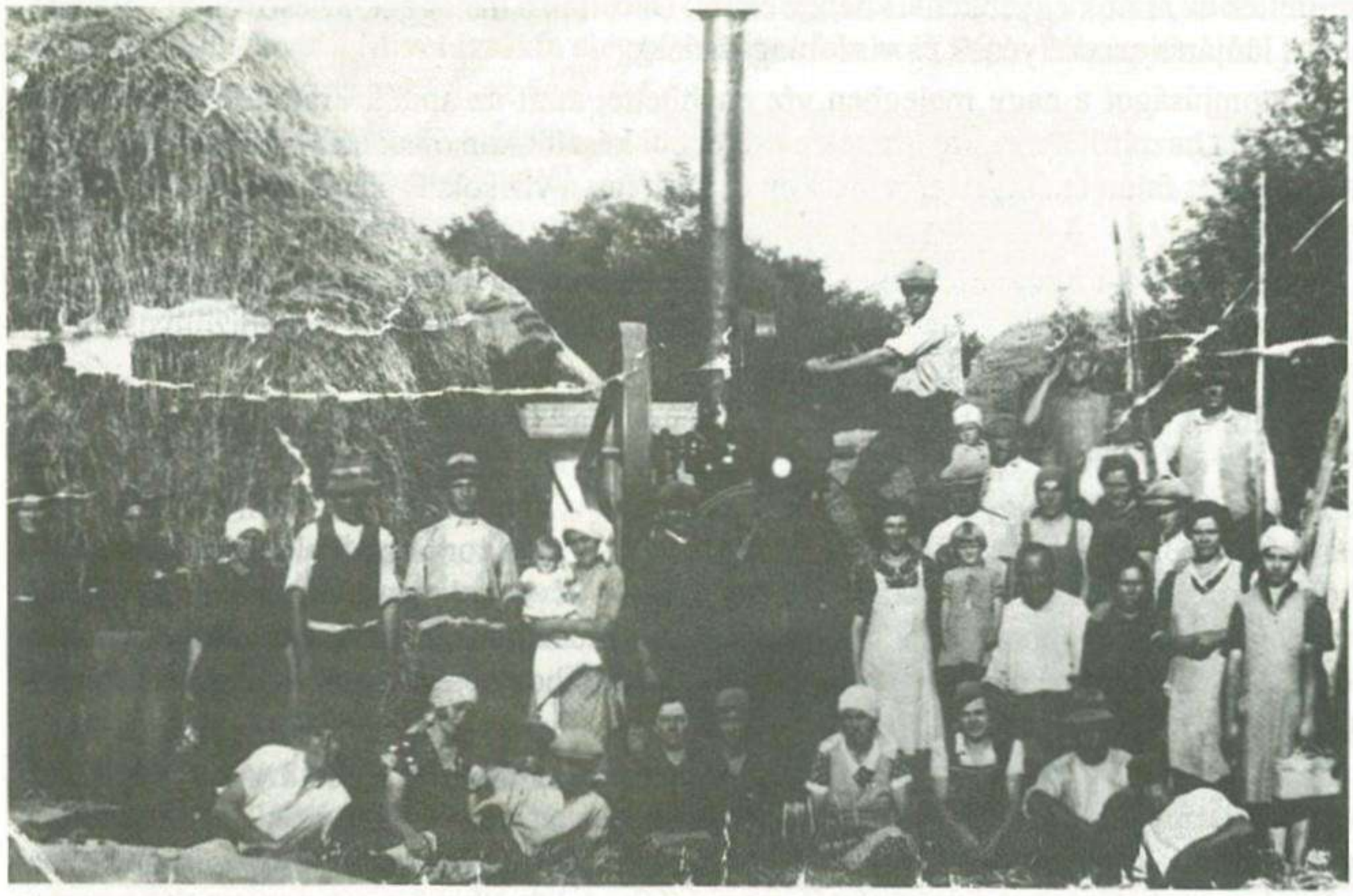

Cséplés 1939-ben

Akinek kevesebb *kepéje* volt, az kerekes asztagot rakott, akinek több, az téglalap alakút. 100 kereszt alatt általában kerekes, 100 kereszt felett ovális asztag készült. Ha a gazdának 85 keresztnél több gabonája volt, akkor két asztagot rakott és gabonafajtánként külön-külön (M. P. 1978.) Az asztag legaljára rakták a rozsot, utána az árpát, s ez úgy nézett ki, mint egy ház oldala. A rozs- és árpakévéknek az asztagban csak a töve látszott ki. Az asztag tetejét háztetőszerűen, a sátortetős házakhoz hasonlóan hajazták búzakévékből. Ebben a búzakéve kalásza állt lefelé, s így a víz könnyen lepergett róla. Az ilyenforma asztagkészítés egész Kemenesaljára jellemző volt régen, ellentétben Vas megye déli részével, ahol az asztagok kúp alakúak voltak, és a kéve feje nem látszott ki, csak a töve.

A cséplés

A *nyomtatás* - a gabonaszemek jószággal való kitapostatása - mint cséplési mód a múlt században még szokásban volt Izsákfán.

A cséplés eszköze régen a *kézicsép* volt. A *hadarót* a a 150-200 cm hosszú bodzanyéllel a *telek* vagy *közszíj* kötötte össze. A 70-80 cm hosszú *hadaró* rendszerint keményfából készült, szívósabb gyertyán- vagy bükkfából, hogy ütése erősebb és ezzel a munka végzése eredményesebb legyen. A mi vidékünkön úgynevezett négyszögletű hadarót használtak.

A gabona cséplése a *csűrben* (pajtában), vagy kint a szabadban történt. A *szérű* előkészítésének lépései: először kapával lesarabolták a talajt, majd vízzel fellocsolták, s sulyokkal jól ledöngölték. (Ez egy kb. 20-25 cm átmérőjű rönkből és nyélből álló kéziszerszám.)

Amikor a szérű elkészült, megkezdődött rajta a cséplés. A kévéket téglalap alakú formában körberakták, hogy ne szóródjon szét a szem. A kévét leterítették, majd mind a két oldalon megcsépelték. Ezt nevezték *öregelésnek.* Utána kibontották a kötélből, egyenletesen elterítették, s mindkét oldalon tisztára verték. S amikor már nem volt szem a kalászban, összeszedték a *zsúpot,* külön markonként összerakták, a kusza szálaktól megszabadítva kévébe kötötték. A gabonát nyárfából készült szórólapáttal egy kupacba gyűjtötték össze.

A cséppel való munka nagy gyakorlatot igényelt, ugyanis ha többen csépeltek együtt, akkor meghatározott sorrendben kellett a kévére ütni, másrészt a két ütés között a csép hadarójának a levegőben egy kört kellett leírni, hogy nagyobb hatású legyen az ütés.

A gabonát először nagykerületű *törekrostával,* utána *szeleléssel* tisztították: az udvaron egyik vékából embermagasságból a másik vékába eresztették le a terményt, s az enyhe szellő kifújta a még benne lévő *pelyvát.* A terményt vesszőkosárhoz hasonló alakú, dezsúpszalmából sziáccsal (fűzfavessző héja és vékony farésze) kötött *vékában* tárolták.

Korábban kézi erővel (négy ember), később lóval hajtották a járgányos cséplőgépet. A gazda és napszámosai, zsellérei egész télen csépeltek a csűrben. Az emberi, majd az állati erővel meghajtott gép munkáját 1920-ban átvette a gőzgép.

A gőzgép lerövidítette a cséplés idejét. *Gőzgép* hajtotta a *cséplőgépet.* A legnagyobb probléma a vontatásuk volt. Csak négy ökör tudta egyik szérűskertből a másikba átvontatni. Később Ekker Pál, a gőzgép tulajdonosa az energiaforrást önjáróvá tette. 1945 után

már traktorvontatású cséplőgép is dolgozott a faluban. A cséplés még így is a legnehezebb munkák egyike maradt, lényegesen könnyebb volt azonban, mint 1940 előtt.

A termény tárolása, felhasználása

A deszkából készült *hombárokban* és a *padlásokon* tárolt gabonát a község határában lévő Enyi-malomban (1919-ig a Somogyi grófok tulajdona) őrölték meg. 1922-ben az épületet lebontották. Ezután a celldömölki, nagypiriti és a kocsi malomban történt az őrlés. A rozslisztből kenyeret sütöttek, a búzalisztből kalácsot. Ma pék által sütött friss kenyeret fogyasztanak a község lakói, melyet a családok a boltban vásárolnak meg. Eltűntek, lebontották a hajdani *kenyérsütő kemencéket,* a *dagasztóteknőket* is más célra használják.

A kapásnövények eltartásának többféle formája van. A legegyszerűbb az, hogy az udvar végén levő krumplirakást, répát szalmával lefedik, csak egy szellőzőnyílást hagynak, s a szalmát földdel befedik. A földet közvetlenül a répa- vagy krumplikupac mellől veszik el.

A másik módszer a *veremben* történő elhelyezés. Ezt a több éven át használható építményt az udvar hátsó részében helyezik el. Hossza 3 méter, szélessége 1,5 méter, mélysége 50-60 centiméter, nyújtott, sátortetős építmény, elöl tűzfallal és deszkaajtóval. Oldalát a téli fagytól földréteg védi. Alkalmas nemcsak burgonya, hanem gyümölcs és zöldség tárolására is.

A kukoricát padláson csuhéjával felfűzve a szelemen-gerendára akasztották fel, vagy külön erre a célra készített - az udvaron álló - *kukoricagórában* tárolják. Farkas Ferenc (Izsákfa u. 7.) kukoricagóréját 30 évvel ezelőtt maga készítette, s ma is használható.

A kender termesztése és népi felhasználása

A kender termesztésével már régóta foglalkoztak a falu lakói. A kenderrel kapcsolatos munka elsősorban az asszonyoké. Ők vetették el tavasszal a kendermagot, ők nyűtték ki a kendert, mikor már megsárgult. A férfiak a pocsolyában történő elhelyezésében, valamint a kender hazaszállításában segítettek.

A kendert májusban vetették el, akárcsak a répát. Erre a célra a legalkalmasabbnak számított a Kódó patak déli oldalán lévő Káposztáskert. Itt a falu nagyon sok gazdájának volt káposztája és kendere. Jó kendertermő hely volt még a Szélhossza réttel határos része, és a Külső-rét. Általában csak néhány négyszögöl, a mélyen fekvő területen, hiszen csak saját szükségletre termeltek. A faluban jóformán mindenki vetett kendert, mert szőlőkötözésre alkalmas fonalat éppúgy lehetett készíteni belőle, mint marhakötelet. A kenderből szőttest is lehetett szőni. Gyermekkoromban azonban az ilyen szakipari munkát már a celli kötélverőre, illetőleg a takácsra bízták.

„A kendertermesztés műveletei: vetés, majd, mikor a szára megrostosodott, júliusban kinyűtték, - de csak a virágosat - maroknyi kévébe kötötték, gúla formába felállogatták. Néhány nap után kenderáztató pocsolyába, izsákfai népnyelven *mocsolába* áztatták 7 vagy 14. napig. Utána a Kódó patakban mosták, gúlába rakva megszárogatták. Szekérderékba rakva hazahozták a házhoz. A száraz kendert *kendervágóval* megtörték, aztán *tilolóval,* majd *gerebennel* megfésülték. Ezt követően *guzsajra* tették, s *rokkán* pödréssel fonallá fonták. Cellbe vagy Ságon pedig a takács megszőtte" (F. F-né).

A hordóbeli káposzta készítése

Ez is hozzátartozott a parasztasszony munkájához.

„Káposztát minden háznál termesztettek. A káposztamagot február végén egy kis ládikóba elvetették, s otthon szoba-hőmérsékleten nevelték. Május második felében palántaültető fával a káposztaföldre kiültették, gyakran öntözték. Mikor megfejesedett az un. téli káposzta, - október hónapban, - szekérderékben hazavitték. Otthon a gyökerét és a törzsét levágták, a külső leveleket leszedték, s nagy disznóölő késsel vagy gyaluval egyformára szelték. A megmaradt káposztatorzsa a gyermekek kedvenc eledele volt. A káposztát ezután kádba rakták (1 réteg só, 1 réteg felszelt káposzta), majd lenyomatták e célra készített fadarabokkal, illetőleg lapos kővel. Mikor a sós lé feljött, már fogyasztható volt a savanyúság. A káposztához szükséges fűszerek: a babérlevél és a bors. Ha télen a gazdaasszony savanyúságot akart elővenni a második fogáshoz, akkor a káposztából 1-2 kg-ot kivett, azt kimosta az erős sósléből, s kis tányérban tálalhatta is. A savanyú káposztából nemcsak köretet lehetett készíteni, hanem savanyúkáposzta-főzeléket is. S egyéb módon is fel lehetett étkezés céljából használni'' (I. F-né).

Ciroktermesztés

A kukoricához hasonló gondozást igénylő növény a *cirok*. Ezt a kukorica végében, a tábla dülején termelték a gazdák. A magja baromfieledel. A szár átmérője 0.5 cm, belőle 20-30 szálat összekötve remek konyhai seprű készíthető.

(A söprű másik alapanyaga a nyírfavessző. Abból készült a tuskóseprű az udvar sepresére. A söprűt minden parasztgazda maga készítette, érte soha nem adott ki pénzt. Készítése téli foglalatosságnak számított a fűzfavesszőből történő kosárfonás, a demizson sziáccsal történő bekötése mellett.)

Rét-, legelő- és erdőgazdálkodás

Izsákfa határában, a Kódó patak mellett terülnek el a rétek. Ezek a Külső-rét, a Tunglirét, egészen a Bokodig. Valamikor ezeket a réteket valóban szénakaszálásra használták. Legelő elsősorban az árokparton, utak mentén volt. S az olyan magasabb területen, amelyik szénatermesztésre kevésbé volt alkalmas (Pincedomb, Erdős-ház környéke). Ma a Kacsaúsztatótól egészen a Kódó patak hídjáig legelő az egész terület.

A réteket az 1828/32-es összeírás szerint csak évente egyszer kaszálták. Gyermekkoromban viszont kétszer. Ehhez bizonyára hozzájárult a Kódó patak 1940-ben és 1958-ban történő szabályozása is. Megszűnt az árvízveszély. Az első kaszálás június végén volt, ebből lett az *aggya*, a második kaszálásból szeptember elején a *sargyu* széna.

A lekaszált fűvel több műveletet kellett elvégezni ahhoz, hogy széna legyen belőle. Az egyik oldalán megszáradt füvet kétnaponként *favillával* (vellával) meg kellett *forgatni*, majd két nap múlva el kellett teríteni és kicsit széjjelrázni, ez volt a *börzögetés*. 1-2 napos jó idő után *sodrásba* kellett hajtani, majd *petrencébe* rakni. A petrence kb. 2 méter alapterületű és 2 méter magas szénarakás. Gúla alakú, így az eső lepereg róla. A petrencéket hosszú oldalakkal felszerelt szekérre rakták, majd hazahordták. A szénásszekeret ugyanúgy lekötötték, mint takaruláskor a búza- és rozskévéket. A szénát a szérűskertben kazalba rakták és rögzítették, hogy a szél szét ne szedje.

Felkészülés a szüretre. Tungli Ferenc és Farkas Emil szőlősgazdág munka közben.

Legeltetni Szent Györgytől (április 24-től) Szent Mihályig (szeptember 29-ig) lehetett. Szent Mihálytól már mehettek az állatok mindenfelé, attól kezdve már közös volt a legelő egészen Szent Andrásig (november 30.). Az őrző gyerekek érthetően ezt az időszakot szerették a legjobban.

Összefüggő erdő nincs a falu határában. Az egykor Szabó Lénárd tulajdonát képező erdőt a hatóság kivágatta 1950-56 közötti években. A Proletárföldek, valamint az újonnan, 1950-es években telepített kisebb erdők (pl.: a Halmi-dűlőben és a Pincedombon, Kastélydombon) fája legtöbb esetben az akác.

A népi szőlőművelés

A szőlővel nagyon sok munka van. Tavasszal kezdődik a beásott szőlő *kitakarásával,* majd folytatódik a *metszéssel.* A metszés teszi alkalmassá a szőlővesszőt a gazdaságos termelésre. Legfontosabb szerszáma a metszőolló, melynek csattogásától hangos a Ság hegy már február végén, március közepén. A Ság hegyen többféle borszőlő van. Fehér és vörös (itt a népnyelv pirosat mond). A fehér szőlők közül az igazi nemes fajták a *Rizling* és a *Hárslevelű.* A korai fajták közül a *Saszla* a legismertebb.

Itt a vulkanikus talajban az egyik legkitűnőbb fajta a *Juhfark.* Ismerik a *Kocsis Irmát,* az *Izabellát,* a *Szlankát.* A vörösborok alapanyaga az *Otelló.*

A felsorolt fajták metszését meghatározza koruk, a művelési mód (tőkés, illetőleg kordonos), valamint a talajpótlás módja (istállótrágya, műtrágya).

Általában a metszés két-három szemre történik. A metszést követi a lemosó *permetezés*, melyet 1-2 %-os rézgálic oldattal végeztek. Utána kezdődnek a talajmunkák, a sarabolás, majd a *kötözés*, kéthetenkénti permetezés, küzdelem a kártevők ellen (atka, szőlőmoly, lisztharmat, peronoszpóra stb.) Míg a termés szüretelhető, addig számtalan veszély fenyegeti a szőlőt. (1993-ban a Ság hegynek mintegy felét elverte a jég.)

A *szüret* előtt a *hordók mosása, karbantartása, kénezése* a legfontosabb feladat. A szüret mindig ünnepélyes pillanata a szőlőgazdának. Ilyenkor segít a szőlőszedésben a rokonság, az asztalra is ünnepi étel kerül. Közben telnek a puttonyok, megindul a szőlődaráló, majd a prés, s elkezdődik a mustkészítés. Mérik a maligánfokot, s ha a cukortartalom nem elég, kristálycukorral vagy szőlőcukor-koncentrátummal egészítik ki. Utána hordóba kerül a *must* és 2-3 hét alatt *megforr*.

A fekete szőlőt miután leszemezik, az erősen savas tartalmú kocsonyától megtisztítják, 1-2 napig *kotlik*, érik, majd préselik, s a must a hordóba kerül. Néhány hét múlva kiforr a must, s elkészül az új bor.

A téli munkák közül fontos a bor első *fejtése* karácsony táján, majd a második kora tavasszal. Fontos a hordók időnkénti *feltöltése*, hogy „meg ne fölösödjön a bor''. A kiürült hordók mosása, tisztántartása a következő évi termés előfeltétele. A kénezése is.

Őszi szőlőmunkák közé tartozik a szőlő *beásása*. Ezt az utóbbi két évtizedben a szőlősgazdák közül többen elhagyták az enyhe tél miatt. Ez megbosszulta magát, mert a hirtelen jött fagy megtizedelte a szőlőtőkéket.

A gazdák a borukat a Ság hegyen lévő pincéjükben tartják. Egyik-másik pince nagyon régi (Pl.: Stocz Józsefé, Farkas Eleméré). Gyermekkoromban fából készült hatalmas prést is láttam. Persze ezek szerepét újabban átvette a könnyebben kezelhető és mozgatható, öntöttvasból készült szőlődaráló és szőlőprés. Gyerekkorom emléke, hogy Görög Lajosnál és Tungli Antalnál még emberi láb préselte ki első menetben a csalánzsákban lévő szőlőből a mustot. A második menetben azonban már a *törkő* a szőlőprésre került.

A Ság hegyi bor a hegy vulkanikus jellege miatt kitűnő minőségű. Íze, zamata hasonló a somlaihoz. A kemény borok közül való. A férfiak, a munkás emberek kifejezetten ezt szeretik. Szívesebben isszák, mint a balatoni lágy, édes borokat. Ennek a borfajtának jó híre volt még a bécsi udvarban is. Állítólag a Habsburg-királyok nászéjszaka előtt, ha azt akarták, hogy fiúutód szülessen, somlai bort fogyasztottak. Ettől a jó zamatú somlai bortól - sokan állítják - a Ság hegyi sem marad el egy jottányit sem.

A termelt bor egy részét családi fogyasztásra, a másik részét eladásra szánják. A fölösleget lakodalmak, társadalmi összejövetelek alkalmával tudják értékesíteni. A törkölyből a Ság hegyi pálinkafőzőben szesz készül.

Az állattenyésztés

A paraszti kisüzemi állattenyésztés két fő területe a *szarvasmarha-* és a *sertésnevelés* . A **szarvasmarha-nevelés** mintegy 50 esztendő óta a faluban kiemelten kezelt ügy. Ezt bizonyítja az a tény, hogy már 1958-ban 10 gazdának 30 törzskönyvezett tehene volt. Ez minőségi mutató is.

Az állatállomány létszáma az utóbbi időben - az állami támogatás hiányában - nagyon megfogyatkozott, ennek ellenére Izsákfa még mindig fontos szarvasmarha-tenyésztő köz-

ség. A jószág még kijár a legelőre, a háztáji teheneket a gazdák naponként felváltva őrzik. A tejcsarnokba napjainkban is jelentős mennyiségű tejet visznek.

A tejnek - mely a falu gazdáinak most is az egyik legfontosabb jövedelemforrása - a mindennapi táplálkozásban is jelentős szerep jut. Gyermekek és felnőttek egyaránt fogyasztják tej és tejtermékek formájában (aludttej, tejföl, túró, vaj és sajt). A tejtermékek elkészítésének módját minden falusi gazdaasszony még ma is ismeri, azonban túlságosan időigényes munka, hogy valamennyit elvégezze. Pl.: aludttejet, tejfölt és túrót maga készít, a vajköpülést, valamint a sajtkészítést már inkább elhagyja. A háztartásban azonban még megvannak az ehhez szükséges használati tárgyak (pl. vajköpülő stb.) Viszont a tejtermeléshez ma is szükséges eszközök forgalomban vannak. Ilyen a *zséter* (fejőedény), *szűrő, tejeskanna, tejesköcsög* (égetett agyagedény).

A gazdák csak olyan tehenet tartanak, amelyiknek nagy a tejhozama. A fejési átlag tehenenként 25 liter/nap.

A háztáji gazdaságban borjú- és tinónevelés is folyik. Több gazda foglalkozik bikák nevelésével. Ezeket a törzskönyvezett bikaborjúkat 3 éves korukig tartják, majd eladásra kerülnek, előre garantált áron. Ez a munka megéri, bár nem könnyű, de jövedelmező.

Sertésneveléssel is sokan foglalkoznak. A sertés (népnyelven disznó) nevelése, hízlalása hozzátartozik a gazdák mindennapi életéhez. Gyermekkoromban a *mangalica* (göndör szőréről bongyornak is mondták) volt a közismert zsírsertés, ebből a fajtából lett a hízó. Ma már a hússertések tenyésztésére van igény mind a családokban, mind a társadalomban. Ezért az angol yorksire sertéseket tenyésztik. Ezt a fajtát a népnyelv *kesének* nevezi. Ezt a húsipari vállalatoknak 100 kg súlyban elfogadható áron el lehet adni, hízlalá-

A jószág kihajtása a legelőre (Fotó: Kiss Lajos, 1978.)

suk is gazdaságos. Szinte nincs olyan család az utóbbi évtizedekben, amelyik ne tenyésztene saját szükségletére (vagy gyermekéére) sertést, vagy pedig télen ne venne. A disznóölés (disznóvágás) hozzátartozik az izsákfai tősgyökeres lakosság életformájához. Beleértve a disznóvágás során készült töltelékáru: kolbász, disznósajt (népnyelven préshurka), májas- és rizseshurka készítését is. A sonka, szalonna - egyszóval a füstölve történő tartósítás - még mindig divat a községben. Eltűntek a szabadkéményes konyhák, az izsákfai parasztember azonban épített téglából magának füstölőt, melybe minden reggel télen fűrészporral begyújt, hogy sonkáját, kolbászát megfüstölje.

A disznóvágás ünnep minden családban. A disznóvágás szertartását a parasztemberekből lett böllérek végzik (néha egy télen 50-100 hízót is levágnak, illetőleg feldolgoznak).

Valamikor szalmával pörzsölték a disznó szőrét, az utóbbi 20 évben gázzal. A bontószék, a hurkatöltő, a húsdaráló szinte minden háznál rendelkezésre áll. Itt is könnyebb lett a munka, mert a hurkatöltőket legtöbb esetben már gép hajtja.

A baromfitartás természetes szinte minden házban. A gazdasági udvarban még ma is ott vannak elkerítve a tyúkok, a kacsák és a libák. Izsákfa régen híres libatenyésztő falu volt. A baromfi szinte minden vasárnap ott van az ünnepi asztalon tyúkhúslevesként, rántva, vagy tejfölös paprikásnak elkészítve. A ludakat ősszel tömik, - ugyanúgy a kacsákat is - saját szükségletre, valamint a celli piacon történő értékesítésre. Gyakran hízottan gyermeknek, rokonnak is ajándékozzák. A kotló ültetése, a csirkék és kislibák, kiskacsák gondozása régóta a háziasszony feladata.

A méhészet a harmincas évektől jelent megbízható jövedelmet néhány családnak. A méz étkezési célra, gyógyításra egyaránt alkalmas, fogyasztása egészséges.

Nyúltenyésztéssel is többen foglalkoznak. Valamikor a 40-es években egy-két család **még selyemhernyó-tenyésztéssel** is megpróbálkozott (Pl. Bognár Károly és családja).

Népi építészet

A népi építészetet minden esetben meghatározták az adott természeti körülmények. Mindenütt meghatározó szerepe volt az éghajlatnak, a termőtalajnak, a vízrajznak, és annak, hogy hol találhatók a közelben természetes építőanyagok: kő, vályog, tégla, épületfa stb. A kemenesaljai népi építkezés jellemzője, hogy házát a parasztember lényegében maga készítette el. Ehhez igénybe vette a faluban élő népi építőmestereket, akik értettek a tömésfalú házak, a melléképületek (pajta, disznóólak, hidasok, kocsiszínek) elkészítéséhez és a tetőfedéshez is.

Izsákfa évszázadok óta egyutcás település. (A mai Izsákfa u.) 1898-ban már 53 ház található a faluban, 556 lakóval.

A Celldömölk-Jánosháza országút mellett lévő házak (és a Sarok házai is) - korábbi változatukban - zömében a XIX. században épültek. Bokod-puszta gazdasági épületei és lakásai az 1857-es térképen már megtalálhatók. A Bokodi utca és az Újtelep csak a XX. század első felében készült el. 1945 után az Újtelep megnyújtva tovább épült a Ság hegy felé. (10-12. ház).

Itt csupán a népi építkezésre szorítkozom, az újabban épült házak szakszerű leírásával nem foglakozom, ugyanis ezek követik a magyar falu építészetében az 1970-es és 80-as években kialakult szokásokat (1960-1970 között sátortetős, 1980 körül tetőtér-beépítéses házak).

Magam még részt vettem 1958-ban a saját *tömésfalú* házunk szabadkéményes konyhájának átépítésében. Saját szememmel láttam, a munka során tapasztaltam, hogy milyen erős a tömésfalú ház. Csak nagyon komoly vasszerszámokkal (pajszer, véső, csákány) lehetett ajtóhelyet vágni a tisztaszoba falába.

Tömésfalú istálló és pajta zsúptetővel. Izsákfa utca 30.
(Fotó: Gáti Samu, 1958.)

A tömésfalú házak fundamentuma kemény anyag volt, elsősorban terméskő. Ezt részben a Ság hegyről, részben Miskéről (Vámosmiskéről) hozták. Természetesen nem volt olyan még ez az alapozás, mint a mai, de a ránehezedő teher is kisebb volt. A tömésfal úgy készült, hogy a leendő fal két oldalára szekercével kifaragott gerendát vagy pallót tettek, s közéje pelyvával kevert agyagot vagy földet raktak. A házépítéshez szükséges agyagos földet vagy a ház végéből, a kertből, vagy a közeli gazdálkodásra nem használt területről vitték. Ennek nyomai még ma is láthatók a Páskomon. A házépítés nagyon fontos mozzanata volt a tömésfal döngölése, iszapolása. Erre un. tömőfákat, sulykolókat használtak.

Miután a falak álltak - ajtótokokkal és ablaktokkal együtt -, elkezdődhetett a tetőszerkezet ácsmunkája. Az ács az épület alapfalait lemérte, s miután a gazda az alapanyagot (akácfa, később fenyő) biztosította, megkezdődött a tető kiszabása. A szabás mindig az épület mellett történt, s az így kimért, kiszabott gerendákat kellett a falakra elhelyezni.

A szarufák és a mestergerenda elhelyezése, valamint a lécezés után a háztetőt zsúppal befedték. A zsúpból un. gicát készítettek, a gicát sodrott kötéllel rögzítették a lécekhez. Ezt a munkát néhai Deé István és fiai nagyon jól és esztétikusan el tudták végezni. (A módosabb telkes gazdák lakása, valamint istállója cserépfedelű.)

Ma már zsúppal fedett háztetők alig láthatók a faluban. A bemutatott fotók egy korábbi (1958-as) állapotot örökítenek meg.

A tetőt elöl kontyosan vagy félkontyosan képezték ki és deszkaorommal zárták le. Később a deszkaormot téglából épült fal, úgynevezett tűzfal szorította ki. A megnyújtott konty megvédett a melegtől, s ha az eső esett, a család itt menedéket talált.

A ház belső magassága 2,5-3 méter. Konyhája *szabad kéményes*. A konyhát Kemenesalján szokás volt különválasztani *főzőhelyre* és *pitvarra*. A két helyiségnek közös a légtere, csupán a mennyezet alá nyúló mestergerenda választja el. Ez a gerenda tartotta a dongaboltozat egyik oldalát. A boltozat nagyszájú kéménnyé magasodott és kivezetett a tetőre, ahol téglakéményben végződött. A *kemence* a főzőhely közepén helyezkedett el. Szája hátul látható volt. Emlékszem, hogy házunkban a kemence egyik oldalán *katlan* állt a nagyobb főzések lebonyolítására. A másik oldalon pedig egy *csikótűzhely*. A tűzhelyből a füst egyenesen a kémény felé tódult, amely kihúzta anélkül, hogy a pitvar levegője beszennyeződött volna. Egyébként ide vezették a szomszédos szobákból a kályhák füstjét is.

A szabadkéményes konyhák dongaboltozata Kemenesalján téglából készült, vakolás nélkül, viszont az Őrségben ágból (vesszőből), sározással.

Egykor a padláson tárolták nemcsak a gabonát, hanem a kemencében sütött rozskenyeret is, úgynevezett *kenyértartó állványon*. Ennek rúdját egy-egy karikával vagy kötéllel a tartógerendához rögzítették, lapátjain pedig elhelyezték a a háziasszony által sütött kenyeret. Ez egy négy-hattagú családnak 3-4 hétre elegendő volt. A kenyér a padláson nem száradt ki, ezt a zsúptető, valamint a szellőzőnyílás (szelemen) biztosította.

A kemenesaljai (így az izsákfai) telkes gazdák házában egymást követi a tisztaszoba, a szabadkéményes konyha, a kamra, az istálló és a pajta, mindezek különbejáratúak.

Az utcai vagy tisztaszobának két ablaka az utcára néz, egy kisebb pedig a tornácra. Itt található a szoba ebédlősarka, asztallal, sarokpaddal és székkekkel. Középkori formát őriztek meg a keményfából, ácskötéssel készült nagy fiókos asztalok. A szoba bútorzatá-

hoz hozzátartozott még a tulipános (népnyelven tulipántos) láda. Izsákfán 1958-még látható volt belőle néhány darab (pl. Somogyi Juli néninél Újtelepen). A tisztaszobát általában csak vendég érkezésekor használták: itt szállásolták el. Később azonban már a nagylány is a tisztaszobában aludt, de ünnepi jellegét a helyiség megőrizte.

A konyhában folyt le a család mindennapi élete. A szabadkéményes konyhákban a tartózkodás nem volt túlságosan kellemes, s ezen úgy segítettek, hogy a meglehetősen nagy kamrát egy téglafallal kettéosztották, az egyik fele kamra maradt, a másik pedig lakószoba. Napközben itt főztek, s itt is aludtak. Az alvásra az ágyak és a kihúzható és a visszanyomható *toli* (népnyelven tuli) szolgált. Ez a helyiség emberemlékezet óta földes. A földes szobát, konyhát, a gádort is gyakran kenték, mégpedig sárgítóval: agyagból és vízből készített péppel. Az asztal alatt és az ágyak előtt szőnyeg volt.

A kamrában tárolták a gabonát (hombárokban), itt rakták el homokba a zöldséget és sárgarépát, hogy ki ne száradjon. Itt tárolták a krumplit, a (kb. egy hétrevaló) répát, ami a veremből télen kiszedtek.

A kemenesaljai lakóháznak a szabad kéményen kívül volt egy másik jellegzetessége is. Ez pedig a helyiségek közös *tornáca,,* mely 30-40 méter hosszú, egyenes tartóoszlopokkal, vagy ívelt megoldással. Azért építették, hogy rossz idő esetén a háziasszonynak ne kelljen a sárba és az esőbe kijárnia. Másrészt az esős időben munkavégzésre (pl. babfejtésre, mák tisztítására stb.) alkalmas hely volt.

A házakat a falu lakói utcavonalban, nagy előkerttel építették. A ház előtti előkert, virágoskert a kemensaljai ház ékessége.

A különálló pajtát, ha ezt a telek nagysága megengedte, a lakóház hossztengelyét tekintve keresztbe építették, s ez is zsúpfedelű.

Az istállóban a jószágnak biztosították a napi élelmet (télen széna, szecska, dara), a vizet *csöbörben* hozták be a kútról. Ahol nem volt kút, messzebbről két ember szállította csöbörrel és a szállítást megkönnyítő *csöbörfával.* Az istállóban található a *jászol,* mely fából és deszkából készült, a módosabb gazdáknál cementből, vagy téglából. Az istálló szerszámai közé tartozott trágyavételre a vasvilla, a jószág ápolására, tisztítására a kaparó. Elmaradhatatlan volt a vödör a jószág itatására. Módosabb gazdáknál a lovakat az istálló elkülönített részében helyezték el. Ott tárolták a lószerszámokat is.

Az istálló rendjéhez tartozott a kora reggeli és az esti etetés és itatás, valamint a fejés. A háztáji gazdaságban ez ma is így van, legfeljebb a jószágok száma lett kevesebb. Másrészt a tehenet nem használják fel igavonásra, csak tejtermelésre és utódnevelésre.

A pajta elhelyézéséről már szóltam. Volt olyan porta, ahol a házhoz tartozott, annak a leghátsó része. Nyáron itt lehetett csépelni. Itt lehetett létrán felmenni a padlásra. A pajta egyik felében a gazda a sarjú szénát rakta el szabályos rendben, a másik felében állt a *szecskavágó,* melyet a mindennapos abrakkészítéshez használt. Itt tárolta, vágta, darálta a répát, s mindazt, amire az etetéskor szüksége volt.

A pajta mögötti *fészer* szolgált a szekér, a gazdasági szerszámok (eke, borona, henger) elhelyezésére. A ház végében található a deszkából készült WC. Az udvarban a hidasok és a baromfiólak. A másik oldalon az ölfarakás, a kukoricagóré. Hátrább a konyhakert, majd a szalma- és a szénakazlak. Nagyobb telkeknél a kertekben gyümölcsfák is vannak,

elsősorban szilva, dió, de akad barack- és almafa is. A nagy szérűskertekben akad néhány akácfa is, melyet szükség esetén szerszámfának (rudazórúd, hidas készítése) fel lehetett használni.

A régi tömésfalú házakat az 1950-60-as években átépítették. A szobákat lepadlózták, a konyhákat cementlapozták, a szabadkéményes konyhákat lebontották, s új kéményeket húztak fel. Egyszóval modernizálódott minden, s közben sok érték pusztult el. (Pl. Farkas Károly szép parasztbarokk tornácos háza helyére egy tetőtér-beépítéses, modern ház épült, mely megtöri az egykori parasztházak hagyományos ritmusát, stílusát.) Valamikor szinte minden paraszháznál megtalálható volt a *kút*. Ez lehetett kerekes és gémes kút. Az előbbinél kerékkel hajtott hengerre feltekeredő lánccal lehetett felhúzni 10-12 méter mélyről a vizet, az utóbbinál pedig a gémesrúd végén lévő vödör leengedésével, elmerítésével.

Az izsákfai parasztember udvarán gyakori volt a lugason termelt szőlő. A gazda elsősorban a kőlábakhoz és az eresz alá gyalulatlan ágfából lugasokat épített, s szőlőt futtatott fel rájuk.

A kerítések régebben élősövényből, vagy ágból készültek. Módosabb gazdáknál gyakori volt a kétrészes kapu (alul deszka, felül léc), melynek anyaga szintén fa.

A mezőgazdasági szövetkezet (tsz) megalakulása óta nem volt akadálya, hogy a falu és az Újtelep egybeépüljön, ugyanis megszűnt a föld magántulajdona, s így a területet a Bokodi út mellett mindkét oldalon házhelyeknek ki lehetett sajátítani.

Csak röviden, mégis szólni kell az úgynevezett téglaházakról, melyet egykor a gróf építtetett egyrészt maga, másrészt alkalmazottjai számára. Ezekről a földrajzi neveknél részletes leírást adtam. Fontosnak tartom annak tudatosítását, hogy ezekben a házakban számos értékes tárgy van (pl.: a nemesi kúriában barokk cserépkályhák, a gróf Somogyi család lemezből készült címere). Ezek megőrzése, esetleg múzeumba történő elhelyezése a község lakóinak, vezetőinek egyformán kötelessége. Ennek az értékmegőrzésnek, értékmentésnek nagyszerű hagyományai vannak Izsákfán: Gregorich Ferencné Mainone Márta tanítónő tudatosan gyűjti községünk népi használati tárgyait.

Népi gyógyászat

Régen és ma is nagy szerepe van a faluban a népi gyógyászatnak. A legismertebb gyógynövények: az útifű, a hársfavirág, a kamilla, a csipkebogyómag, a fodormentalevél, földi bodzabogyó, gyermekláncfű szára, a köménymag és a zsurlófű.

Ha fájt a torkom, édesanyám *akácmézzel* gyógyította. Ha gennyes volt a sebem, megmosott *útifűlevéllel* szivatta le a váladékot.

Erősítő és frissítő hatása van a *csipkebogyóteának*, hiszen sok C vitamint tartalmaz. Naponként 2-3 csészényi csipkebogyótea fogyasztása jót tesz a szervezetnek.

Készíthetünk *citromos teát*, mégpedig úgy, hogy a meghámozott citromot langyos vízbe aprítjuk, s mézzel ízesítjük. Ez élénkítő hatású is.

Izsákfán ismerik a *csalánból* készült leveseket. Régen falumban felhasználták főzelék készítésére is.

A *zsurló* kitűnő vizelethajtó, vesetisztító.

A *méz* az egyik legjobb népi gyógyszer. Fogyasztható gyógyteában, de adagolható reggeli, ebéd és vacsora előtt is egy kávés- vagy evőkanállal. Bármilyen eredetű betegségben legyengült betegre gyógyító hatással van.

A *galagonya* (népnyelven gelegenye) virágját és levelét szívrendszeri panaszok megelőzésére használják. Nyugtató hatású a 2 deciliter vízzel leforrázott virág.

A *fokhagyma* az érelmeszesedés elleni legjobb orvosság. Aki sok fokhagymát fogyaszt, az meg tudja előzni az emlékezet kihagyást. De nemcsak a betegség megelőzésére, hanem gyógyításra is használják. Egy-egy fokhagymakúra 5-6 napig tart.

A *vöröshagyma* jó gyógyszere a légúti megbetegedésnek. Ezt fogyasztani szokták nyersen, de teakúraként is.

Légúti megbetegedések megelőzésére, gyulladások megszüntetésére jó a *kankalin* teakeverék, a kerti és a mezei *kakukkfűből* készült tea.

A *kamilla* (pipitér) a legnépszerűbb gyógynövény. Nyugtatja a kisgyermeket, hajtja a szelet. Használjuk gyomorfájás ellen. A tea készítése úgy történik, hogy az egy evőkanálnyi kamillavirágot 1 percig főzzük, majd 15 perc múlva leszűrjük. Háromszor napjában fogyasztjuk, mindig étkezés előtt. A kamillatea alkalmas szemgyulladás gyógyítására is.

Az *ezerjófűvet* görcs és emésztési zavarok, hasfájás megszüntetésére céljábó fogyasztjuk tea formájában.

A *gyeremekláncfű* (pitypang, kákics) föld feletti részét fogyasztjuk vízhajtóként, epebántalmak ellen.

A *fűzfakéreg* reumás gyulladást gátló gyógynövény, teafőzet formájában.

Felfázáskor a felnőttek forró lábvizet vesznek, *hársfavirágból* készült teát isznak.

Gyógyhatású a fűszernövényként is ismert *kömény*, a *kakukkfű*, a *kapor* és a *zsálya*. Nyersen a levesbe, a főzelékbe téve, vagy szárítva, sózással tartósítva, apróra vágva a háziasszony olyan növényi anyagokhoz juttatja családját, amely egész évben alkalmas a vitamin szükségletünk biztosítására, s a különböző járványos és egyéb megbetegedések megelőzésére. Nemcsak az ember, hanem az *állatok gyógyítására* is alkalmasak a gyógynövények. Betegség esetén ugyanúgy teájukkal kezeljük a háziállatokat, mint az embert. Csak a tea mennyisége, a különböző gyógynövények adagja nagyobb.

(Adatközlők: Farkas Gyuláné 81 éves htb., Farkas Ferencné 54 éves htb., Farkas Zoltán 55 éves tsz-agronómus. 1994.)

Szellemi néprajz

Népnyelv

Izsákfa község népének nyelve a nyugati nyelvjárási területhez tartozik. Ezen belül is a kemenesaljai tájegység nyelvjárásához.

A csökkentett nyomatékú i, ü, u hangnak é, ö, o előtt történő kifejezése következtében ié, üö, uó kettőshangzók (difftongusok) keletkeznek. Pl.: sziép=szép, kiét=két, kötiél=kötél, vüölegin=vőlegény, füőz=főz, züőd=zöld, juó=jó, ajtuó=ajtó, disznuó=disznó, vuót=volt, meghuót=meghalt, Tuóni=Tóni.

Gyakran előforduló tájszók eredeti kiejtés szerint:

Tájnyelvi szó	*Köznyelvi jelentése*	*Tájnyelvi szó*	*Köznyelvi jelentése*
bongyor	göndör	langalló	lángos
benek	valaminek a közepe felé	megvonyódott	nyirkos lett
büzölög	füstölögve ég pl.: vizes fa	napa	anyós
cafatos	vizes, pl.: a fű	oukula	szemüveg
cemende	rossz nő	ószél	déli szél
ciha	ágyhuzat	öregibü	nagyjából
csedvás	silány, hibás pl.: az alma	öveg	üveg
cserebók, csimbók	cserebogár	grábla	gereblye
csibe	csirke	pallang	deszkakerítés
csollán	csalán	paszatos	piszkos
csünt	fejletlen, elmaradt	possad	romlik, pl.: az étel
csörge	tepertő	riéce	kacsa
dómány	dolmány, nagykabát	sindő	zsindely
eklendezik	akadékoskodik	sipka	sapka
éretlen	gyönge gyerek	szelence	orgonavirág
falangéroz	cél nélkül járkál	szúrja a szegés	oldal szúrás
ficánkul	ugrál, pl.:a csikó	szutykos	piszkos
főfelé	észak felé	szüleség	szárított széna, lucerna
főszél	északi szél	tornác	nyitott folyosó
gurgulázni	hengerelni	tepsi	plé sütő
gyepü	sövény	tik	tyúk
gyihos	pl.: csikó, ló eleven	tiéj	tej
hi-hiba	padlás	tiéjföl	tejfel
hitfán	sovány	tuópa	talpa
hömpölget	valamit gurít	toli	alacsony, az ágy alá betolható fekvőhely
oére-uóra	erre-arra'		
istenkalácsa	hold	tüskésdisznó	sündisznó
iperedik	hízik	uoma	alma
ipa	após	uomárium	szekrény
jószág	marhaállomány	üdőtlenyebb	fiatalabb
kalán	kanál	ümög	ing
kicsuódik	kioldódik pl. bekötött zsák	vakarcs	utolsó gyermek, kenyérmaradék
kosz	aranka		
kotonoz	tapogatva keresgél	zsiba	liba
kukszél	déli szél (tavasszal)	zséter	fejős edény
lajtergya	létra	csete-bota	pl.: rossz lábú
latyakos	nedves		
letyetül	sokat beszél		

Zárt szótagban az l hang kiesik, és a rövid magánhangzók megnyúlnak a kieső l hang pótlására. Pl.: bót=bolt, fót=folt, vótam=voltam, vóna=volna, mónár=molnár, szóga=szolga, pógár=polgár stb.

Előfordul, hogy az é helyére egy fokkal zártabb hang, a hosszú í lép. Pl.: árnyík=árnyék, beszíl=beszél, ebíd=ebéd, egísz=egész, elíg=elég, ítel=étel, legín=legény, szíp=szép, níz=néz.

Bármilyen eredetű hosszú ú és ű kivétel nélkül megrövidül. Pl.: lu, kü, pörül, pörünyi.

Á-hangzós szótagban a köznyelv az a hang helyett o-t használ. Pl.: szároz=száraz, fároszt=fáraszt, lábom=lábam, Pápo=Pápa, fájo=fája, (különösen birtokos személyragozás esetén) pl.: a szomsziéd házo.

Ez a nyelvjárás kedveli a labiális (ajakkerekítéssel képzett) hangokat: üdüő=idő, fölhüő=felhő, szüvő=szive, üng, ümög=ing.

Néha az egész Dunántúlra jellemző jelenséggel találkozunk. A köznyelvi ü helyett i hangot használ. Pl.: firisz=fűrész.

Az egész Dunántúlra jellemző az n palatalizálódása magánhangzó előtt, vagy szóvégi helyzetben. Pl.: ennyi, innya, alunnyi = enni, inni, aludni.

A mássalhangzók hasonulása terén a v zöngésíti a megelőző zöngétlen magánhangzót. Pl.: lobva=lopva, id van=itt van, huzsd vágd=huzd vágd, be van csugva=be van csukva, sog volt=sok volt, huzsvét=húsvét., Vasvár=Vazsvár. Viszont zöngétlen mássalhangzók után a v és a z elveszti zöngéjét. Pl.: ötfen=ötven, hitfán=hitvány, Istfán=István, találkszik=találkozik.

Gyakori a szó eleji j helyett a gy ejtés. Pl.: gyég=jég, gyertek=jertek, gyün=jön.

A köznyelvi j helyén zöngétlen mássalhangzó után ty-t, zöngés mássalhangzó után gy-t találunk. Pl.: kaptyam=kapjam, raktyam=rakjam, aptya=apja, kalaptya=kalapja, dobtyam=dobjam, nadrággya=nadrágja, várgya=várja, borgyú=borjú.

Az ly hangot l-nek ejtik. Pl.: foló, góla, hálog, király, illen, ollan. Szóvégi helyzetben az ly elmarad, helyette difftongus keletkezik. Pl.: Káruó.

A -ban-ben rag helyett általában ba-be ragot használnak, a nál-nél, rag helyett pedig nané-t. Pl.: kiná, rétná, kertná. Jellemző, hogy ebben a nyelvjárásban a ragok nem illeszkednek. A hoz-hez-höz utolsó hangja legtöbbször elmarad. Pl.: hászho, ahho, ehhö, pékhö.

A bemutatott jelenségek igazolására álljon itt előttünk néhány sor összefüggő szöveg, mely az egyik gyakori népszokás: a „Lucázás'' lefolyását mondja el, fonetikus lejegyzés szerint.

„Lucakor gyüttek a gyerekek s kérdezték: szabad-e lucáznyi? Montuk nekik, ho „szabad''. Begyüttek. Hosztak magukkó egy öl szuómát. Letiérbetütek a füődre, osztán iékeszték a szuómát sziéjjel-szuórni a szobábo. Közben mindenfiéle juót kivántok: hogy sok csibiéjek legyen kietőknek, sok kuobászuk, disznólábgyuk, zsirgyuk, meg szalounnájuk. A monduóka befejesztével pinszt kaptak a gyerekek. Vuót ollan hel, ahun nem attak nekik semmit: sem pinszt, sem divót, itt a távozuó gyerekek bekiabáltak az ablakon: „hogy egy csibiéjek legyen, az is vak legyen.'' (5). (Elmondta Farkas Géza Izsákfa, 51 éves termelőszövetkezeti tag. Gyűjtötte a szerző. 1960.)

Közmondások, szólások

A közmondások, szólások társadalmi megfigyeléseket és igazságokat tartalmaznak. Közülük számos nemcsak Izsákfán, hanem az egész Nyugat-Dunántúlon és az országban is ismert.

A telet nem eszi meg a farkas. Nekidőlnek, mint piritiek a ködnek. Mindenki a maga bőrét viszi a vásárra. Ebül gyütt jószágnak ebül köll elmennie. Közös lónak túrós a háta. Kinek milyen az evése, olyan a munkája. Az ujjunk sem egyforma. Nincs dísze az esőnek. (Ezt a szólást szárazság idején szokták használni). Jellemző népies kifejezés a „vírem gyerekem''.

Szociális indíttatású, főként a szegény nép körében elterjedt szólás: adós fizess, beteg nyögj!

A Magyar Tudományos Akadémián található a múlt században élt ***Kreszneric Ferenc*** sági-izsákfai plébános 18x24 cm-es kéziratos könyve, melybe számos Izsákfán hallott szót, közmondást is feljegyzett. Ebből a kéziratból valók az alábbi kivonatok.

Bölöm-bika: imitt-amott a vízben csúszó (mászó) állatnak a neve.

Bárcza: jegy, mint millyent a festők szoktak adni, millyent régen a birkanyírók adtak.

Kele-kóla: egy paraszt Szombathelyen, mivelem a kele kóla „lelkedet''. *Kalinkó:* kalács neme. Rábaközben igen szokás. *Föcske:* fecske, *gönc:* ruhadarab. *Aszudik:* fárad, tikkad. Hallottam Ságon 1831. jún. 6. *Palázolni:* Lucza napját járni. *Tokmány:* mibe a köszörűkövet teszi a kaszás.

Ádám a Biblia szerint az Úr első teremtménye, nevét onnan kapta, hogy az Isten jóságos és igazságos, tehát ha valaki ínséget szenved valamiben, akkor ád-ám az Isten!

Amely áron hagyta a föcske a gabonát elmentével, azon áron talája vissza jöttével.''

Hallottam Izsákfán, 1817. február 17-én.

Szolgák mondása:

Kettős ünnep, hetes eső, szolga nyugodalom. A részegség kész betegség. Egyik részeg volt, a másik tántorgott. Ahol a kémény nem füstölög, nehezen lesz ott ebéd. Ki sokat ígér, keveset ad.

Félti a róka a farkát. Bőben büdös, szűkben édes. Se füle, se farka. Árnyék után kapkod. Pórul járt. Télen kenyered, nyáron a ruhádat otthon ne felejtsed! Eben gubát cserébe. A sok bába között a gyerek is elvész.

Találós kérdések:

- Kinek van ezen a világon a legtöbb lova?
- Szent Mihálynak.

- Melyik a legjobb vallás?
- A kár-vallás.

- Melyik a legnevezetesebb fa?
- A tréfa.

- Mi az? Paraszt veti, föld neveli, király, koldus viseli?
- A len.

- Mit vesz az ember legelőször a vásáron?
- Lélegzetet.

Újévi jókívánság

Adjon Isten minden jót.
Csendességet, egészséget, lelki jót,
hogy a magyart süvegelje meg mind a Német,
mind a Horvát, mind a Tót,
hogy teli legyen mind a hordó, mind az icze,
mind a pince, mind a bót,
hogy ne legyen a mi ruhánkon fót,
hanem olyan legyen,
mind mikor reánk vettük volt.
(Magyar Tud. Akadémia Kézirattára Bp., Kresznerics Ferenc kéziratgyűjtemény)

Babonák

A községben még mindig nagyon sok babonás mondás fordul elő, nemcsak az öregek, hanem a fiatalok körében is. Ha valamelyik nagylány a tükröt összetöri, 7 évig nem megy férjhez. Újév napján nem jó pénzt kiadni, mert akkor egész évben sok lesz a kiadás. Lucakor nem szabad varrni, mert akkor a tyúkok nem tojnak.

A 13-as számot szerencsétlen számnak tartják. A kisgyermekeket nem jó átlépni, mert akkor nem nő meg. Ha a kutya ugat, vonít, tutul, tűz lesz a faluban. A mennydörgésről azt mondják, hogy Szent Péter üríti a hordókat, s a rossz gyereket ijesztegetik vele, hogy bezárják a hordóba. Ha a bagoly hujjogat a közelben, akkor a házban valaki meghal. Ha valaki egy patkót talál, és elteszi magának, szerencséje lesz. Ha valaki négylevelű lóherére akad, szerencséje lesz. Ha valaki kéményseprőt lát, szerencséje lesz.

Az aratókorsóban a megmaradt vizet nem szabad a tarlóra kiönteni, hanem haza kell vinni az uborkára, mert különben nem lesz jó uborkatermés.

Asszony hajtja a lovat, eső lesz.

Népdalok

Felnőttek dalai

Különösen jellegzetes népdalok nemigen akadnak. Ami még megvan, az lakodalom és egyes ünnepi szokások alkalmával hangzik el. A fiatalság inkább a műdalokat és a beat zenét hallgatja. Az öregek ajkáról néha-néha társas összejöveteleiken elhangzanak régi, feledésbe merült rigmusok, dalok. Ilyenek az alábbiakban közöltek is.

Régen meghalt az apám, az apám... (rigmus)

Régen meghalt az apám, az apám,
Nagy gazdagság maradt rám, maradt rám,
Húsz ökörnek kötele, kilenc vasvelle nyele,
Az apámnak sok adós levele.

Jaj de sáros, de gerinces ez az út...

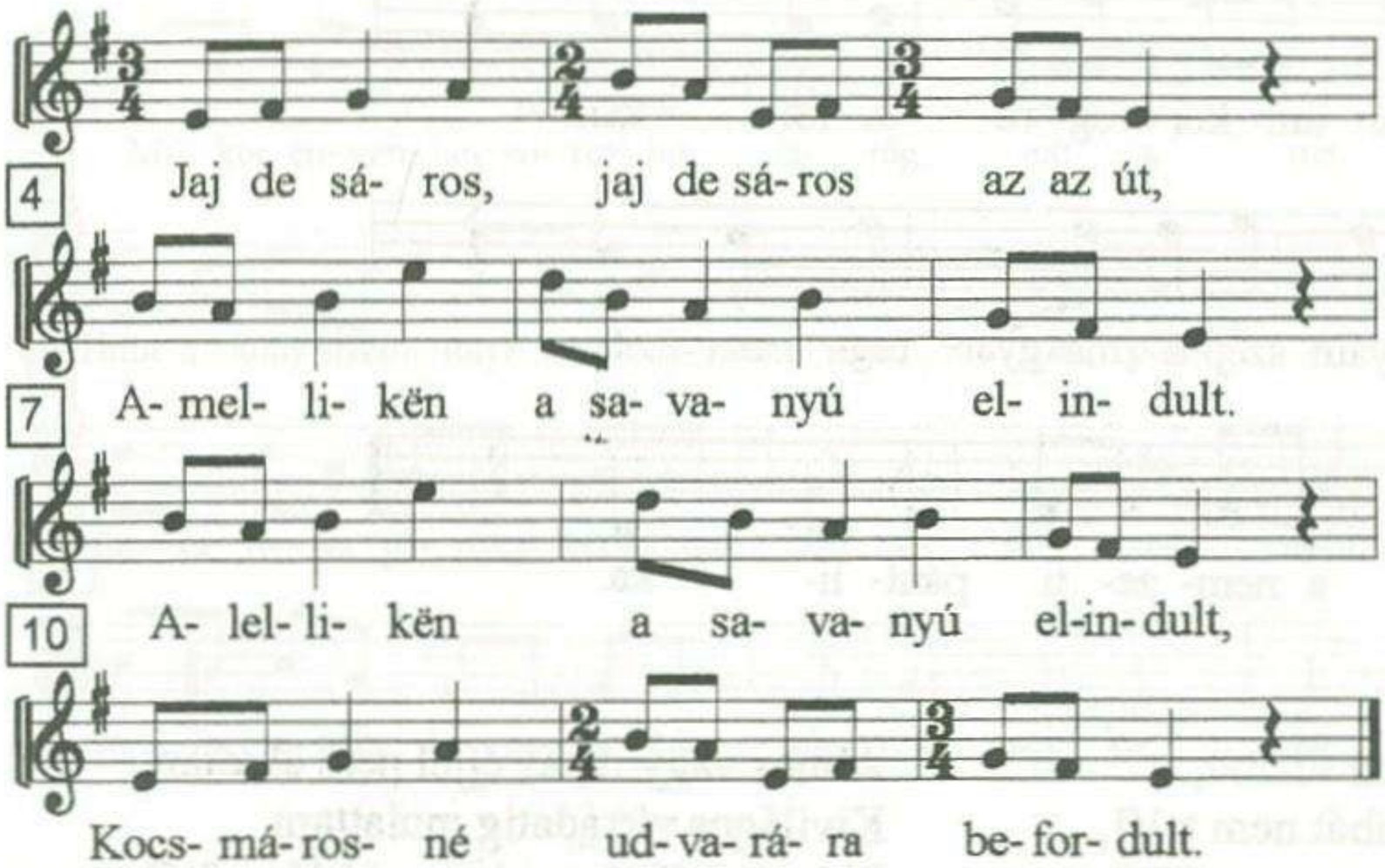

Dallamjegyzék a gyűjtés során nem készült, de az – emlékezetem szerint – hasonló volt, mint a Daloló Rábaköz II. 202-es dala.

Ha fölmegyek sárica-ringica a Ság hegy tetejére...

Ha fölmegyek sárica-ringica a Ság hegy tetejére
Onnaj nézek sárica-ringica a falu közepébe.
Onnan nézem kinek vagyon szép lánya,
Kinek nyílik sárica-ringica rózsa az ablakában
Annak nyílik rózsa az ablakában,
Kinek vagyon szeretője Zsákfában.

Adatközlő: Deé Ferenc 74 éves tsz-tag
Gyűjtötte: Tungli Gyula, 1960.
Dallamlejegyzés a gyűjtés során nem készült – emlékezetem szerint az hasonló volt, mint a Daloló Rábaköz II. 74. dala.

Katonadalok

Sírt az anyám, mikor reggel felkeltem...

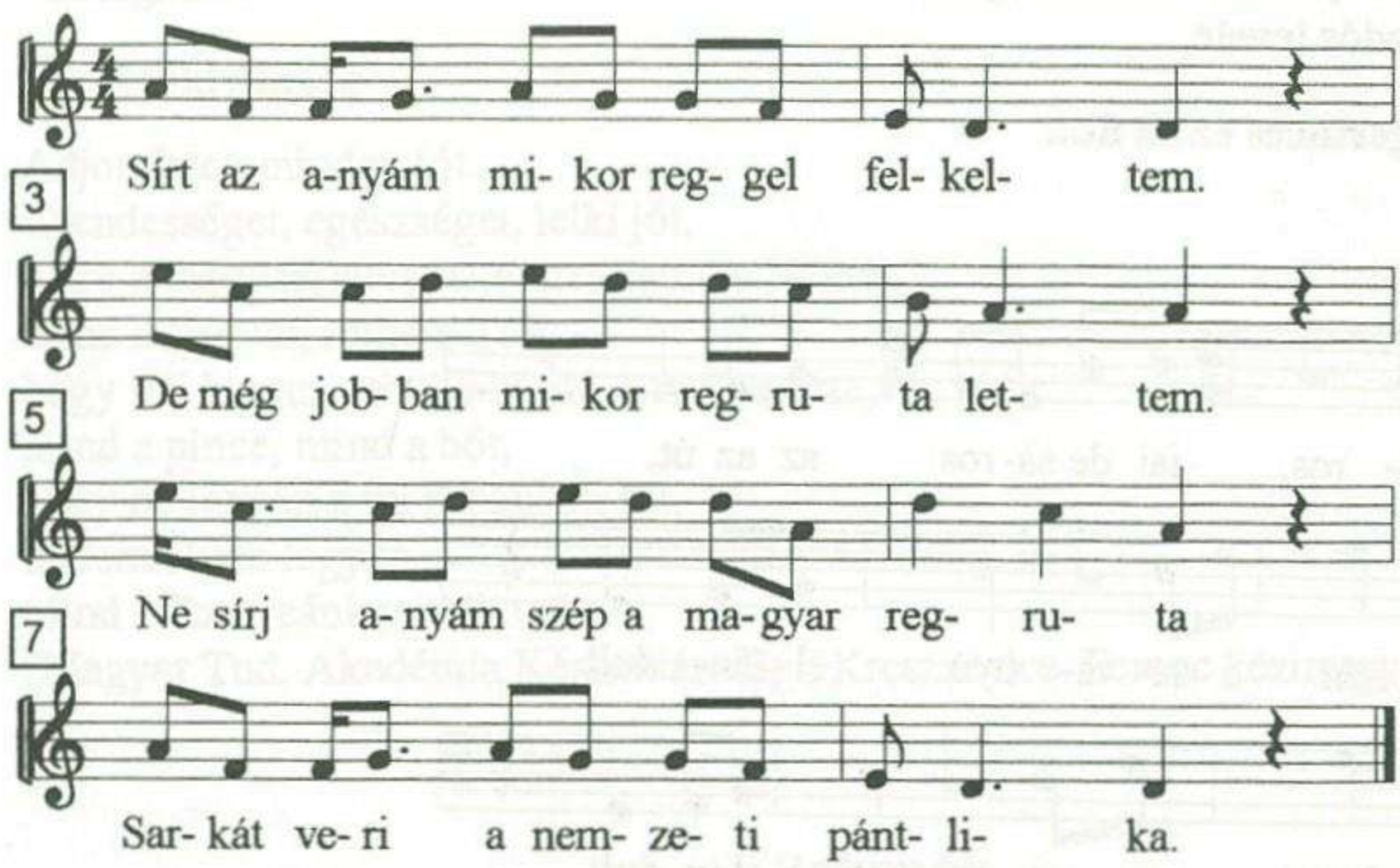

Huncut az a felcser, aki vizitál,
Aki bennem semmi hibát nem talál,
Megtalálta bennem azt a nagy hibát,
Hogy a szívem a babámért nagyon fáj.

Álmos vagyok, az éjjel nem aludtam.
Kivilágos virradatig mulattam.
Jó bor mellett egy barna kislány ölében
Nem jön álom a mulató szemembe.

Adatközlő: Tungli Orbán (1994)
Gyűjtötte: Nagy Imre (1994)

Játszik a szél...

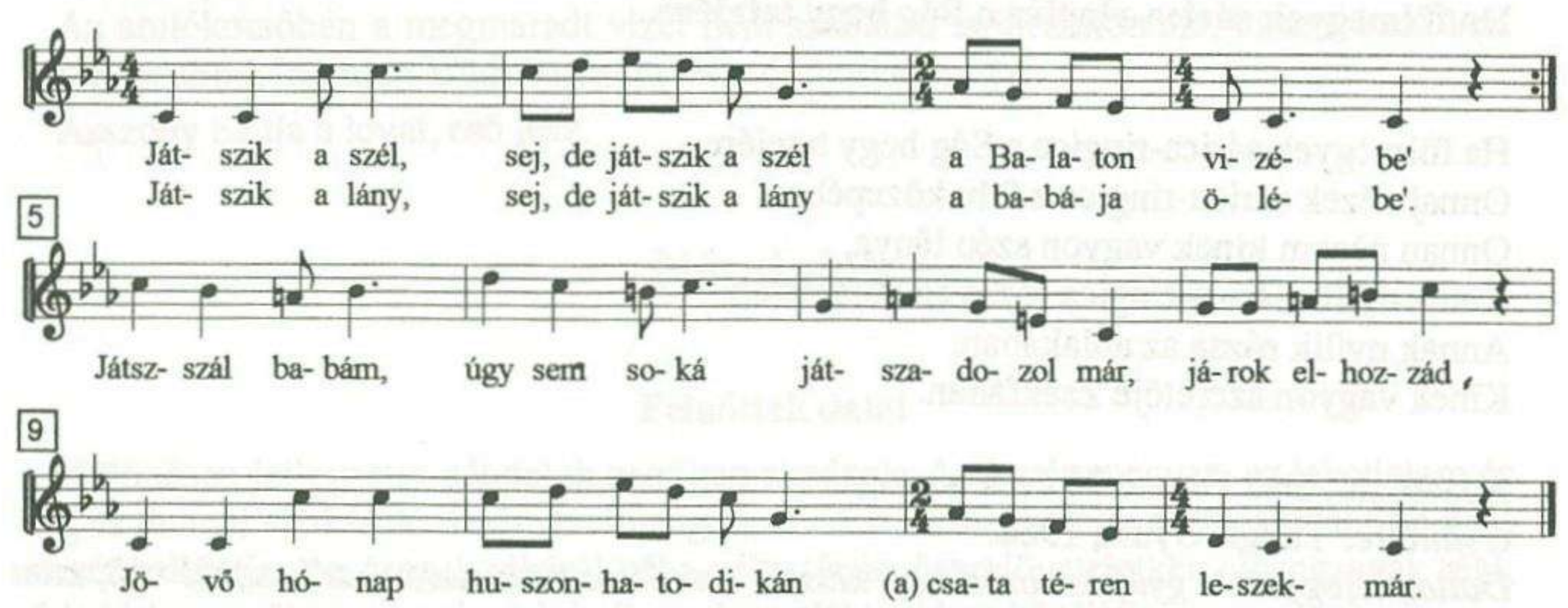

Nincsen rózsa, sej, de nincsen rózsa, mind lehullott a levele,
Nincs szeretőm, sej, de nincs szeretőm, az anyja lebeszélte.
Lebeszélte, hogy ne szeressen a lánya engemet, soha engemet,
Mert én soká, vagy talán sohasem töltöm le az időmet.

Adatgyűjtő: Tungli Orbán (1994)
Gyűjtötte: Nagy Imre (1994)

Mikor engem besoroztak...

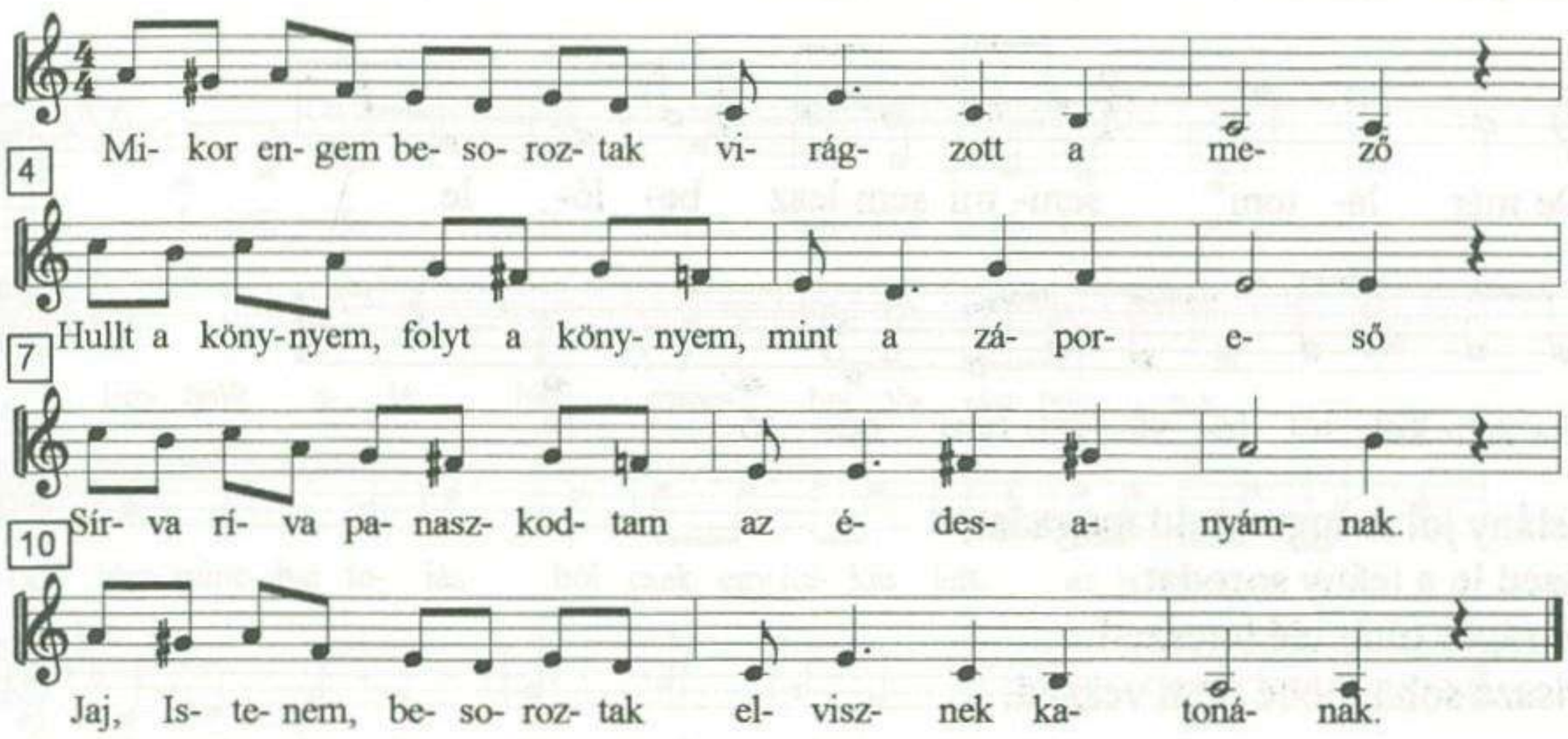

Adatközlő: Tungli Orbán (1994)
Gyűjtötte: Nagy Imre kemenesmagasi születésű tanító (1994)

Ismert népdalok még:

Vas megyei gyerek vagyok...

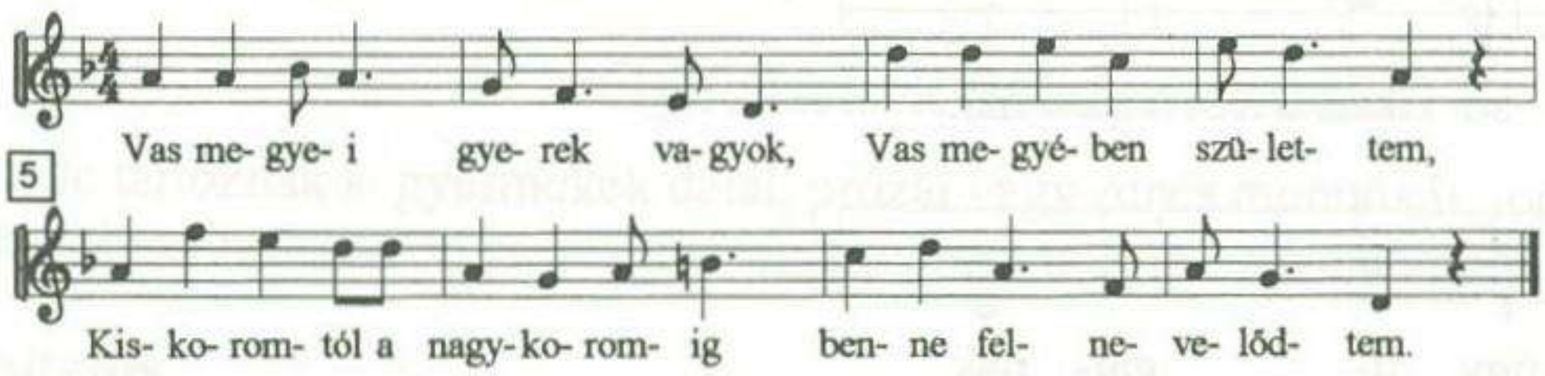

Kísér engem kilenc zsandár
Az izsákfai főutcán
Még akkor is betekintek
A kisangyalom ablakán.

Még akkor is azt kiáltja
Betyár gyerek gyere be
Adj egy csókot, egy utolsót,
Üljél hát az ölembe!

Adatközlő: Tungli Orbán (1994)
Gyűjtötte: Nagy Imre (1994)

Tizenhárom fodor van a szoknyámon...

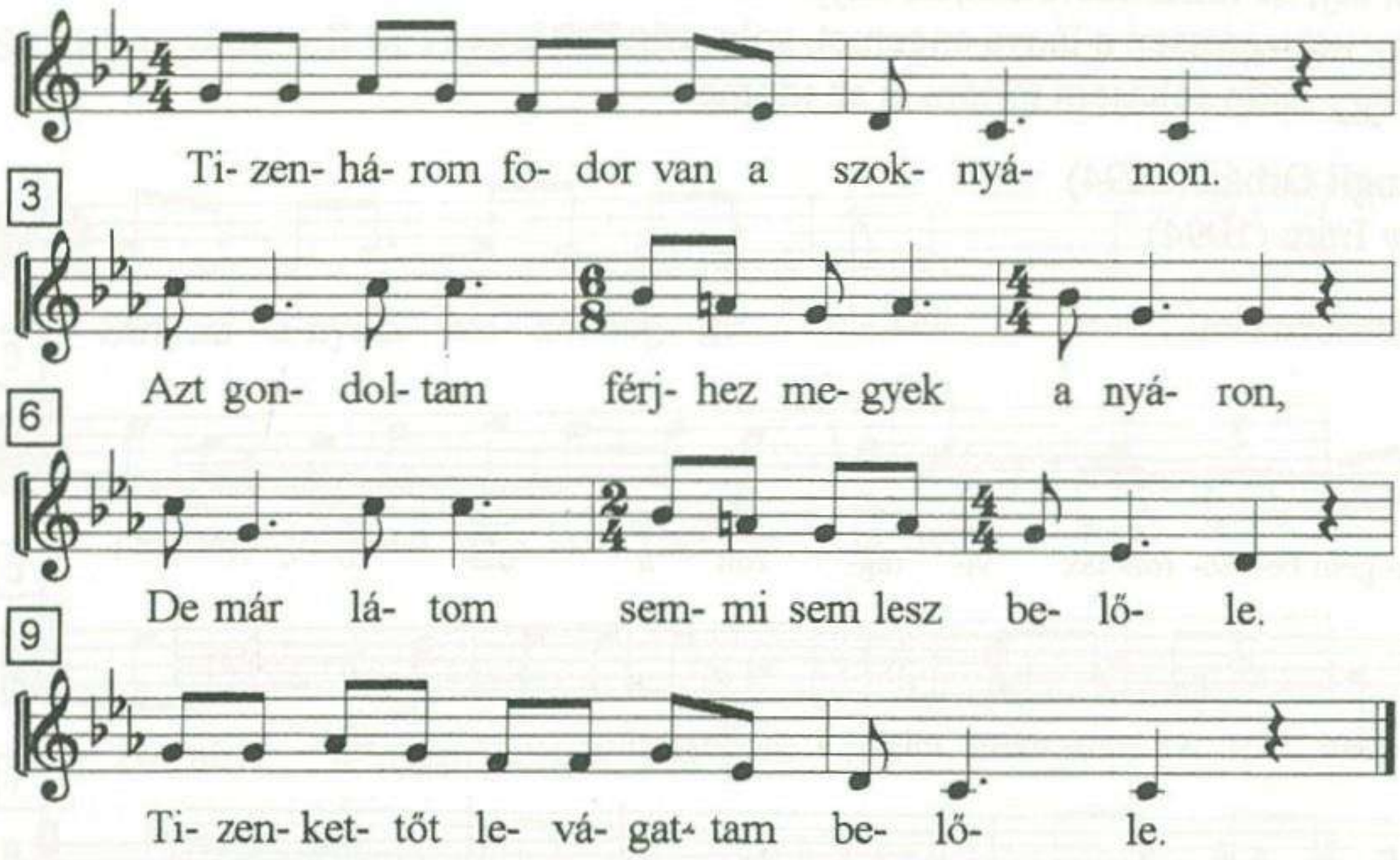

Barna kislány jól meggondold magadat,
Hová teszed le a leány sorodat.
Gyöngyvirágos oltár elé leteszed,
Onnan vissza soha többé nem veszed.

Adatközlő: Tungli Orbán (1994)
Gyűjtötte: Nagy Imre (1994)

Irigyeim sokan vannak...

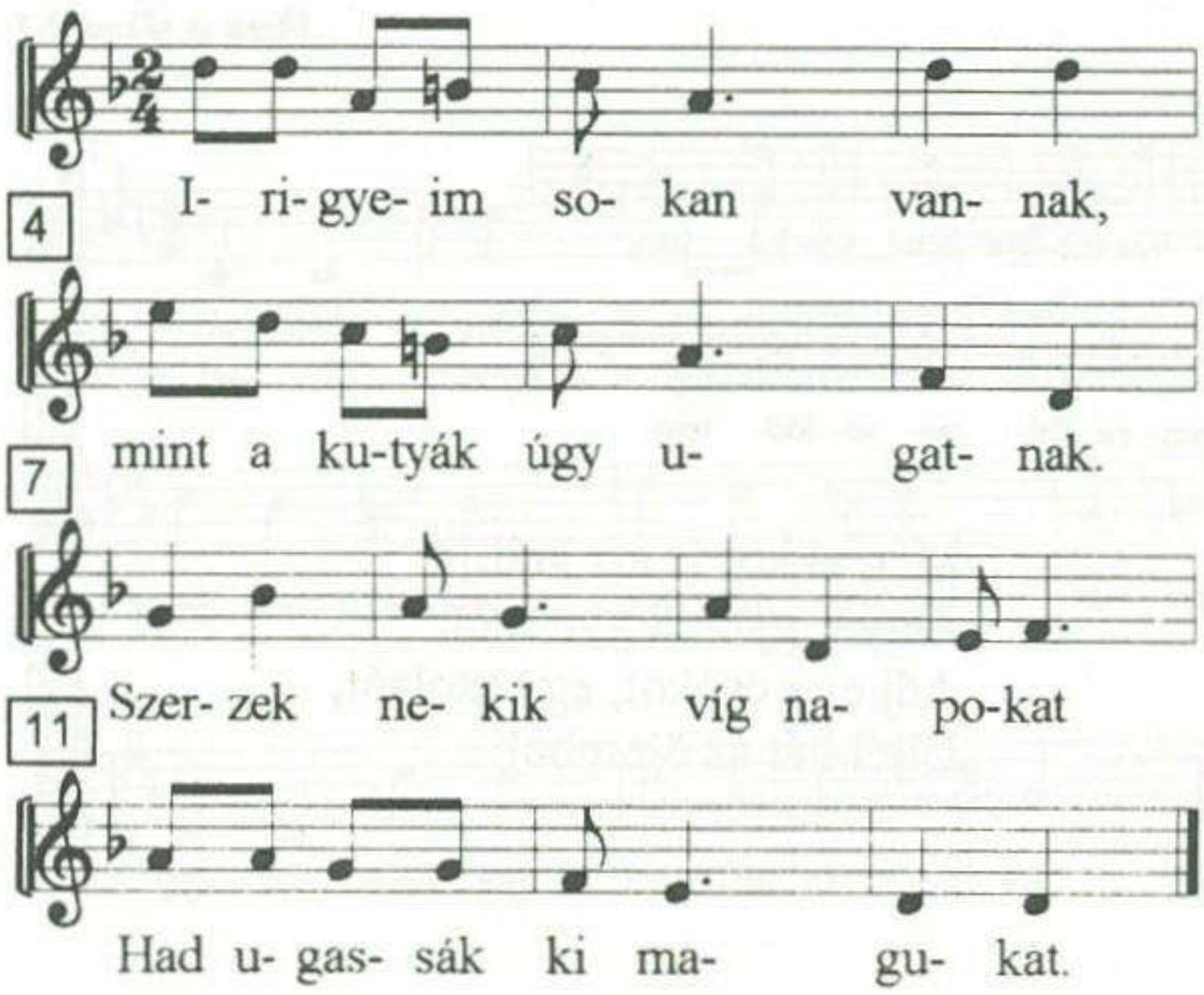

Iren, Iren feher Iren,
Csak egy asszony az irigyem,
Az is azért az irigyem,
Mer' a lányát nem szeretem.

Fejik a fekete kecskét,
Verik a barna menyecskét.
Hogyha verik nem árt neki,
Mer az urát nem szereti.

Adatközlő: Tungli Orbán 1-2 versszak.
Gyűjtötte: Nagy Imre (1994)
Megjegyzés: Mindhárom versszakot közli Szakály Dezső (1904) „Sághegy."

Izsákfai lányok tyúkot ültettek...

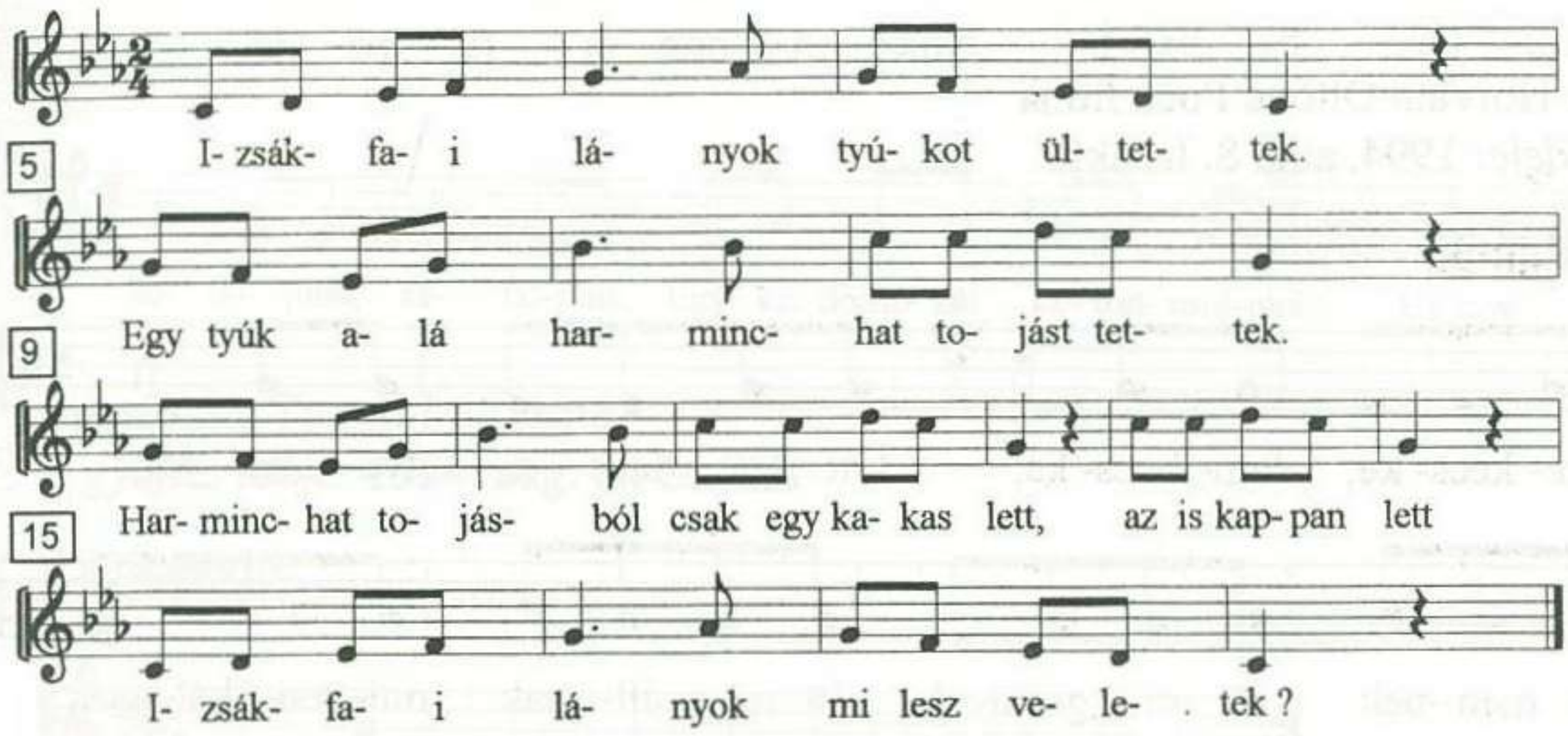

Izsákfai lányok isten veletek.
Már én többet nem beszélek veletek.
Nyíljon ki a bazsarózsa a kezetekben,
Három évig nem szakítok belőle.
Adatközlő: Tungli Orbán
Gyűjtötte: Nagy Imre tanító (1994)

Gyermekek dalai, mondókái

Ide tartoznak a gyermekek dalai, prózai vagy zenés mondókái, gyermekjátékai, melyek legtöbbször összetett cselekvésformák: ének, tánc és szöveg együtt.

Altatók

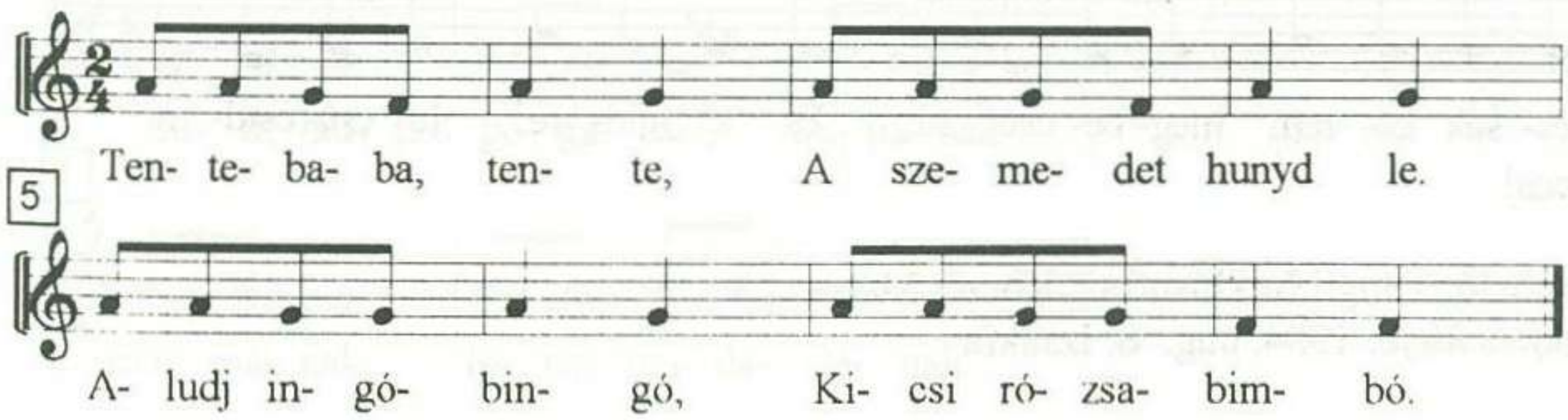

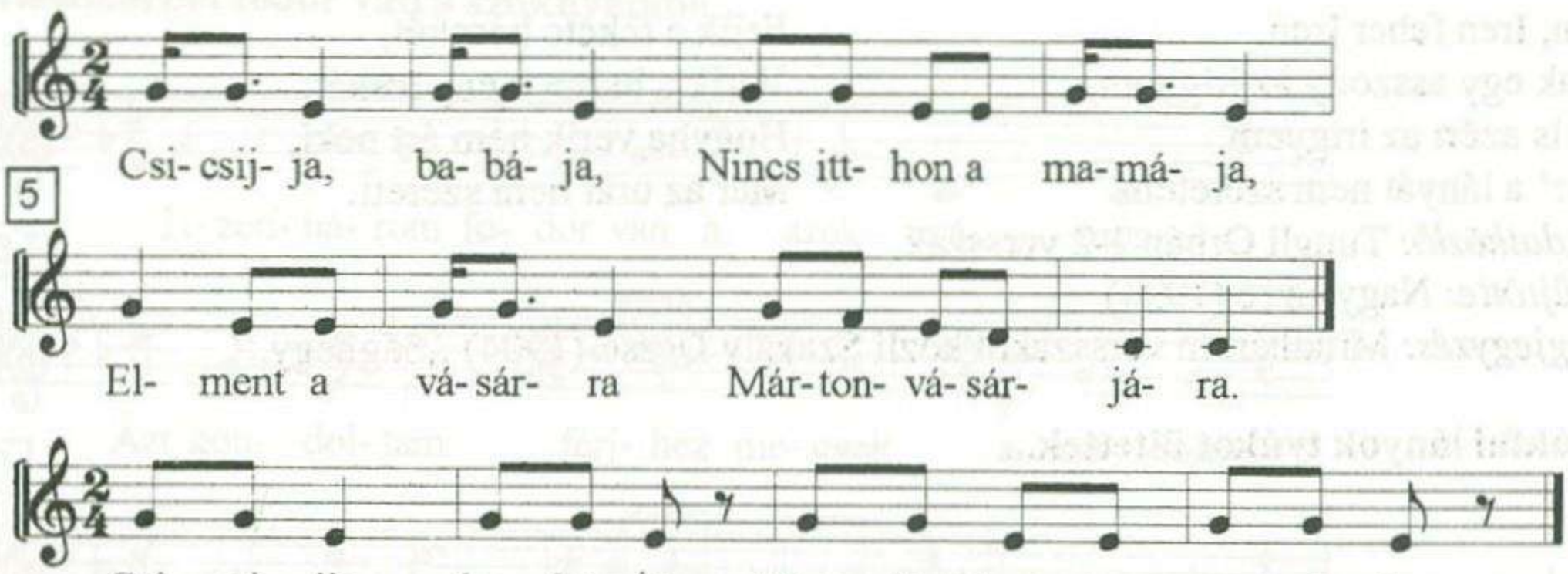

Adatközlő: Horváth Ottóné Poós Ilona
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Tenyeresdi játék

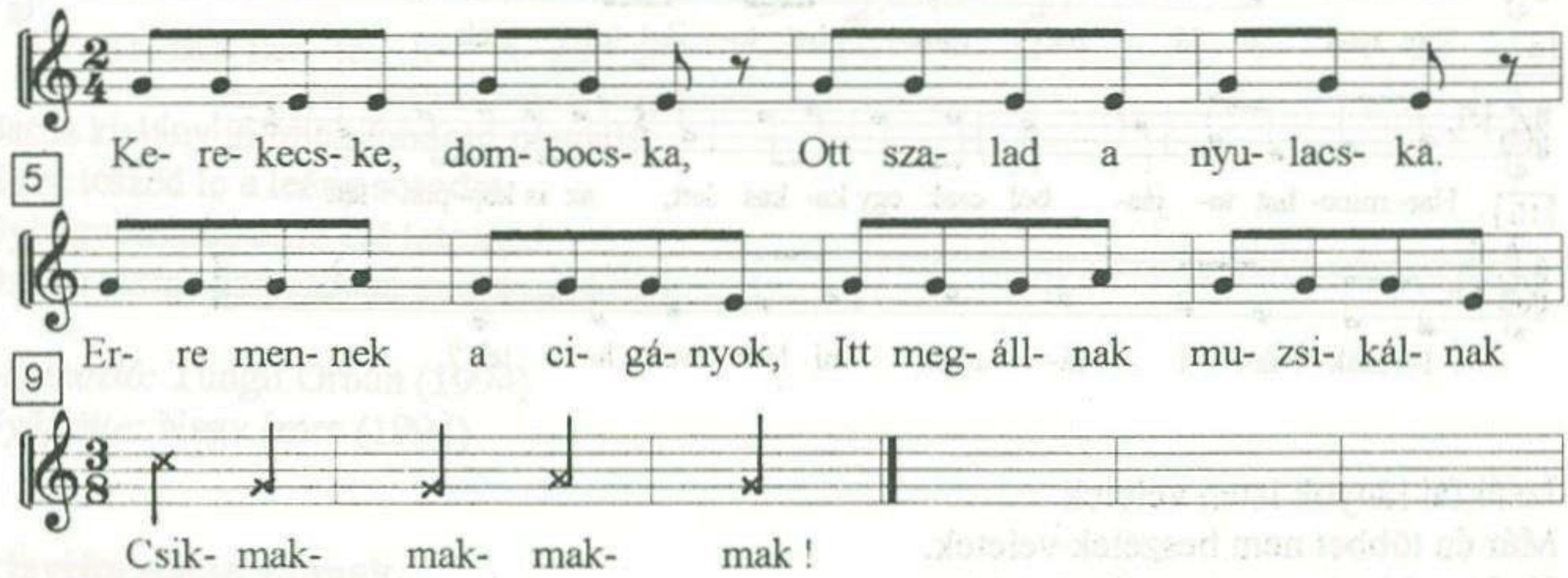

Adatközlő: Horváth Ottóné Poós Ilona
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Ökölütögető

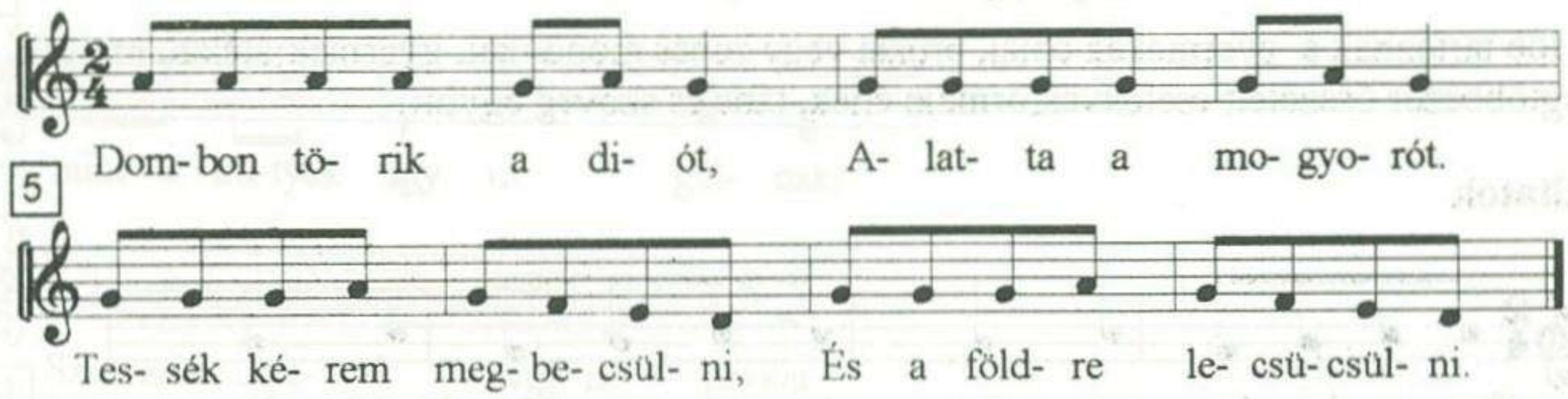

Csüccs!

Adatközlő: Tungli Miklósné sz. Kocsis Mária
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Ujj-kiszámoló (Mondóka)

Ez elment vadászni.
Ez meglőtte.
Ez hazavitte.
Ez megsütötte.
Ez a huncut mind megette.
Csik-mak-mak-mak-mak!

Adatközlő: Tungli Miklósné
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Jártató

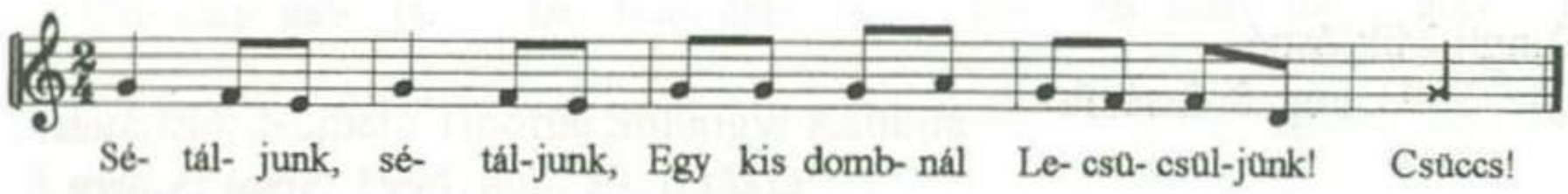

Adatközlő: Tungli Miklósné
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8., Izsákfa

Csipkelődő

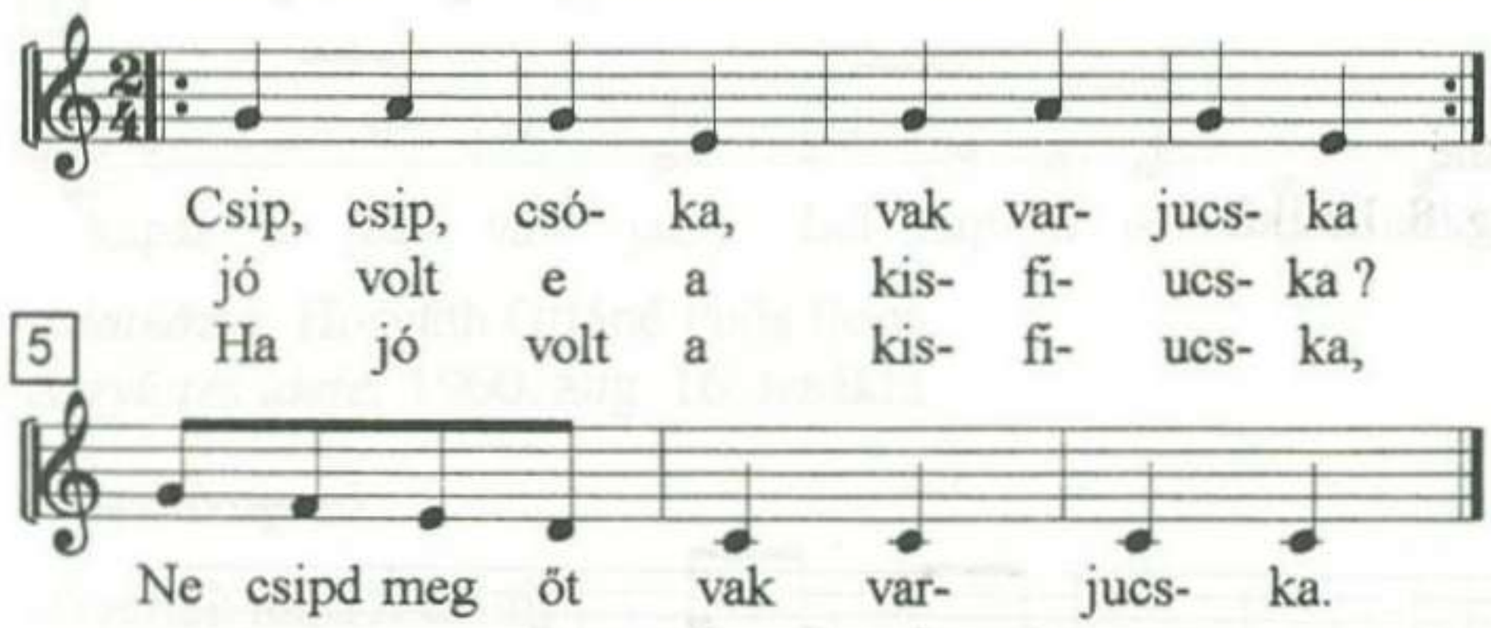

Adatközlő: Tungli Miklósné
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8., Izsákfa

Tapsoltató

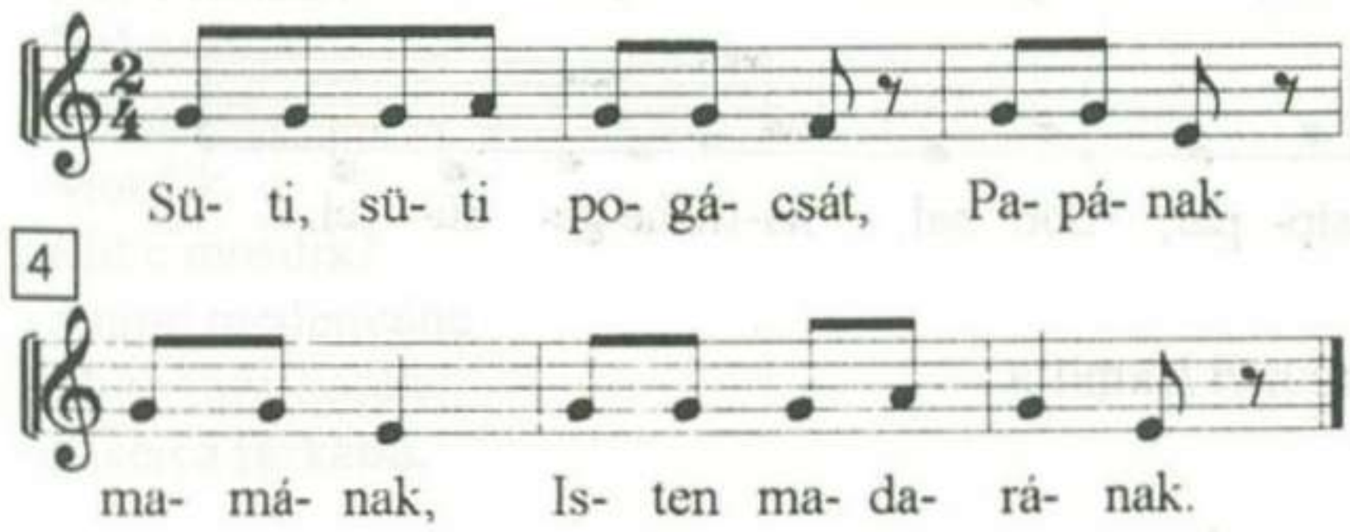

Adatközlő: Tungli Miklósné
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Naphívogató

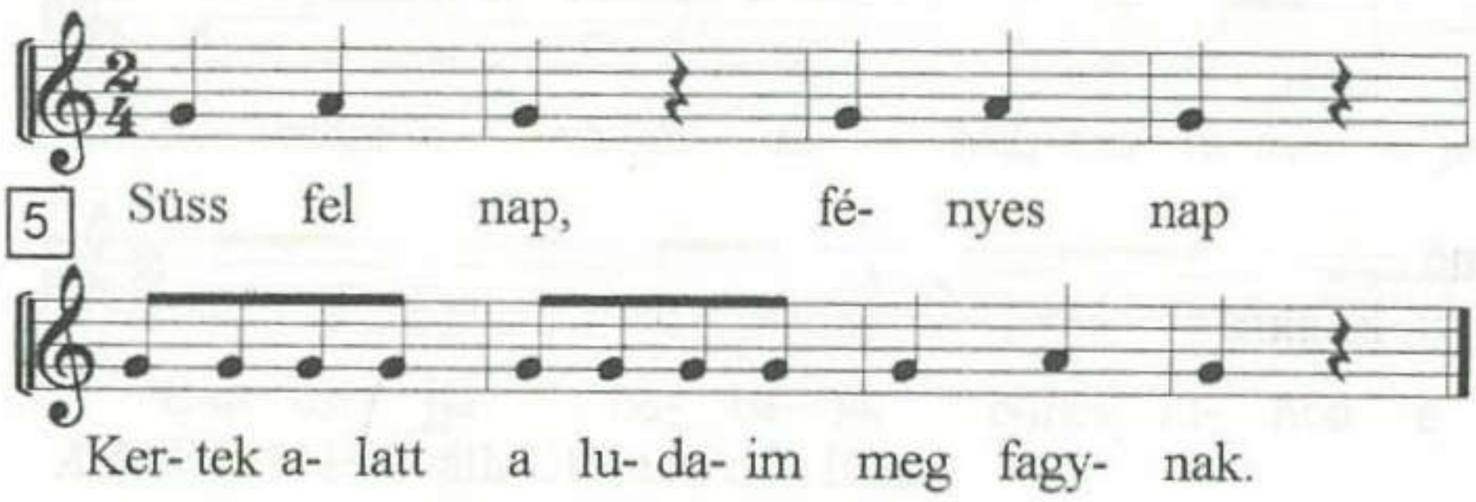

Adatközlő: Tungli Miklósné
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Esik az eső, hajlik a vessző

Esik az eső,
Hajlik a vessző.
Haragszik a katona,
Mert megázik a lova.

Adatközlő: Tungli Miklósné
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Sípkészítéskor

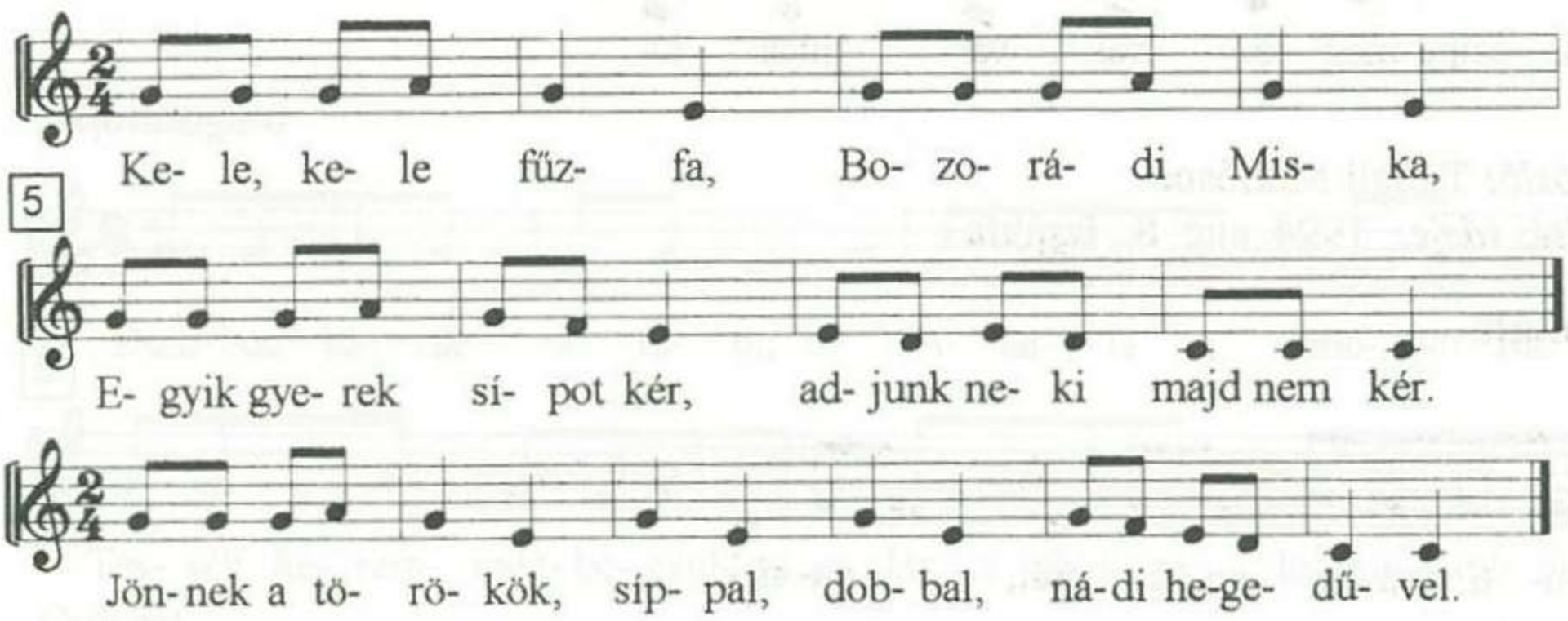

Adatközlő: Németh Tiborné Somogyi Kamilla
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 29.

Gólya, gólya, gilice,

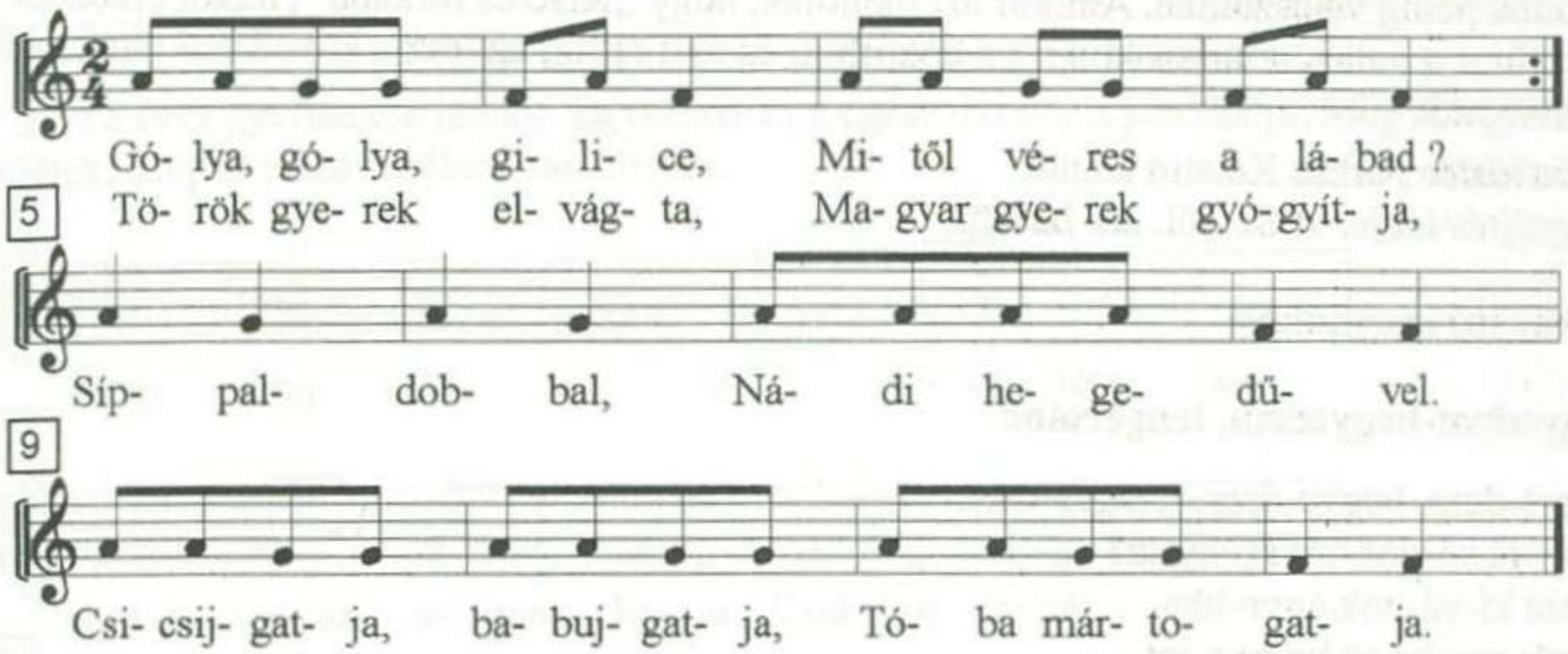

Adatközlő: Németh Tiborné Somogyi Kamilla
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 29. Izsákfa

Csigahívogató

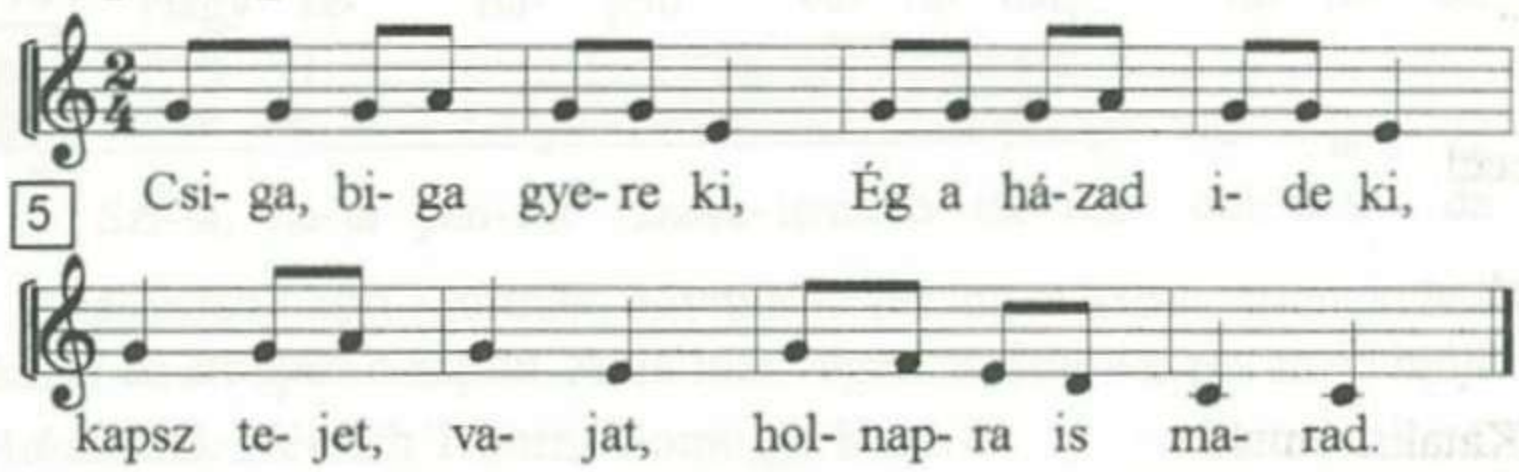

Adatközlő: Horváth Ottóné Poós Ilona
A gyűjtés ideje: 1960. aug. 16. Izsákfa

Állathívogató

-Gyertek haza ludaim!
-Nem merünk.
-Miért?
-Félünk.
-Mitől?
-Farkastól.
-Hol a farkas?
-Bokorba.
-Mit csinál?
-Mosdik.
-Mibe mosdik?
-Arany medencébe.
-Mibe törölközik?
-Kiscica farkába.

Nagy csoportban 15-20-an játsszuk. Van egy farkas és egy hívogató. A hívogató kérdez, a ludak pedig válaszolnak. Amikor azt mondják, hogy „Kiscica farkába'', akkor elkezdenek futni a ludak, a farkas kiugrik a bokorból, és akit elfog, az lesz a következő játékban a hívogató.

Adatközlő: Farkas Katalin tanuló
A gyűjtés ideje: 1981. júl. 26. Izsákfa

Kiolvasó mondókák

Egyedem-begyedem, tengertánc

Egye-dem, begye-dem, ten-ger-tánc.
Haj-dú só-gor mit kí-vánsz?
Nem kí-vá-nok egye-bet.
Csak egy ka-ré ke-nye-ret.

Adatközlő: Farkas Katalin tanuló
A gyűjtés ideje: 1981. júl. 28. Izsákfa

Ec, pec, kimehecc...

Ec, pec, kimehecc.
Hónapután begyühecc!
Cérnára, cinegére,
Ugorj cica az egérre!
Fuss!

Adatközlő: Farkas Katalin tanuló
A gyűjtés ideje: 1981. júl. 26. Izsákfa

Egy, kettő, három, négy...

Egy, kettő, három, négy.
Kopasz barát hová mégy?
Nem megyek én messzire,
Csak a világ végire.
Ott sem leszek sokáig,
Csak tizenkét óráig.

Adatközlő: Farkas Katalin tanuló
A gyűjtés ideje: 1981. júl. 28.

Csere-bere fogadom

Csere bere fogadom.
Többet vissza nem adom!

Adatközlő: Farkas Katalin
Gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Egyéb gyermekdalok, mondókák, párválasztók

Bújj, bújj töld ág...

10-12 éves gyermekek játéka. Egyszerre egy egész osztály is játszhatja. Még ma is él az a játék, csupán a szövegében van eltérés.

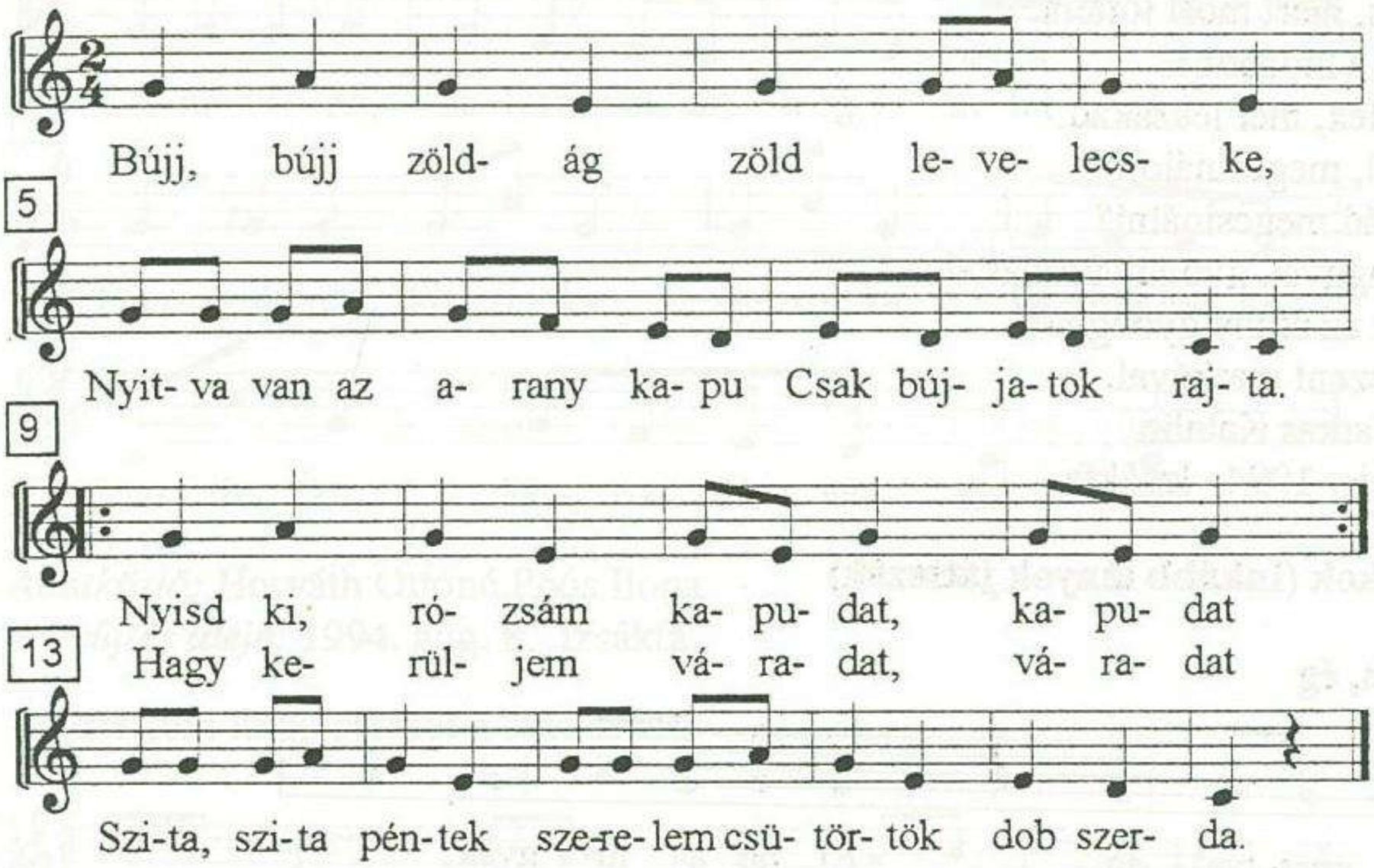

A játékosok kört alkotnak, egymás kezét fogva kaput tartanak. Majd a dalra a hátsó pár kezdi az átbújást a kapun. A dallam végén lezárul a kapu, majd előről kezdődik a játék.

Adatközlő: Németh Tiborné Somogyi Kamilla

A gyűjtés ideje: 1994. aug. 29. Izsákfa

Erdő mellett...

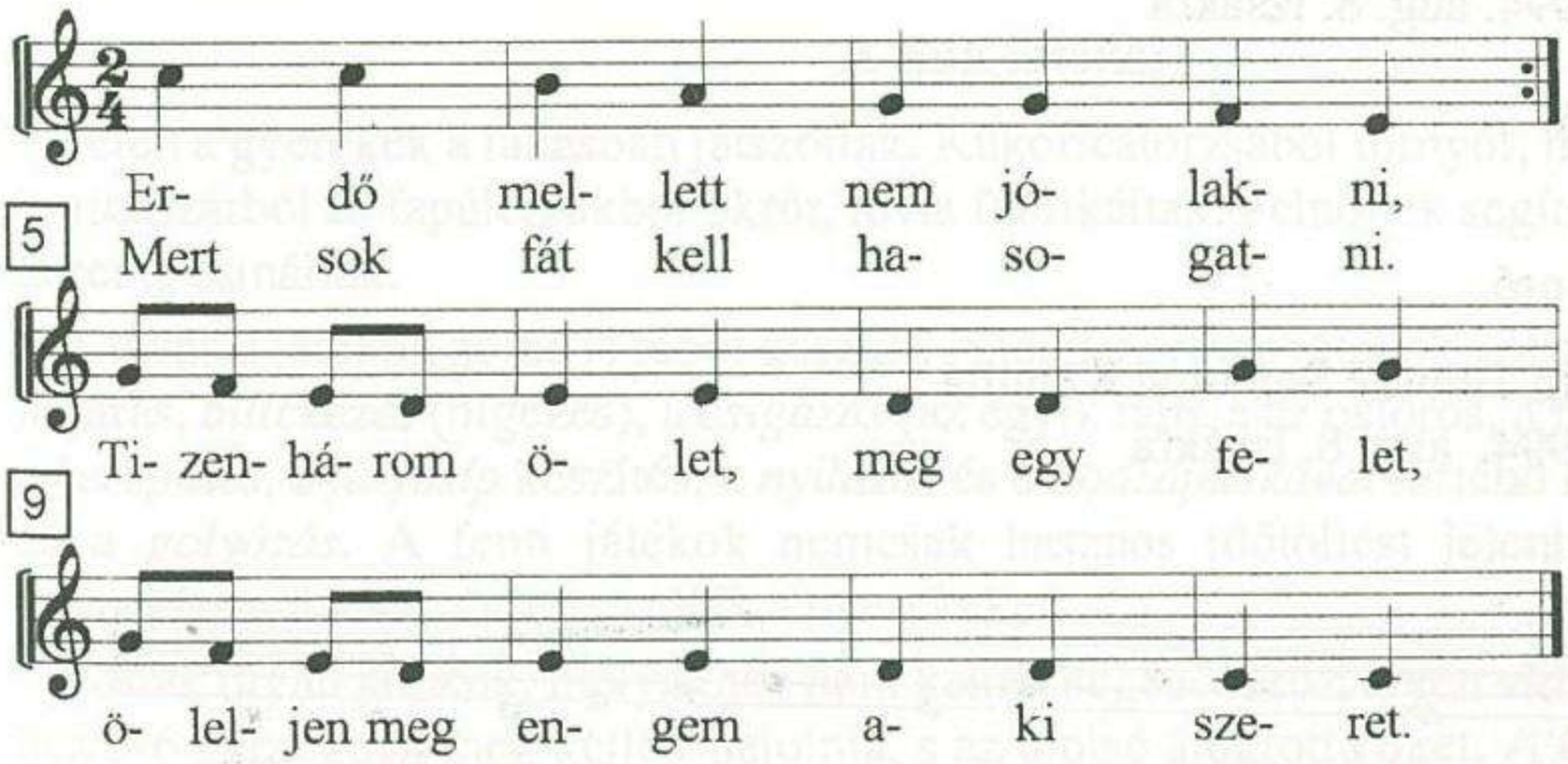

A játékosok körben állnak, a kör közepén a párválasztó áll. Az „aki szeret" résznél a kiválasztó egynek csókot ad, és helyet cserélnek.

Adatközlő: Nováki Márta tanító
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Itthon vagy-e hidas mester?

- Itthon vagy-e hidas mester?
- Itthon bizon, mert most jöttem.
- Eressz által a hidadon!
- Nem eresztlek, mer leszakad.
- Ha leszakad, megcsinálom.
- Mivel tudnád megcsinálni?
- Arany gyönggyel, gyöngyharmattal.
- Hol vennéd az arany gyöngyöt?
- Isten adna szent markával.

Adatközlő: Farkas Katalin
A gyűjtés ideje: 1994. Izsákfa

Énekes játékok (Inkább lányok játsszák)

Ég a gyertya, ég

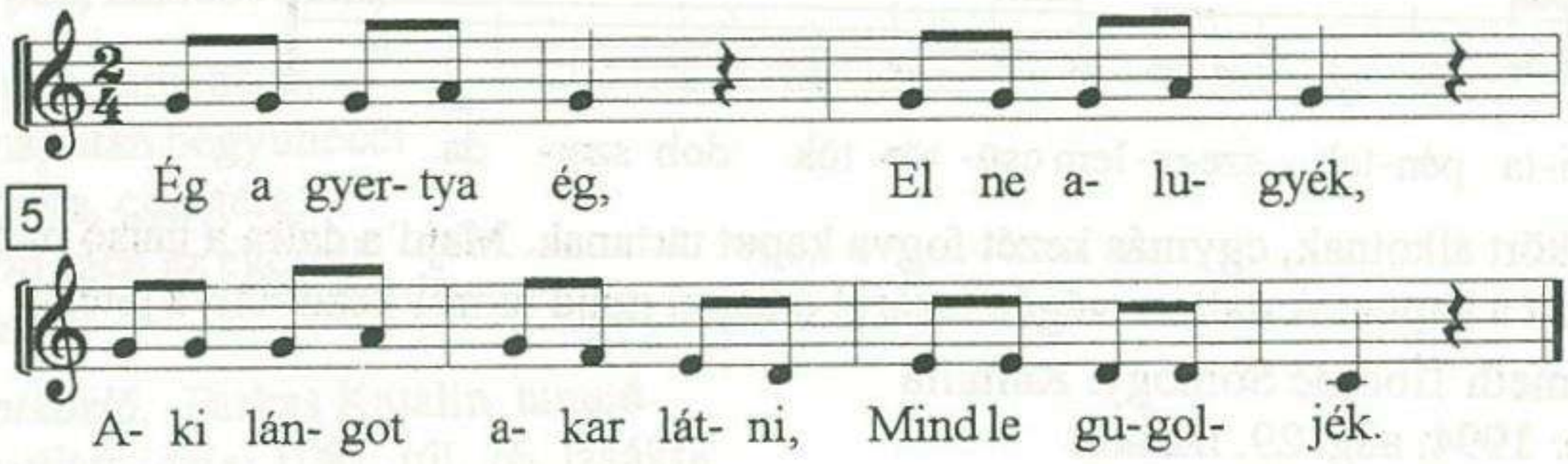

Adatközlő: Németh Tiborné Somogyi Kamilla
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Erre csörög a dió

Erre csörög a dió,
Erre meg a mogyoró.

Adatközlő: Németh Tiborné Somogyi Kamilla
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Babot főztem

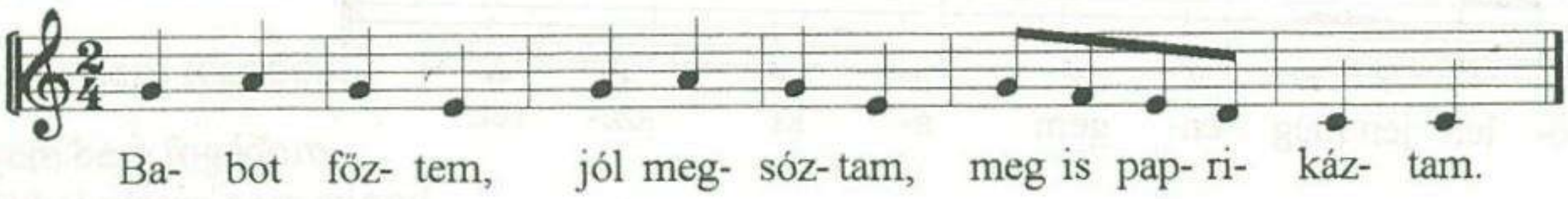

Adatközlő: Németh Tiborné Somogyi Kamilla
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Lánc, lánc, eszterlánc

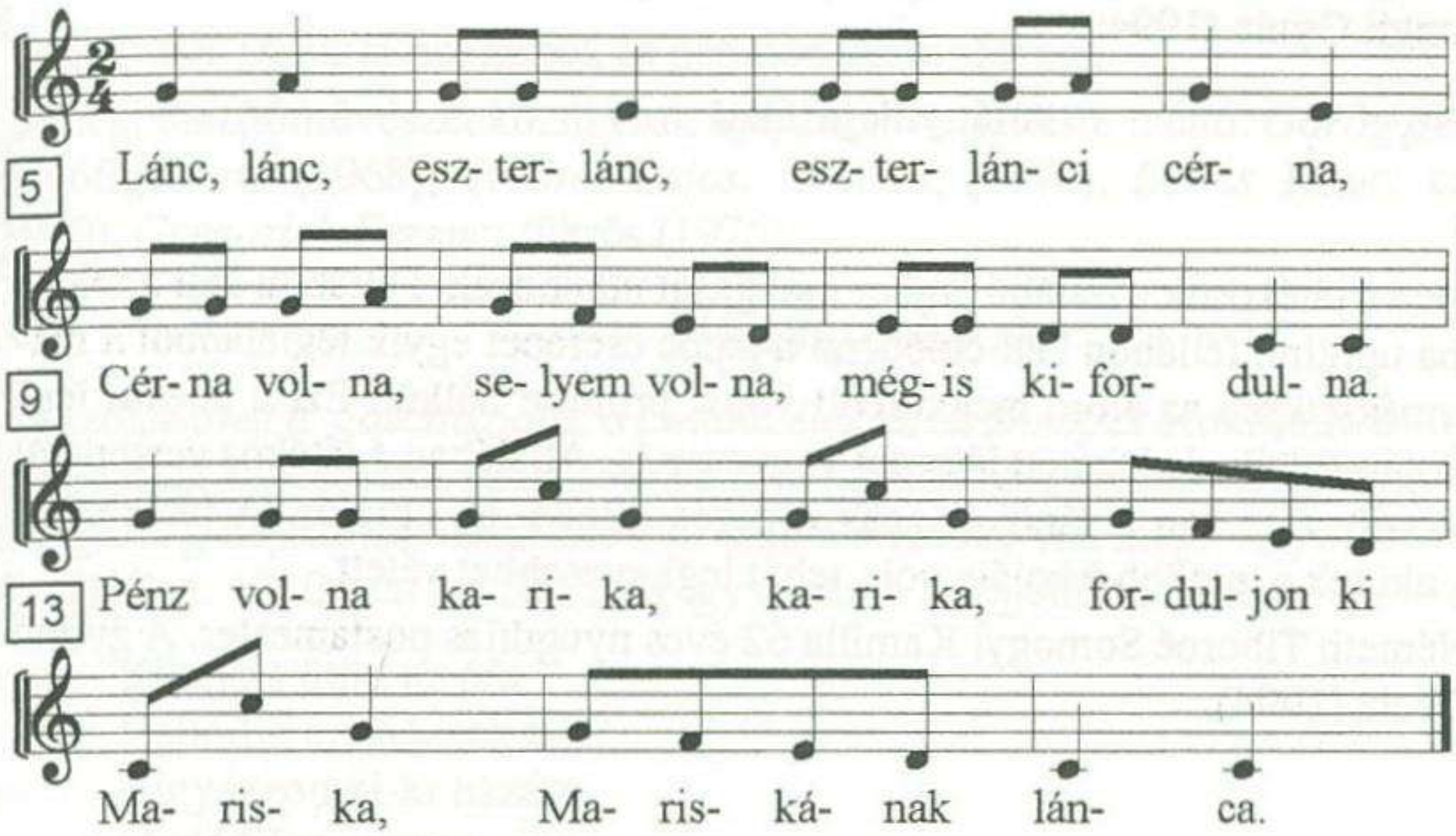

Adatközlő: Horváth Ottóné Poós Ilona
A gyűjtés ideje: 1994. aug. 8. Izsákfa

Beültettem kiskertemet a tavasszal,

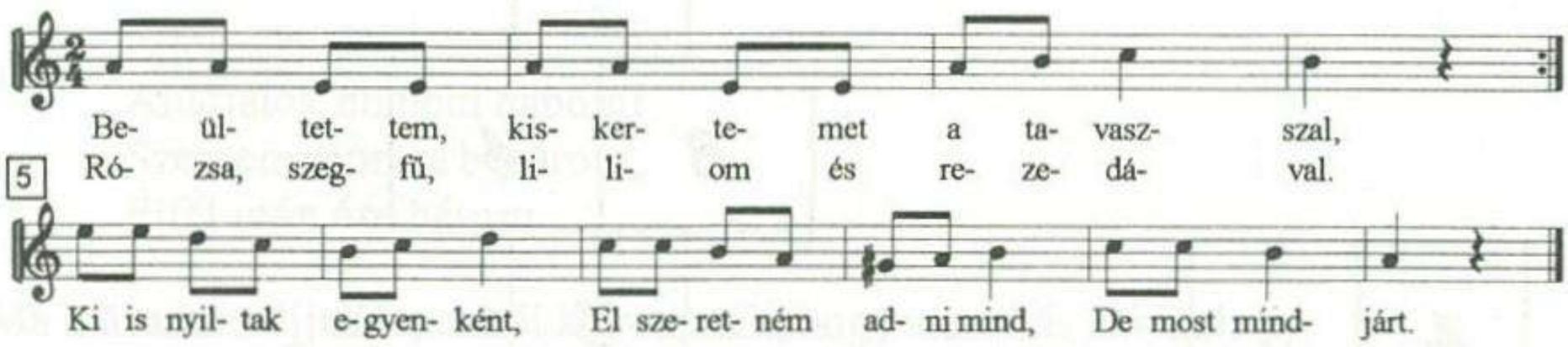

Gyerekjátékok

A fiúk játékai

Télen a gyerekek a lakásban játszottak. Kukoricatorzsából tornyot, hodast építettek, kukoricaszárból és fapálcikákból ökröt, lovat fabrikáltak. Felnőttek segítségével igát és szekeret is csináltak.

A tavaszi játékok zöme is fából készült. A legismertebb játékok voltak a *gólyalábon* való járás, *bilickézés* (bigézés), a *csigázás* (az egyik fajtája az ostoros, a másik a búgócsiga), a *kerepülés*, a *fűzfasíp* készítés, a *nyilazás* és a *bodzapuskával* történő lövés, s a *kerekezés* és a *golyózás*. A fenti játékok nemcsak hasznos időtöltést jelentettek, hanem kézügyességre, ötletességre nevelték a gyerekeket.

Voltak olyan játékok, melyekhez nem kellett segédeszköz. Ilyen volt a bakugrás, melyhez 5-6 gyereknek meg kellett hajolnia, s az utolsó átugrotta őket. A *Királyom, királyom adj katonát*! kezdetű játék pedig az egymás szemben álló csapat erőnléti játéka volt. Mint valamennyi játék, ez is erősítette a közösségi szellemet, így a jellemnevelés egyik nagyszerű eszköze volt.

Adatközlő: Tungli Ferenc 64 éves izsákfai születésű pápai nyugdíjas főkönyvelő. A gyüjtő neve: Tungli Gyula (1994.)

A lányok játékai

A sántikálás

Tulajdonképpen a játékosok a féllábú ember mozgását utánozzák. Féllábon kell a földre rajzolt kockákba ugrálni, féllábon kell cipőorral a lapos cserepet egyik téglalapból a másikba rúgni, természetesen az előre megkarcolt vonal érintése nélkül. Ezt a játékot legtöbbször lányok játszották, de lehetett játszani vegyesen is. Általában 4 játékos versengett egymással. Két változata van a sántikálásnak a rugós, illetve az ugrálós. A játékban a győztes az lett, akinek a legtöbb iskolája volt, tehát legkevesebbet vétett.

Adatközlő: Németh Tiborné Somogyi Kamilla 62 éves nyugdíjas postamester. A gyűjtő neve: Tungli Gyula (1994).

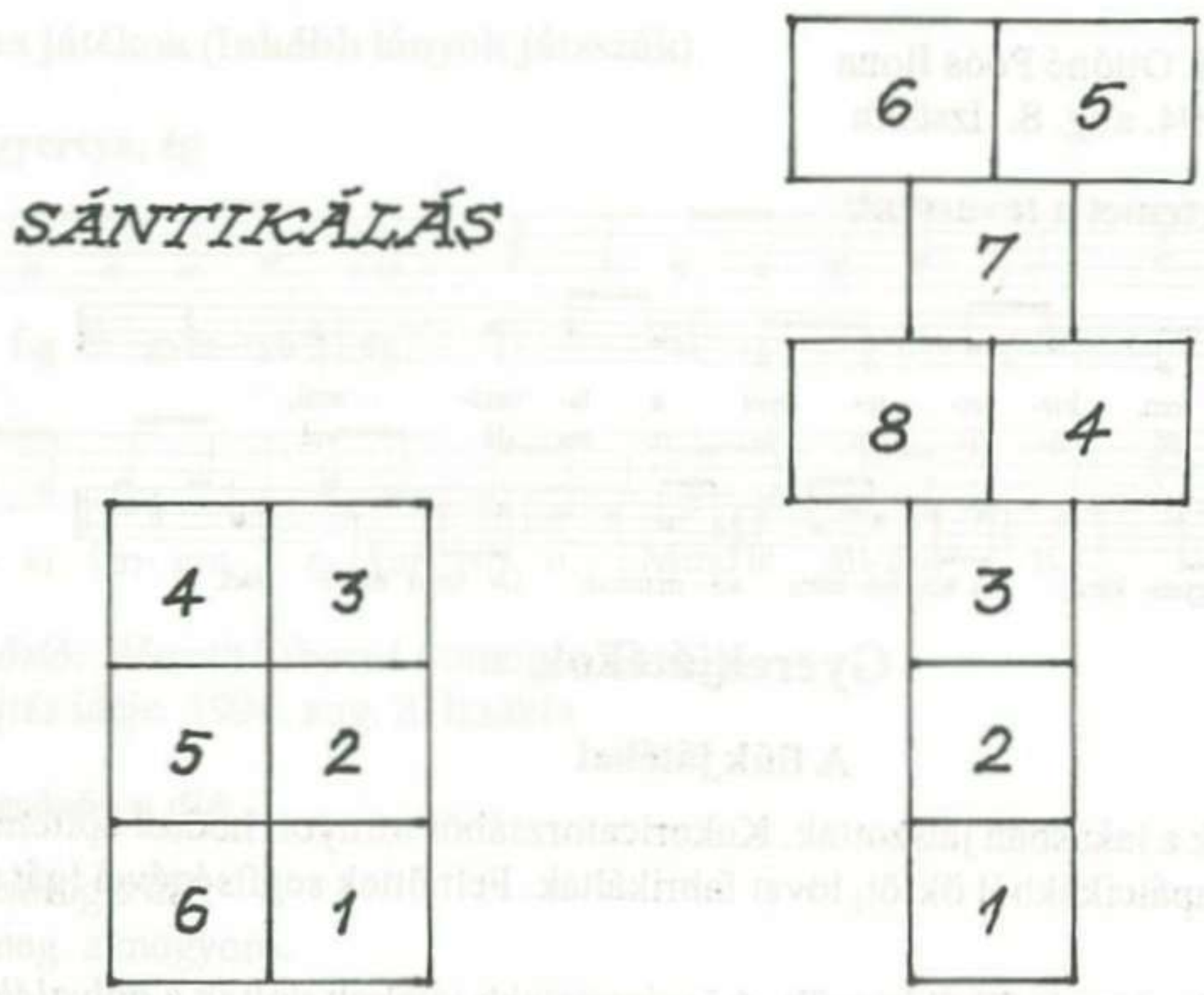

A kövecsezés

Két lány játszotta libaőrzés közben. Szükség volt hozzá 5 kavicsra (kövécsre), melyből az ülő játékos egyet feldobott, s az előzőleg szétterített négy kavicsból egyet,, majd kettőt, aztán hármat, s végül 4-et felvett. Ütemenként egyre nehezebb lett a játék. Aki ügyesebb volt, az győzött.

Adatközlő: Tungli Miklósné Kocsis Mária 66 éves htb. A gyűjtő neve Tungli Gyula (1994.)

Népmesék, népmondák

Jellegzetes izsákfai népmesék és népmondák nincsenek.

A népi diszítőművészet közül csak a *fafaragás* említésre méltó: *Görög Béla:* Pásztorbot kígyófigurával (1968), *Treiber Lajos:* Csutora, (1970), *Dénes Tibor:* csutora, tükrös (1990), *Gregorich Ferenc:* tükrös (1975).

Népszokások

A szokásokat *a gazdálkodás, a családi élet, és az ünnepek* szokásaira osztják fel. A gazdálkodással kapcsolatos szokásokra a népi gazdálkodásnál már utaltam. A valamikor színes, gazdag népszokásoknak ma már csak a töredéke van meg. Egyik idővel elhal, a másik újjáéled. 1910-ben például még így énekelt az éjjeliőr a faluban:

Kilencet ütött az óra
Hallod-e ezt háznak ura?
Vigyázzon ki-ki házára,
Cselédjére, gyertyájára,
Hogy tűz ne legyen kárára
Mitől óvjon égnek ura!
Kilencet ütött az óra!

Éjfél után így énekelt

Éjfél után óra három,
Aludjatok én nem bánom!
Szemem álomra bezárom,
Éjfél után óra három.

Ma már nincs éjjeliőr, ebből következik, hogy a szokás is kihalt.

A családi élet szokásai

A család a falu társadalmának alapegysége. A szülők elsősorban jó példával nevelik gyermekeiket, a gyermekek tisztelik és szeretik szüleiket. A családi élet kiemelkedő eseményeihez kapcsolódó szokások a közösség tudomására hozzák az egyén sorsának megváltozását. Ugyanakkor figyelmeztetik az egyént kötelességeire a közösséggel szemben. Például a lakodalmi szokások figyelmeztetik az új házaspárt az előttük álló nagy feladatokra. Ezek a sorsdöntő események az ember életében a *születés, a házasságkötés és a halál.* Mindhárom eseménynek kialakult szokásrendje, hagyománya van.

Születés

Már jóval a születés előtt megtörténnek az *előkészületek* a gyermek, az „Isten áldása" fogadására. Ez nemcsak az édesanya rendszeres szülésznő általi ellenőrzésében, hanem a gyermek fogadásához szükséges tárgyak (ruhaneműk, fürdőkád stb.) beszerzésében, és elkészítésében (pl. bölcső) nyilvánult meg. A születés a családi házban, Mária Terézia korától szülésznő segédletével történt. Az érkező jövevényt szeretettel fogadták. A családfő

különösen örült a fiúgyermeknek. Részben, mert így biztosítottnak látta nevének fennmaradását, másrészt a birtoknak a család kezében maradását. Persze a leánygyermeket is szerettel fogadták.

A szülés után régen a komaasszonyok a beteg asszonynak kerekes kosárban a fejükön finom ételeket vittek egy hétig.

A születés után 8 nappal a gyermeket elvitték a templomba és *megkeresztelték.* Keresztszülőnek leggyakrabban vagy a férj, vagy a feleség testvérét kérték fel. A keresztség szentségének felvétele két részből áll, egyrészt a szertartást végző pap a szentelt víz homlokra öntésével megtisztítja a gyermeket az eredendő bűntől, másrészt a keresztények közösségébe fogadja. Hogy jó keresztény lesz, azért a szülés folytán gyengélkedő édesanya helyett a keresztszülő vállal kezességet. Ő tartja a gyermeket a keresztvíz alá.

A keresztségben a gyermek nevet kap. Régen valamelyik szentnek a nevét, aki megvédte a gyermeket minden bajtól, oltalmába vette. Ezért volt a régmúlt időben annyi János, József és István, Mária, Magdolna, Erzsébet és Anna a faluban.

Az elmúlt évtizedekben ez a hagyomány - miként az egész országban - megszűnt, ma már ritkaságszámba mennek ezek a hagyományos népi nevek. Helyette az Anett, a Krisztián és az Alexandra lett a divat. A névadási szokásváltozás a falut is elérte.

Keresztelő utáni régi szokás a *paszita*, a rokonok, ismerősök megvendégelése. A paszita költségeit a házigazda viselte, a komák és komasszonyok pereccel, süteménnyel, tyúkkal, borral és pálinkával járultak hozzá a költségekhez. Muzsikusokat nem hívtak, legfeljebb maguk énekeltek, esetleg nótaszóra táncoltak.

A keresztszülőknek a későbbiek során is voltak kötelezettségeik. Minden húsvétra vettek egy ruhát vagy ruhára való anyagot a keresztgyereknek. Idővel engedtek a teherből, s csak édesség, pirostojás, sütemény, cigaretta (18 éves kortól) adakozása maradt meg szokásban.

Lakodalom

A lakodalom a legények és leányok jogi helyzetének ünnepélyes megváltozása. A lakodalmat megelőzte a puhatolódzás, a háztűznézés, a leánykérés, tehát a készületek egész sora.

1946. évben Izsákfán az egyik leánykérő: Deé János 63 éves földmíves a következő verset mondta el, amikor megjelent a lányos háznál:

Bor, búza, békesség
Adassék az Úrban!
Ha e három megvan,
Jólét is csak úgy van.

Köszöntjük a tisztes
Háznak gazdáját,
Jószándékkal léptük
Át a kapufáját.

Gazduram kertjében
Kinyílott egy rózsa,
Az élet virága
Szépen virít róla.

Vőlegénye, cimboránk
Szemet vetett rája,
Azt a szép virágot
Keblére kívánja.

Deé Balázsnak én vagyok a küldöttje.
Hogy számára kérjem,
Lelkemre kötötte.

A kedves szülőket pedig arra kérem,
Ne epesszék magukat
Bocsássák el leányukat,
mert most válik el életének útja
Vagy sírig örömre, vagy örök búra!

Azért kérem:
A mátkát először jegyesül,
Másodszor gyűrűstül,
harmadszor pedig feleségül.

A lakodalom előkészületeihez tartozik a sütés, főzés. Ilyenkor a meghívottak nagyon kitesznek magukért. Különösen fontos szerepe van a *násznagyoknak* és a *vőfélyeknek* (vőfények). Az esküvő előtt az első vőfély sok boldogságot kíván az új házaspárnak:

Áldást, békességet e háznak,
Fennhangon kiáltom,
Mielőtt a gégém elázna,
Hosszú boldogságot az ifjú házaspárnak!
Derűs legyen útjuk, amerre csak járnak.

A lakodalmi köszöntők mellett a rigmusok is elhangzottak az esküvő napján, melyet a násznépből álló sereg mondott el.

Fehér galamb száll a házra,
Új menyecske jön a házhoz.
Tyuhajja!

Ez az utca kanyaros,
A menyasszony takaros,
Ez az utca homokos,
A menyaszony pocakos.

Tánc közben ezeket mondják:

Öregesen, hegyesen,
Úgy segít meg az Isten!

Bárcsak ez az éjszaka
Szent György napig tartana,
Soha meg se virradna!

Jaj, de kicsi ez a ház,
Kirúgom az oldalát,
Én már egyszer kirúgtam,
Mégis benne maradtam.

Adatközlő: Szente László, 1994.

Régen borral telt csutorával köszöntötték fel a menyasszonyt. A csutora fából, népi faragással készült boros edény volt. Nyakára szalagból bokrétát kötöttek. A menyasszony és a vőlegény felköszöntését az első vőfély végezte. A csutora még a múlt század második felében is használatban volt.

Csutora Készítette: Treiber Lajos, 1970.
(Fotó: Sebestyén Zoltán, 1994.)

Csutora Készítette: Dénes Tibor, 1990.
(Fotó: Nagy Nándor)

Régebben a lakodalmas házaknál a ételek közül kimelkedő volt a *kalinkó,* kelt tésztából készült fonott kalács.

Kiváló vőfélyköszöntő hírében állt a faluban *Deé János* és *Baracskai János,* aki pántlikás kalappal ment meghívni a vendégeket. (T. O.)

Én 1939-ben, Izsákfán hallottam házassági köszöntőt édesanyámtól, Tungli Károlynétól sz. Gyürü Idától, aki unokanővérem házasságkötésekor figyelmeztette az ifjú párt (Parapatics Tamást és Tungli Annit) jogaira és kötelességeire. A köszöntő Tungli Vendelné házában hangzott el. Ezt a szöveget 1981-ben édesanyám 79 éves korában kérésemre – nekem újra elmondta:

„Ha párodul feleséget vettél,
Mely fogadást neki oltár előtt tettél,
Megtartsd, mert frigyednek Isten a tanuja,
Ki hamis esküt megbüntetni tudja.

Ne ingereld nődet, ne kísértsd hűségét,
Gondatlanságodnak nem látod jó végét!
Neked is feleség arra legyen gondod,
Mit az Úr szolgája előtted elmondott.

Légy élted párjának fele segítsége,
Férjednek hű társa, házad ékessége!
Korán megtanuld, mit értünk ez alatt:
Két fejre nem illik sohasem kalap.

Meg ne zavarjátok a jó házi békét,
Ha az egyik zsörtölődik, másik vesse végét!
Hol tiszta fénnyel süt a szeretet napja,
A borongós felhőt könnyen eloszlatja.
Megerősíti a szeretet a munkát,
Ha az egyik, vagy másik ahhoz szívesen lát."

Adatközlő: ifj. Tungli Károlyné
Lejegyezte: fia Tungli Gyula 1981. július 3-án.

Néhai édesanyám Csöglén született 1902-ben, 1928-ban került feleségként Izsákfára s ott élt 62 évet szép családi harmóniában. A házaséletről való elmélkedés szövegét még odahaza tanulta.

Halál, temetés

Az izsákfai ember megadta a halottnak a végtisztességet. Ha valaki meghalt, fehér lepedővel betakarták, felöltöztették a menyasszonyi vagy vőlegényi ruhájába és a halotti ágyra fektették. Régebben - amíg nem volt ravatalozó a község temetőjében - a halott ott feküdt letakarva a halotti ágyon, majd mikor megérkezett a koporsó, abban helyezték el. A szemfedelet rátették a halottra, ám a koporsó tetejét még nem, csak temetéskor.

Eltemetni a halottat csak a halottkémi jelentés birtokában lehetett. Ezt régen az ezzel a feladattal megbízott személy, újabban az ügyeletes orvos végzi.

A halál beálltával a faliórát megállították, a tükröt fehér ruhával lefedték. Valószínű ez az ősi magyar szokás maradványa, a halál színe először ugyanis a fehér volt. Ha fiatalt vagy gyermeket temettek, akkor rózsaszín ruhás koszorúslányok állták körül, jelezve élete fontos eseményének: a házasságkötésének elmaradását.

A régi időben divatban voltak a halotti torok, ma már ezek elmaradnak. A sírásóknak és a halottvivőknek valamilyen formában megköszönik a segítséget. A temetés után 1-2 évre a sírkereszt helyébe cementből és márványlapból készült síremléket állítanak.

A jeles napokhoz fűződő népszokások

Újesztendő (január 1.)

Újév napján megfogadjuk, hogy következetesek, mértékletesek leszünk evésben, ivásban. A kezdődő új esztendőben Izsákfán is szokás volt a falu házait végigjárva boldog újévet kívánni. Gyermekkoromban iskolás gyermekek így kívántak boldog újesztendőt:.

Kicsi vagyok, székre állok,
Onnan egy nagyot kiáltok,
Boldog újévet kívánok!

Adjon Isten minden jót,
Tele kacsót, tele bort,
Sok örömet e házban,
Boldogságot hazánkban
Az új esztendőben!

Adatközlő: Tarczi János 60 éves nyugdíjas
Gyűjtötte: Tungli Gyula (1958)

Adjon Isten bort, búzát békességet,
Ha meghalunk, lelkünknek örök üdvösséget,
Az új esztendőben!

Adatközlő: Tungli Károly
Győjtötte: Tungli Gyula (1958).

Az újévi jókívánságokért a gyermekek kalácsot, aszalt szilvát, süteményt, perecet vagy más finomságokat kaptak. A felnőtt köszöntők pedig egy kupica pálinkát vagy egy pohár bort. Szokás volt, hogy a szolga jókívánsággal köszöntse urát.

Vízkereszt (január 6.) Háromkirálozás

Gyermekkorom emléke, hogy jöttek Iszkázról a *háromkirályok*: Gáspár, Menyhért és Boldizsár, hosszú, fehér ruhába felöltözve, keleties hangulatot árasztva. Kezükben aranyat, tömjént és mirhát hoztak. Ezt énekelték:

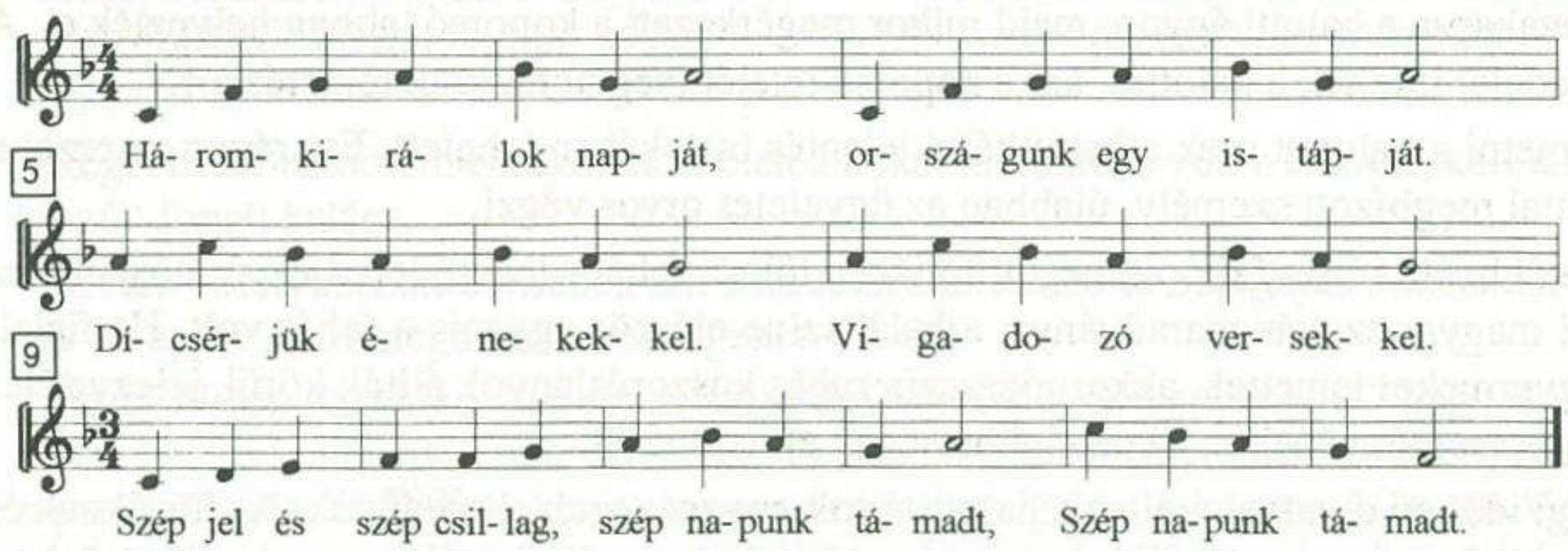

Farsang

A farsang *Vízkereszttől Hamvazószerdáig* tart. Ez a bálok, az eljegyzések időszaka. Ilyenkor voltak régen a tollfosztások, ahol találkoztak a legények a lányokkal. A tollfosztás mindig egy kis megvendégeléssel zárult, melyen zenészek is megjelentek, s citera és tangóharmonika hangja mellett fejezték be a munkát. Nem maradhatott el ilyenkor a móka sem. A farsang a lakodalmak ideje is volt. Ha a farsang idején nem volt lakodalom, azt mondták a faluban „megszorult a farsang''. (F. F.)

Vince (január 22.)

Jeles napnak számít, időpontjához számos időjárási megfigyelés fűződik. Ha megcsordul (könnyezik) Vince, megtelik a pince. Ha Vince napján esik az eső, jó bortermés, ha Vince napján süt a nap, rossz bortermés lesz.

Pál napja (január 25.)

A néphit szerint a tél fele. Ettől kezdve már a télből kifelé megyünk. A jeles naphoz fűződő jóslat: „ha Pál fordul köddel, ember pusztul döggel". Babonás hiedelem szerint, ha január 25-én ködös az idő, járvány pusztítja majd az embereket abban az esztendőben.

Gyertyaszentelő Boldogasszony (február 2.)

Ha Gyertyaszentelő napján szép napsütéses idő van, még hosszú lesz a tél. A néphit szerint, ha a medve kijön a barlangjából, s meglátja a saját árnyékát, még visszamegy, mert hosszú lesz a tél. (P. Gy.)

Szent Balázs (február 3.)

Szent Balázs a püspök, a betegek védőszentje, az embereket mindenféle torokbajtól megvédi. A templomban a pap két egymásba fonott gyertyát tart a gyermekek és a felnőttek állához, közben imádkozva a szentet arra kéri, hogy védje meg a megáldottat mindenféle torokbajtól, s annak legsúlyosabb változatától, a torokgyíktól.

Mátyás napja (február 24.)

Ezt a napot Jégtörő Mátyásnak is nevezik, mert ősrégi megfigyelés szerint megtöri, és elviszi a jeget, „de ha nem talál jeget, akkor csinál"! (Sz. L.)

Szent Gergely napja (március 12.)

Régen az iskolai tanítás Szent Mihály napjától Szent Gergely napjáig tartott. (T. K.) Szent Gergely napján a gyerekek csapatostul házról-házra jártak, az iskolába járás fontosságára figyelmeztettek. Céljuk egyben adománygyűjtés is volt a tanító számára.

Húshagyókedd

A farsang vége. Régen ilyenkor este a kanász kürtölt a faluban, s akinek kijáró állata volt, az fánkot és más ajándékot adott neki. Utána a faluban bált tartottak. Citerával, furulyával, tangóharmonkával vagy sági cigányzenével búcsúztatták a farsangot.

Hamvazószerda

Már a böjt napja. Ezen a napon a katolikus családok nem ettek húst sem ekkor, sem Nagypénteken, Krisztus kereszthalálára emlékezve. Hamvazószerdán a pap az előző évi

virágvasárnapi barka hamujából keresztet rajzol a szertartáson jelenlévő, és az ezt kérő homlokára, mely emlékezteti az embert a földi élet mulandóságára.

A böjt

A böjt 40 napig tart, s ezt követi a nagyhét, melynek három nevezetes napja van: a Nagycsütörtök, a Nagypéntek és a Nagyszombat. Nagycsütörtökön az egyház az utolsó vacsorára és Jézus Krisztus keresztútjára, Nagypénteken az Üdvözítő halálára, Nagyszombaton eltemetésére, Húsvét vasárnap dicsőséges feltámadására emlékezik. Nagycsütörtökön a harangok „elnémulnak" a hagyomány szerint „elmennek Rómába", hogy szombaton este, a feltámadás ünnepének előestéjén újra megszólaljanak, s hirdessék az Isten fiának dicsőséges feltámadását. A körmeneteket minden évben megtartotta ez egyházközség. Nemcsak 1994-ben, hanem az elmúlt, az egyházak számára nehéz évtizedekben is.

Nagyböjt régen mindvégig a hústól való megtartóztatás időszaka volt. Ilyenkor az izsákfai katolikus hívek hús nélküli ételeket ettek, illetőleg aszaltszilvát és más tartósított gyümölcsöket és gombaféléket fogyasztottak. Népi eledelnek számítottak a kukoricalisztből készített tészták, így pl.: a kukoricakása és a kukoricaprósza és a málé, továbbá a krumpli sütve, főzve vagy főzeléknek elkészítve.

„A *málé* kukorica és rozslisztből készült. De készülhetett búzalisztből is, mégpedig úgy, hogy a búzát csíráztatták, majd leforrázták. Reggelre egy kicsit megkelt s ekkor cseréptepsiben, kemencében megsütötték. Megcsippásult, megidesült, s nyúlós lett. A kukoricaliszt öregéből *kása,* az aprajából *prósza* készült. Tejföl és zsír hozzáadásával megfőzték, hogy gusztusos legyen. Dinsztelt hagymával fűszerezték." (F. Fné)

Sándor, József és Benedek napja (március 18., 19. és 21.)

Ahogy mondani szokták: Sándor, József, Benedek zsákban hozzák a meleget!

Több évtized, sőt évszázad tapasztalata, hogy e három napon legtöbbször naposra fordul az időjárás, mely együtt jár a föld, a levegő általános felmelegedésével.

Húsvét

Kétnapos ünnep. A kereszténység legnagyobb ünnepe.

Húsvétvasárnap:

A naphoz egyházi és világi szokások fűződnek. Egyházi szokás a hússzentelés. Húsvét reggelén a pap imádkozva megáldja az ételeket, melyet a hívők a templomba – erre az alkalomra – visznek. Van a kosárban húsvéti füstölt és kövesztett sonka, kenyér és tojás, amit aztán megáldás és hazavitel után tormával együtt az ünnepi asztalra tesznek fel. Ilyenkor a keresztszülők ajándékot küldenek keresztgyermekeiknek, melyből a pirostojás mellett a déli gyümölcsök, a csokoládéból készült nyuszi és a húsvéti bárány sem hiányozhat. Természetesen a kemencében sült perec sem.

A húsvét azonban - régi szokás szerint - bőségvarázsló ünnep is. A megajándékozottnak nemcsak bő termést, hanem szép, nagy családot is kíván az ajándékozó. Ezt fejezi ki a tojás, a termékenység, a szaporodás jelképe.

A gyermekek húsvéti játékaihoz tartozik a pirostojásozás a réten, a pirostojásba pénzzel való dobálás. Ehhez fémpénzt használnak, mely élével alkalmas arra, hogy - a tojás héját betörve - belefúródjon és benne maradjon. Aki beletalált, az nyert, övé lett a tojás.

Izsákfán piros színű tojásokat festenek, a hímes tojás festése nem jellemző.

Húsvéthétfő

A húsvéthétfőnek már teljesen világi jellege van. A leányok, az asszonyok meglocsolása ősi népszokás. Valamikor kútvizzel locsolták a felébredő lányokat, ma kölnivel. A szokáshoz vers is kapcsolódik. A két legismertebb:

Zöld erdőben jártam,
Kék ibolyát láttam,
El akart hervadni,
Szabad-e locsolni?

A másik:

Meglocsolom a szép virágot,
Hogy el ne száradjon!

A locsolóknak pirostojás és megvendégelés járt.

Szent György napja (április 24.)

Ezen a reggelen búzaszentelő körmenetet tartottak. A körmenetet vezető pap és a hívek azért fohászkodtak az Úrhoz, hogy az Isten áldja meg a lábon lévő életet, és óvja meg minden veszedelemtől és szerencsétlenségtől (jégverés, villámcsapás). Egyébként a paraszti világban április 24 a gazdasági év kezdete, ekkor hajtják ki először az állatokat a mezőre.

Búzaszentelő körmenet Fotó: Kiss Lajos (1978)

Május 1.

A legények a nagylányok háza elé májusfát állítanak, melyet az erdőről hoznak. (Ezért nem bűntet az állami erdészet, csak előre meg kell beszélni az illetékessel.) A fa egy darabból áll, május közepén a májusfát meg lehet fejelni, ezért újabb áldomás jár.

Régebben a falu köztiszteletben álló embereinek háza elé (községi bíró, kocsmáros) is állítottak májusfát. A májusfára - mely 5-6 méter magas - különféle díszeket (borosüveg, színes szalag) tettek, embermagasságban pedig egy tábla került a törzsére, szöveggel, mely a címzettnek szól. Május 31-én a lányok és legények a májusfát kitáncolják. Ez megint jó alkalom a szórakozásra, a jókedvre és a vidámságra, melynek költségeit a leány szülei, vagy a köztiszteletben álló polgár állja.

Pográc, Szervác, Bonifác (május 12., 13., 14.)

A fagyos szentek a néphit szerint hűvös időt, néha fagyot hoznak. Ez a regula legtöbbször be is szokott teljesülni.

A búcsú (május 16.)

A templom védőszentjének, Nepomuki Szent Jánosnak az ünnepe. Ha napja hétköznap van, akkor a következő vasárnap tartják meg a jeles napot. Ez - miként a többi dunántúli faluban - csak délelőtt egyházi ünnep (szentmisével), délután és este már kifejezetten világi. Ilyenkor hazajönnek a faluból elszármazott gyerekek. Összejönnek a rokonok, jóbarátok az ünnepi ebédre. Régen a sági muzsikus cigányok már a déli ebédhez húzták a nótát. Délután újabban elmaradhatatlan a futball-mérkőzés, mely a helyi csapatnak és a vendégcsapatnak is kellemes szórakozás, s a közönségnek is. A gyermekeknek a falu közepén felállított sátrakban játékokat, édességet stb. vesznek a szülők. Valamikor ringlispil is volt minden búcsú napján. Este a kocsmaudvaron (régen a Vadászy ház, újabban az intézőház udvarán) van mulatság, melyet a Községi Tűzoltóegyesület szokott rendezni. A mulatság évtizedek óta rendben, fegyelmezetten zajlik le.

Valamikor leány a búcsúba csak szülői kísérettel mehetett, ma már egyedül megy. Így van ez Izsákfán, de így van ez az egész országban is.

A búcsú fontos társadalmi esemény. Olyanok találkoznak, akik már sokszor évtizedek óta nem látták egymást. Volt diák- és iskolatársak, akiket közben máshová szólított az élet. Amit Simon István a Falusi búcsúban című versében 25 évvel ezelőtt leírt, az minden falusi búcsúra, Izsákfára is vonatkoztatható. Szinte minden ház előtt a kapubejárónál ott áll az autó, melyen az ország minden tájáról érkezett rokonok (elsősorban gyermekek és unokák) jönnek az ünnepre. Másnap - hétköznap lévén - aztán rendes kerékvágásba tér vissza megint az élet.

Említésre méltó, hogy az izsákfai búcsú emberemlékezet óta igen látogatott volt, mert - különösen a Kemenesaljai Napok megrendezéséig (1966) Celldömölkről, Alsóságról nagy létszámba érkeztek a vendégek, az esti mulatságra pedig elsősorban a fiatalok.

Májusban és június elején két jeles egyházi ünnep is van. Ezek: az Úrnapja és Pünkösd. Ez utóbbi újból 2 napos ünnep. Időpontjuk Húsvéttól függ, attól számítva a Pünkösd a 7. vasárnap, az Úrnap pedig Pünkösd ünnepéhez igazodik.

A Pünkösd

Ilyenkor az oltárt pünkösdi rózsával díszítik. Ma már csak kifejezetten egyházi ünnep. 1958-ban én még hallottam adatközlőimtől, hogy régen összegyűltek a fiatalok a falu közepén, a Vadászyék háza előtt és fehér lepedővel letakarva vállukon vitték a pünkösdi királykisasszonyt, s közben ezt énekelték:

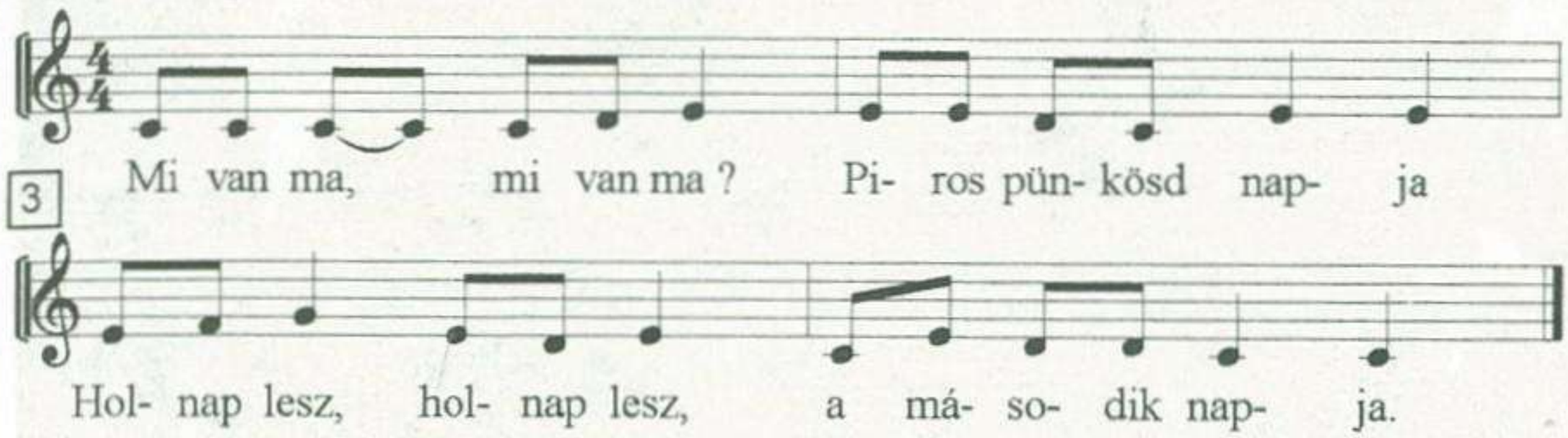

Meghozta az Úristen
Piros pünkösd napját.
Mi is meghordozzuk
király kisasszonykát.

Jó legény, jól megfogd,
Lovadnak kantárját,
Hogy le ne szakítsa,
a pünkösdi rózsát !

Ekkor a fehér lepedőt fellebbentették, és fehér ruhában - papírból készült arany koronával a fején - állt előttük a gyönyörűszép királykisasszony. Az ünnepi jelenethez 5 személy kellett, 4 lány, aki erre a célra fából elkészített széken vitte a királykisasszonyt. Az 5. személy pedig maga az ünnepelt volt. (F. Gy-né, M. P-né)

Az Úrnapja

Sátoros ünnep, amikor az azon résztvevők körmenettel megvallják hitüket a nyilvánosság előtt. A körmenet élén a kisgyermekek haladnak, majd az oltáriszentséget vivő pap, a baldachinos umbellát (hímzett ruhából készült sátor) vivők és a ministránsok, utána a férfiak s végül a nők. A négy égtájnak megfelelően erre a célra felépített oltárokra helyezi el a pap az oltáriszentséget, mellyel áldást oszt. Az úrnapi körmenet ma már jelentősen leegyszerűsödött.

Régen a falu 4 pontján (katolikus nagyiskola, Hajba-Deé István Petőfi utcai, Farkas János Petőfi utcai és Baracskai Dezső Bokodi utcai háza) állították fel az úrnapi sátrat.

Ennek az anyaga ágfa, behúzva zöld lombokkal. A sátor méretei 3x4 méter. Középen állt az oltár, melyhez rózsaszirommal vagy mezei virág (búzavirág) szirmokkal díszített út

vezetett. Az úrnapi körmeneten kislányok kosaraikból virágszirmot hintettek, ezzel fejezték ki szeretetüket és tiszteletüket az Úr Jézus iránt.

Ma már sátrat nem építenek, csupán oltárt készítenek asztallal, virággal.

Úrnapi Körmenet Fotó: Kiss Lajos (1978)

Medárd napja (június 8.)

Nevezetes nap, időjárásjósló nap.

Aratás

A nyári jeles napok közül kiemelkedik a **Péter** és **Pál napja** (június 29.), valamint **Sarlós Boldogasszony.** Ezekről az aratás kapcsán már szóltam.

Szent Iván napja (június 24.)

Ehhez a naphoz különösebb esemény nem fűződik, a *szentiváni alma* viszont ekkor érik meg.

Szent Lőrinc napja (augusztus 10.)

A néphit szerint ettől a naptól nem lehet a Kódó patakban fürödni, mert a nappalok olyan rövidek, hogy a víz már nem tud felmelegedni.

Augusztus 20-a régen az aratás befejezésének napja volt. Az uradalomban az aratók aratókoszorút készítettek kalászból, s ezzel köszöntötték az intézőt és a gazdát, aki étellel, itallal vendégelte meg őket.

Szent Mihály (szeptember 29.)

Az év egyik fontos fordulópontja. A nyár vége. Szeptemberben még vannak meleg napok, (ez a vénasszok nyara) szeptember 29. után már kevésbé.

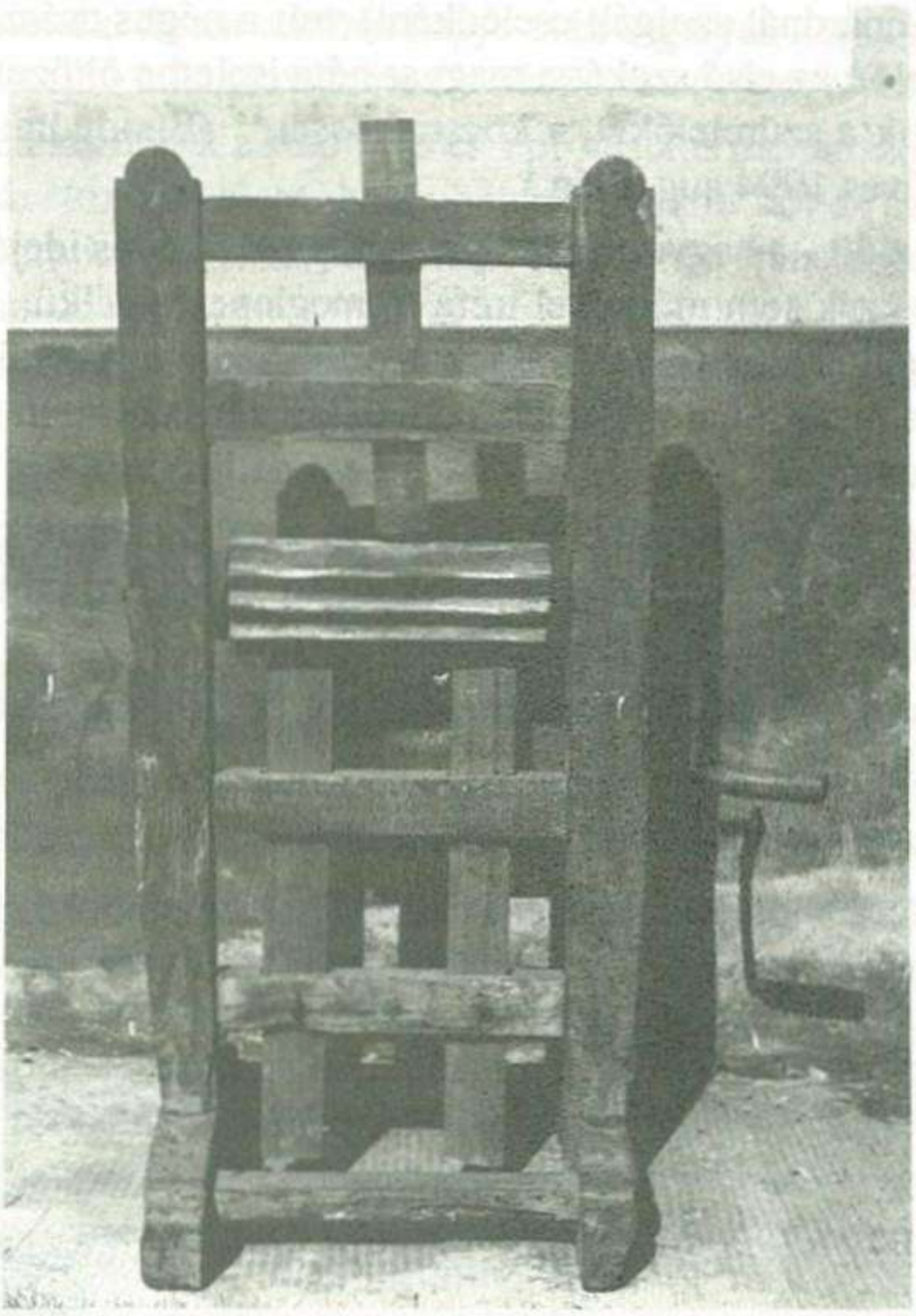

Kereplő harang helyett, melyet Nagycsütörtökön, Nagypénteken és Nagyszombaton használtáak (Fotó: Sebestyén Zoltán, 1994.)

Szüreti felvonulás

Izsákfán a szüreti felvonulás felnőtt koromban már kiment a divatból. Újabban október elején megint megrendezik, felújítva ezt a régi szokást.

Elől a csikósok haladnak. A legények és lányok magyaros ruhába felöltözve járják végig ökörszekéren ülve, vagy állva a falut. A faluközpontban (Busz megálló, Sarok, Bokodi utca, Újtelep) megállnak, táncolnak: élénk, színes ruhában felöltözött jósnők tenyérből jósolnak, kártyát vetnek. A másik szekéren a falu iparosait (kovács, bognár, kéményseprő) munka közben láthatjuk, egyszóval színes kavalkád a falu.

Mókák, rigmusok, ötletes jelmezek a szüreti bál hangulatát adó szőlőfürtök, borral telt kulacsok, borosüvegek teszik hangulatossá a felvonulást, közben élőzene szól. Este a fiatalok bált rendeznek.

Egyik adatközlőm egy 1948-as szüreti bál emlékét elevenítette fel:

„Én kocsmáros voltam. Feri bátyám volt a 105 éves Zsófi néni, Szalai Iboly a vajdáné, Görög Béla a cigány vajda. Farkas Elemér volt a köszörős, Tálos Ferenc volt a felesége.

Hurka Sanyi (Szabó Lénárdnál szolgált cselédként) volt a négus császár. Három ökörfogat vitte a többi szereplőt: az első szekér a magyar népviseletbe öltözetteket, a második a kovácsokat, a harmadik a szüretelőket, a kocsmárossal." (Elmondta: Szente László 72 éves nyugdíjas földműves 1994 aug. 8-án.)

Ősszel régen - 1959 előtt - a hagyományos paraszti gazdálkodás idején - megkezdődtek a *kukoricafosztások*, s ezek sem múltak el tréfa és meglepetés nélkül. Rokonok, ismerősök, s a szomszédok segítettek kifosztani a kukoricát. Néhány levél rajtahagyásával összefonták, és a gazda a padláson a szelemen gerendákra akasztotta. Itt száradt, s utána télen morzsolták, majd darálták.

A kukoricafosztás sem maradhattak el soha tréfa és meglepetés nélkül. Közben népdalokat, katonadalokat énekeltek, egy-egy jó mesemondó mesét mondott. Így szórakoztatták a fosztókat, mely néha éjjel 12 óráig is eltartott.

A kukoricafosztások és a szüret is áldomással (mákos és diós kaláccsal és 1-2 pohár borral vagy musttal) zárult.

Halottak napja (november 1.)

A nap előestéjén - ha az idő jó - mindenki kimegy a temetőbe. Lenyűgöző látvány a messze világító temető, az apró égő gyertyákkal , gyönyörű szép krizantémokkal. Méltó az ősök emlékéhez.

Temetés Fotó: Kiss Lajos (1979.)

Szent András napja (november 30.)

Ez nemcsak az egyházi év utolsó napja, hanem a gazdasági év zárónapja is. Ekkor kapták meg a szolgák (a cselédek) évi járandóságukat. A jószágot téli szállásra hajtották,

vagy istállóba kötötték. Szent András napja után a gulyás nem őrzött. A kanász azonban enyhe téli napok idején utána is kihajtott a páskomra (népnyelven páskumra).

November végén kezdődik a katolikus és a protestáns naptár szerint az **Ádvent**, mely latin eredetű szó **várakozást** jelent. Négy héten keresztül tart ez az időszak, régen minden reggel hajnali szentmisével kezdődött a nap. Szüleim, s én is minden reggel mentünk 6-ra hajnali misére, az úgynevezett rorátéra. Így készültünk a Karácsony ünnepére, Jézus Krisztus születésnapjára. Természetes, ez így volt minden családban.

Szent Miklós napja (december 6.)

Ennek a jeles napnak már elhomályosult igazi tartalma. Szent Miklós püspök az ajándékozó püspökként maradt meg az egyház emlékezetében.

A szokásból ma már csak a Mikulásnak felöltözött felnőtt képe maradt meg, aki szakállasan, piros ködmönben, kucsmával a fején, hátán puttonnyal ajándékot ad a jó gyerekeknek, a rosszaknak pedig virgácsot (ütést). Kíséretében néha fekete ruhába felöltözött krampuszok is voltak, akik ijesztgették a rossz, szófogadatlan gyerekeket.

December hónapban megkezdődtek a disznóölések. A gyermekek már korán reggel ott voltak a *pörzsülésen*, délben siettek haza a finom falatokra, este - miután a sonkákat és a szalonnákat lesózták, katlanban a hurkát kifőzték, a kolbászt elkészítették - kezdődött a disznóöléses vacsora, melynek elmaradhatatlan menüje volt a disznóöléses káposzta. Az ünnepi hangulatú esemény vidám jókedvvel zárult, a jó étel és ital meghozta a hangulatot, az éneket, a vidámságot is. A disznótoros vacsora legtöbb helyen sült húsból, burgonyából, kolbászból, hurkából és hordóbeli savanyított (vagy dinsztelt) káposztából állt.

Luca (december 13.)

Karácsony napja és az azt megelőző és a következő hetek igen gazdagok régi népszokásokban: Luca napján a 8-10 éves gyerekek szalmával a hónuk alatt lucázni indultak. Házról házra jártak, és ha a gazda beengedte őket, akkor elmondták mondókájukat:

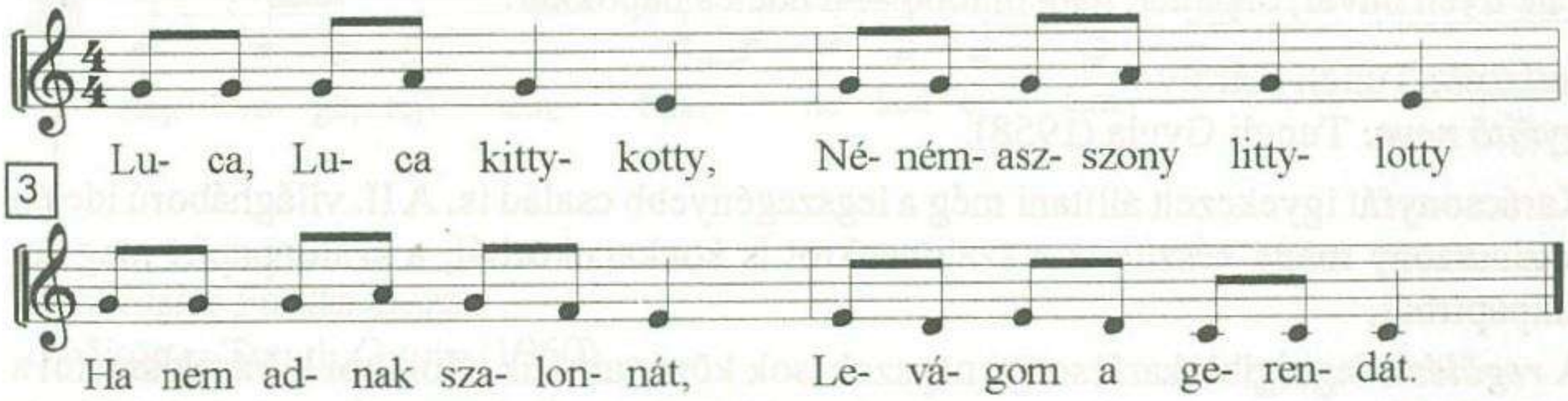

Luca, Luca kitty-kotty,
Tojjanak a tiktyuk,
Luggyuk ülősek legyenek,
Maguk pedig egészségesek!
Fejszéjük, fúrójuk úgy megálljon a helibe,
Mint a szálfa a tövibe.

Annyi csibiéjek legyen,
Mint az égen a csillag!
Annyi pénzük legyen,
Mint a pajtába a pelyva,
Annyi zsirgyok legyen,
Mint Kódóban a víz,

Ollan hosszú kóbászuk legyen,
Hogy kertet lehessen vele fonnyi!
Annyi töpörtőjük legyen,
Mint a Kódóban a kövécs! (kavics)
Ollan hosszú disznólábgyaik legyenek,
Hogy kertet lehessen vele támogatni.

Kétek lányának akkora csöcsei legyenek,
Mint a bugyoga korsó.
Tiktyuk, luggyuk ölősek legyenek,
Maguk pedig egészségesek!
Luca, Luca kitty-kotty!

Mindezt szalmára térdelve mondták el.

Adatközlő: Sz. L.
A gyűjtő neve: Tungli Gyula (1994).

A lucázás régen a legények joga volt, hiszen itallal is megmegkínálták őket. Újabban a gyerekek kizárólagos jogává lett, és a háziasszony pénzt, vagy diót szokott adni a lucázó gyerekeknek. A lucázáshoz használt szalmát a házigazda kiviszi a tyúkólba, hogy a tyúkok sokat tojjanak.

Betlehemezés

Karácsony előtti héten a gyermekek kis betlehemeket készítettek, ebbe papírból Máriát, Jézuskát, angyalokat, pásztorokat és jászlat ragasztottak. Az oldalait szentképekkel raggatták ki, az aljába mohát szórtak. Aztán házról házra jártak, s a „Mennyből az Angyal és a Csordapásztorok midőn Betlehembe'' kezdetű énekkel emlékeztek Jézus Krisztus születésére.

Karácsony (december 24)

Karácsony szent estéjén ugyancsak köszöntők járták a falut, s szép karácsonyi énekeket (Fel nagy örömre...!, A kis Jézus megszületett..., örvendjünk!...) énekeltek. Befejezésül az alábbi mondókával köszöntötték a karácsonyfa alatt álló családot:

Hála Isten megérhettük Krisztus Urunk születése napját,
Adja meg az úristen, hogy máskor is megérhessük,
De ne ilyen búval, bánattal, hanem több örvendetes napokkal!

Adatközlő: Tungli Károly
A gyűjtő neve: Tungli Gyula (1958).

Karácsonyfát igyekezett állítani még a legszegényebb család is. A II. világháború idején a háziasszony maga készítette a szaloncukrot is kockacukorból, a szalonpapírt meg selyempapírból.

A ***regölés*** a legrégibb karácsonyi népszokások közé tartozik. Korábbi leírások szerint a regős név keletről hozott ugor eredetű szó, mely énekest, énekmondót s a keleti felfogás szerint még bűbájos, ördöngős varázslót is jelent. A regölés igen sok vasi faluban még ma is élő népszokás. Izsákfán utoljára a harmincas évek végén regöltek. Karácsony másnapján és Szilveszterkor a fiatal legénység három, öt tagja összeállt, és tejesköcsögből (tejesfazékból) disznóhólyagból és cirokszálból un. dudát készített és a duda hangjai mellett járták a házakat és regöltek. A regősöknek azok a leányos házak fizettek jól, ahol kedvükre való legénnyel regölték el a lányt. A néphagyomány azt tartja, hogy, akit a nevezett idő-

szakban valakivel összeregölnek, a következő farsangon férjhez megy. Íme egy regős ének változat:

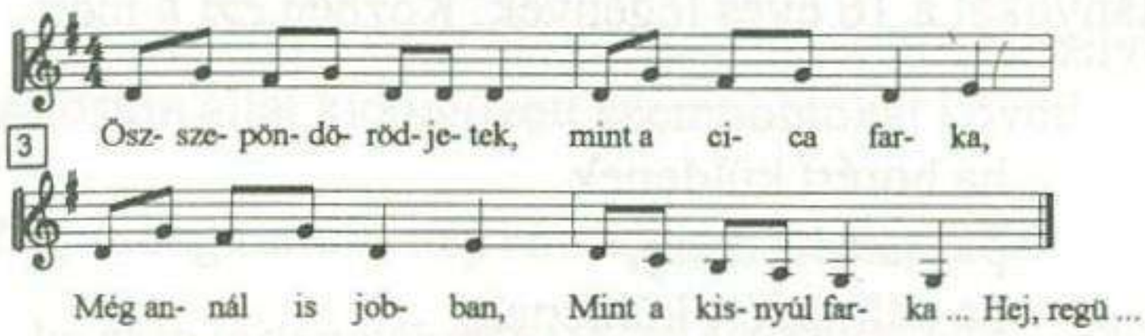

Falu végén van egy ház,
Abban lakik egy kislány
Kinek neve Anna.
Ej regü rejtem,
Majd neked ejtem!

Összepöndörödjenek,
Mint a cica farka,
Mint a kisnyúl farka!
Ej regü rejtem,
Majd neked ejtem!

Falon van egy zacskó,
Tele van huszassó,
Fele a gazdáé,
Fele a repülőké.
Ej regü rejtem,
Majd neked ejtem!

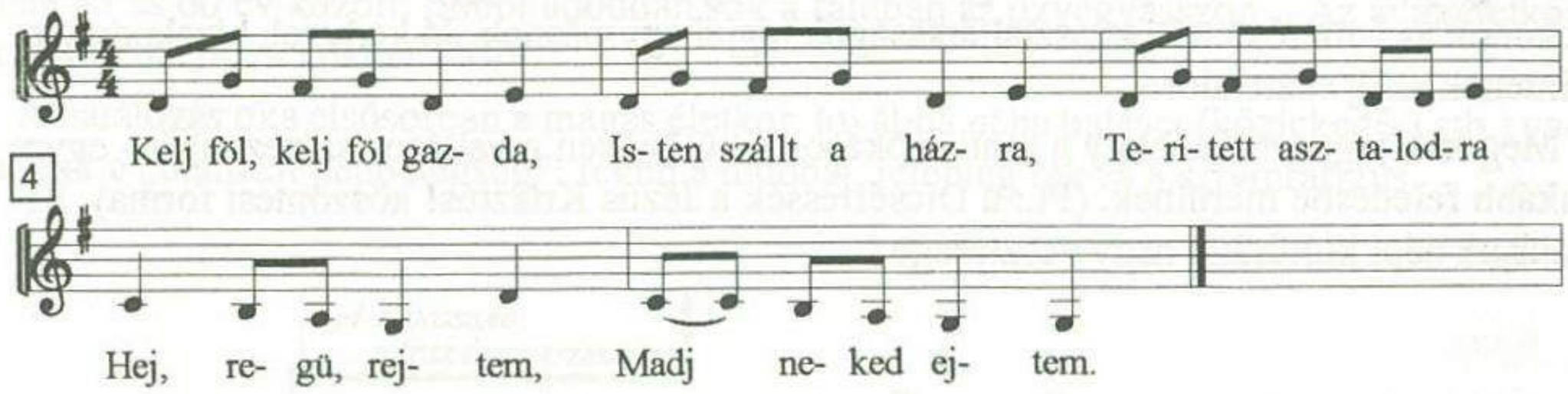

Adatközlő: Farkas Géza
Gyűjtötte: Tungli Gyula (1960).

Karácsony napján este az Istvánokat, Karácsony másnapján este a Jánosokat köszöntötték a komák és a sógorok. (A gyermek keresztapját kománák hívták a szülők). Izsákfán az Istvánokat (Czimber, Deé, Pál, Németh) Istókoknak nevezték. (T.O.)

Az ünnepeltet „Eljöttünk mi jó estve...'' kezdetű rigmussal köszöntötték. a teljes szövegét azonban 1994-ben adatközlöm már nem tudta elmondani. (T.O. 1994.)

Egy új szokás kezd kialakulni napjainkban, hogy nemcsak a szülők halálának évfordulóján, hanem karácsonykor is viszünk virágot szeretteink (szüleink) sírjára.

Aprószentek (december 27.)

Aprószentekkor szokás volt a korbácsolás is . A korbács 8 szál fűzfavesszőből készült. Fonott volt, s ezzel korbácsolták meg a lányokat a 16 éves legények. Közben ezt a mondókát mondták:

Friss légy,
egészséges légy,
ha vízért küldenek
borért menj,
ha borért küldenek,
vízért menj,
ha sindőért küldenek, tégláért menj,
ha borért küldenek
pálinkáért menj,
ha pálinkáért küldenek,
borért menj.

Keléses ne légy,
egészséges légy,
az új esztndőben!

A korbácsolást Szilveszter estéjén megismételték.

Adatközlő: M. P.
A gyűjtő neve. Tungli Gyula (1978).

Szilveszter (december 31.)

Az év utolsó napja. Esti templomi hálaadás után a legények és a lányok bálba mentek. Izsákfán is szokás volt öregnek, fiatalnak egyformán megvárni az új esztendőt. Aki virtust érzett magában, annak nem illett lefeküdni. Vidáman, jókedvűen várta meg az új esztendőt. Éjfélkor koccintottak a jó sági borból. Újabban pezsgőt bontanak, és így kívánnak boldog új esztendőt a férj a feleségének, a feleség a férjnek, a gyermekek a szülőknek, a rokonok az ismerősönek, az asztaltársaságok tagjai egymásnak. Jó kedvvel, bizakodva tekintenek az új esztendőre.

Meg kell jegyeznem, hogy a fenti szokások - különösen a vallásos színezetűek - egyre inkább feledésbe merülnek. (Pl.: a Dícsértessék a Jézus Krisztus! köszöntési forma). Kihalásuk népi kultúránk nagy vesztesége.

V. SZOCIOLÓGIA

Monográfiám szociológiai szempontból - a helytörténeti szakirodalomból ismert - Pável Ágoston által kidolgozott szempontokat követi.

Népmozgalmak, népvándorlás, letelepedés

Izsákfa történetében két olyan század volt, amikor nagymértékű volt a lakosság fogyása. Az egyik a XVII. század, amikor a török Bokod falut felégette, s a falu lakosságának nagy részét Törökországba, rabságba vitte. A másik a XX. század, amikor az I. és a II. világháború és a hadifogság a lakosságot megtizedelte. A II. világháborút követően 7-en hagyták el az országot. Ténylegesen külföldön telepedtek le: *Hosznyák István* (1946), *Baracskai Iván* (1948), *Treiber Pál, Lenkai János, Kővölgyi Ferenc, Nagy Sándor* és *Hajba László* (1956). 1956-ban külföldre távozott a gyermekkorát Izsákfán töltő *Présing Géza* is. (A nevezettek közül Kővölgyi Ferenc és Lenkai János már nem él.) Az Óhazához leginkább az Angliában élő *Baracskai Iván* kémikus ragaszkodik, aki 1964 óta minden esztendőben több hetet tölt idehaza családjával együtt testvérei körében.

Az elmúlt évtizedekben egy orosz anyanyelvű személy került a faluba házasságkötés révén – Mainone Ernőné tanítónő 1960-ban. Ő ma is itt él.

A községből elszármazottaknak azonnal feltűnik a községben letelepedett új családok nagy száma. (Pl.: Heim Géza, Zsoldos Imre, Teveli János, Bakonyi Kálmán, Smedák Gyula, Miltényi Dénes, Novák Béla, Recsetár Zoltán, Pityer Lajos, Kosztolánczi István.)

A halálozási statisztika eléggé elszomorító. Különösen megdöbbentő, hogy sok férfi hal meg 45 és 60 év között. Ebből adódóan sok a faluban az özvegyasszony. Az átlagéletkor a férfiaknál 60, a nőknél 70 év.

A halálozás oka elsősorban a magas életkor, továbbá néha baleset (közlekedési stb.) valamint a „nemzeti népbetegség": régen a tüdőbaj, jelenleg rák és a szívinfarktus.

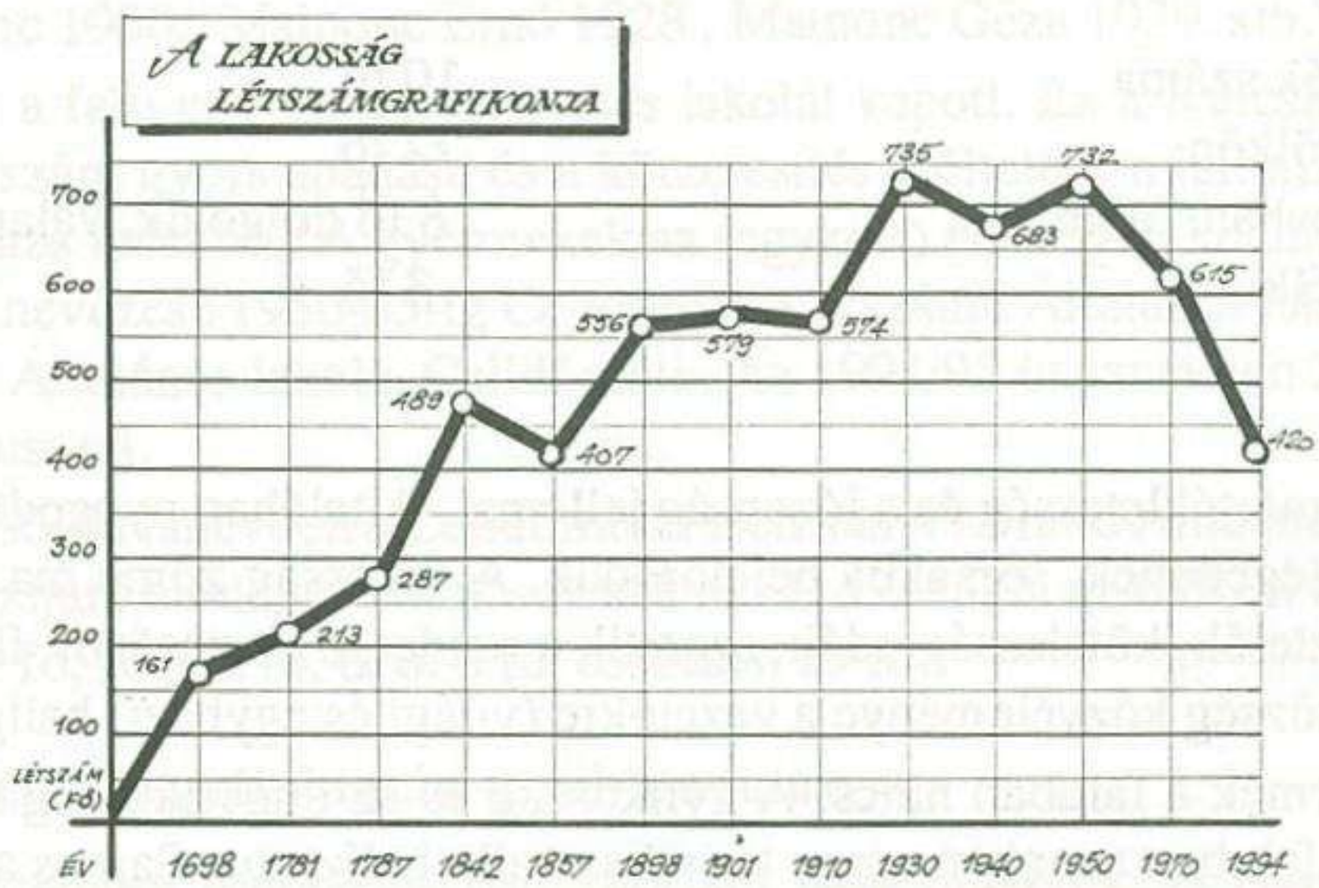

A századfordulón a nagycsalád volt szokásban, 2-6 gyerekkel, 1980-90 között a 2 gyerek, újabban a 3 fős családmodell.

A lakosság létszáma 1958-ban 732 fő, 1994-ben 420 fő. A csökkenésnak több oka van. A fiatalok a városban telepednek le. Az idős emberek elhaláloznak. Az elmúlt évtizedekben kevés gyermek született, (családonként 2) az új családmodell csak néhány éves, s még nem meghatározó tényező.

Népesség, foglalkozás

A község lakóinak száma 1994-ben 420 fő. A faluban ismert 30 családnevet *(Farkas, Görög, Szabó, Dée, Zsigmond, Parapatics, Mészáros, Hajba, Vadászy, Mainone, Treiber, Czimber, Somogyi, Tungli, Kulmon, Tarczi, Szente, Csáfordi, Maráczi, Baracskai, Pál, Németh, Horváth, Bognár, Ekker, Hosznyák, Móri, Vecsey, Dömölk, Rajki)* megvizsgálva megállapítható, hogy a nevek 3/4-ed része magyar név. Idegen hangzású nevek száma 8, magyar hangzású 22. Az idegen hangzású nevek közül német eredetűnek látszik a Tungli, a Treiber, a Kulmon és az Ekker (4), szláv a Parapatics (1), török a Hosznyák (1), francia a Mainone (1). Ismeretlen eredetű a Deé. Bár a nevekből a család származási helyét megállapítani nem tudjuk teljes bizonyossággal, annyit tudunk, hogy pl. a német hangzású nevek viselői már több száz évvel ezelőtt jöhettek Németország területéről Magyarországra. Ezt családtörténeti adataim bizonyítják: az 1842-es születési anyakönyvi bejegyzés szerint Tungli Károly anyanyelve magyar, s nem tud idegen nyelvet.

Ami a foglalkozást illeti, az utóbbi időben nagy átrendeződést mutat. Mint már arra utaltam, az 1950-es évektől kezdve az iparosodás és a tsz-szervezés következtében sokan változtattak munkahelyet, kerültek át az iparba, s sokan dolgoztak a szolgáltatásban is.

A falu felnőtt munkaképes lakóinak a száma 1994-ben	93 fő.
Ebből az iparban	35 fő,
a mezőgazdaságban	37 fő,
a szolgáltatásban	18 fő dolgozik, valamint
munkanélküli	3 fő.
A helyben dolgozók száma	10 fő,
Celldömölkön	72 fő,
más városban, faluban	8 fő dolgozik, valamint
munkanélküli	3 fő.

Lelkület, kultúra

A község lakóit a mértékletesség és a józanság jellemzi. Általában nyugodt és megfontolt emberek. Megelégedettek, sorsukba beletörődők. A lakosság zöme ma is istenfélő, vallásos nép. Jogtisztelők, kötelességtudók, szeretik a rendet, a tisztaságot. Illedelmesek, tisztességtudók. A község közvéleménye a vezetőkre (világi és egyházi) hallgat.

Törvénytelen gyermek a faluban nincs. A gyilkosság és az öngyilkosság a községben nem számottevő. A faluban azonban egyre terjed aaz alkoholizmus. Sajnos az utóbbi két évtizedben többen lettek a közlekedés vétlen áldozatai.

Szórakozások

Az öregek és a gyerekek télen és rossz időben régen malmoztak, kártyáztak (zsíroztak), mesélgettek egymásnak. Nyáron litánia után a férfiak a tekepályán kugliztak pár órát a Kulcsárkertben. A különféle kártya- és más szerencsejátékok a II. világháború után nagyon elterjedtek. Különösen a fémpénz feldobása (fej vagy írás) - ahogy nálunk mondták: a *rázás*. Itt nagy összegeket lehetett nyerni, illetőleg veszíteni.

A fiatalság ismerkedése régen színdarabpróbákon, egyesületekben, táncmulatságokon, leginkább a tejcsarnokban és nagyon sokszor a lányos ház utcaajtajában történt. A leendő vőlegény a menyasszonyos házhoz csak akkor volt bejárós, ha a fiatalok már nagyon összemelegedtek, s tényleg komolyra fordult a dolog. A fiatal legények gyakran az istállóban aludtak, s a szülők így nem tudták meg, hogy fiúk mikor ment haza.

Régen nyáron szokás volt a fürdés a Kódó patakban. Ma már több okból erre nincs lehetőség. A mai fiatalok inkább motoroznak, discóba járnak a szomszéd településekre személygépkocsival. Sajnos – mint azt az országos baleseti statisztika mutatja– ez sem veszélytelen.

A faluban a sportkör fogja össze nemcsak a 11 játékost, hanem a szurkolótábort is. A csapat mérkőzését nemcsak odahaza nézik meg, hanem elkísérik gépkocsival még vidékre is. (A labdarúgócsapatnak 1994-ben 34 igazolt játékosa van. 1994. októberében a megyei Sárvári területi csoportban a 2. helyen áll). Más szórakozás alig van. Legfeljebb Cellbe mennek el néhányan moziba, színházba, mások számára marad a kocsma. A vasárnap délutáni sörözés a kocsma előtt - mint más falukban - itt is szokássá vált.

A leányok legtöbbször tévét néznek, ha odahaza mérkőzés van, szurkolnak a fiúknak. Ők szervezik a klubéletet, mely lemezhallgatásból, magnózásból, társasjátékból és táncból áll.

Iskolázottság

Adataink vannak arról, hogy Izsákfán már 1701-ben volt iskola. Sőt a tanítómesterek neveit is tudjuk: (Tulok András 1701., Dombi József 1874., Pungor Ferenc 1850., Vadászy Ferenc 1900., Mainone Ernő 1928., Mainone Géza 1929. stb.)

1965-ben a falu egy új, kéttantermes iskolát kapott. Ez a Kulcsárkertben épült fel. A gyermeklétszám gyors apadása és a körzetesítés erőltetése miatt azonban 1979-től nincs iskolai oktatás Izsákfán. A gyermekek az (egykori) alsósági iskolában tanulnak, melynek hivatalos elnevezése 1950-85-ig Celldömölki 3. számú Általános Iskola, 1985-től Berzsenyi Lóránd Általános Iskola, Celldömölk. Az 1994/95-ös tanévben 29 tanuló jár át Izsákfáról autóbusszal.

Az 1994-95-ös tanévben a Celldömölki Berzsenyi Lóránd Általános Iskolába az egykori Izsákfáról bejáró általános iskolások száma: **1. o.** 3 fő, **2. o.** 6 fő, **3. o.** 5 fő, **4. o.** 1 fő, **5. o.** 5 fő, **6. o.** 1 fő, **7. o.** 2 fő, **8. o.** 6 fő, **összesen** 29 fő.

Ifjúsági szervezet, hitoktatás, továbbtanulás:

Úttörő- illetőleg cserkészcsapat 1990-től nem működik az iskolában. Hitoktatásban mind a 29 izsákfai általános iskolai tanuló részesül. (Ebből 28 fő katolikus, 1 evangéli-

kus.) Szakköre 2 tanuló jár (rajz). Az 1993-94-es tanévben végzettek (3 fő) valamennyien ipari szakmunkásképző intézetben tanulnak tovább. Gimnáziumi, egyetemi tanulmányokat az 1994-95-ös tanévben egyetlen izsákfai fiatal sem folytat.

A TANULÓLÉTSZÁM ALAKULÁSA AZ ISKOLÁBAN

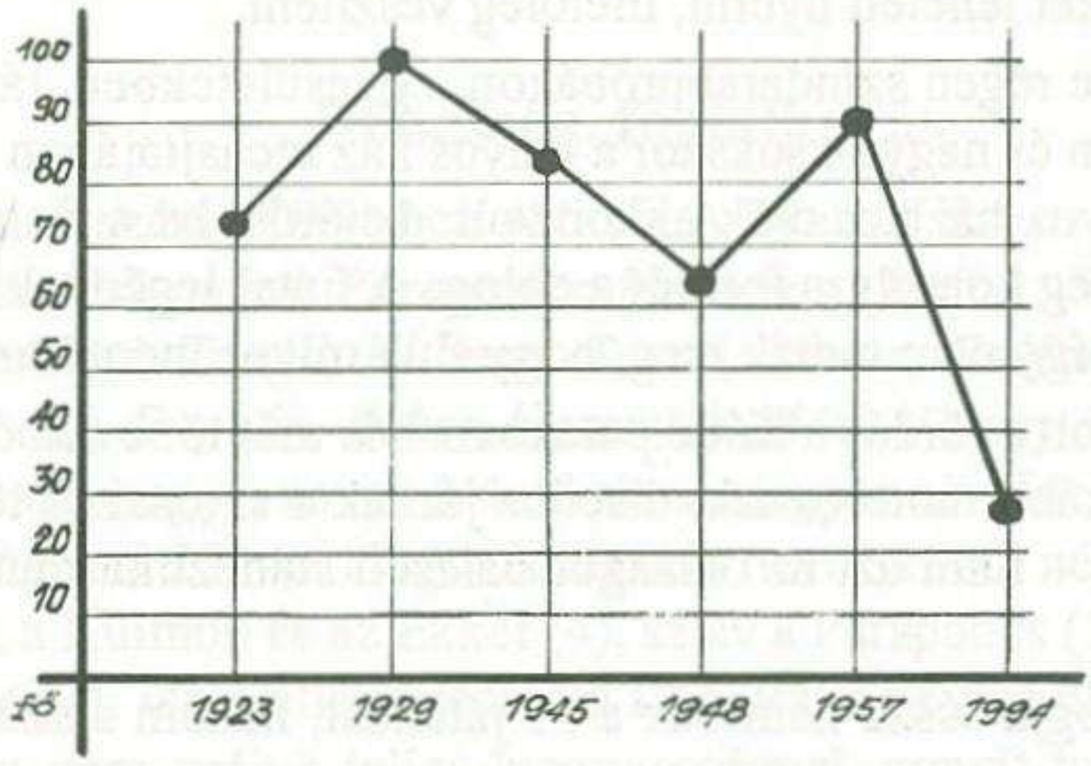

Óvoda: helyben működik, létszáma 11 fő, ebből fiú 5 fő, leány 6 fő.

A vezető óvónő *Horváth Lászlóné,* végzettsége szakképzett óvónő. Celldömölkről személygépkocsival jár a községbe.

Egyéb kulturális tényezők:

Könyvtár működik a faluban, hetenként egy alkalommal. A könyvek száma 3700 db. A könyvtáros *Farkas Zoltánné,* végzettsége könyvelő.

Mozivetítés és népművelési előadás 1994-ben nem volt a községben.

Folyóiratok, újságok

Az olvasási szokások változásának szemléltetésére közlöm az 1957. és 1994. évi folyóirat-előfizetési adatokat.

Napilap, hetilap neve	*1957-ben előfizettek*	*1994-ben előfizettek*
Szabad Föld	23 db	34 db
Népszava	1 db	1 db
Népszabadság	17 db	7 db
Vas Népe	2 db	64 db
Rádióújság	4 db	
Élet és Tudomány	5 db	-
Autó-motor	1 db	-
Nők Lapja	5 db	-
Egyéb (Magyar Nemzet, Nemzeti Sport)	-	2 db
Összesen	58 db	108 db

(Megjegyzés: 1945. előtt a faluban olvasott napilapok száma a tizet sem érte el.)

1958-ban 30 db **rádiókészülék** volt a faluban.

1994-ben a faluban 120 db **televízió-készülék** és 150 db **rádió** található, mindkét készüléke van 110 családnak.

A médiák nézése, hallgatása (mintavétel alapján)

A faluban 135 család él. A megkérdezettek száma: 10 fő

Milyen műsort néznek elsősorban? Szórakoztatót.

Milyen műsort néznek másodsorban? Irodalmit, történelmit.

Melyik médiát hallgatják illetőleg nézik szívesebben?

a) rádiót: 2 fő, b) tv-t: 8 fő, c) mindkettőt: 10 fő.

Voltak-e külföldön? Igen: 6 fő, nem: 4 fő.

Hol tölti a szabadságát? Elutazik: 3 fő, helyben: 7 fő.

Hány családnak van könyvtára? 2 főnek.

Hány kötetes? 150, 147.

Népművelési előadások nincsenek. Ennek okai:

1. Nincs népművelő, TIT-vezető, aki az ilyen jellegű rendezvényeket szervezné.
2. A kétlaki életforma (a 8 órai munka után a háztájiban is dolgoznak.)
3. A tv és a rádió mellett nincs rá igény.
4. Nincs épület sem.
5. Megélhetési, egzisztenciális gondok.

Család

A családfő befolyása, hatalma ma is meghatározó a legtöbb helyen. A nő azonban férjének mindenben hű segítő társa, legnagyobb részben a ház körüli teendőket végzi, de utána minden idejét férjével együtt gazdasági munkában tölti. Részt vesz a háztáji föld és a szőlő megművelésében.

Az asszony szerepében nem történt változás. A gyermeknevelést az anya végzi. Elsősorban ő segít a tanulásban, az iskolai napi feladatok otthoni ellenőrzésében. Ő neveli gyermekét minden testi és lelki jóra. Ennek következménye, hogy a gyermekek az édesanyát jobban szeretik, az édesapától viszont jobban függnek és félnek.

A kétkeresős családmodell is megjelent. Ilyen esetben gyermekek az óvodában vannak, a munkaidő lejárta után az édesanya megy értük. A legtöbb fiatal nő a munkahely mellett vezeti a háztartást, és a háztáji gazdaságba is besegít.

50 évvel ezelőtt a legtöbb fiatal helyben találta meg élete párját. A párválasztást régen társadalmi szokások határozták meg. Gazdag a gazdaggal, szegény a szegénnyel kötött házasságot. Ilyen megkötöttséget jelentett a vallás is: katolikus a katolikussal, evangélikus az evangélikussal köthetett házasságot.

Ma már a párválasztás terén semmiféle különös szokás nincs. Szegény a gazdaggal, a kisgazda a munkással is köt házasságot. Inkább az életrevalóság, a munkabírás a fontos.

A társadalmi különbségek ilyen téren 1945 után eltűntek. A vegyes házasság sem ritkaság már. A fiatalok nemcsak állami, hanem egyházi esküvőt is tartanak. Olyan fiatal pár nem volt, aki ne esküdött volna templomban. Vadházasság a községben a legritkább esetben akad. A házastársak erkölcsi élete (itt az állandó helyben lakókra gondolok) tiszta. „Törvénytelen" gyermek alig-alig fordul elő. A közeli rokonok közötti házasságkötés nem jellemző.

Házastárs nélkül élő férfi (agglegény) 1994-ben 10 fő, nő 3 fő.

A válás a község lakói között ritka. (Az utóbbi 30 esztendőben mindössze 1 fő.)

A hagyományos családi életben (gazdálkodásban) régen szokás volt, hogy a háznál maradt fiú vagy leány többet kapott a marhaállományból, mint testvérei, azzal az indoklással, hogy szüleit öregségükre ápolja és gondozza.

A fiatalok az öreg szülőkkel szépen bánnak. A szülők gyermekeikkel törődnek. Az idős szülőket általában megbecsülik. A nagyszülők még életükben gyermekeikre iratják vagyonukat, csak a haszonélvezeti jogot tartják fenn. Az új lakásban halálukig külön szobája van a nagyszülőknek.

A családok a legnagyobb békességben és egyetértésben élnek, perlekedések, házsártoskodás stb. nemigen fordul elő. A szomszédok egymással - kevés kivételtől eltekintve - a legjobb viszonyban vannak, egymásnak sok mindenben segítenek.

A község lakói egymást *„Jó reggelt!"*, *„Jó napot!"* köszöntéssel üdvözlik. A gyermekek *„Csókolom"*-mal köszönnek a szülőknek és a felnőtteknek. Egymást *„Szia"* köszöntéssel üdvözlik.

Az öregekkel együtt a régi megszólítási módok (vírem gyerekem, ides fiam, lányom) lassan eltűnnek.

Lakás, kert, udvar

A beltelkek, illetve a házhelyek nagysága - tekintettel arra, hogy Izsákfa nemesi és jobbágyközség volt egyszerre - nagyjából megegyezik. Tágasak, 6-800 ölesek. Rövidebb (200-300-400 öles) telkek csak a Főszegen, az Újtelepen találhatók, hiszen ezeket 1920-21-ben mérték ki.

A lakásviszonyok a községben emberemlékezet óta megfelelők voltak, mindenkinek megvolt a tisztességes lakása, putrilakása csak Bogdán Istvánnak volt. Bogdán Mihály teknővájó cigány már szabályos kis házat épített magának vályogból, cseréptetővel. Fia, Sándor pedig 1965-ben Újtelepen (Táncsics utca 39.).

A rendelkezésre álló adatok szerint 1958-ban 54 ház volt a községben. Ezek mintegy fele tömésfalú, a másik fele kőből és téglából épült. A tömésfalúakat a 70-es és 80-as években lebontották, vagy átépítették, 1994-ben - egy-két kivételtől eltekintve - már nem találunk tömésfalú házat. A rozsszalmából készült zsúpfedés a század első felében még elég gyakori volt, azóta az ilyen fedelű házakat cseréptetősre építették vagy lebontották, alapjaira új épületet emeltek.

Az elmúlt évtizedekben a régi lakóházak 80-90 %-át lebontották, vagy átépítették.

Ezek már fürdőszobás, összkomfortos épületek. Elgondolkodtató jelenség, hogy a WC még ezeknek a lakásoknak egy részében sincs bent a lakásban, hanem az udvaron, a ház

végében külön erre a célra felépített kis házikóban van. Az új lakásokban természetesen van villany, működik a hűtőgép, üzemel a tv és a rádió. Tetőtér-beépítéses ház 1980-ig nem volt a faluban, azóta 12 épült.

A következő ábrán bemutatok egy jellegzetes parasztház -alaprajzot az udvarral együtt. (Eltérés legfeljebb a pajta elhelyezésben van.)

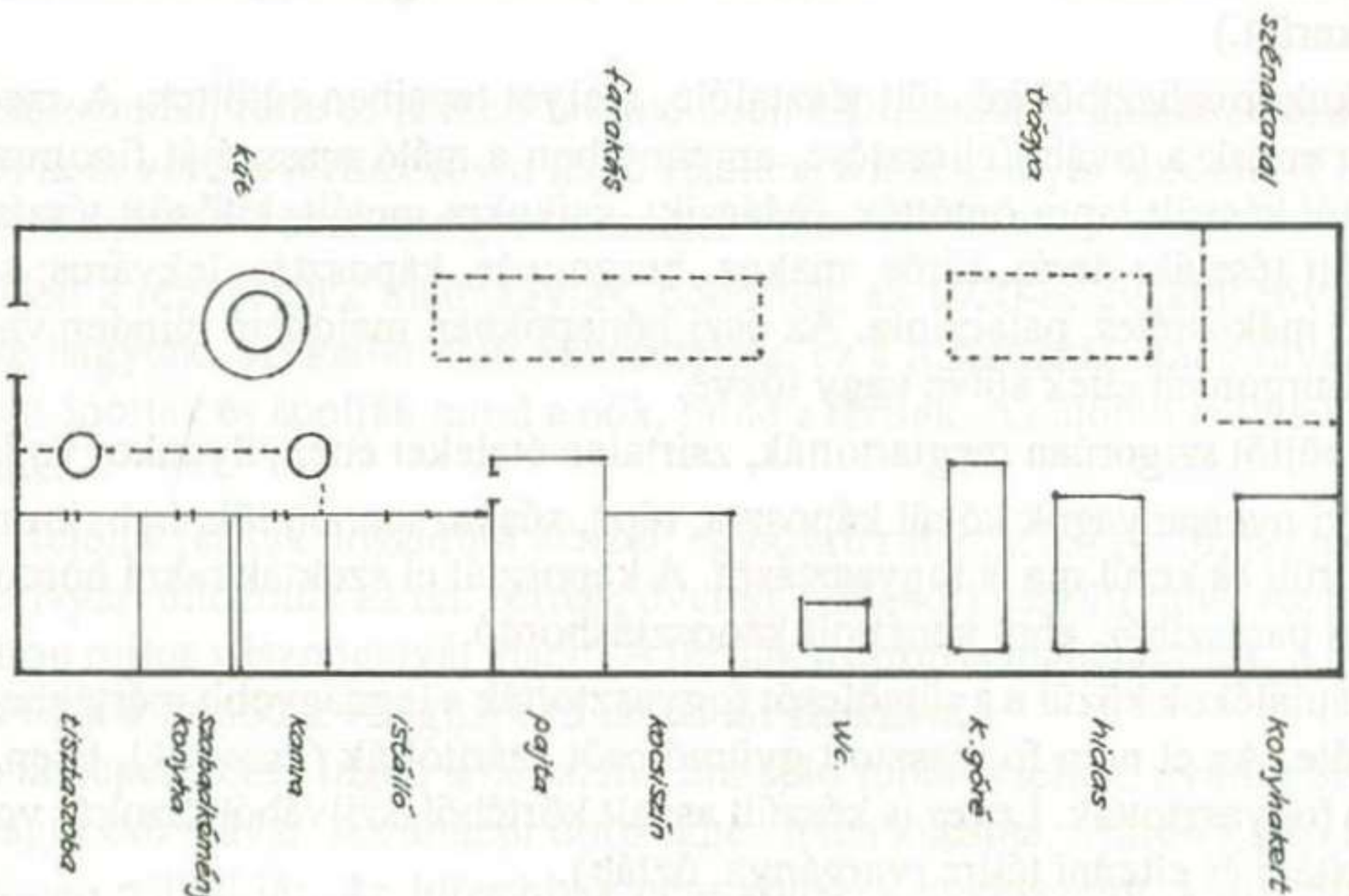

Izsákfa, Petőfi u. 7. sz. lakóház alaprajza

A hagyományos paraszti és kisnemesi épületek kapuja és kerítése az utcafronton kevés díszítéssel faragott fa, nagyritkán tégla. A telket vagy léckerítés, vagy úgynevezett gyepükerítés szegélyezte. Az utóbbi időben a gyepüket drótkerítés váltotta fel.

A házak 70 %-a egylakrészes, de van pár 2, 3 sőt 4 lakrészes is. A szobák közül télen a kisebbiket fűtötték, s legnagyobb részben ebben is aludtak. Általában a konyhán tartózkodtak. Tüzelőként elsősorban hulladékfát használtak, mert ezt a favágás ellenértékeként az Erdészettől kapták.

A lakások bútorzata nem mondható népiesnek, vidéki asztalosok készítette tömegbútor. A szobák berendezése a következő: az utcára néző két ablak között a falon tükör, alatta fiókos sublótnak nevezett szekrény. A falon szentképek, óra, a fal mellett ágyak, kékfestőműhelyben készült piros színű, kék mintás ágyterítővel letakarva. Az ágyakat között egy-egy szekrény. (Ajtójuk belső felére írták fel a családi események: a házasságkötések, a gyermekszületések és az elhalálozások időpontját.) Középen fiókos asztal és székek, zsúpszalmából készült üléssel. Felettük a gerendáról luszterlámpa lógott.

A községben 1958-ig villanyvilágítás nem volt. A Bokodi majorba a villanyt 1963-ban vezették be. Azóta a ott fafeldolgozó üzem (gatter) működik. A falut és környékét egykor és ma is az ikervári villanytelep látja el árammal.

Táplálkozás

A második világháború előtt a tehetősebb, jobb módú emberek tápláléka bőséges, a falu többségének étkezése viszont szegényes és hiányos volt. A szegény emberek (a falu lakóinak mintegy 2/3-ad része) tápláléka a krumplira, a kenyérre, a főzelékekre, a máléra és a szaladosra, a kukoricakására, a prószára, tejre és tojásra korlátozódott, valamint a háznál megtermelt gyümölcsökre. Húst leginkább csak vasárnap és ünnepnapokon fogyasztottak, elsősorban baromfi-, ritkábban disznóhúst. (Ezért Ságra vagy Cellbe kellett menni, s pénzbe is került.)

A *málé* kukoricalisztből készült tésztaféle, melyet tepsiben sütöttek. A *szalados* tulajdonképpen ennek a továbbfejlesztése, amennyiben a málé masszáját finomra gyúrt *mácsiktésztából* készült lapra öntötték. (Mácsik: csíkokra metélt, kifőzött tészta.) Gyakran készített főtt tészták: darás, túrós, mákos, burgonyás, káposztás, lekváros; sült tészták: lekváros és mákosrétes, palacsinta. Az őszi hónapokban majdnem minden vacsorára kukoricát és burgonyát ettek sütve vagy főzve.

Régen a böjtöt szigorúan megtartották, zsírtalan ételeket ettek, ilyenkor vajjal főztek.

A növényi nyersanyagok közül káposzta, répa, sóska, spenót, tök, bab, krumpli, lencse és borsó került és kerül ma is fogyasztásra. A káposztát el szokták rakni hordókban. Nem is volt igazi parasztház, ahol nem volt káposztáshordó.

A nyerstáplálékok közül a gyümölcsöt fogyasztották a legnagyobb mértékben, lekvárt is főztek belőle. Az el nem fogyasztott gyümölcsöt szárították *(aszalták),* télen, különösen böjt idején fogyasztották. Leves is készült aszalt körtéből, szilvából. Szokás volt a gombát is megszárítani és eltenni télire (vargánya, őzláb).

Szent Mihály napjától (szeptember 24.) Szent György napjáig (április 24.) napjában háromszor étkeztek. Tízórait és uzsonnát csak tavasztól őszig, a nagy dologidőben ettek. A nyári hónapokban már korán reggel, hajnali 5 órakor volt az előreggeli, (legtöbb helyen egy pohár tej kenyérrel) utána a mezőn 8 órakor volt az igazi reggeli *(fölöstököm),* a nehéz munkaidőben sült tojás, füstölt szalonna, füstölt kolbász. Az ebédet is a mezőn fogyasztották el. Ez elég bő és tápláló volt, mert levesből, főzelékből, füstölt húsból és sokszor tésztaféléből állt. Uzsonnát 5-kor ettek, ez megegyezett a reggelivel. Vacsora este 9-kor volt, vagy még később, amikor a munkából hazatértek, leginkább ebédmaradékból állt. Télen napjában háromszor étkeztek. A disznóölések idején az étkezés húsfélével, töpörtyűvel, szalonnával bővült. A húsfélét - különösen a disznóhúst - erősen sózták, fűszerezték, egy jelentős részét eltették a nyári munkaidőre. Télen a padláson, nyáron a kamrában helyezték el.

Ezek az étkezési szokások az elmúlt évtizedekben megváltoztak, a felvágott, a mirelitkészítmények falumban is tért hódítottak. Általában jellemző, hogy minden megtermelt gyümölcsöt, zöldséget hasznosítanak valamilyen formában, ugyanakkor az új, a tv által reklámozott készítmények is megjelennek az étrendben. Ünnepi alkalmakkor elmaradhatatlan a házilag készített sütemény és torta. Minden nagyleány és fiatalasszony tud főzni, ezt még házasságkötés előtt elsajátítja.

A mezőre még ma is magukkal viszik a vízzel telt cserépkorsót.

A szeszfogyasztás a községben régen mértéktartó volt. Az utóbbi évtizedekben azonban túlzott mértékben elterjedt. Fogyasztják a bort és a sört, télen a pálinkát. A sörfogyasztás igen jelentős, nyár folyamán a kocsmáros nem tud annyit hozni, hogy ez elég lenne.

Azt tartják: a parasztember napi egy liter bort meg tud inni anélkül, hogy ez akár mozgásában, akár munkavégzésében zavarná. Sajnos van olyan javakorban lévő férfi, aki napi több literre van méretezve.

A pálinkát minden borosgazda a Ság hegyi szeszfőzdében főzeti. Szeszes ital tehát van elég. Az alkoholisták aránya ma meghaladja a 1 %-ot. Negatív hatása közismert: az iszákos, kötekedő férjtől, apától való félelem, elszegényedés. A nők alkoholizálása minimális.

Ruházat

Haj, bajusz, szakáll, ruha és lábbeli tekintetében a Dunántúlon általában szokásos viselettől eltérés nem volt. A férfiak rövid hajat viseltek, a nők kontyot hordtak. Fiúgyerekeknél a kopaszra nyírás 12 éves korig természetes volt.

A bajuszukat a régi öregek meghagyták, pödörték, az 1920-as évektől rövidre nyírták, vagy meg se hagyták. Szakállat nem növesztettek, ez a fiataloknál újabb divat lett. Hajukat gondosan ápolták és ápolják mind a nők, mind a férfiak. Az utóbbi évtizedekben a nők daueroltatnak.

A század elején a férfiak posztóból készült egyszerű ruhát, télen rövid, prémes télikabátot hordtak. Nyári öltözetük az un. cérnaszövetből (zájgból) készült ruha. Az idősebb korosztály nyáron rojtos vászongatyát viselt. A férfiak nyáron is inget hordtak, a félmeztelenre vetkőzés csak a második világháború után vált szokássá.

A férfiak ünnepen fehér inget, sötét színű ünneplő ruhát viseltek, nyáron öltönyt, télen posztónadrágot csizmával. Az ünnepi öltözékhez télen kucsma, nyáron kalap illett. A fiatalság ma kalap nélkül jár. Az idősebbek nem kötöttek nyakkendőt, a mai 50-60 évesek már igen.

A csizma télen általános viselet volt, enyhébb időben bakancsot hordtak, nyáron nagyon sokan jártak mezitláb. Ünnepen bőr csizmát, az utóbbi évtizedekben hétköznap gumicsizmát, csizmába kapcát, cipőbe zoknit húztak.

A konyhaköténytet - különösen az idős férfiak - hétköznap mindig hordták, sőt akkor is, hogyha a celli vásárra mentek, akkor azonban feltűzve.

Az asszonyoknak már gyermekkoromban sem volt jellegzetes népviselete. Az idősebb asszonyok még úgynevezett *réklit* (könnyű, bő szabású, szűk, blúz), s hozzá aljat viseltek. Fejükre *perkál* (pamutvászon) *kendőt* tettek. A fiatalabb lányok már egy darabból készült ruhában jártak, a konyhában főzéskor fehér vagy színes köténytet kötöttek. (Az állatok etetésekor kék vászonköténytet viseltek.) Fejkendőt csak ritkán hordtak, szívesebben jártak hajadonfővel. Újabban a nagylányok kapáláskor a nagy melegben már fürdőruhában dolgoznak.

Nyáron a lányok és az asszonyok közül sokan jártak mezitláb, ám ha templomba, vagy piacra mentek Cellbe, félcipőt húztak. A gazdagabb asszonyok nyáron is viseltek cipőt. A módosabb lányok, asszonyok ünnepeken már a 30-as évektől selyemharisnyát hordtak. Télen a nők is keményszárú, bőrből készült fényes csizmát hordtak, az év többi szakában pedig fűzős cipőt viseltek.

Télen az idősebb nőknél a nagykendő *(keszkenő)* volt a hideg elleni védekezés eszköze. A fiatalabb nők már hosszú nagykabátban jártak. Általában a nők, valamint a fiatal kor-

osztály gyorsabban és jobban alkalmazkodott a divathoz. Ez a változás természetesen megfigyelhető a fiúk öltözetében, hajviseletében is.

A falusi és a városi fiatalok öltözködése közti különbségnek már semmi nyoma nincs.

Egészségügy

Az orvosi és az egészségügyi ellátás jól megszervezett. Ma már nem támad a tuberkulózis, az átlagéletkor mégis elég alacsony. Ennek oka országosan nemcsak a pihenés nélküli állandó munka, hanem az egészségtelen életmód, az alkoholizálás, az egyoldalú étkezés, túltápláltság, ami különféle szív- és érrendszeri betegségekkel jár, valamint a környezeti ártalmak, amelyek együttesen megnövelik a rák keletkezésének esélyét. Ezen betegségek megelőzésére mind helyi, mind országos viszonylatban a szükségesnél kevesebb figyelmet fordítanak.

Járványos betegségek nem fordultak elő az utóbbi évtizedekben. A gyermekhalandóság szinte nullával egyenlő. Ma már ritka az olyan haláleset, melyet orvosi kezelés ne előzött volna meg.

A fiatalok testi felépítése általában megfelelő. Gyengén fejlett fiatal kevés van, a katonai szolgálatra a 19-20 évesek 90 %-a alkalmas.

A jövőben gondoskodni kell még a lakossági szemét, valamint a veszélyes hulladékok (vegyszeres dobozok, elhullott állatok teteme) elszállításáról, szakszerű megsemmisítéséről.

Társadalmi tagozódás, életszínvonal

Az évszázadok óta kialakult társadalmi tagozódása jelentősen megváltozott. A vagyoni különbségek az elmúlt évtizedekben kiegyenlítődnek, mindenkit munkája alapján értékelnek. Nem jelent társadalmi elkülönülést a két vallás - katolikus, protestáns - sem. A falu saját lakosai közt *dolgos, megbízható*, illetőleg *dologtalan, megbízhatatlan* embereket különböztet meg. (Ez utóbbiakhoz számítja hallgatólagosan a szenvedélybetegeket, elsősorban az alkoholistákat.)

Izsákfa lakosságának társadalmi besorolása az utóbbi 35 évben a következőképpen változott:

Társadalmi besorolás	*1958-ban*	*1994-ben*
munkás	62 fő	25 fő
paraszt	168 fő	26 fő
alkalmazott	17 fő	32 fő
értelmiségi	2 fő	0 fő
egyéb	8 fő	10 fő
Összesen	*257 fő*	*93 fő*

Az életszínvonal az elmúlt 50 esztendőben egyenletesen emelkedett. Ez összefüggésben van azzal, hogy közel 50 éve béke van az országban. A falu lakosai szorgalmas emberek, szeretnek és tudnak is dolgozni. S a tsz is megfelelő munkalehetőséget biztosít évtizedek ót az ott dolgozóknak. Bár a munkanélküliség Izsákfán is megjelent, a községi elöljáró közmunkával igyekszik megoldani a jelentkező problémát.

Az életszínvonal emelkedése lemérhető a személygépkocsik számának ugrásszerű emelkedésében (1994-ben 50 db), továbbá az emberek lakásviszonyainak javulásában, az új házakban, lakásokban, az új étkezési szokásokban, a ruházkodásban egyaránt. Megmutatkozik ez a szabadidő növekedésében, a bankbetétállomány növekedésében, a szabadidő eltöltésének módjában (kirándulás, nyaralás, külföldi turistaút).

Bár a falu aktív, kereső lakossága ma is több időt tölt fizikai munkával, mint a városi, itt is történt változás a városi életforma irányába. A nyugdíjkorhatár a tsz-ben a férfiaknál 60 év, a nőknél 55 év. A nyugdíj biztonságot ad az idősebb korosztálynak, és tagjai bizakodással néznek a jövőbe.

Az államigazgatáshoz, közigazgatáshoz való viszony

A Tanácsot, majd az Önkormányzati vezetést elfogadják és természetesnek tartják. Törvénytisztelők, az adót rendesen megfizetik. Vezetőiket megbecsülik, *Farkas Zoltánt* 25 év óta újból és újból megválasztják. Hasonlóképpen *Treiber Lajost,* az egyházközségi vezetőt és *Somogyi Pált*, az evangélikus gondnokot is. A község minden területen gyarapodik, különösen az utóbbi évtizedekben. A falu lakosságát értelmes közösségi ügy érdekében és közmunkára meg lehet nyerni. Ez a közösségi munka mutatkozott meg az evangélikus harangláb építésében, a katolikus templom tetőfedésében, a ravatalozó és a községház építésében.

Szövetkezeti élet

A jövőben is szükség lesz a szövetkezésre, s szövetkezetre (itt nemcsak a **termelő,** hanem az **értékesítő szövetkezetre** is gondolunk), amelynek újraindulása, útkeresése itt zajlik le a szemünk előtt.

Reméljük, hogy a *falusi turizmusba* - Kemenesalja részeként - Izsákfa is bekapcsolódik. Hozzájárul ehhez az itt lakók vendégszeretete, a község természeti adottságai, Mesteriben a fürdő, a Ság hegy és az erdő közelsége.

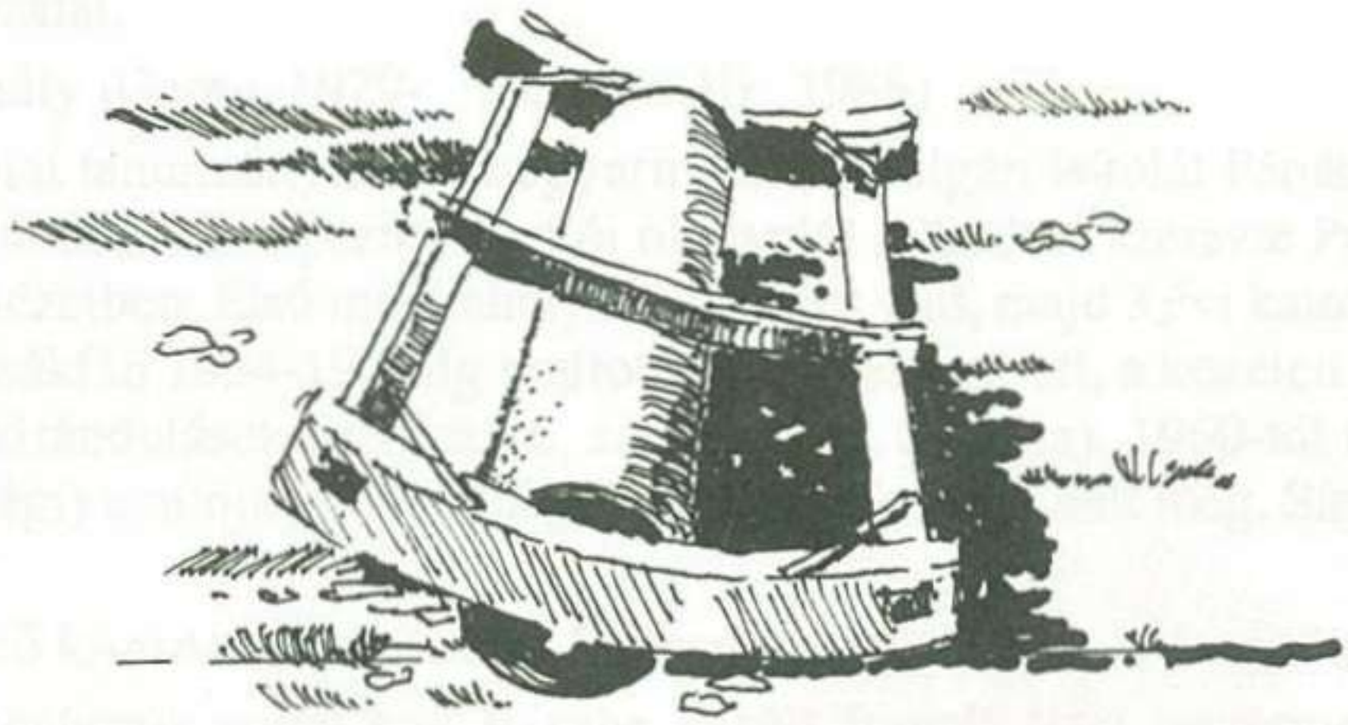

VI. DOKUMENTUMOK

Izsákfai tanítók

1706-ban **Tulok András,** 1725-ben **Doktrics Mihály,** 1732-ben **Fodor Mihály.**

(Payr Sándor: a dunántúli evangélikus egyházkerület története Sopron, 1924. I. kötet. Egyháztörténeti emlékek forrásgyűjteménye. Sopron, 1910. 245., 270., 284., 371. old.)

1780-ban **Dombi József** (Canoinca Visitácio 1781). 1810-ben **Simon András** (Canovica Visitácio) 1816-1857-ig **Pungor István** 1876-tól 1902-ig **Vadászy Ferenc.**

1902-től **Mainone Ernő,** majd fia, **Mainone Géza,** utána pedig testvére **Gregorich Ferencné Mainone Márta** voltak a falu vezető tanítói A 2. számú tanítói állást elébb Nagy Irén, majd Horváth Mihály s végül Bogdán Györgyné Gombási Mária töltötte be az izsákfai általános iskola megszűnéséig, 1979-ig. 1-2 évet tanított még Izsákfán Horváth József, Pajorné, Hegyi Lászlóné és Csiha Csabáné is.

Gregorich Ferencné Mainone Márta (Izsákfa, 1918-)

Tanulmányait Izsákfán a Római Katolikus Népiskolában kezdte, majd a celldömölki Római Katolikus Leánypolgáriban folytatta. A tanítóképzőt a kecskeméti Angolkisasszonyok Intézetében végezte. 1934-ben kapott tanítói diplomát. 1934-1960-ig a horvátzsidányi magyar tannyelvű iskola, majd 1960-tól a celldömölki 3. számú általános iskola izsákfai tagiskolájának vezetője 1974-ig, nyugdíjazásáig, . A tanítói pálya öröklődött a családban. Apja és 4 testvére is tanító volt. A tanítás mellett sokoldalú népművelődési tevékenységet is folytatott, műkedvelő színjátszói nemcsak a faluban, hanem a szomszédos kemenesaljai településeken is nagy elismeréseket arattak.

Bogdán Györgyné Gombási Mária (Mersevát. 1930 -)

Az elemi iskola alsó tagozatát Merseváton, a felsőt a celldömölki Római Katolikus Leánypolgári Iskolában , a középiskolát a Pápai Ranolder Intézetben végezte. 1951-ben az államosított Tanítóképző Intézetben kapott képesítést. Pályáját Csöngén kezdte, Vönöckön és Izsákfán folytatta. Izsákfán 1965-1975-ig volt alsó tagozatos nevelő. 1975-től 1987-ig, nyugdíjazásáig a celldömölki Berzsenyi Lénárd Általános iskolában tanított. Jelenleg nyugdíjasként Celldömölkön él. Két leánygyermeke Izsákfán végezte az általános iskola alsó tagozatát.

Horváth Mihály (Gecse, 1929- Celldömölk, 1986)

Az elemi iskolai tanulmányait Gecsegyarmaton, a polgári iskolát Pápán a Római Katolikus Polgári Fiúikolában végezte. Tanítói oklevelét 1951-ben szerezte Pápán, az Állami Tanítóképző Intézetben. Első munkahelye Kunadacs volt, majd 3 évi katonaság után Mesteribe került. Izsákfán 1954-1960-ig tanított. A tanítás mellett, a közéleti munkából is kivette a részét (kirándulások szervezése, színdarabok tanítása). 1960-tól a Celldömölk 3. számú iskola (sági) tanítója volt haláláig. Szívtrombózisban halt meg. Sírja a sági Kat. temetőben van.

Mainone Ernő kántortanító (Herka-Sopron megye - 1875- Izsákfa, 1928)

A napoleoni háborúk során egy Bécsbe került francia tiszt leszármazottja. Izsákfán 1902-től 1928 december 28-ig volt római katolikus kántortanító. Neve adatközlőként sze-

repel az Beke Ödönnek A pápavidéki nyelvjárás és A kemenesaljai nyelvjárás című 1906-ban megjelent munkájában. (NyF: 30; 32 sz.) Izsákfán számos színdarabot tanított be, többek között - leánya közlése szerint (1994) - 60 évvel ezelőtt műkedvelő színészekkel Szigligeti Ede a Csikós című darbját is. Sírja az izsákfai temetőben van.

Mainone Géza kántortanító (Izsákfa, 1902–Izsákfa, 1967)

Tanulmányait Izsákfán, Celldömölkön és Pápán végezte. Pápán szerzett tanítói oklevelet 1928-ban. Nemeskocsban kezdett el tanítani, majd 1929-től 1964-ig Izsákfán volt néptanító. 1929-től 1948-ig a római katolikus népiskola kántortanítója, majd az államosított Általános Iskola igazgatója. Később 1950-től nyugdíjazásáig, 1964-ig az izsákfai tagiskola vezetője. Nyugdíjazásakor kiváló tanító kitüntetést kapott. Izsákfai tanítói és népművelői tevékenysége igen jelentős. Kiemelkedő érdemei voltak a műkedvelő színjátszás megteremtésében. Sírja az izsákfai temetőben található.

Nagy Irén róm. katolikus tanítónő (Győr, 1906 -Jánosháza, 1969)

Győrött született, édesapja útbiztos volt. Az elemi népiskolát szülőfalujában, a tanítóképzőt a pápai Ranolder Intézetben végezte. Erről a Pauli Szent Vincéről nevezett Irgalmas nővérek pápai tanítóképző - intézetének 1925-26-os tanévben közzétett értesítője tanúskodik. Izsákfán a római katolikus egyházközségi képviselőtestület 1929-ben választotta meg tanítónak. 1953-ig tanított Izsákfán, széleskörű iskolán kívüli tevékenységet folytatott. Megszervezte a Katolikus Leánykört, melyet nagy hozzáértéssel vezetett. 1953-tól néhány évet Jánosházán tanított. Nyugdíjas éveiben is ott élt. Halálakor a jánosházi temetőben temették el.

Gregorich Ferencné Mainone Márta

Bogdán Györgyné Gombási Mária

Nagy Irén

Horváth Mihály

Mainone Géza

Izsákfáról elszármazott értelmiségiek

Baracskai Dezső (Izsákfa, 1931-). Az elemi iskola 1-5 osztályát Izsákfán, a középiskolát a Celldömölki Polgári Fiúiskolában, illetőleg a celldömölki Gimnáziumban végezte. 1951-ben érettségizett. 1956-ban a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen szerzett agrármérnöki oklevelet. Elébb a simasági Mezőgazdasági Termelőszövetkezet agronómusa, majd a horvátzsidányi Mezőgazdasági Termelőszövetkezet elnöke volt. 1991 óta nyugdíjasként a Vas megyei Bükön él.

Czimber Gyula (Izsákfa, 1903-). Gyermekkorát Izsákfán töltötte. Az elemi iskola hat osztályát Izsákfán, középiskolai tanulmányait a celldömölki Állami Polgári Fiúiskolában, és a pápai Állami Tanítóképző Intézetben végezte. Tanítói oklevelét 1931-ben kapta. 1932-1948-ig a homokbödögei római katolikus iskola kántortanítója, 1948-tól 1961-ig az ottani iskola nevelője, 1961-65-ig igazgatója volt. 1972-ig Homokbödögén, 1972-től Mosonmagyaróváron él gyermekei és unokái körében.

Deé Ernő (Izsákfa, 1944-). Az alsó tagozatot Izsákfán, a felsőt Celldömölkön a 3. számú általános iskolában, középiskolai tanulmányait a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnáziumban végezte. 1964-ben érettségizett. Tanulmányait a Keszthelyi Agrártudományi Főiskolán fejezte be 1968-ban. Pályáját a Mohács melletti Kölkedi Mezőgazdasági Termelőszövetkezetben állattenyésztési ágazatvezetőként kezdte. 1993-tól az ottani **Kis Szövetkezet** elnöke. Nős, két gyermek apja.

Farkas Éva (Izsákfa 1952-). Alsó tagozatot Izsákfán, a felsőt Celldömölkön a 3. számú általános iskolában végezte. Középiskolai tanulmányait a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnáziumban folytatta. 1970-ben érettségizett. Utána elvégezte a Dunaújvárosi Műszaki Főiskola pedagógiai szakát. Műszaki tanári képesítését 1975-ben szerzett. Tanári pályáját a szombathelyi Hámán Kató Kollégiumban nevelőként kezdte. Után 2 évig 1980-82-ig Celldömölk 3. sz. ált. isk.-ban volt technikai tanár. 1983-tól a celldömölki 410-es Ipari Szakmunkásképző és Szakközépiskola tanára.

Farkas Ottó (Izsákfa, 1950-). Az általános iskola alsó tagozatát Izsákfán, a felsőt Celldömölkön a 3. számú álatlános iskolában végezte. 1969-ben Celldömölkön a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban érettségizett. Elvégezte a Mosonmagyaróvári Agrártudományi Egyetemet. Ettől kezdve 1994-ig a szombathelyi Vetőmagtermelő Vállalalt főmérnöke volt. Jelenleg ugyanott a Szombathelyi Vetőmag Kft. vezetője. Nős, 1 gyermeke van.

Gersey Ottó (Izsákfa, 1931-). Az elemi iskola I-IV. osztályát Izsákfán, a felső tagozatot a celldömölki Állami Polgári Fiúiskolában végezte. 1951-ben Pápán az Állami Tanítóképző Intézetben szerzett tanítói oklevelet. Pályáját Apátistvánfalván kezdte, majd Vönöckön és Kemenesmihályfán folytatta. 1955-57-ig a Celldömölki Járási Tanács Népművelési Csoportjának vezetője volt. 1957-től nyugdíjazásáig 1991-ig a kemenesmihályfai később sömjénmihályfai általános iskolában tanított. Időközben, 1964-ben a Pécsi Tanárképző Főiskolán mezőgazdasági ismeretek és gyakorlatok tantárgyból általános iskolai tanári képesítést szerzett. 1972-től nyugdíjazásáig az intézet igazgató helyettese, miközben széleskörű közéleti tevékenységet is folytatott. Nyugdíjasként Sömjénmihályfán él.

Godányi Róbertné Gregorich Rita (Horvátzsidány, 1946-). Gyermekkorát Izsákfán töltötte. Celldömölkön a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban érettségizett. 1960-ban Bécs-

ben férjhez ment. Ott elvégezte a Pedagógiai Akadémiát. Utána hitoktatóként dolgozott. Később gyermekeit nevelte. 6 gyermek édesanyja.

Görög Elemér (Izsákfa, 1910-Magyarszecsőd, 1983) Középparaszti család negyedik gyermeke. 10 éves koráig Izsákfán élt. Az elemi iskola 1-4 osztályát az alsósági Evangélikus Népiskolában, a katonai középiskolát, valamint a Ludovikai Akadémiát Kőszegen és Sopronban végezte. Katonai pályáját gyalogsági tisztként, hadnagyi rendfokozattal Kőszegen kezdte. Később főhadnagyként Szombathelyen szolgált. Várpalotáról századosként 1943-ban került ki az orosz frontra. A visszavonulás során Kiskunmajsa térségében megsebesült. Életének újabb állomásai egy ausztriai hadikórház, majd 1945-ben amerikai hadifogság. Onnan hazatérve az új rezsim megbízhatatlannak minősítette, s életét megalázottan, segédmunkásként tengette. 1970-től 83-ig nyugdíjasként kiegyensúlyozott családi légkörben élt gyermeke és unokája körében.

Gregorich Ferenc (Horvátzsidány, 1950-). Gyermekkorát Izsákfán töltötte. A celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnáziumban érettségizett 1968-ban, majd a körmendi Mezőgazdasági Főiskolán szerzett üzemmérnöki diplomát. Utána Osstffyasszonyfán a termelőszövetkezetben csoportvetzetőként dolgozott. Jelenleg szabad folglalkozású, fafaragóművész. 5 gyermek édesapja.

Gregorich Gábor (Horvátzsidány, 1951-). A celldömölki gimnáziumban érettségizett, majd a budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karán szerzett diplomát. Jelenleg a Balatonalmádi Vízügyi Beruházási Vállalat mérnöke. Nős, 3 gyermek apja.

Hegedüs Csabáné Móri Éva (Celldömölk, 1960-). Az általános iskola 1-4 osztályát 1966-70-ig Izsákfán, az 5-8 osztályát Celldömölkön a 3 számú Általános Iskolában, a középiskolát Celldömölkön a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban végezte. 1978-ban érettségizett. Utána 2 évet Celldömölkön az óvodában dolgozott. 1980-83-ig Győrben a Foglalkoztató Iskola és Nevelőotthonban volt gyermekfelügyelő, s közben elvégezte a Győri Tanítóképző Főiskolát. 1984-ben hazajött Kemenesaljára. 1984-től a celldömölki Gayer Gyula Általános Iskola tanítója. Férjezett, 2 gyermek anyja. Testvére Szombathelyen szintén pedagógus.

Heiner Lászlóné Mainone Terézia (Nemeskocs, 1903- Izsákfa, 1985). Tanítói oklevelét Győrben a Római Katolikus Leány Tanítóképzőben kapta. Vas megyében Felsőszilváson és Gyöngyösön tanított. 55 éves korában nyugdíjba vonult, és Izsákfára költözött. Nyugdíjasként itt élt haláláig 1985-ig. Izsákfán temették el.

Hegyi Lászlóné Vági Mária (Celldömölk, 1944-). Gyermekéveit 18 éves koráig Izsákfán töltötte. Az általános iskola I-IV. osztályát Izsákfán, az V-VIII. osztályát Celldömölkön a 3. számú Általános Iskolában (sági) végezte. Érettségi bizonyítványt Celldömölkön, tanítói oklevelet (német fakultációval kiegészítve) Szombathelyen 1965-ben szerzett. Vas megye több kistelepülésén tanított Ostffyasszonyfán (1965-67), Jákon (1967-1972), Köcskön (1972-74) és Izsákfán (1974-75). 1975-től kezdve a celldömölki Gáyer Gyula Általános Iskola tanítója. Jelenleg napközis nevelő.

Horváth Istvánné Kulman Magdolna (Izsákfa, 1940-). Gyermekkorát Izsákfán töltötte. Tanulmányait Izsákfán kezdte, majd a Celldömölk II. kerületi általános iskolában folytatta. Budapesten járt a Dolgozók Esti Középiskolájába. 1976-ban Budapesten a Számviteli Főiskolán szerzett diplomát. Ettől kezdve 1994-ig, nyugdíjazásáig, a budapesti

Villamos Erőművekben könyvelőként dolgozott. Budaörsön lakik. Férjezett, két gyermek anyja. Férje is Izsákfán töltötte gyermekkorát.

Dr. Horváth Jánosné Kertész Mária (Celldömölk, 1958-). Az általános iskola alsó tagozatát Izsákfán, a felső tagozatát Celldömölkön (Alsóságon) a 3. számú Általános Iskolában végezte. Tanulmányait a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnáziumban folytatta. Itt érettségizett. Képesítés nélküli nevelőként kezdett dolgozni Veszprémben a Báthory István Általános Iskolában, majd 1992-ben a győri Tanítóképző Főiskola levelező tagozatán szerzett oklevelet. Két gyermek anyja. Jelenleg Budapesten a második gyermekével gyermekgondozási szabadságon van. Férje bírósági orvosszakértő.

Horváthné Farkas Ilona (Celldömölk, 1965-). Az általános iskola 1-4 osztályát Izsákfán, a felső tagozatát Celldömölkön a 3. számú Általános iskolában, középfokú tanulmányait 1979-83-ig a szombathelyi Zeneművészeti és Óvóképző Szakközépiskolában végezte. Felsőfokú végzettségét tanusító diplomáját a soproni Óvóképző Főiskolán 1985-ban kapta. 1987-88-ig Gencsapátiban óvónő, 1994-ben a szombathelyi Deák Ferenc utcai óvodában dolgozik. Férjezett, 2 gyermek anyja.

Horváthné Móri Magdolna (Celldömölk, 1953-). Az általános iskola alsó tagozatát 1959-63-ig Izsákfán, a felső tagozatát Celldömölkön, a középiskolát a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnáziumban végezte. 1971-ben érettségizett, majd felvételt nyert a Pécsi Tanárképző Főiskolára. Általános iskolai matematika-fizika szakos tanári diplomáját 1975-ben kapta. Tanári pályáját az egyházashetyei Általános Iskolában kezdte, majd 1976-tól Szombathelyen, a Petőfi Sándor utcai Diákotthonban nevelőként folytatta. Ma is itt dolgozik, közben néhány órában szakközépiskolában, illetőleg szakmunkásképző intézetben szaktárgyait is tanítja. Férjezett, 3 gyermek anyja.

Hülvely István (Királyháza - Kárpátalja - 1940-). Gyermekkorát Izsákfán töltötte. Az általános iskolai tanulmányait Izsákfán kezdte, majd a celldömölki 3. számú Általános Iskolában fejezte be. Középiskolai tanulmányait a celldömölki Gimnáziumban folytatta, s 1959-ben felvételt nyert az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára. Középiskolai tanári oklevelét 1964-ben kapta Budapesten, a magyar nyelv és irodalom-filozófia szakon. 1964-től 1972-ig a budapesti Műszaki Egyetem filozófia Tanszékének oktatója volt. 1972-től 1989-ig politológus, társadalomkutató, a Társadalomtudományi Intézet főmunkatársa. Számos tanulmány, cikk szerzője. Ösztöndíjasként ezidőtájt hosszabb időt töltött az Egyesült Államokban. 1990-től a debreceni Tudományegyetem tanszékvezető professzora. **Művei, fontosabb munkái:** Oktató -nevelőmunkánk néhány elméleti kérdéséről. MM. Tájkoztató. 1968/6. Tudományos - technikai forradalom és kultúra TIT Filozófiai Közlemények, 1972/1, Gaál Gábor és a „Korunk''. Magyar Filozófiai Közlemények, 1972/1. A tudomány társadalmi szerepének változásairól. Társadalomtudományi Közlemények, 1978/2-3.

Hülvely Magdolna (Királyháza-Kárpátalja- 1943-). Az általános iskola 1-4 osztályát Izsákfán, a felső tagozatát Celldömölkön a 3. számú általános iskolában, a középiskolát Celldömölkön, a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban végezte. 1961-ben érettségizett. Felsőfokú tanulmányait a szegedi József Attila Tudományegyetemen folytatta, s 1966-ban szerzett középiskolai tanári (kémia, biológia) oklevelet. Pedagógusi pályáját Szombathelyen a Rudas László Ipari Szakközépiskolában kezdte, majd Budapesten folytatta, ahol

1985-től a fővárosi szakközépiskolák tanulmányi felügyelője volt. 1988.-ban dokrotált. 1990-ben férjhez ment, azóta Svájcban él. (Férje magyar származású.)

Kertész Lajos (Celldömölk, 1956-). Az általános iskola alsó négy osztályát Izsákfán, a felső tagozatot a celldömölki 3. számú Általános Iskolában, (Alsóságon), középiskolai tanulmányait Szombathelyen végezte. Ott érettségizett. Utána Dunaújvárosban a Kohó és Gépipari Műszaki Főiskolán szerzett mérnöki, Bp.-en pedig tanári diplomát. Azóta Székesfehérvárott a Videotonban dolgozik mérnöki beosztásban. Nős, 2 gyermek apja.

Kocsis Lajos (Izsákfa, 1928-) Gyermek és ifjúkorát Izsákfán töltötte. Tanulmányait az alsósági Evangélikus Elemi Népiskolában kezdte. Középiskolai és főiskolai tanulmányait Budapesten végezte. 1953-ban a budapesti Műszaki Tanárképző Főiskolán szerzett diplomát az anyag és gyártmányfejlesztés szakon. 1953-62-is a budapesti Hernád és utcai Ipariskolában tanított, ez utóbbiban az igazgatóhelyettesi teendőket is ellátta. 1962-79-ig a Munkaügyi illetőleg 1979-88-ig, nyugdíjazásáig a Művelődési Minisztérium Szakoktatási Főosztályának főelőadója. Időközben, 1967-ben a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán pedagógiai előadói képesítést is szerzett. Nem szakadt meg hivatali munkája során a tanítással való kapcsolata. Hosszabb ideig tanított a budapesti Tanítóképző Intézet Szakoktatási Tagozatán. Számos tanulmányt írt, a Pedagógiai Lexikonban 49 szócikke jelent meg.

Koperniczky Ferenc (Izsákfa, 1931-). Az elemi iskola alsó 4 osztályát Izsákfán, középiskolai tanulmányait a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban, és a Kecskeméti Kereskedelmi Középiskolában végezte. 1949-ben érettségizett. Főiskolai diplomáját Kecskeméten 1973-ban szerezte. 1951-53-ig sorkatonai szolgálatot teljesített. 1954-91-ig folyamatosan a Bács-Kiskun Megyei Tanács Ipari Terv illetőleg Igazgatói osztályán csoportvezetőként dolgozott. Olasz nyelvtudását Bács-Kiskun megye nemzetközi kapcsolataiban – az utóbbi 15 évben – jól tudja hasznosítani. 1991-től nyugdíjas. Felesége Koperniczkyné dr. Torma Mária a Kecskeméti Tanítóképző Főiskola főigazgató helyettese. Három gyermeke közül 1 tanár, 2 pedig egyetemi, illetőleg főiskolai hallgató.

Dr. Koperniczky (Enyi) István (Bakonyjákó, 1922-) orvos, alkotó. 1928-1956-ig élt Izsákfán. Az elemi iskola alsó 4 osztályát Izsákfán, középiskolai tanulmányait a pápai Bencés Gimnáziumban végezte. Itt érettségizett 1940-ben. Beíratkozott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karára. Ötödéves korában az évfolyamot a németországi Halléba telepítették át. Itt kapott orvosi diplomát 1945 június 5-én. Október elején hazatért Magyarországra, diplomáját azonban idehaza nem nosztrifikálták (honosították). 1945-1956-ig földmívesként családfenntartó szerep jutott neki osztályrészül. 1956 január elsejétől a dobai Tüdőszanatóriumban röntgen asszisztensi állást kapott orvos igazgató barátja révén. Itt dolgozott nyugdíjazásáig, egészen 1978-ig. Már ifjú korától kezdve festett, életének ebben a szakában, 1956-tól kezdeve alkotói tehetsége kitel-jesedett. Képei itthoni és külföldi lakásokat is díszítik. Számos kiállítása volt. Vas és Veszprém megye városaiban (Celldömölkön, Pápán és Ajkán). 1990-ben Izsákfán is láthatta képeit a település lakossága és nagy elismeréssel szólt munkásságáról. Közismert, hogy a művész alkotói nevét egy Izsákfa határában elpusztult középkori falutól kölcsönözte. A 72 éves festő Dobán, a Somló hegyen felépített házában él és dolgozik.

Koperniczky Piroska (Bakonyjákó, 1924-) Általános iskolai tanár. Gyermekkorát 1928-1945-ig Izsákfán töltötte. Az elemi iskola alsó négy osztályát itt, középiskolai tanul-

mányait a kőszegi Római Katolikus Líceum és Tanítóképző Intézetben végezte. 1944-ben kapott tanítói oklevelet. 1945-53-ig 3 vidéki és 2 fővárosi munkahelye is volt, ez összefüggött a család akkori hányatott életével. 1953-tól, nyugdíjazásáig, 1983-ig a budapesti II. kerületi Tanítóképző Intézet gyakorló iskolájának nevelője, illetőleg annak átszervezése után a 12 osztályos Ady Endre Gyermekfelügyelői Szakközépiskola biológia-földrajz szakos tanára. Gyakorló-iskolai tanítói oklevelét 1954-ben Budapesten, általános iskolai tanári oklevelét 1965-ben a Szegedi Tanárképző Főiskolán kapta. 1983-tól folyamatosan nyugdíjasként is dolgozik a III. kerületi Általános iskolában. Gyermekszerető személyiség, ma is a gyermekek tanítását és nevelését tekinti élete értelmének.

Mainone Sarolta (Izsákfa, 1913-). Gyermekkorát Izsákfán töltötte. Az 1-4 osztályt Izsákfán, a polgári iskolát Celldömölkön a Római Katolikus Leánypolgári Iskolában végezte. 1934-ben a kecskeméti Angolkisasszonyok Tanítőképző Intézetben kapott diplomát. Ettől kezdve Nógrád megye több településén dolgozott. 1947-től Horvátzsidányban családtagként testvére gyermekeinek nevelésével foglalkozott. 1959-ben Izsákfára költözött, azóta itt él.

Nováki Márta (Celldömölk, 1970-). Alapfokú tanulmányait a celldömölki Berzsenyi Lénárd Általános iskolában végezte. 1989-ben érettségizett a szombathelyi Rudas László Közgazdasái Szakközépiskolában. Utána felvételt nyert a győri Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolára, ahol az 1993-94-es tanévben köztársasági ösztöndíjas hallgatóként tanult. Diplomáját 1994-ben kapta. 1994 szeptemberétől a celldömölki Berzsenyi Lénárd Általános Iskola tanítója.

Pál Géza (Izsákfa, 1940-). Az általános iskola 1-5 osztályát Izsákfán, a 6-8 osztályát a celldömölki 3. számú általános iskolában, a középiskolát a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnáziumban végezte, 1959-ben érettségizett. Egy évet a MÁV-nál dolgozott. 1960-63-ig a szombathelyi Felsőfokú Tanítóképző Intézet hallgatója volt. Oklevelét 1963-ban kapta. Az 1963/64-es tanévben Egyházashetyén, azóta Kemenesmagasiban tanít, magyar nyelv és irodalmat. Az általános iskolai magyar szakos tanári oklevelét 1971-ben a Pécsi Tanárképző Főiskolán szerezte. Nős, feleségével egy tantestületben tanít.

Pál Gézáné Tompa Mária (Izsákfa, 1942-). Az általános iskola 1-4 osztályát Izsákfán, a középiskolát Celldömölkön, a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban végezte. 1960-ban érettségizett. 1960-63-ig a szombathelyi Felsőfokú Tanítóképző Intézet hallgatója volt. Oklevelét 1963-ban kapta. Pályáját Egyházashetyén kezdte 1963-ban, majd 1964-től folyamatosan Kemenesmagasiban tanít az alsó tagozatban. Férjével egy tantestületben dolgozik, gyermekük is pedagógus.

Seregély Istvánné Szabó Klára (Celldömölk, 1958-). Gyermekéveit Izsákfán töltötte. Az általános iskola alsó tagozatát Izsákfán, a felső tagozatát Alsóságon, középiskolai tanulmányait Celldömölkön, a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban végezte. Majd a Szombathelyi Tanárképző Főiskolán általános iskolai tanítói szakon 1979-ben szerzett oklevelet, orosz és könyvtár szakkollégiumi képzéssel együtt. Első munkahelye Ostffyasszonyfán volt. Jelenleg Celldömölkön él, és 9 éve a Gáyer Gyula Ált. Iskolában dolgozik. Férjezett, 2 leány anyja.

Stichleiter Ivánné Mainone Mária (Izsákfa, 1897- Izsákfa, 1969). Az elemi iskola alsó tagozatát Izsákfán, a felsőt és a tanítóképzőt a soproni Irgalmas Rendi Nővérek Tanító-

képző Intézetében végezte. Őrmezőn, Zemplén megyében tanított, ahol férje gazdatiszt volt. Férje halála után (1930) a veszprém megyei Hidegkúton nyugdíjazásáig pedagógusként dolgozott, 1952-ig. Nyugdíjazásától haláláig 1967-ig Izsákfán élt. Ott temették el.

Stocz József (Izsákfa, 1933-) Az elemi iskola 4 osztályát Izsákfán, a polgári iskolát és a gimnáziumot Celldömölkön végezte. 1951-ben felvételt nyert a Soproni Egyetem Erdőmérnöki Karára, majd önként jelentkezett a Magyar Néphadsereg Tiszti Iskolájába. Budapesten 1953-ban hivatásos tisztté avatták. 1957 januárjában leszerelt. A budapesti Kismotor és Gépgyárban helyezkedett el. Munka közben elvégezte a Gépipari Technikumot esti tagozaton, utána pedig 1970-ben a budapesti Műszaki Egyetem Járműgépész Tagozatán szerzett egyetemi diplomát. A Kismotor és Gépgyárban számos beosztásban dolgozott. Volt szerelő, kutatómérnök, gyártmányfejlesztési osztályvezető. Több előadást tartott a Gépipari Tudományos Egyesületben. 1993 óta nyugdíjas. Nős, 2 gyermek édesapja.

Szalainé Antal Éva (Celldömölk, 1955-) Az általános iskola első négy osztályát Izsákfán, a felső tagozatot Celldömölkön a 3. számú Általános Iskolában végezte. 1973-ban érettségizett a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnáziumban. Utána 4 évig Pécsett, a Tanárképző Főiskolán tanult a nappali tagozaton, 1977-ben matematika és műszaki ismeretek szakon tanári diplomát szerzett. 1977-től Győrben a Gyárvárosi Általános Iskolában tanít, férje is pedagógus, négy gyermekük van.

Szedlák Gyuláné Skriba Jolán (Izsákfa, 1938-) Az elemi, illetőleg az általános iskolát Izsákfán végezte. Középiskolába Pápára járt, 1956-ban az Állami Tanítóképző Intézetben érettségizett. G akorlóéve letöltése után 1957-ben Pápán kapott tanítói oklevelet. Tósokberénden, ugyanabban az iskolában 37 évet tanított. Jelenleg nyugdíjas.

Dr. Szűcsné Tungli Mária Klára (Izsákfa, 1938-). Középiskolai tanár. Kisgyermekkorát Izsákfán töltötte, s itt járt iskolába 8 éves koráig. Általános iskolai tanulmányait Révfülöpön fejezte be, s a keszthelyi Vajda János Gimnáziumban érettségizett 1957-ben. Tanári diplomát Budapesten szerzett az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar - történelem szakán. Pedagógusi pályáját Somogyban a csurgói Csokonai Vitéz Mihály Gimnáziumban kezdte. Több mint 10 évig tanított a kaposvári Táncsics Mihály Gimnáziumban, ezalatt a magyar nyelv és irodalom megyei szakfelügyeletét is ellátta. Ezután néhány évig a Somogyi Néplap olvasószerkesztője volt. 1984-től Veszprémben él, s a Vegyipari Szakközépiskola és Általános Gimnázium tanára. 1994-től nyugdíjas. Az 1994-95-ös tanévben heti 10 órában még visszajár tanítani.

Takács Ottóné Farkas Gizella (Izsákfa, 1936-). Gyermekéveit Izsákfán töltötte. Celldömölkön érettségizett 1955-ben. Az Egri Pedagógiai Főiskola magyar-orosz szakán 1958-ban szerzett oklevelet, azóta Mosonszentmiklóson a helybeli általános iskolában tanított 1991 decemberéig. Két gyermeke van, leánya óvónő, fia jogász. Férje rádió-tv technikus. Nyugdíjasként is dolgozik, magyar nyelvet és irodalmat tanít.

Tanai Imre (Nagysitke, 1935-) Az elemi iskola alsó tagozatát Izsákfán, az általános iskola felső tagozatát Celldömölkön végezte. 1950-54-ig Kőszegen az Állami Tanítóképző Intézetben folytatta tanulmányait. Az intézetet időközben áthelyezték Sárvárra, így a tanítói oklevelet ott szerezte meg. Tanítói pályáját a Somogy megyei faluban, Kisbárapátiban kezdte. 1955-től függetlenített ifjúsági vezető volt Tabon és Kaposváron. 1962/66 között elvégezte a Pécsi Tanárképző Főiskola történelem-földrajz szakát és itt kapott ta-

nári diplomát. 1960 óta Kaposváron él, ahol a közélet különböző pontjain tevékenykedett. Jelenleg nyugdíjas.

Tungli Gyula (Izsákfa, 1932-). Az elemi iskola alsó négy osztályát Izsákfán, középiskolai tanulmányait Celldömölkön végezte. 1950-ben érettségizett. 1950-1958-ig általános iskolai és középiskolai tanári oklevelet szerzett magyar-történelem szakon a budapesti Pedagógiai Főiskolán, illetőleg az ELTÉ-n. 1976-ban magyar nyelvészetből doktorált. 28 évig volt középiskolai tanár, legtovább Pápán, a Türr István Gimnáziumban. 10 évet tanított felsőfokú tanintézetekben: **Nyitrán** (Csehszlovákia), a Pedagógiai Főiskolán 1, **Győrben**, az Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolán 9 évet. Tudományos dolgozatai jelentek meg a hazai és külföldi folyóiratokban. Számos tudományos bizottságnak és egyesületnek tagja, illetőleg tisztségviselője. Csűry Bálint díjas. 1992-ben főiskolai docesként ment nyugdíjba. Azóta is széleskörű tudományos munkásságot, szerkesztői és közírói tevékenységet folytat. Művei: Pápa földrajzi nevei, Doktori disszertáció Bp. 1976. ELTE Könyvtára. A pápai járás földrajzi nevei (társszerzőkkel) Bp. 1987. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 171. szám).

Tungli József (Izsákfa, 1912-Szenta, 1944) Az elemi iskola alsó tagozatát Izsákfán, a Magyar kir. Állami Polgári Fiúiskolát Celldömölkön végezte. Diplomáját 1932-ban a pápai Állami Tanítóképző Intézetben kapta. Somogy megyében Szentán kántortanítóként tanított az ottani római katolikus népiskolában. 1944-ben tartalékos főhadnagyként Erdélyben egysége ellenőrzése közben érte a halál.

Tungli Pál (Izsákfa, 1904-Kőszegpaty, 19). Az elemi iskolát Izsákfán, a középiskolát Celldömölkön és a pápai Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézetben végezte. Tanulmányiat a bajai Tanítóképzőben fejezte be. Itt kapott nevelői oklvelet. Elébb Sótonyban (Vas megye), majd Rédén (Veszprém megye), később Köcskön, s végül Kőszegpatyon volt katolikus kántortanító. 1948-ban a kántorizálásról le kellett mondania. Fiatalon, 52 éves korában halt meg. Sírja a kőszegpatyi temetőben van. Egyik leánya Karsai Istvánné Tungli Szilvia Celldömölkön nyugdíjas pedagógus.

Varga Árpád (Izsákfa, 1946-). Gyermekkorát Izsákfán töltötte. Tanulmányait az izsákfai és a celldömölki 3. számú általános iskolában kezdte, s a szombathelyi Gépipari Szakközépiskolában folytatta, s 1964-ben kapott érettségi bizonyítványt. Gépészmérnöki diplomáját 1969-ben szerezte a Miskolci Műszaki Egyetemen. Jelenleg a szombathelyi STYL Ruházati Vállalat osztályvezetője. Nős, családapa.

Varga Margit (Celldömölk, 1956-). Az általános iskola I-IV. osztályát Izsákfán, az V-VIII: osztályát Celldömölkön a 3. számú általános Iskolában (Alsóságon) végezte 1971-ben. 1971-75-ig a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnáziumban tanult, s 1975-ben érettségizett. 1979-ben a pécsi Tanárképző Főiskola magyar-orosz szakán általános iskolai tanári oklevelet szerzett. 1979-től 1984-ig a celldömölki 3. számú Általános Iskola tanára, 1984-től 1990-ig Celldömölk városi, illetőleg a Vas megyei Úttörőszövetség titkára volt. 1990-től a celldömölki Berzsenyi Lénárd Általános Iskola tanára, majd önkormányzatok megalakulása után a celldömölki Polgármesteri Hivatal Alsósági Kirendeltségének ügyintézője.

Zsigmond Ernő (Celldömölk, 1951-). Az általános iskola alsó tagozatát Izsákfán, a felső tagozatát Celldömölkön (Alsóságon) a 3. számú Általános iskolában végezte. Tanulmányait a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnáziumban folytatta. 1969-ben érettségizett. Utána a Dunaújvárosi Kohóipari Főiskola hallgatója volt. Mérnöki diplomáját 1974-ben

kapta. Több évig Székesfehérváron az IKARUS-ban dolgozott műszaki beosztásban. Jelenleg Celldömölkön és környékén vállalkozó. Számítástechnikai eszközöket reklámoz és forgalmaz. Nős, 2 gyermeke van.

Gersey Ottó

Hegyi Lászlóné Vági Mária

Horváthné Farkas Ilona

Horváthné Móri Magdolna

Kocsis Lajos

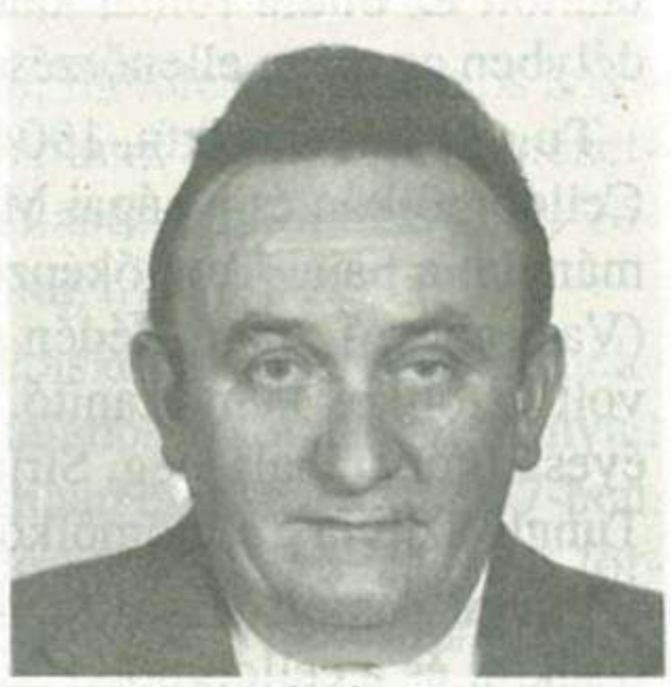

Koperniczky Ferenc

Pál Géza

Pál Gézáné Tompa Mária

Seregély Istvánné Szabó Klára

Stocz József

Szedlák Gyuláné
Skriba Jolán

Takács Ottóné
Farkas Gizella

Tanai Imre

Tungli Gyula

Régészet

„Celldömölk – Izsákfa – Guta dűlő (Vas m.) (XXXV.) Az 1979-ben mélyszántással felszínre került bronzleletet Ilon Gábor 1981-ben szerezte meg a Savaria Múzeum számára. A hitelesítő ásatás során sikerült megtalálni a Sághegytől kb. 4 km-re elrejtett kincs további kétharmad részét. Bronzanyagát tulajdonosa edényben ásta el, az edény mellett, valamivel mélyebb gödörben cipóalakú lepények voltak. A kurdi szintbe sorolható „depot" közel fele sarló és sarlótöredék, továbbá szárnyasbalták, lándzsák, kardtöredékek, tőrök, fűrészlemezek, véső, tokos balta töredéke, kampó, karperecek, karika, tordírozott huzal töredéke – új, még használatlan, hibás öntésű, a készítés során eltört vagy kopott és törött, újjáalakított tárgyak és félig összeolvasztott, tört bronzok vegyesen. Az ásatáson részt vett: Ilon Gábor."

Fekete Mária

Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Füzetek I. Ser. 1. No. 37. 1984.

RÉGÉSZETI LELŐHELYEK IZSÁKFA HATÁRÁBAN

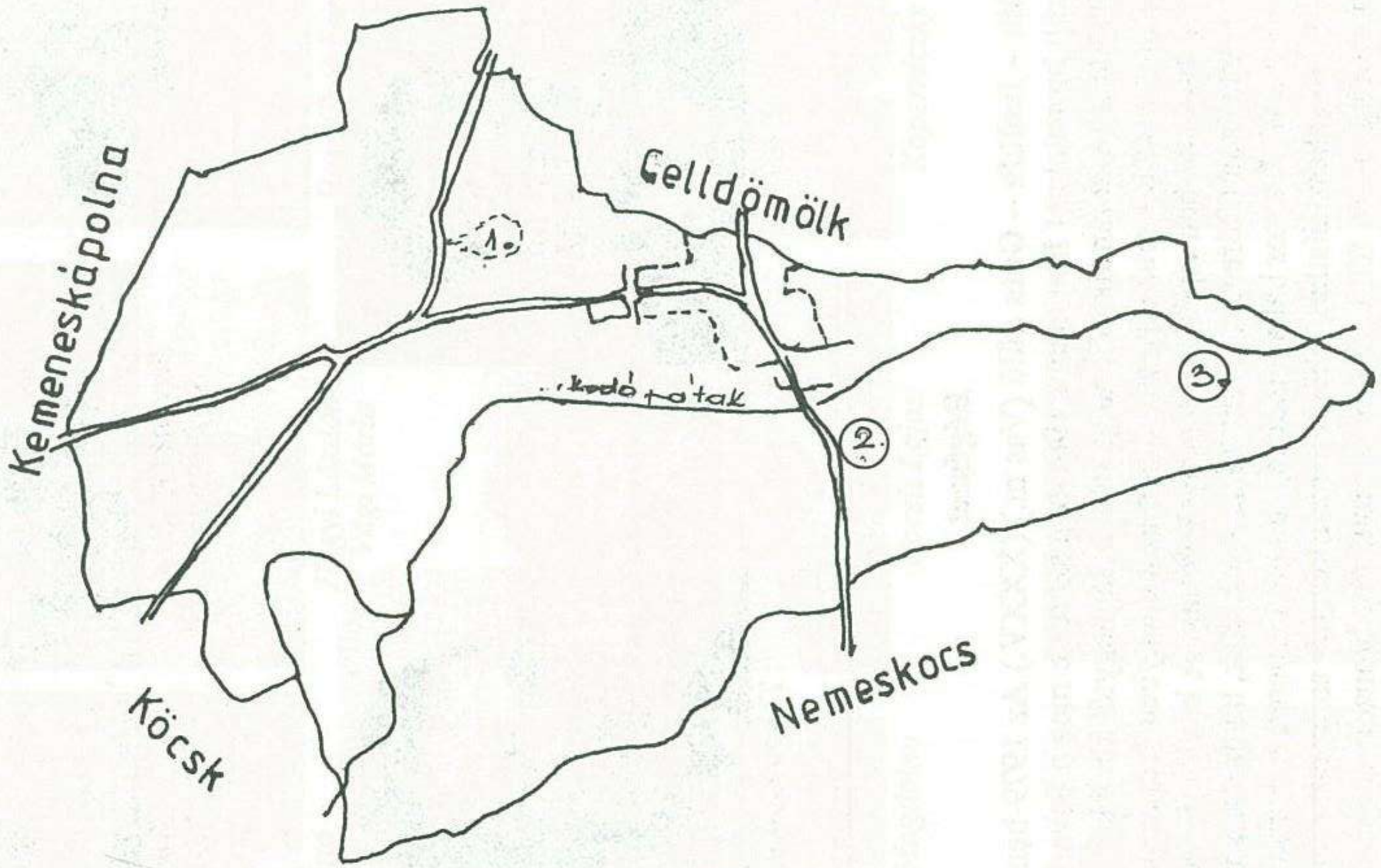

1 Bokodpuszta homokbánya Árpádkori leletek
2 Guta dülő bronzkori leletek Kr. e. 1000 év
3 Dercóna dülő rómaikori leletek Kr. u. 10 ev körül

Műemlékek

Izsákfa (Celldömölk város környéki község E,5)

„Már az ókorban lakott település. Első okleveles említése mégis csak 1435-ből ismert. Az Izsákfa utcából álló plébániatemplomát 1788-1803 között klasszicizáló barokk stílusban építették. Védőszentje Nepomuki Szent János. Egyhajós, a hajónál keskenyebb szentélye egyenes záródású. Tornya a nyugati homlokzata felett áll, a tetőszinten egy körablakkal, a harangok szintjén négy egyenes záródású ablakkal, órahellyel kialakított párkánya felett gúla alakú bádogsisak. Homlokzatai faltükrös tagolásúak, a főhomlokzaton a bejárat egyenes záródású, a karzat szintjén egyenes záródású ablakkal. A vízvezetős főpárkány felett a torony két íves félorommal csatlakozik a hajóhoz. Az oldalhomlokzatokon két-két, a szentély oldalain egy-egy egyenes záródású ablak van. A torony alatt egy íves kórus, kétoldalt lépcső ill. szertár. A hajó két csehsüvegboltszakaszos, a szentély egy csehboltszakasszal fedett. A hevederek homorúak, az őket alátámasztó lizénák követik ezt. Az oltár márványból készült, empire stílusú, a benne lévő oltárkép 1850-ből való, Éder szignóval ellátva. A szószék is XIX. századi alkotás. Kosara szögletes, relieffel díszített, míg hangvetőjén egy ülő alak tartja a két kőtáblát. Külső tatarozása az 1968-69-es években készült.

A Petőfi utca 37. szám alatt álló óvoda, könyvtár és orvosi rendelőként használt egykor Medgyesi-Somogyi kúria 1720 körül épült barokk stílusban nyári üdülőnek. Mai alakjában klasszicista stílusú és a XIX. század első felét idézi. Szabadon álló, hosszoldalával az utcára néző oromfalas, téglalap alaprajzú, földszintes, nyeregtetővel fedett épület. Az utcai homlokzata íves vakárkáddal tagolt. Az udvari homlokzat mögött egy boltozott folyosó volt, amelyet 1916-ban szüntettek meg. Régi kéményének fedköve népies vonalú. A lakótraktusban csehsüvegboltozatos szobák találhatók. A régi alaprajz teljesen átépített."

C. Harrach Erzsébet - Kiss Gyula:
Vasi műemlékek, Szombathely 1983.

Madártani megfigyelés

Csaba József: Adalékok a **fekete gólya** (Cocinia nigva) Vas megyei előfordulásához:

„1977. IX. 17., 19., 21. és 22-én **Dalai J.** a Ság hegy alatti lápos rét mellett 2 öreg és 2 fiatal fekete gólyát figyelt meg."

A Vas Megyei Múzeumok értesítője, 15
Szombathely, 1985.

Természetes és mesterséges alakulatok Izsákfa külterületén (diakron és szinkron)

Elpusztult falvak:

Bokod (Külterület 38.) A XVII. században.

Enyi (Külterület 54.) A XVII. század-ban.

Elpusztult épületek:

Téglaégető (Külterület 57.) Lebontották a XIX. század-ban.
Erdős ház (Külterület 57.) Lebontották 1922-ben.
Enyi-malom (Külterület 54.) Lebontották 1922-ben.

Ravatalozó a köztemetőben. Épült 1981-ben.

Nevezetes pincék a Ság hegyen:

Pannonhalmi Apátság pincéje (XVIII. szd.)
Farkas Elemér pincéje (XIX. sz.)

Keresztek:

Cenki kereszt (Külterületen, a főútvonal mellett)
Bokodi kereszt (Külterület 38.)
Pap-kereszt (A Belterület határán: 12.)
Temetői kereszt (Külterület 47.) (Az 1972-ben készült Vas megyei névgyűjteményben [116 Izsákfa] a Temető nincs felvéve.)
A kereszt előtt **Herman Flóris** (1895-1945) mártír plébános **síremléke.**

Kutak:

Külső réti kút (Görög kút) (Külterület 30., gémes)
Páskom kút (Külterület 45.)
Szabó Dénes kútja a Gutában (Külterület 47.)
Bokodi kút (Külterület 38.)

Homok- és kavicsbányák:

Pincedomb (Kastélydomb) (Külterület 61.)
Bokodi homokbánya (1994-ben is működik) (Külterület 38.)
Halmi kavicsbánya (Külterület 23.)

Elhullott állatok temetője Külterület 64.

Mesterséges tó
Kacsaúsztató (Külterület 29.)
Ősrégi fák: Guta (1949-50-ben vágták ki őket.) (Külterület 47.)

Megjegyzés: a Kulcsárkert kivágott, kb. 400 éves fáinak törzse kb. 2 méter átmérőjű volt. (Belterület 15.)

Képek a tájról

Kódó. „Soha nem felejtem el ezeket a pillanatokat, a Kódó kristálytiszta vízében szelíden ringatózó tündérrózsákat, vizililiomokat, a hajladozó sásokat. A nyárelő tiszta lehelete, a fűzek, nyárfák suttogása, a hullámzó gabonák mind megannyi soha vissza nem térülő szép emlékek számomra. Ha megnyugvást keresek, gondolatban ide menekülök vissza." (Koperniczky Piroska, nyugdíjas tanárnő, Bp.)

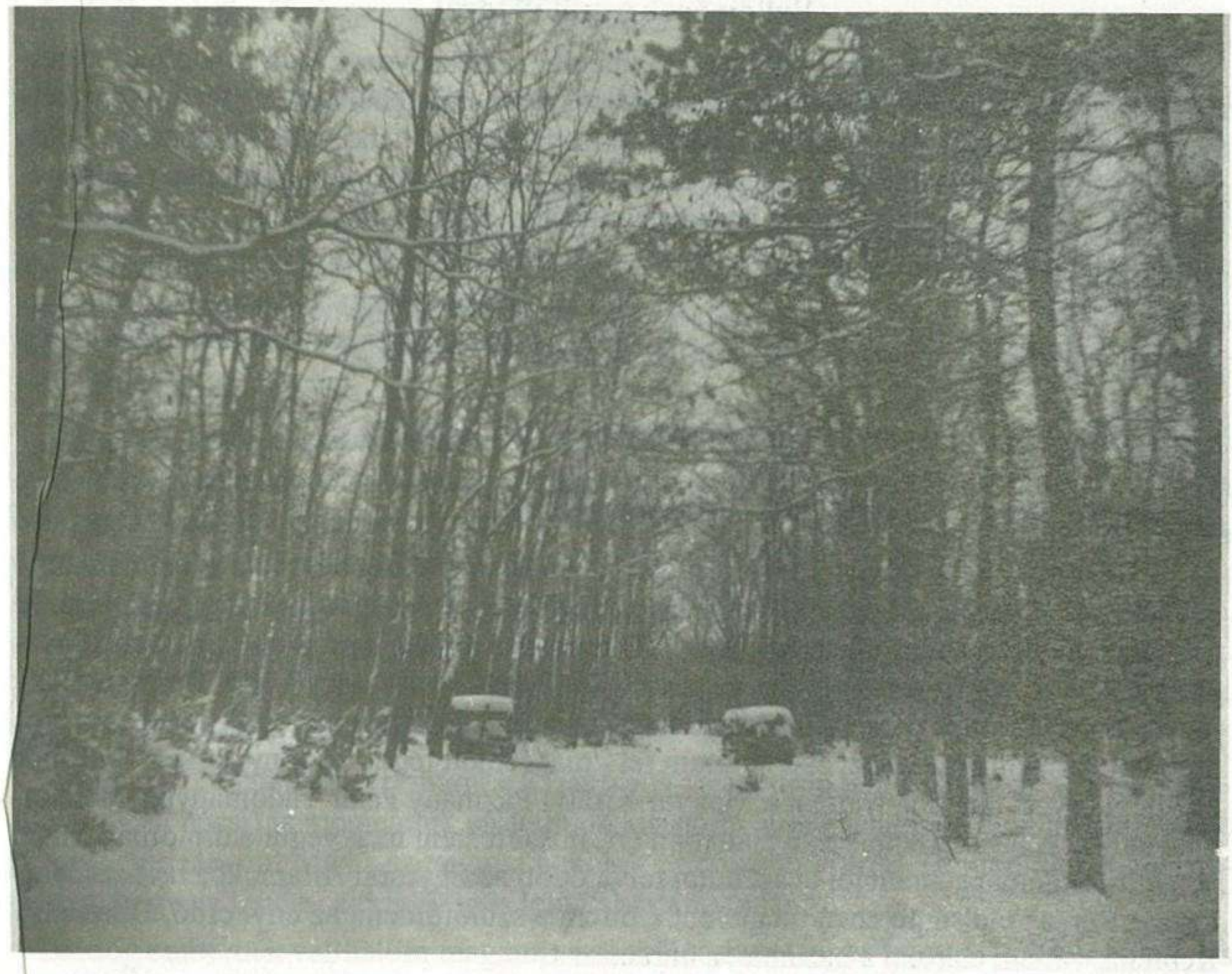

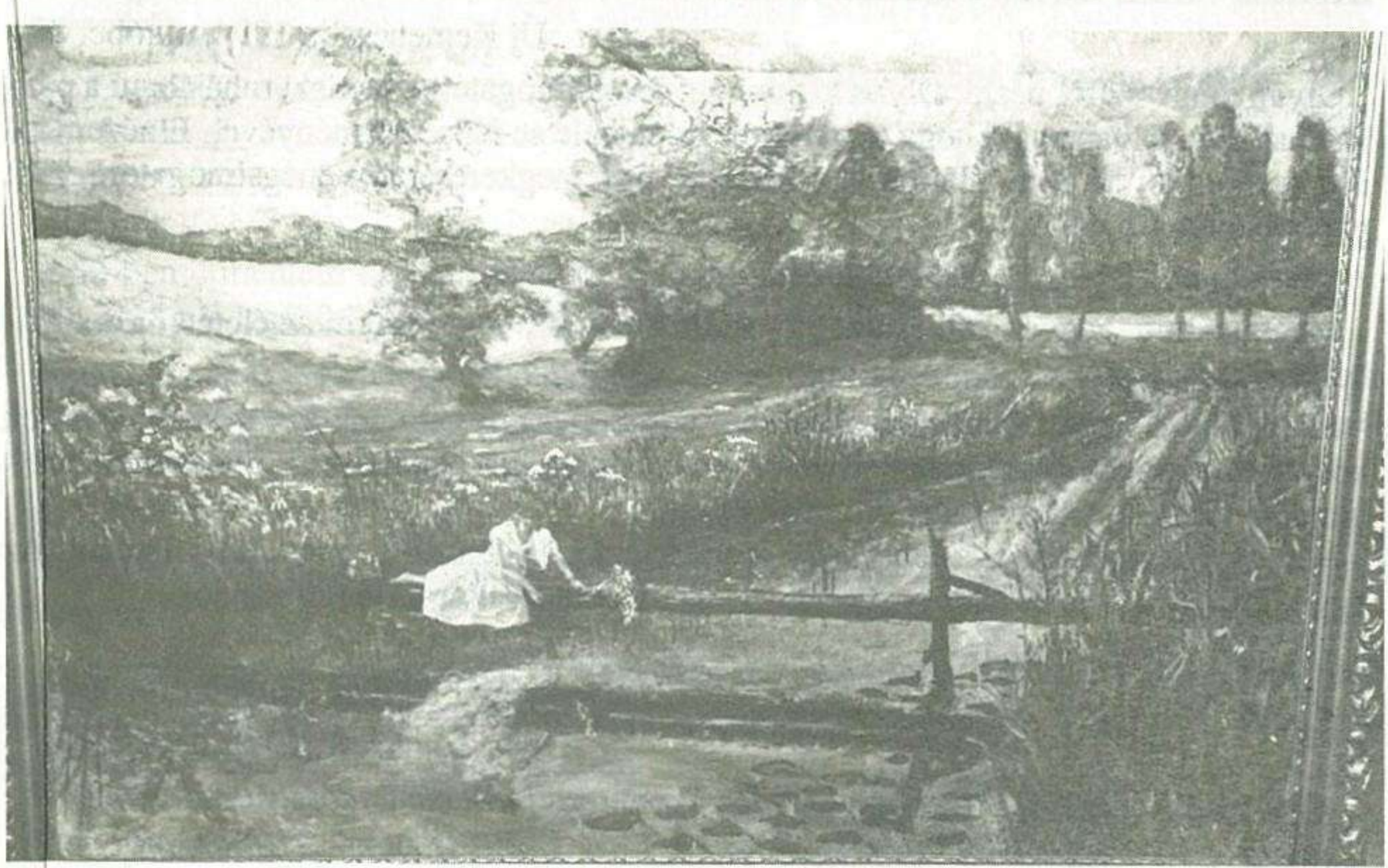

Koperniczky István fotói (Készültek: 1928-1948 között)

Vallomások a szülőföldről

„Megdobban a szívem, könny szökik a szemembe, valahányszor haza gondolok. Szeretném gyermeki és ifjúi szemmel ismét megnézni, de ez már lehetetlen. A fél évszázad elsöpörte a gyermekkor illatos akácait, hársait, fűzeit, liliomait, ibolyáit. Talán még a holdvilág is sápadtabban világítja meg az utcákat. Már nem hiszem, hogy vasárnap estéin hallani lehet a fiatalok hangos énekét Izsákfa Fő utcáján. Hiányoznak a régi arcok, távolodik minden, s nemsokára már fentről nézem az én drága falumat, szűkebb hazámat.''

Koperniczky Piroska ny. tanárnő,
visszaemlékezve Izsákfára 1994-ben.

Egy alkotóművész ragaszkodása a szülőföldhöz és a hazához:

Az öreg Somlóról gyakorta elnézem Kemenesalját.

- A Bakony rengetegében, Járiföld pusztán születtem, ahol édesapám a pannonhalmi bencés rend vezető gazdatisztjeként dolgozott. Néhány év múlva Izsákfára kerültem. Itt szívtam magamba a föld, s a táj szeretetét. Gimnazista diákként minden hajnalban átlovagoltam az enyi erdőn keresztül Egyházashetyére. Megálltam a nagy költő, Berzsenyi Dániel szülőháza előtt, s reggeli imádságként elszavaltam Fohászkodás című versét. Az enyi erdő volt álmaim birodalma, ezért vettem fel - már felnőtt fejjel - az Enyi nevet. 1940-ben kezdtem orvosi tanulmányaimat a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi karán. A háború befejezése Hallében ért, itt szereztem meg végül a diplomát. Mivel németül, angolul egyaránt jól beszéltem, felvetődött az Egyesült Államokba távozás lehetősége. Ám az utolsó percben megjelent előttem a szülőföldem, az enyi erdő, Berzsenyi. Képtelen voltam elárulni a hazámat, a barátaimat.

Új Kemenesalja 1994. október 27.

Olyan jó messziről nézni. Olyan kicsi, hogy megsimogatom ametiszt ruhájában: a párába burkolva. Olyan nagy, hogy a szívembe talán bele se fér sok élményével. Elnézem ködös estéken is; ha nem találom is a ködben, úgy megkeresem és megsimogatom, mint gyermeket az anyja.

... Mint gyerek nagyon szerettem a falumat.

Megtanultam, hogyan kell örülni egy szem búzának, végigkísérni az életét, örülni a liborjúnak, csibének...

Ma azt mondhatom... nekem szükségem volt arra, hogy ott éljek az egyszerű emberek között. A legszebb napokra emlékszem vissza, amit velük töltöttem el. Ma ezek a magok bennem vannak, melyek csírát hajtanak és élnek.

Melyik nevemet írjam a levél alá? Koperniczky István dr.-t, vagy Enyi Istvánt? Az egyik keserűen, a másik édesen gondol vissza Kemenesaljára. De így van jól.

Koperniczky István dr.
Doba-Somlóvár, 1971. december 4.

(Részlet a Levelek Kemenesaljáról című időszakos kiadványból.
Kiadta a Vas Megyei Tanács VB. Járási Hivatala, Celldömölk, 1971)

Izsákfa - a bölcsőhelyem.

Szó szerint is, mert én még bölcsőben aludtam, s néha az is előfordult, hogy kedvenc kutyánk kidöntötte belőle.

Izsákfa - a szüleimet jelenti, akik sajnos, már messze vannak. A szülői házat, ahova ma is szívesen megyek családommal. Köszönet ezért bátyámnak és sógornőmnek, akik mindig várnak, hívnak, s kedvesen fogadnak bennünket. Aztán az iskolatársak, barátok, barátnők... Varga Nusi, Németh Ilonka, Poós Ilus, Farkas Feri, Németh Tibi, Treiber Bözsi, Skriba Joli, Görög Joli, Mainone Otti, Horváth Ilonka, hogy csak néhányuk nevét felidézzem. Jó rájuk gondolni!

Aztán Ság hegy, a Kódó, a Sági erdő, a Guta. Nem tudom, a mai fiataloknak jelentenek-e valamint ezek a nevek! Nekem a gyermekkort; s a serdülő fiatalkort varázsolják elém. A sétákat, a játékokat, a táncokat, amikor Németh Tibi harmonikahangjára roptuk a táncot, énekeltünk. Szóval boldogok voltunk.

Ma is Izsákfa számomra a legkedvesebb, holott mai lakóhelyemen élek már 36 éve, s remélhetőleg itt is fogom befejezni életemet. Családom bizonyíthatná, hogy mennyire hiányzik nekem az erdő, a hegy, a folyócska, mert ezek mostani falumban nincsenek. Valahogy úgy vagyok, mintha ma is izsákfai lennék.

Mielőtt gondolataimat lezárnám, a Kisasszony (Nagy Irén tanítónő) és a Tanító úr (Mainone Géza bácsi) is megjelenik előttem. A kisiskola, a nagyiskola. Jó tanuló voltam, de bizony elég eleven! Mégis szeretettel godolok egykori tanítóimra is, mert mekik köszönhetem, hogy az lettem, aki mindig is lenni akartam: tanár.

Boldog embernek vallhatom magam, mert szülőfalum helyes irányba inditott el, s ma is visszavár!

Takács Ottóné (Farkas Gizella) 1994
tanárnő

1962-ben elmentem ugyan falumból, (iskola, családalapítás) de a szívem, lelkem mélyén mindig is izsákfai maradtam és maradok.

Sajnos, ma már csak a temetőbe megyek „haza'', ám a kötődés, az odafigyelés a kis falumban élő, - most már korosodó emberekhez -, megmaradt. Szeretetemet, ragaszkodásomat átviszem a Celldömölkre települt beszármazottakra, „unokákra'' is, akik a tanítványaim lettek az évek folyamán.

Melengetően jó érzés hétfőnként beszélgetni az izsákfai nagymamával, papával töltött hétvégéről.

Boldog vagyok, hogy én otthon „a Vági Marika'' maradtam, s büszke vagyok erre. Soha nem is tagadtam meg honnan jöttem, ma is ugyanolyan szerényen, egyszerűen élek, mint valaha régen szeretett családom körében.

Hegyi Lászlóné Vági Mária (1994.)
tanítónő

Kisfaludy Kálmán 1885-től a gróf Medgyesi Somogyi család káplánja, 1890-től haláláig, 1929-ig előbb az izsákfai római katolikus egyházközség plébánosa, majd a kemenesaljai II. sz egyházkerület esperese. Sírja az izsákfai temetőben található.

Fő műve: a **Historia Domus**, mely nemcsak az egyházközségnek, hanem a település történetének is az első alapos (régészeti és helytörténeti) leírása.

Koltai Jenő dr. c esperes (Szombathely, 1944). A teológiai doktori címet 1969-ben szerezte. Elvégezte az egyházi levéltárosképzőt és az OSZK–KMK könyvtárosképzőt. 1970-ig káplán, 1970-1975 között püspöki levél- és könyvtáros Szombathelyen, ezután plébános Izsákfán és Bobán, majd ezeket a helységeket is megtartva Alsóságon (Celldömölk II.). Tudományos munkatársa a VEAB-nak. Érdeklődési köre: helytörténet.

Munkái: A Szombathelyi Herzan Könyvtár könyvei I. = S 5–6. köt. 1971–1972. 13. sz. 7–8. p. – A celldömölki búcsújárások története. = KSz 1982. 13. sz. 7–8. p. – Korának polihisztora. Emlékezés Kresznerics Ferencre. = KSz 1982. 13. sz. 10. p.

Vasi Honismereti Kislexikon I. rész = Vasi Honismereti Közlemények, 1985. 1–2. sz.

Kresznerics Ferenc (Ivánc, 1766-Ság, 1832). Író, nyelvész, tanár, római katolikus pap, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja (1831). Pozsonyban tanult teológiát és filozófiát. Előbb a szombathelyi líceum tanára volt, majd 1791-1832-ig sági-izsákfai plébános. Izsákfalván és Ságon közmondásokat és szólásokat gyűjtött. Sírja a sági katolikus temetőben található. **Fő műve: Magyar szótár gyökérrenddel és deákozattal I-II. kötet.** Buda, 1831-32., Magyar életrajzi lexikon I. kötet. Bp., 1981. (Akadémiai kiadó).

Mainone Ernő kántortanító (Herka, 1875-Izsákfa, 1828). Önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtő. A Magyar Nyelvtudományi Társaság és a Magyar Nyelvőr felhívására összeírta az izsákfai dűlőneveket és ragadványneveket. Gyűjtésének anyagát Beke Ödön nyelvtudós az 1906-ban megjelent dolgozataiban közölte is. (NyF.: 30, 32 sz.)

Izsákfa nevezetes földesura

Medgyesi Somogyi János 1756 ápr. 21-én született a Vas megyei Izsákfán. Atyja Somogyi Ferenc tábornok, anyja Festetics Viktória. (Patonay: 26) Az 1770. esztendőben gimnazista (szintaxista) Sopronban. A jezsuiták gimnáziumában tanult. Az anyakönyvi bejegyzés szerint Somogyi Joannes Nepom. perillustris Ung. Izsákfalva.

„Valóban szerénység jellemezte őt egész életében és nem tette elbizakodóvá sem vagyona, sem előkelő állása. Közel engedte magához az embereket és különösen honfitársait támogatta szeretettel ügyes-bajos dolgaiban. Természetes, hogy Magyarországból elárasztották segélykérő levelekkel, amelyekből egynéhány fennmaradt a lovászpatonai kastélyában. Az egyik ilyen levelet Révai Miklós írta hozzá, aki az európai nyelvtudomány nagynevű képviselője volt, aki szintén pártfogoltjai közé tartozott.'' (Patonay: i. m. 28-29).

Született Izsákfán (Vas vm.)	1756. ápr. 21.
Vas vármegye másodalispánja	1784
Veszprém vármegye alispánja	1787.
nádori főjegyző	1791.
kancelláriai tanácsos	1795.
állam- és konferenciatanácsos	1801.
alkancellár	1808.
meghalt Pesten	1809. dec. 23.
eltemették ideiglenesen Pesten	1809. dec. 26.
véglegesen, örök nyugvóhelyén, Celldömölkön	1810. jan. 30.

Patonay József: Medgyesi Somogyi János államtanácsos a magyar kegyestanítórend jótevője Tata, 1935. 3 p.

Sírja Celldömölkön, a bencés templomban, a Szent László oltár előtt található szüleivel és testvérével együtt. (A szerző megjegyzése.)

Izsákfa helynévi előfordulása a magyar irodalomban

Ányos Pál: Medgyesi Somogyi Jánosnak

Ányos Pál ezt a költői levelet mecénása, Medgyesi Somogyi János édesapjának halálakor, 1778 júliusában írta. Medgyesi Somogyi Ferenc tábornok Izsákfán halt meg. Miután a költő felsorolja Medgyesi Somogyi Ferenc – az 58 éves korában elhunyt tábornoknak – az érdemeit, így fejezi be versét:

„Ámbár kimúlt atyád az élők számából
S örök lakhellyre röpült **Izsákfából,**
Mégis hideg hamvát az kecsegtetheti,
Hogy benned erkölcsit élni szemlélheti.
Elhagyom már én is e setét barlangot,
Mellybe sok árva szív hágy jajgató hangot,
Visszatérek ismét élet piacára, –
Hogy tegyem kezem barátom vállára.''

Héra Zoltán: Hangverseny a Ság hegy kráterében

„...Csapjanak fel a hangok,
forrjanak ki e kráterkupából,
a régi tőkén az új hajtásnak,
az új sorok közt termőre fordulóknak -
zenét!

...a pihenő népnek, a csendes faluknak,
a régi tornyoknak, új ablakoknak,
a Simonyi felől támadó szélnek,
Zsákfa körül a sárga repcemezőknek,
az újra itt lengő tavasznak -
zenét!

Az V. kráterhangverseny irodalmi emléke 1970. május 24-én kelt vers.
A szép költeményben Izsákfát népnyelvi változatban említi a szerző.

A Sági Hegységnek Törvényei, 1734-ből

A becses kézirat megtalálható Budapesten, a Néprajzi Múzeumban (Etnológiai Adattár P/5/1977). Az eredetiről pontos másolatot készített jeles nyelvészünk, Kresznerics Ferenc 1828-ban. (Etnológiai Adattár K.–17–4/1976). Ennek hasonmását adta ki 1984-ben a celldömölki Városi (1992-től Kresznerics) Könyvtár.

Káldos Gyula könyvtárigazgató a dokumentumhoz fűzött kiegészítésében megjegyzi, hogy a Ság hegyen már régóta folyt a szőlőművelés, melynek „rendje évszázadok során alig változott. Ennek a változatlanságnak a kisüzemi, nagyjából azonos parasztgazdaság adja magyarázatát. A tulajdonjog, a művelés hagyományai apáról fiúra szálltak.

A Sághegyen rendezett állapotok uralkodtak. Ez a rendezettség a szervezett hegyközségi élet következménye volt, amelynek kereteit az 1734-ben írásba fektetett hegyközségi törvény évszázadokra szabályozta.''

Tekintettel arra, hogy nemcsak az izsákfai Somogyi grófi családnak, (1922-1945-ig Pannonhalmi Apátságnak) hanem más gazdáknak is voltak birtokaik a Ság hegyen (Farkas, Görög, Fülöp, Szabó, stb. családoknak) a törvénykönyv legfontosabb határozatait közlöm. Annál is inkább, mert az egyik forrás szerint „1851-ben idős **Görög Lajos** 55 holdon gazdálkodott.'' és **„Hegyközségi hegymester''** volt 27 évig. Fényes Elek is megjegyzi az 1851-ben készült geográfiai szótárában, hogy a Vas megyei Izsákfalván a lakosok a földművelés mellett szőlőtermesztéssel foglalkoznak.

A hegymesterek és a szőlőpásztorokat a Törvénykönyv 2. fejezete szerint „tisztelet'' illeti. A három hegymester közül kettő sági egy pedig vidéki illetőségű. Mindhármat a Szent György napi közgyűlésen választották meg, mégpedig „hiteles szavú, arra érdemes, tisztességes életű, és a Hegyközségünk törvényeit tudó, emberséges emberek'' közül. Hogy mennyi komoly volt a belső és a külső hegymesteri tisztség, azt bizonyítja az a tény, hogy a megválasztott hegymestereknek a Fülöp-Jakab napi közgyűlésen (máj. 3.) esküt kellett tenniük. A szőlőpásztorokat tiszteletdíjért fogadták fel minden évben Szent Lőrinc (aug. 10.) naptól, hogy a termést a lopóktól és a kártevő állatoktól megvédjék. A két pásztor a hegymester előtt tette le az esküt, hogy munkáját lelkiismeretesen látja el.

A hegymester gondoskodott a 20 akónál (kb. 10 hektoliter) nagyobb bortermés esetén a földesúrnak járó dézsma összegyűjtéséről is.

Terjedelmi okból csak röviden közölhetem a 15 oldalas törvénykönyv legfontosabb tételeit. E szabályok vonatkoznak a tulajdonlásra, az örökösödésre és a termény védelmére. Rögzítették Jánosháza és Alsóság (a szőlőhegy keleti oldalát is beleértve) földesurának, Erdődy grófnak a jogait.

Pontosan körülírták a választott tisztségviselők (hegymesterek és hegypásztorok) jogait és kötelességeit. Szabályozták a földesúrnak járó dézsma mennyiségét, meghatározták a hegyközség gyűléseinek időpontját (böjt előtti szerda, Szent György napja (április 24), továbbá Fülöp és Jakab apostol napja (május 3.). Itt döntöttek a pörös ügyekben, itt szabták ki a hegymesterek (belső és külső) a pénzbeli büntetéseket, itt szolgáltattak igazságot. Említésre méltó, hogy a vidéki hegymester nemcsak az izsákfai, hanem a nemeskocsi és a bobai szőlősgazdák pörös ügyeiben, a lopások dolgában is ítélkezett, ugyanis nekik is voltak és ma is vannak birtokaik a Ság hegyen. (pl. Baráth Zoltán, Bozzay László, Görög József (Nemeskocs), Györffy Sándor, Nagy Lajos (Boba)).

A jogszabály-gyűjtemény kitért a szőlőültetéstől – annak szedésétől minden munkára. Így például „...Ha valamely ember ezen Ság hegyen akar ujonnan plántálni (szőlőt telepíteni T. Gy.) ... az uraságnak meg kell jelenteni...''A tolvajok szigorú megbűntetésről is szól a Törvénykönyv: „...A nappali tolvaj büntettetik harminc három pénzre, az éjjeli négy forintra...'' Valószínű, hogy a hegyközségi gyűléseken gyakori volt a közbeszólás, hangoskodás. Ezért „...Aki a Gyűlésekbe értetlenül kiáltoz, vagy szitkozódik Tizenhat pénzre büntettetik, ha pedig verekszik, bűntetetése Négy forint...'' Szabályozta az írásbeli törvénytár e hegyre járást is. „...Ha valaki Vasárnap, mikor más jámbor emberek Isten igéje hallgatására mennek a Templomba, föl mégyen a pinczéjéhez, hogy ott részegeskedjék , meg büntetik, minden engedelem nélkül 50 pénzre. Mert az Isten a Vasárnapokat nem a pinczéknél való részegeskedésekre, hanem Isten igéje hallgatására rendelte...'' A hegyközség elöljárósága (a földesúr és a hegymesterek) jkijelölték a szüret időpontját is. „A ki szőlejét az minek előtte az Urak meg engedik, meg szedi lopva, borátul megfosztatik.'' Számos paragrafus foglalkozott a telekhatáron átnyúló gyümölcsfák termésével. Azzal, hogy a termés kit illet. Kötelezi a tulajdonosokat a kerítések, gyepük és a kapuk rendbetartására.

Szabályozza az igából kifogott állatok mozgásterületét, bünteti a mások szőlejében történő kár okozását.

Az 1734-ben íródott „Sági Hegységnek Törvényei'', hazánk egyik legrégibb, szőlőgazdálkodással kapcsolatos magyar nyelvű jogszabálya.''

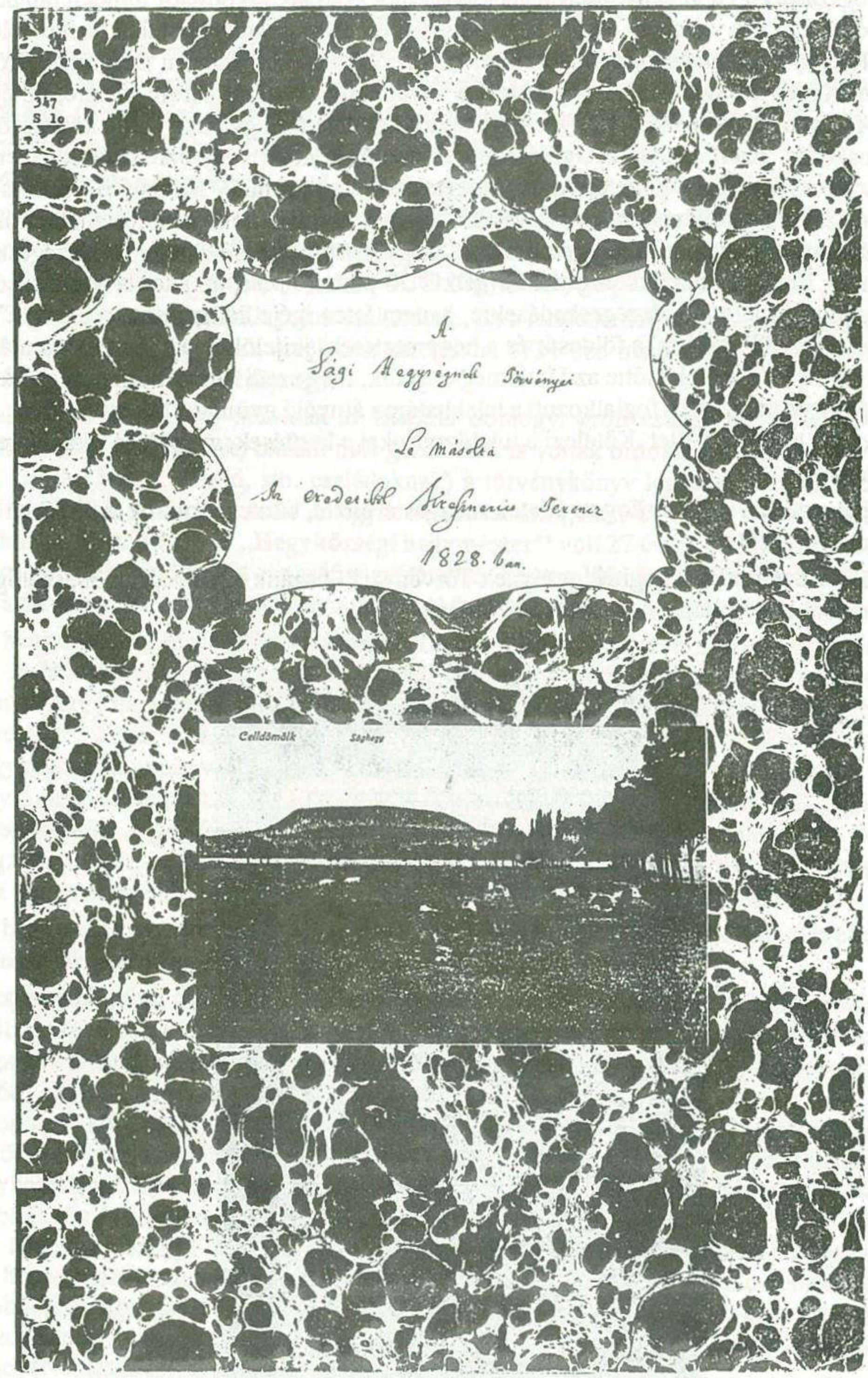
347
S 1o
A
Sági Megyének Törvényei
Le másolta
Az eredeiből Strofmayer Ferenc
1828. ban.
Celldömölk
Sághegy

Nemes Vas Vármegyében Kemenes alat lévő Sági szőlőinek, és Hegyének Törvényei, mellyek azon Hegységnek régi Törvényeiből, és szokásiból őrzve szedegettetvén Articulusokra lettenek. Mellyek Articulusokat hogy szemül meg tartsák fő képpen azok, a kik belső, és külső Hegybéli Hivatalokra választatván lesznek, hűvel erőkkel Joglok szerint kötelesznek, azonnal a meg lett választottak az hűtlen Magyar Országi Harámnak be vett Törvénye szerint, semmis abból ki nem hagyván, le tenni tartoznak, hogyha pedigen valaki szerzés vonyó egyszer alatt nem, az illyen Hűtlen le tétetik, azonnal fizet négy forintra bűntetődgyék, kinek is Sole az ollyanon Templomra documentálásából, mint hogy azon Szent, és az ő Szentei dicsősége promoveáltatik az maga házában, a kinek óbeli Hűtlen le nem tétele által Tiszteletti Sértetődik, Sole pedigen Kőszen az Helységbeliek, Es hogy ez mindon választás nélkül végbe menjen, a végre ez alább mód szerint az Hűtnek Formulája így következik.

„Én N. N. esküszöm az élő Istenre, a ki Atya Fia, és Szent Lelek egy Isten, Boldogságos Szűz Máriára Isten Anyjára, és Istennek minden Szentjeire, és Választottjaira, hogy én mindenkiben mindenkinek, a kinek valami Hegységbeli dolgai illető jöve, és dolga előttem Foly, és Tisztemhez, s Hivatalomhoz tartozandó légyen, minden személy válogatás nélkül, boldognak, boldogtalannak, szegénynek Gazdagnak, főkre tekintés minden némű Atyafiságot, Komfiságot, Hűnyörgést, ajándékot, kedvezést, szeretetet, és gyűlöletet, igazságot az Isten, és ezen Articulusoknak igazsága szerint, a' mennyire a' Tőlünk Isten tudomására adta, Törvénye szerint, mindenkor világosságra hozván, meg mondván, és a' kinek illik, meg jelentvén. Isten engem úgy segéljen, Boldogságos Szűz Mária, és a' Jesus Christus üdvösséges Szerzőjének az ő' jele „

Articulus Primus

A' szőlőknek újjonnan való épüésekről, és szabadságok' idejekről

1mo. Ha valamelly ember ezen Sági hegyen szőlőt akar újjonnan plántálni ollyan helyen, az mellyen szőlő még nem volt, vagy ha volt is, de már a' régi parlagság miatt a' szőlő tőke vagy tellyességgel ki vesztek belőle, hogy éppen új szőlő tőveket kell abban plántálni, az ollyan parlagot a' régi Urak, mint más szőlő hegyekben is, tizenkét esztendőig való szabadsággal szokták föl adni, ezen a'

Hegyenis

9° Tőnt tartatik az is, hogy a szülőknek gyűlöletje az Uraság, és Hagymosoknak szívekből származandó bűnöcsés alatt sonkit küllőbb ki tenni ne merészellye, sőt hogy valaki azért, hogy szőlejének erányában, vagy más képpen szőleje lévén, Ugyegüjen kivül szánó földet ne szimálhasson, sőt a'kit nem szemelhetni, ha valaki átszemáli volna, Megyei Törvényeihez eránta magát alkalmaztassa.

10° Mi mind' ezen Articulusban magok Clausulájokkal alább meg irt ofizendőkben, és napban Sághy Hegymesterek, és Megyeiekben Instantiájokra confirmáljuk azt mindazonáltal Speciáliter Tőnt tartatván, hogyha az idő-változásával, circumstantiái adjectiójával, ezen Articulusok-nak szükség képpen kőllenek Variáltatni, modificáltatni, abrogáltatni, meg szigorítatni, solasodni, és emendáltatni, mind ezek eránt, úgy magunkat illető appellátiót magunk elejbe terjesztetni, és pleno jure ezek eránt szükséges rendeleseket tenni, és exponáltni, magunknak reserválunk.

Datum Jánoshása die 16. Mensis Aprilis 1734.

Gróff Erdődy László m. p.

(L. S)

Loco Rmi, Illmi C. Adami Szécsy de Ipolysér

Paulus Kovács Praepositus m. p.

(L. S)

Vajda Sigel. m. p.

(L. S)

Excerpta

Jegyzetek

1. Statisztikai adatok. Földbirtokkönyv 1959. Izsákfa Község Tanácsa.
2. Statisztikai adatok. Izsákfa Község Tanácsa.
3. Kogutovich Emil: Dunántúl és Kisalföld képekben. Szeged, 1936. II. kötet 11 p.
4. A Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Akadémia Talajtani Intézete szakvéleménye. Másolata az intézet irattárában.
5. Néhai Tompa Kálmán meteorológiai feljegyzései a Pápai Meteorológiai Állomás Irattárában (1947-1967).
6. Izsákfai régészeti leletek (Vas Népe, 1981. augusztus 17. 1 p.).
7. Néhai Kisfaludy Kálmán feljegyzései az izsákfai plébánián. Kisfaludy Kálmán 1884-1929-ig volt plébános Izsákfán. 1962 tavaszán az általa megjelölt dűlőben öt római épület alapjait találtákmeg szántás közben.
8. Szentléleky Tihamér szóbeli közlése 1962-ben. Az azóta elhunyt jeles muzeológus a Vas megyei Savaria Múzeum igazgatója volt.
9. Melich János: Szláv jövevényszavaink Budapest, 1903. I. kötet 2l. l.
10. Szakál Sándor: Adatok a Marcalvölgy település-földrajzához. Pécs, 1934. 12. l.
11. Porkoláb István: Celldömölk története. Celldömölk, 1927. 13-16 l.
12. Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. 1894. VII. kötet 796 l.
13. Csánki i. m. uo.
14. Kázmér Miklós Nyelvt. Ért. 40. sz. 176, Falu 259; Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára Bp. 1978; Porkoláb István i. m. 29.
15. Somogyi Levéltár Pannonhalma. I láda, 15 (1375-1593).
16. Pannonhalmi Rendtörténet XII. kötet 53. l.
17. Pannonhalmi Rendtörténet XII. kötet 411-12. l.
18. Korabinszky: Geographisch-Historisches lexikon, Presburg, 1786. 263 l.
19. Vasi Szemle 1974/2 :249. l.
20. Kovács Jenő: a kiscelli járás a középkorban Szombathely 1978. (Savaria Múzeum kézirattára)
21. Payr István: A dunántúli Evangélikus Egyházkerület története. I. kötet, Sopron, 1924. 351. l.
22. Kemenesalja II. sz. r. katolikus esperesi kerület levéltára. Alsósági Plébánia. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek. I. rész. 1698.
23. Somogyi Levéltár, Pannonhalma VI. láda. A Somogyi család naplója.
24. Schneider Miklós: Vas vármegye 1726-27 évi nemességvizsgálata. Szombathely, 1940.
25. Genthon István: Magyarország műemlékei. Budapest, 1951. 444. l.
26. Az első magyarországi népszámlálás 1784-1785. Budapest, 1961.
27. Vas vármegye nemességvizsgálata az 1832. évben. Szombathelyi Állami Levéltár, nemesi összírások.
28. Izsákfalvi Helységnek Urbáriuma. Szombathely Állami Levéltár. Másolat: Pannonhalma Somogyi Levéltár. VI. láda.
29. Vas megye. Helytörténeti tanulmányok. Szombathely, 1958. 78. l.
30. Izsákfalvi Helységnek Urbáriuma u. o.
31. Izsákfalva Helységnek Országos Összeírása a Kemenesaljai Járásból 1832 évben. Szombathely Állami Levéltár.

32. Egyességi szerződés 4 példányban. Kelt Izsákfalván, 1842. október 8-án. Somogyi Levéltár, Pannonhalma. Tagosítási iratok- LXXVIII. Izsákfa. 2. láda.
33. Fényes Elek: Magyar Országnak s a hozzá kapcsolt Tartománynak mostani állapotja Statisztikai és Geográfiai tekintetben. Pest, 1836. I kötet. 414. l.
34. Porkoláb István i. m. 122. p.
35. Állami Levéltár Szombathely. Német nyelvű katonai jelentés. 1849-60-ig.
36. Tagosítási iratok LXXVIII Pannonhalma, Somogyi Levéltár 2. láda.
37. Somogyi Levéltár Pannonhalma. Somogyi József gróf adófizetési jegyzéke 1849-b. 2. láda.
38. Az Izsákfalva Helységnek Országos Összeírása a Kemenes Allyai Járásból az 1932 évben. Az összeírás 16. adófizető polgár nevét sorolja fel. Vas megyei Levéltár Szombathely.
39. Adatközlők: Mainone Géza igazgató, id. Tungli Károly földműves, Farkas Géza földműves. 1957. Lejegyezte a szerző.
40. Adatközlők: Mainona Géza igazgató, id. Tungli Károly földműves, Farkas Géza földműves. 1957. Lejegyezte a szerző.
41. Dunántúli cím és lapjegyzék. Győr, 1930.
42. Kocsis Antalné és Koperniczky Piroska a volt intéző leányának visszaemlékezése: 1958-ban, illetőleg 1994-ben. Lejegyezte a szerző.
43. Az izsákfai Római Katolikus Plébánia halálozási anyakönyve: 1890-től 1945-ig. (Római Katolikus Plébánia Irattára).
44. Dunántúli cím és lapjegyzék. Győr, 1930.
45. Születési anyakönyv I-III. kötet. Kemenesaljai II. sz. római katolikus esperesi kerület levéltára. Alsósági Plébánia.
46. Csonka János volt bokodi cseléd visszaemlékezése gyermekkorára, 1969.-ben Készítették a helyszínen a Vas megyei Honismereti szakkörvezetők. Közzétette Dala József. (A kézirat 1 példánya a szerző tulajdonában). 1969-ben Bokod pusztán még 21 család élt.
47. Születési anyakönyv. III. kötet. 1842-ből. Alsósági plébánia
48. Gregorich Ferencné Mainone Márta és Mainone Sarolta szóbeli visszaemlékezése. 1994-ben. Lejegyezte a szerző.
49. A pauli Szent Vincéről nevezett Irgalmas nővérek pápai tanítóképző-intézetének értesítője az 1925-26 tanévről. Veszprém, 1926. Az egyházmegyei könyvnyomda nyomása.
50. Dr. Koperniczky István német nyelvű diplomája. Kiállították 1945 júliusában a hallei Orvostudományi Egyetemen. (A diploma a nevezett személy tulajdonában. Doba, Veszrém megye. 8482.)
51. Németh Tiborné Somogyi Kamilla 61 éves, Horváth Ottóné Poós Ilona 57 éves és Koperniczky Piroska 70 éves izsákfai, illetőleg budapesti lakosok szóbeli visszaemlékezése 1994-ben. Lejegyezte a szerző.
52. Az 1890-i népszámlálás adatai. Bp. 1890.
53. Pál Ernő tűzoltóparancsnok szóbeli visszemlékezése 1957-ben. Lejegyezte a szerző.
54. Tóth Dezső: Dákai leventék Nyugaton. Veszprém Megyei Honismereti Közlemények. Veszprém, 1993.
55. Tungli Orbán 81 éves egykori izsákfai leventeparancsnok-helyettes visszemlékezése 1994-ben. Lejegyezte a szerző.
56. Pál Gyula 80 éves izsákfai és Tungli Orbán 81 éves izsákfai születésű, pápai lakos visszemlékezése 1994-ben. Lejegyezte a szerző.

57. Földosztási Telekkönyvi iratok. 1945. Községi Tanács Izsákfa. (1994-ben a lelőhely a Vas megyei Levéltár, Szombathely.)
58. Izsákfa statisztikai adatai 1945-ből. Községi Tanács Irattára 1957. (Vas megyei Levéltár, Szombathely).
59. Pósfai János: Izsákfai tavaszok. Vas Népe 1978. március 5. 7. p.
60. Tungli Károly (Fő u. 7.). birtoklevele. Kiállította Gersey István, a Földosztó Bizottság elnöke, Izsákfán 1945. XII. hóban.
61. Az 1959 december 6-án megalakult Zrínyi Miklós Mezőgazdasági Termelőszövetkezet és az 1968-ban egyesült Sághegyalja Mezőgazdasági Termelőszövetkezet (Celldömölk II, Izsákfa, Nemeskocs és Boba termelési adatai). (Vas megyei Termelőszövetkezetek évkönyvei, Szombathely, 1969. 63-82. p.) Fénymásolatát lásd a függelékben.
62. A celldömölki Vízműtársulat jelentése 1982-ből.
63. Pósfai János Izsákfai tavaszok. Vas Népe 1978. márc. 5.
64. Hülvely István MÁV alkalmazott visszemlékezése az 1945-ös és az 1947-es választások eredményeire, 1957-ben. Lejegyezte a szerző.
65. Farkas Elemér 65 éves és Pál Jenő 75 éves , valamint Farkas Ferenc 58 éves izsákfai lakosok visszaemlékezése 1949-re. Lejegyezte a szerző
66. Farkas Gyuláné 80 éves izsákfai lakos, és Farkas Ferenc 58 éves szemtanu visszaemlékezése 1948. júniusára. Lejegyezte a szerző.
67. Az adatközlők (Mainone Géza, Hülvely István, Baracskai István) szóbeli visszaemlékezései az 1949. évi választásokra. Lejegyezte a szerző, 1958-ban
68. Farkas Zoltán 55 éves izsákfai elöljáró szóbeli közlése. (1994.)
69. Pál Ernő tűzoltóparancsnok szóbeli közlése 1958-ban. Lejegyezte szerző
70. A celldömölki Járási Tanács határozata az izsákfai felső tagozatos tanulók a celldömölk II (Alsóság) - általános iskolába történő járásáról. (Járási Tanács Irattára, 1958. Szombathely, 1990 Vas megyei Levéltár).
71. Gregorich Ferencné és Bogdán Györgyné izsákfai tanítónők szóbeli visszaemlékezése 1994-ben. Az izsákfai általános iskola teljesen 1979 augusztus 15-tel szűnt meg. Győri Elemérné a Berzsenyi Lénárd Általános Iskola gondnoka írásbeli közlése.
72. A Celldömölk II. általános Iskola Statisztikai adatai az 1956/57-es iskolai évről, külön kimutatás az izsákfai tanulókról. (Izsákfai Községi Tanács 1958, 1994-ben a Vas megyei Levéltárban.)
73. Sághegyalja Mezőgazdasági Temelőszövetkezet 1994-es adatai.
74. A tulajdonos neve: dr. Pályi Gyula. Lakása Budapest.
75. Az 1990-es választások eredményei. Farkas Zoltán községi elöljáró közlése.
76. Új Kemenesalja VI. évf. 24. szám 1994. dec. 22. 3. p.

Adatközlők

Bácskai Ágnes óvónő, Celldömölk, Sági u. 10 (Adatgyűjtés: 1980-ban)

Baracskai Iván 66 éves nyugdíjas angol állampolgár, egykori izsákfai lakos. (Adatközlés: 1994.)

Deé Balázs nyugdíjas, 81 éves tsz tag. Izsákfa u. 44.

Farkas Ferenc 58 éves nyugdíjas tsz tag. Izsákfa u. 7.

Farkas Ferencné Tungli Irén 54 éves htb. Izsákfa u. 7.

Farkas Géza 50 éves tsz. tag. Izsákfa, Petőfi u. 18. (Adatközlés: 1958-ban)

Farkas Gyuláné Horváth Terézia 81 éves htb. Izsákfa u. 38.

Farkas Katalin 26 éves tiszviselő. Izsákfa u. 7.

Gersey István 29 éves tanácselnök. Izsákfa, Petőfi u. 16. (Adatközlés: 1958-ban)

Győri Elemérné Baranyai Ágnes 38 éves iskolatitkár (Berzsenyi Lóránd Általános Iskola, celldömölk) Lakása: Celldömölk, Sági u. 10.

Horváth Ottóné Poós Ilona 58 éves háztartásbeli. Izsákfa, Hegyalja u. 4.

Hülvely István MÁV alkalmazott. Izsákfa, Bokodi u. 7. (Adatközlés: 1958-ban)

Iván Ferencné Pál Mária háztartásbeli, izsákfai születésű pápai lakos (73 éves).

Kertész László 48 éves tsz tag. Bokodi u. 9.

Kiss Lajos géplakatos-műszerész, 45 éves. Izsákfa u. 27. (Adatközlés: 1978-ban)

Mainone Géza 56 éves tanító. Izsákfa, Petőfi u. 14. (Adatközlés: 1958-ban)

Mainone Sarolta 81 éves nyugdíjas tanítónő. Izsákfa u. 2.

Mészáros Pál tsz tag. (Adatközlés: 1978-ban)

Dr. Mihály András 45 éves körzeti fogorvos celldömölki lakos.

Németh Tiborné Somogyi Kamilla 61 éves nyugdíjas postamester, Izsákfa u. 15.

Nováki Márta 21 éves tanítónő. Izsákfa Bokodi u. 29.

Pál Gyula 81 éves nyugdíjas tsz tag. Izsákfa u. 31.

Szente László 72 éves nyugdíjas tsz tag. Izsákfa, Hegyalja u. 11.

Tungli Ferenc 63 éves nyugdíjas főkönyvelő, Pápa, Petőfi u. 10. (1994)

id. Tungli Károly 60 éves földműves. Petőfi u. 20. (Adatközlés: 1958-ban)

ifj. Tungli Károly 58 éves tsz tag. Izsákfa, Petőfi u. 7. (1958)

ifj. Tungli Károlyné 79 éves htb. (Adatközlés: 1981-ben)

Tungli Miklósné Kocsis Mária 65 éves htb. Izsákfa u. 24.

Tungli Orbán 82 éves nyugdíjas kőfaragó. Pápa, Vaszari u. 8.

Vető István 35 éves evangélikus lelkipásztor.

Felhasznált irodalom

Barsi Ernő: Daloló Rábaköz I., II. Győr 1983.

Beke Ödön: A kemenesaljai nyelvjárás. Bp. 1906.

Nyelvészeti füzetek 30; 32. sz.

Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai (Vas megye) Bp. 1898.

Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában, Bp. 1894. VII. kötet

Dala József: Új harangszó a puszta felett. 1968. Celldömölk, kézirat.

Dömötör Sándor: Adatok Vas megye néprajzához. Vas megyei helytörténeti tanulmányok. Szombathely, 1958.

Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára. I-IV. kötet Pest, 1851.

Harrach Erzsébet-Kiss Gyula: Vasi műemlékek, Szombathely, 1983.

Historia Domus: az izsákfai Plébánián 1890-től vezetve. (Kisfaludy Kálmán és Hermán Flóris plébánosok kézírásával)

Kázmér Miklós: A falu a magyar helynevekben. Bp. 1970, Akadémiai K. 314. oldal

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára Bp. 1978.

Korabinszky: Georgraphisch-Historisches Lexikon Presburg, 1786.

Dr. Kovács Jenő: A Kis Celli Járás a középkorban 1978. (kézirat)

Kresznerics Ferenc: Válogatott Köz-mondások, melyet Egybe szedni kezdett 1791 esztendőtől fogva (Magyar Tudományos Akadémia kézirattára, Magyar Nyelvtudomány 4. ret. 12.)

Lengyel Pál: A Sághegyi őslelet. Szombathely, 1964. 104. oldal

Nádasdy Lajos: Izsákfa a középkorban (1351-1848) kézirat. Celld. 1990.

Nádasdy Lajos: Kemenesalja céhes malomipara (Vasi Szemle, 1983. 37. évf. 2. és 3. szám)

Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblázatokkal Pest, 1863.

Patonay József: Medgyesi gróf Somogyi János Tata, 1935.

Payr Sándor: A dunántúli ev. egyházkerület története. Sopron, 1924.

Pesty Frigyes: Magyarország kéziratos helynévgyűjteménye. Bp. 1864.

Porkoláb István: Celldömölk, Kismáriacell története, Celldömölk, 1927.

Római katolikus Plébánia Hivatal (Izsákfa) születési, halálozási anyakönyvei 1842-től.

Süle Sándor: Gyermekjátékok Kertán. A kézirat a szerző tulajdonában. Révfülöp 1975.

Szenttamási Babos Lajos: A sárvári közjegyzőség története (sajtó alá rendezte **Pável Ágoston**). A Dunántúli Szemle könyvei 216. szám. Szombathely 1943.

Tóth János: Így épít a vasi nép. Budapest, 1938.

Vas Népe: 1978. márc. 5. szám 7p.

Tartalom

Előszó 5

Bevezetés 7

I. Általános rész 11

II. Története 15

III. A földrajzi nevek 55

IV. Néprajz 85

V. Szociológia 141

VI. Dokumentumok 153

Jegyzetek 177

Adatközlők 180

Felhasznált irodalom 181

BIRTOKLEVÉL

AMELY AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNYNAK A NAGYBIRTOKRENDSZER MEGSZÜNTETÉSÉRŐL ÉS A FÖLDMÍVES NÉP FÖLDHŐZJUTTATÁSÁRÓL SZÓLÓ 600/1945. M. E. SZÁMÚ, DEBRECENBEN, 1945 MÁRCIUS 15-ÉN KELT RENDELETE ALAPJÁN ÁLLÍTTATOTT KI.

Izsákfa ..... község Földigénylő Bizottsága

Izsákfa ..... községben ..... dűlőben

..... kiosztási szám alatt felvett 4

kat. hold 250 szőlő négyszögöl kiterjedésű föld ingatlant

Tungli Károly ..... özvegye ..... lakos birtokába adja.

Jelen birtoklevél ünnepélyesen tanusítja a birtokszerző azon jogát, hogy a nemzet által adott ingatlant háborítatlanul birtokolja.

Köteles azon a maga és az egész nemzet felemelkedését szolgáló módon gazdálkodni és a rendeletekben előírt feltételeket betartani.

A birtoklevél a juttatott ingatlan tkvi tulajdonjogának megszerzésére is szolgál.

Kelt Izsákfa, 1945. XII. hó 20.

Nagy Imre

földmívelésügyi miniszter

MAGYAR FÖLDMÍVELÉSÜGYI MINISZTÉRIUM

Gerzsey István

Községi Földigénylő Bizottság elnöke

JZSÁKFA

falu

Magyarországban Vas megye

Adóhivatal Kis Czell

1857

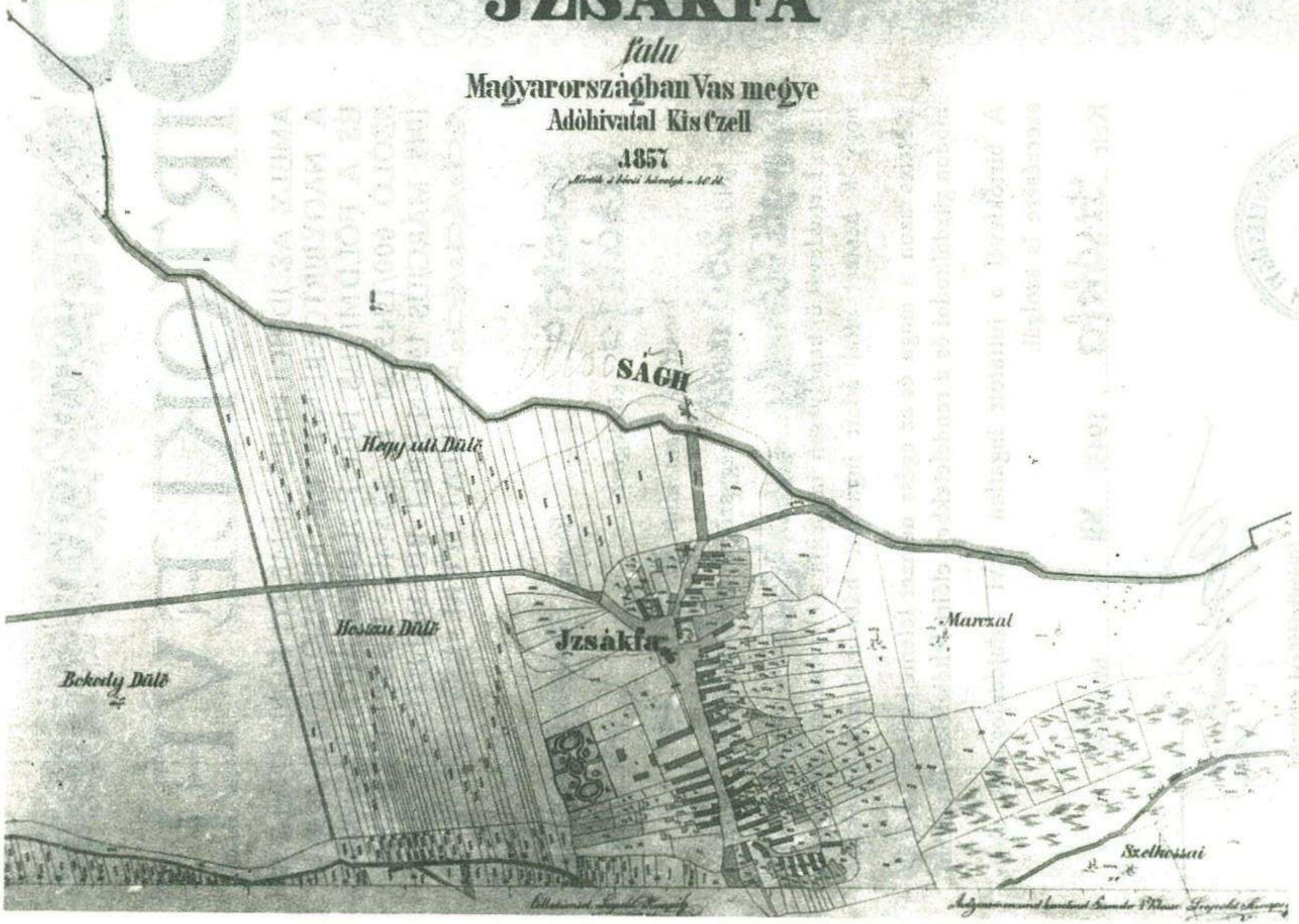

JAVÍTÁSI JEGYZÉK
(Csak a helyesbített változatot közöljük)

A	17.	oldalon	jánosházi
„	26.	„	Talán, mert . . .
„	27.	„	tanácsköztársaság
„	38.	„	A katolikus gyermek és ifjúsági egyesületek . . .
„	41.	„	tanácsköztársaság
„	45.	„	Hajdu István
„	45.	„	hogy – ha megérik a 70 évet –
„	45.	„	1945 áprilisában
„	49.	„	EPOSZ = Egyesült Parasztifjúság Országos Szövetsége
„	51.	„	magántulajdon
„	52.	„	. a 2 gyermekes törölve
„	57.	„	zsúptető
„	69.	„	Makovecz Iván
„	70.	„	unokája lebontott
„	71.	„	Stichleiter ház
„	81.	„	Bokod puszta
„	83.	„	Ság hegyen
„	90.	„	e-lőnév (elválasztás)
„	97.	„	állítják
„	102.	„	, vagy előkerttel
„	103.	„	kerékkel hajtott, hengerre . . .
„	109.	„	Savanyu (2) = tulajdonnév
„	120.	„	Babot főztem . . . ábele, bábele, fuss!
„	121.	„	hidast
„	132.	„	me-gint (elválasztás)
„	134.	„	Úrnapi körmenet
„	135.	„	használtak
„	139.	„	A regősének (Kelj fel gazda! 5 vsz.-os, a 2. és a 3. vsz. azonos, csak a 2.-ban leány, a 3.-ban legénynév szerepel,
„	151.	„	. . . kedvező természeti adottsága is: Mesteriben . . .
„	155.	„	G. Rné: az 1960-as évszám törölve
„	158.	„	Dr. K (E) I. kiállítása volt:
„	160.	„	Dr. Szücsné: szakon
„	161.	„	Tungli Pál: † 1956
„	164.	„	Bokod puszta
„	166.	„	században
„	167.	„	Koperniczky István fotója és olajfestménye
„	168.	„	A **Vallomások a szülőföldről** valamennyi idézőjeles szöveg
„	169.	„	valamit
„	173.	„	a hegyre járást is
„	173.	„	„hazánk . . . jogszabálya''.
„	177.	„	(7) . . . találták meg . . .
			(11) Porkoláb: 13-16 l.
			(20) Kovács Jenő: A kiscelli . . .
„	178.	„	(50) Veszprém
„	179.	„	A fénymásolatra való utalás törölve.
„	180.	„	Dr. Mihály András 53 éves
			Tungli Ferenc Pápa, Jókai u. 10.
			Vető István. . . Celldömölk II. (Alsóság)

Kisfaludy Ferenc Könyvtár Múzeum
110776
Celldömölk